

UNIWERSYTET OPOLSKI
Instytut Nauk Teologicznych
Wydziału Teologicznego

PRACA DOKTORSKA

Anna Białowąs

Mowy pożegnalne Jezusa (J 13,31–16,33)
w świetle hebrajskiej retoryki biblijnej

Jesus farewell speeches (Jn 13:31–16:33)
in the light of Hebrew biblical rhetoric

Praca napisana pod kierunkiem
O. prof. dra hab. Andrzeja Sebastiana Jasińskiego OFM

Opole 2023

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	5
INDEKS WERSETÓW	7
BIBLIOGRAFIA	11
WSTĘP	21
ROZDZIAŁ I WPROWADZENIE METODOLOGICZNE	31
1.1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA HEBRAJSKIEJ RETORYKI.....	31
1.2. CECHY CHARAKTERYSTYCZNE HEBRAJSKIEJ RETORYKI.....	31
1.2.1. Terminologia	32
1.2.1.1. Poziomy niższe	32
1.2.1.2. Poziomy wyższe	33
1.2.2. Relacje między jednostkami symetrycznymi	33
1.2.2.1. Symetrie częściowe	33
1.2.2.2. Symetrie całkowite	34
1.2.3. Figury stylistyczne	35
1.2.3.1. Paralelizmy	35
1.2.3.2. Chiasm	35
1.2.3.3. Binarność	36
1.2.3.4. Inkluzja	37
1.2.3.5. Parataksa	37
1.3. RETORYKA HEBRAJSKA A RETORYKA GRECKO-ŁACIŃSKA	38
1.4. RETORYKA HEBRAJSKA A METODY HISTORYCZNO-KRYTYCZNE	39
1.5. TŁO HISTORYCZNE BADAŃ NAD HEBRAJSKĄ RETORYKĄ	40
1.5.1. Wiek XVIII	40
1.5.2. Wiek XIX	41
1.5.3. Wiek XX i XXI	44
ROZDZIAŁ II KOMPOZYCJA TEKSTU J 13,31–16,33	49
2.1 DELIMITACJA	49
2.1.1 Kontekst tekstu J 13,31–16,33 w kompozycji Ewangelii św. Jana	51
2.1.2 Kontekst poprzedzający	53
2.1.3. Kontekst następujący	54
2.2 ANALIZA TEKSTU J 13,31-38	55
2.2.1 Komplementarność części J 13,31-38	55
2.2.2 Komplementarność jednostki tekstualnej J 13,31-38	59
2.3 ANALIZA TEKSTU J 14,1-31	61
2.3.1 Komplementarność części J 14,1-31	61
2.3.2 Komplementarność fragmentów J 14,1-31	76

2.4 ANALIZA TEKSTU J 15,1-16,4	84
2.4.1 <i>Komplementarność części J 15,1-16,4</i>	84
2.4.2 <i>Komplementarność fragmentów J 15,1-16,4</i>	99
2.5 ANALIZA TEKSTU J 16,5-33	106
2.5.1 <i>Komplementarność części J 16,5-33</i>	106
2.5.2 <i>Komplementarność fragmentów J 16,5-33</i>	119
2.6 UJĘCIE CAŁOŚCIOWE KOMPOZYCJI J 13,31–16,33	126
ROZDZIAŁ III GŁÓWNE IDEE ZAWARTE W J 13,31–16,33	141
3.1. WŚŁAWIONY SYN CZŁOWIECZY	141
3.2. ZAPOWIEDŹ ODEJŚCIA I POWROTU JEZUSA	143
3.3. ZAPOWIEDŹ ZAPARCIA SIĘ PIOTRA	144
3.4. PRZYKAZANIE MIŁOŚCI	146
3.5. DROGA, PRAWDA, ŻYCIE	149
3.6. POZNANIE SYNA JEST POZNANIEM OJCA	152
3.7. INNY PARAKLET	153
3.8. WŁADCA ŚWIATA	157
3.9. KRZEW WINNY	158
3.10 TRWANIE W CHRYSZTUSIE	159
3.11 MISJA UCZNIÓW	162
3.12. WIARA I NIEWIARA	164
3.13. MODLITWA W IMIĘ JEZUSA	167
ROZDZIAŁ IV WNIOSKI TEOLOGICZNE	171
4.1. MOWA CZY MOWY POŻEGNALNE JEZUSA?	171
4.2 TEOLOGIA TEKSTU J 13,33-16,33	177
4.2.1 <i>Pierwsza mowa pożegnalna (J 13,33-14,14)</i>	177
4.2.2 <i>Druga mowa pożegnalna (J 14,15-31)</i>	180
4.2.3 <i>Trzecia mowa pożegnalna (J 15,1-17)</i>	182
4.2.4 <i>Czwarta mowa pożegnalna (J 15,18-16,15)</i>	184
4.2.5 <i>Piąta mowa pożegnalna (J 16,16-33)</i>	186
ZAKOŃCZENIE	189
STRESZCZENIE	193
SUMMARY	197

WYKAZ SKRÓTÓW

[b.a] – brak autora (autorów)

[b.m.w] – brak miejsca wydania

[b.r.w] – brak roku wydania

BJ – Biblia Jerozolimska¹

BT – Biblia Tysiąclecia²

BWP – Biblia Warszawsko-Praska³

EP – Edycja św. Pawła⁴

KKB – Katolicki komentarz biblijny

LXX – Septuaginta, grecki przekład Starego Testamentu

NKB.NT – Nowy komentarz biblijny. Nowy Testament

NT – Nowy Testament

PKB – Polska Komisja Biblijna

PSB – Prymasowska Seria Biblijna

RBS – Retorica biblica e semitica

ScrS – Scriptura Sacra. Studia Biblijne Wydziału Teologii Uniwersytetu Opolskiego

ST – Nowy Testament

STB – Słownik Teologii Biblijnej

¹ Biblia Jerozolimska, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, K. SZARZAŁA (red.), wyd. I, Poznań 2000.

² Biblia Tysiąclecia, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, A. JANKOWSKI, L. STACHOWIAK, K. ROMANIUK (red.), wydanie V, Poznań 2008.

³ Biblia Warszawsko-Praska, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, K. ROMANIUK, Warszawa 1997.

⁴ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem*, Zespół Biblistów Polskich, Częstochowa 2008.

INDEKS WERSETÓW

<p>STARY TESTAMENT</p> <p>Księga Rodzaju</p> <p>1,1 1,1-2 1,26 4,1 9,6 12,1 15,6 19,5 19,8 27,1-29 45,11 45,22</p> <p>Księga Wyjścia</p> <p>3,14 19,5 19,20 20,20 24,3 24,17 27,1 32,16 40,34</p> <p>Księga Kapłańska</p> <p>19,18 19,34</p> <p>Księga Liczb</p> <p>11,25 14,22-23</p> <p>Księga Powtórzonego Prawa</p> <p>1,30 1,31 4,40 5,33 8,5 10,19 31-33 34,10</p> <p>Księga Jozuego</p> <p>23-24</p> <p>Księga Sędziów</p> <p>3,2</p> <p>Pierwsza Księga Samuela</p> <p>10,5-6</p>	<p>16,13 17,3</p> <p>Pierwsza Księga Królewska</p> <p>2,1-10 8,11 8,20 9,3 9,7</p> <p>Księga Kronik</p> <p>28-29</p> <p>Księga Hioba</p> <p>31,4</p> <p>Księga Psalmów</p> <p>1,6 33,6 42,2-3 49,2 51,13 93,3 104,9 119,30 143,10</p> <p>Księga Przysłów</p> <p>16,19 26,14</p> <p>Księga Koheleta</p> <p>7,8 12,7</p> <p>Pieśń nad Pieśniami</p> <p>2,16</p> <p>Księga Mądrości</p> <p>11,2-21</p> <p>Mądrość Syracha</p> <p>13,15</p> <p>Księga Izajasza</p> <p>5,7 11,1-2 11,2 19,18 40,3 52,13 55,8-9 63,9-14 63,10-11</p> <p>Księga Jeremiasza</p> <p>2,21</p>	<p>3,12 3,22 14,17 31,22</p> <p>Księga Ezechiela</p> <p>10,18-19 11,5 11,22-23 19,10-14 37,8-10 37,13 43,1-5</p> <p>Księga Ozeasza</p> <p>3,1 10,1</p> <p>Księga Aggeusza</p> <p>2,5</p> <p>NOWY TESTAMENT</p> <p>Ewangelia Mateusza</p> <p>3,3 4,12 5,3-7,29 5,16 5,43-44 6,9-10 6,9-13 6,10 7,13-14 7,16 7,20 7,22 10,2-4 10,5-8 10,5-42 10,37-39 13,1-52 13,36-43 14,13-21 16,18 18,1-35 19,16-22 19,30 20,1 22,39 24-25 25,1-13 26,34</p>
--	--	--

26,35	3,11	11,1-44
28,18	3,16	11,1-17,26
Ewangelia Marka	3,18	11,4
1,31-37	3,19-20	11,15
6,34-44	3,30	11,16
8,33	3,36	11,25
12,1-9	4,1-5,47	11,40
13	4,18	11,55-19,42
14,29	4,42	12,1
14,30	5-12	12,3
14,31	5,1-47	12,7
16,15	5,2	12,12
Ewangelia Łukasza	5,24	12,20
4,6	5,28-29	12,31
6,27-28	5,44	12,32
9,12-17	6,1-71	13-20
13,6-9	6,1-10,42	13,1
14,7-14	6,5-13	13,5
16,13	6,32	13,31-38
22,14-18	6,33	13,1-21,23
22,33	6,27	14,1-31
22,34	6,38	15,1-27
22,42	6,39	16,1-33
22,53	6,41	17,1
24,13-35	6,42	17,1-26
Ewangelia Jana	6,44	17,5
1,7	6,45	17,13
1,9	6,50	17,17
1,14	6,70-71	17,21
1,16	7,1-10,24	18,1-19,16
1,18	7,18	18,1-20,29
1,1-18	7,33	18,1-21,25
1,23	7,34	18,5
1,1-2,12	7,37-39	18,10
1,10-11	7,39	18,15-27
1,19-2,12	8,21	18,17
1,19-3,36	8,23	18,25
1,19-5,54	8,31	18,27
1,19-12,50	8,31-32	18,37
1,32	8,44	18,38
1,35-37	8,47	19,17-21,25
1,38-39	9,24	19,26
1,41-42	9,32	19,27
1,43-44	9,41	19,30
1,49-51	10,7	19,35
2,11	10,9	20,1-31
2,13-4,54	10,11	20,2
2,13-12,50	10,17-18	20,8
2,13-19,42	10,18	20,19
3,5	10,30	20,22
3,8	11,1-44	20,30-21,25

21,24

Dzieje Apostolskie

4,4

4,12

20,17-38

List do Rzymian

2,8

3,29

6,5

6,23

8,11

13,9

Pierwszy List do

Koryntian

6,15

13,1-2

15,50

15,51-53

List do Galatów

3,28

5,14

5,22

List do Kolosan

3,3

Drugi List do

Tymoteusza

4,6-8

List do Hebrajczyków

1,3

List św. Jakuba

1,6-8

2,8

2,19

2,26

4,3

4,3-4

Pierwszy List Jana

2,1

2,6

3,2

3,16

5,20

Apokalipsa św. Jana

5,2

9,5

9,10

13,18

17,10

21,4

BIBLIOGRAFIA

I. WYDANIA PISMA ŚWIĘTEGO

Biblia Jerozolimska, Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, K. SZARZAŁA (red.), wyd. I, Poznań 2000.

Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, A. JANKOWSKI, L. STACHOWIAK, K. ROMANIUK (red.), wydanie V, Poznań 2008.

Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi, tł. R. POPOWSKI, M. WOJCIECHOWSKI, Warszawa 1995.

Nowy Testament grecki i polski, B. ALAND, K. ALAND (red.), Poznań 2017.

Novum Testamentum Graece, (red.) E. Nestle, communiter ediderunt: Barbara et Kurt Aland, Johanes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger. Wyd. 28., Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 2012.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu „Biblia Warszawsko-Praska”, K. ROMANIUK, Warszawa 1997.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem, Zespół Biblistów Polskich, Częstochowa 2008.

II. DOKUMENTY KOŚCIOŁA

PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Interpretacja Biblii w Kościele. Dokument z komentarzem biblistów polskich*, R. RUBINKIEWICZ (red.), RSB 4, Warszawa 1999.

BENEDYKT XVI, *Encyklika Deus caritas est Ojca świętego Benedykta XVI do biskupów, prezbiterów i diakonów, do osób konsekrowanych i wszystkich wiernych świeckich o miłości chrześcijańskiej*, Katowice 2006.

JAN PAWEŁ II, *Rzecznik i obrońca Apostołów*, Katecheza ogólna 24. Maja 1989, w: *Wierzę w Ducha Świętego*, LEV 1992.

JAN PAWEŁ II, *Komentarz do Ewangelii*, Kraków 2011.

III. OJCOWIE KOŚCIOŁA

ŚW. AUGUSTYN, *Homilie na Ewangelię i Pierwszy List św. Jana*, w: E. STANULA (red.), *Pisma starochrześcijańskich pisarzy*, t. XV, Warszawa 1977.

KLEMENS RZYMSKI, *List do Kościoła w Koryncie*, w: M. STAROWIEYSKI (red.), *Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich*, wyd. II, tł. A. ŚWIDERKÓWNA, Kraków 2010.

ORYGENES, *Komentarz do Ewangelii św. Jana*, w: E. STANULA (red.), *Pisma starochrześcijańskich pisarzy*, t. XXVIII, Warszawa 1981.

IV. KOMENTARZE DO KSIĄG BIBLIJNYCH

BAZYLIŃSKI S. OFMConv, *Wprowadzenie do studium Pisma Świętego*, Kielce 2019.

BERNARD J.H., *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to St. John*, Edinburgh 1928.

BOYS T., *A Key to the Book of Psalms*, London 1825.

BRODIE T.L., *The Gospel According to John. A literary and Theological Commentary*, New York – Oxford 1993.

BROWN R.E., FITZMYER J.A., MURPHY R.E. (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001.

BROWN R.E., *Giovanni*, Cittadella, 2005.

CZAJA R., MARSZAŁKOWSKI G., *Katena do Ewangelii św. Jana*, Kraków 2008.

CZERSKI J., *Ewangelia i Listy św. Jana. Wprowadzenie literackie, historyczne i teologiczne*, Opole 2016.

DODD C.H., *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge 1953.

FARMER W. F. (red.), *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, Warszawa 2001.

FAUSTI S., *Rozważaj i głoś Ewangelię według św. Jana*, tł. B. A. GANCARZ, Kraków 2022.

FORBES J., *Analytical Commentary on the Epistle to the Romans tracing the train of thought by the aid of Parallelism*, Edinburg 1896.

- JASIŃSKI A. S., *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 6-10*, Opole 2017.
- JASIŃSKI A. S., *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 11-15*, Opole 2018.
- JASIŃSKI A. S., *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 16-20*, Opole 2018.
- JASIŃSKI A. S., *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 36-39*, Opole 2021.
- JELONEK T., *Teologia biblijna*, Kraków 2011.
- KRĘCIDŁO J., *Komentarz duchowy do Ewangelii św. Jana*, Kraków 2021.
- MACARTHUR J., *Komentarz do Nowego Testamentu*, tł. J. JAKUBOWSKA, Wejherowo 2019.
- MARTIN F., WRIGHT IV W. M., *Ewangelia według św. Jana. Katolicki Komentarz do Pisma Świętego*, tł. J. CZAPCZYK, Poznań 2020.
- MĘDALA S., *Ewangelia według świętego Jana*, NKB.NT, t. IV, cz. I, rozdziały 1-12, Częstochowa 2010.
- MĘDALA S., *Ewangelia według świętego Jana*, NKB.NT, t. IV, cz. II, rozdziały 13-21, Częstochowa 2010.
- SCHNACKENBURG R., *Das Johannesevangelium, III. Teil, Kommentar zu Kap. 13-21, HTKNT IV, 3*, Freiburg-Basel-Wien 1986.
- STASIAK S., *List do Kolosan*, w: Z. FALCZYŃSKI, *Komentarz Teologiczno-Pastoralny do Biblii Tysiąclecia. Nowy Testament*, Poznań 2014
- TOMASZ Z AKWINU, *Komentarz do Ewangelii Jana*, tł. T. BARTOŚ, Kęty 2002.
- WESTCOTT B.F., *The Gospel according to st. John*, London 1903.

V. OPRACOWANIA

- BARTNICKI R., KŁÓSEK K., *Metody interpretacji Nowego Testamentu. Wprowadzenie*, Kraków 2014.
- BIAŁOWAŚ A., *Love, Blessing and Betrayal. A Biblical Rhetoric Analysis of John 13:1-30* w: GRAZIANO F., MEYNET R., WITEK B., (red.), *Studi del settimo convegno RBS*, Lueven 2021, s. 191-208.

BIAŁOWAŚ A., *Miłość, błogosławieństwa i zdrada. Analiza tekstu J 13,1-30 w świetle hebrajskiej retoryki biblijnej*, w: A. DEMITRÓW (red.), *Scriptura Sacra*, Opole 2019, s. 43-97.

BOISMARD M.E., LAMOUILLE A., *Synopse des quatres Evangiles en francais, III, L'Evangile de Jean*, Paris 1977.

BOYS T., *Tactica Sacra: An Attempt to Develope, and to Exhibit to the Eye by Tabular Arrangements, a General Rule of Composition Prevailing in the Holy Scriptures*, t. I, Hamilton 1824. [Cytowane 20 marca 2023].

Online:

<https://www.retoricabiblicaesemitica.org/wp-content/uploads/2018/11/tacticasacra.pdf>

CZERSKI J., *Życie*, w: F. GRYGLEWICZ (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana. Kluczowe teksty i tematy teologiczne*, Lublin 1992.

CZERSKI J., *Hebrajska retoryka biblijna*, w: K. ZIAJA (red.), *Izrael i Biblia Hebrajska w Nowym Testamencie*, 9–17. Sympozja 53, Opole 2003.

CZERSKI J., *Księgi narracyjne Nowego Testamentu. Wprowadzenie historyczno-literackie i teologiczne*, Opole 2003.

CZERSKI J., *Metodologia Nowego Testamentu*, Opole 2012.

DROZD J., *Chwała Chrystusa*, w: F. GRYGLEWICZ (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, Lublin 1976.

FOKKELMAN J.P., *Narrative Art and Poetry in the Books of Samuel*, t. 1, 4 t. (*Studia Semitica Neerlandica*), Van Gorcum (Assen, The Netherlands), 1981.

FORBES J., *The Symmetrical Structure of Scripture: or the principles of Scripture parallelism exemplified in an analysis of the Decalogue, the sermon on the mount and other passages of the sacred writings*, Edinburg 1854.

GAIDA D., *Bóg jednoczący ludzi z Sobą i między sobą w Ewangelii św. Jana*, Kraków 2020.

GARGANO I., *Lectio Divina do Ewangelii św. Jana*, cz. III, tł. K STOPA, Kraków 2001.

GEORGE A., *Pożegnanie*, tł. K. ROMANIUK, w: X. LEON-DUFOUR, *Słownik teologii biblijnej*, Poznań 1990, s. 754.

GIRARD M., *Les psaumes redécouverts*, t. 1, Montréal, Bellarmin, 1997.

GOODING D., *W szkole Chrystusa. Studium nauczania Chrystusa na temat świętości. Ewangelia Jana 13-17*, tł. A. MARIUK, b.m.w, b.r.w.

GRASZK JACEK, *I doni di Gesù e la risposta dell'uomo il significato di Gv 13,1-30 alla luce dell'analisi retorica biblica*, Rzym 2013.

GRAY G.B., *The Forms of Hebrew Poetry : Considered with Special Reference to the Criticism and Interpretation of the Old Testament*, London, New York, Hodder and Stoughton, 1915, [cytowane 15 marca 2023].

Online: <http://archive.org/details/formsofhebrewpoe00grayuoft>.

GRYGLEWICZ F., *Teologia Dziejów Apostolskich, listów katolickich i pism św. Jana Ewangelisty*, t. III, Lublin 1986.

JANKOWSKI A., *Paraklet*, w: F. GRYGLEWICZ (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana. Kluczowe teksty i tematy teologiczne*, Lublin 1992.

JASIŃSKI A.S., „*Nikt nie ma większej miłości*” (J 15,13). *Jezus Chrystus źródłem miłości*, w: W. SŁOMKA (red.), *Miłość w postawie ludzkiej*, Lublin 1993, s. 65-90.

JASIŃSKI A. S., *Rúah w Pięcioksięgu*, w: J. CZERSKI (red.), *Scriptura Sacra*, Opole 1998, s. 7.

JELONEK T., *Słowo wprowadzające do publikacji*, w: ST. WITKOWSKI, *Męka Pańska według Ewangelii św. Jana*, Kraków 2001.

KAISER JR. W.C., DAVIDS P.H., BRUCE F.F, BRAUCH M.T., *Trudne fragment Biblii*, Warszawa 2011.

KLINKOWSKI J., *Analiza dramatyczna Ewangelii św. Jana*, Wrocław 2012.

KL'USKA B., *Uczeń ikoną Chrystusa. Studium egzegetyczno-teologiczne Mowy pożegnalnej J 13,31-16,33*, Lublin 2007.

KNAPIK R., *Pneumatologia*, w: M. ROSIK (red.), *Teologia Nowego Testamentu t. II. Dzieło Janowe*, Wrocław 2008, s. 83-158.

KÖSTER F., *Die Strophen, oder der Parallelismus der Werke der hebräischen Poesie*, w: *Theologische Studien und Kritiken*, 1831.

KRĘCIDŁO J., *Nowe życie uczniów Jezusa. J 21 jako owoc eklezjologicznej relektury J 1-20 we wspólnocie umiłowanego ucznia*, Warszawa 2009.

KRĘCIDŁO J., *Antropologiczne i socjologiczne spojrzenie na postać Ducha Parakleta w mowach pożegnalnych Jezusa (J 13-17)*, w: R. PINDEL, S. JĘDRZEJEWSKI, *Duch Prawdy doprowadzi was do całej prawdy*, Kraków 2020.

LANGKAMMER H. OFM, *Pneumatologia biblijna*, Opole 1998.

LE JOLY E., *Trwajcie w miłości mojej. Medytacje nad Ewangelią według św. Jana*, tł. M. JARSKI, Warszawa 1992.

LUND N. W., *Chiasmus in the New Testament: A Study in Formgeschichte*, North Carolina, 1942. [Cytowane 15 marca 2023].

Online: <https://www.perlego.com/book/539010/chiasmus-in-the-new-testament-a-study-in-formgeschichte-pdf>.

MALINA A., *Zagadnienia etyczne*, w: M. ROSIK (red.), *Teologia Nowego Testamentu t. II. Dzieło Janowe*, Wrocław 2008, s. 296-330.

MEYNET R., *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej*, tł. K. ŁUKOWICZ, T. KOT, Kraków 2001.

MEYNET R., *Treatise on Biblical Rhetoric*, tł. L. ARNOLD, Boston 2012.

MEYNET R., *Trattato di retorica biblica*, Bologna 2008.

MĘDAŁA S., *Natura i przeznaczenie świata według Ewangelii św. Jana*, w: F. GRYGLEWICZ (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, Lublin 1976.

MOLONEY F.J., *The structure and message of John 15.1-16.3*, vol. 35, *Australian Biblical Review*, Australia 1987.

MUILENBURG J., *Form Criticism and beyond*, w: *Journal of Biblical Literature* 88, nr 1, 1–18, Atlanta 1969.

MUSZYŃSKI H., „Prawda” jako termin teologiczny w Pismach św. Jana, w: F. GRYGLEWICZ (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, Lublin 1976, s. 141-159.

MÜLLER D.H., *Die Propheten in ihrer ursprünglichen Form: die Grundgesetze der ursemitischen Poesie, erschlossen und nachgewiesen in Bibel, Keilinschriften und Koran und in ihren Wirkungen erkannt in den Chören der griechen Tragödie*, Wiedeń, 1896, s. 2-3, [cytowane 15 marca 2023].

Online: <https://archive.org/details/diepropheteninih00mluoft>.

OKURE T., *Ewangelia według św. Jana*, w: FARMER W. F. (red.), *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, Warszawa 2001.

P. PERKINS, *Ewangelia według św. Jana*, w: R.E. BROWN, J.A. FITZMYER, R.E. MURPHY (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001, s. 1158.

PISAREK S., *Immanencja w perykopie J 15,1-17*, w: B. POŁOK, K. ZIAJA (red.), „*Sanctificetur nomen tuum*” (Mt 6,9), Opole 2000, s. 237-255.

PODESZWA P., *Droga wiary apostoła Piotra w świetle zapowiedzi zdrady (Łk 22,31-34) oraz wyparcie się Jezusa (Łk 22,54b-62)*, w: *Biblica et Patristica Thoruniensia*, t. 7, nr 1, Poznań 2014.

SCHNACKENBURG R., *Neutestamentliche Theologie*, München 1963.

SEGOVIA F.F., *The Journey(s) of the Word of God: A Reading of the Plot of the Fourth Gospel*, Semeia 1991.

SIKORA A. R., „Zobaczył i uwierzył” (J 20,8). *Droga wiary umiłowanego ucznia Jezusa w ujęciu egzegezy teologicznej*, Poznań 2012.

SZCZEPANOWICZ B., *Tajemnica liczb biblijnych*, Kraków 2018.

SZOJDA H.D., *Miłość Boga do człowieka w historii zbawienia*, w: W. SŁOMKA (red.), *Miłość w postawie ludzkiej*, Lublin 1993, s. 35-49.

SZRAM M., *Duchowy sens liczb w alegorycznej egzegezie aleksandryjskiej (II-V w.)*, Lublin 2001.

- SZYMANEK E., *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990.
- SZYMANEK E., *Wiara i niewiara*, w: F. GRYGLEWICZ (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana. Kluczowe teksty i tematy teologiczne*, Lublin 1992.
- THOMSON I. H., *Chiasmus in the Pauline Letters*, Sheffield 1995. [Cytowane 20 marca 2023]. Online: <https://www.bloomsburycollections.com/book/chiasmus-in-the-pauline-letters/abbreviations>.
- THÜSING W., „*Aby wszyscy stanowili jedno*”. *Modlitwa Arcykapłańska Jezusa*, tł. K. BUKOWSKI, Kraków 1996.
- WATSON W.G.E., *Classical Hebrew Poetry: A Guide to Its Techniques*, 1 edition, Sheffield Academic Press, 2009.
- WEISER A., *Teologia Nowego Testamentu*, Kraków 2011.
- WITCZYK H., *Eklezjologia*, w: M. ROSIK (red.), *Teologia Nowego Testamentu t. II. Dzieło Janowe*, Wrocław 2008, s. 159-217.
- WITCZYK H., *Rola „umilowanego ucznia” w odniesieniu do Piotra „wypierającego się” Jezusa*, w: S. SZYMIK, H. ORDON (red.), *Opoka Kościoła Chrystusowego: Bibliści KUL w 25 rocznicę Jana Pawła II*, Lublin 2004.
- WITKOWSKI ST, *Męka Pańska według Ewangelii św. Jana*, Kraków 2001.
- WONS K., *Piotr i Judasz. Dwie historie i miłosierdzie*, Kraków 2018.
- WONS K., *Trwać w Jezusie. Rekolekcje ze św. Janem*, Kraków 2007.
- WRÓBEL M., *Obraz Boga Ojca*, w: M. ROSIK (red.), *Teologia Nowego Testamentu t. II. Dzieło Janowe*, Wrocław 2008, s. 11-38.
- ZENNER J.K., *Die Chorgesänge im Buche der Psalmen*, Fribourg 1893.

VII. POMOCE ENCYKLOPEDYCZNE I LEKSYKOGRAFICZNE

- BOBROWSKI F., *Słownik łacińsko-polski*, t. II, (l-z), Wilno 1844.
- HENDRY G. S., *Duch Święty*, tł. T. MIESZKOWSKI, w: B.M. METZGER, M.D. COOGAN (red.), *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa 1997.

LEITH M. J. W., *Poznać*, tł. B. OLSZEWSKA, w: B.M. METZGER, M.D. COOGAN (red.), *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa 1997.

LEON-DUFOUR X., *Słownik teologii biblijnej*, tł., K. ROMANIUK, Poznań 1990.

VIII. STRONY INTERNETOWE

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/hysteron-proteron;3913631.html> [06.04.2023]

<https://sjp.pwn.pl/slowniki/epanadiploza.html> [06.04.2023]

https://www.retoricabiblicaesemitica.org/wp-content/uploads/2019/01/bibliography_by_books.pdf [23.10.2023]

WSTĘP

1. Ewangelista Jan i Ewangelia według św. Jana

Imię Jan pochodzi z języka hebrajskiego, a następnie przeniknęło do języka greckiego oraz łacińskiego i oznacza „Bóg jest łaskawy”. Jan był synem Zebedeusza oraz bratem Jakuba, pochodził z Galilei i został powołany przez Jezusa wraz ze swym bratem, podczas naprawiania sieci w łodzi swego ojca (por. Mt 4,18-22). Był najmłodszym z apostołów i tym, któremu Jezus powierzył pod opiekę swoją Matkę (por. J 19,27). Prawdopodobnie w czasie prześladowań chrześcijan został zesłany na wyspę Patmos. Są dwie tradycje, mówiące o śmierci Jana. Pierwsza z nich wskazuje, że Jan jako jedyny z apostołów nie zginął śmiercią męczeńską, ale dożył późnej starości w Efezie i zmarł śmiercią naturalną. Druga tradycja z kolei mówi o tym, że Jan podobnie jak pozostali uczniowie, poniósł dość wcześnie śmierć męczeńską⁵. Przyjmując pierwszą tradycję można uznać, że autorem czwartej Ewangelii jest Jan, syn Zebedeusza, umiłowany uczeń Jezusa, ten, który spoczywał na Jego piersi podczas Ostatniej Wieczerzy (por. J 13,23), następnie stał z Jego Matką pod krzyżem (por. 19,26) oraz był pierwszym, który uwierzył w Jego zmartwychwstanie (por. J 20,8). W zakończeniu Ewangelii, autor Księgi sam objawia się jako ów uczeń⁶: „Ten właśnie uczeń daje świadectwo o tych sprawach, i on je opisał. A wiemy, że świadectwo jego jest prawdziwe” (J 21,24). Na autorstwo Jana Apostoła wskazuje również świadectwo św. Ireneusza z Lyonu (ok. 180 r.): „Następnie Jan, uczeń Pana, ten, który spoczywał na Jego piersi, ogłosił Ewangelię podczas swojego pobytu w Efezie”⁷. Taką informację Ireneusz miał otrzymać od swojego mistrza Polikarpa, który z kolei był uczniem Jana. Podobnie Klemens Aleksandryjski, Tertulian oraz Kanon Muratoriego, przypisują autorstwo czwartej Ewangelii Janowi Apostołowi⁸. Ponadto najwcześniejszy odkryty fragment czwartej Ewangelii, pochodzący z 125 r. zatytułowany jest *Kata Ioannen* (według Jana)⁹. Przyjmując drugą tradycję śmierci Jana, pojawia się problem autorstwa Ewangelii mu przypisywanej. Podnoszony jest argument mówiący o tym, że Jan umierając dość wcześnie, nie mógł jej napisać. Zauważyć jednak można, że cała tradycja Janowa została uformowana bardzo wcześnie, natomiast

⁵Biblia Jerozolimska, *Wstęp do Ewangelii według św. Jana*, w: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, K. SZARZAŁA (red.), wyd. I, Poznań 2000, s. 1473.

⁶S. FAUSTI, *Rozważaj i głos Ewangelię według św. Jana*, Kraków 2009, s. 16.

⁷Biblia Jerozolimska, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Wstęp do Ewangelii według św. Jana*, K. SZARZAŁA (red.), wyd. I, Poznań 2000, s. 1472.

⁸*Tamże*, s. 1472.

⁹K. WONS, *Trwać w Jezusie. Rekolekcje ze św. Janem*, Kraków 2007, s. 33.

Ewangelia została zredagowana i wydana później, więc autorstwo czwartej Ewangelii przypisywanej Janowi można pogodzić z tradycją mówiącą o wczesnej, męczeńskiej śmierci apostoła¹⁰. Ks. Tomasz Jelonek zauważa, że: „Jan nie tylko obserwował działalność Jezusa, był także do Niego bardzo przywiązany i dlatego wszystko, co przeżył i usłyszał, stało się przedmiotem jego ustawicznej refleksji. Refleksji tej towarzyszyła działalność apostołska, w czasie której przekazywał treść swoich wspomnień i przemyśleń. Proces ten trwał kilkadziesiąt lat i dlatego można zaryzykować twierdzenie, że każdy fakt opisany w Ewangelii Janowej jest faktem zaobserwowanym i zapamiętanym przez Jana, a równocześnie, jeżeli został odnotowany, to tylko dlatego, że Jan dostrzegł w nim głębokie znaczenie teologiczne”¹¹. Na autorstwo Jana wskazywać może fakt, że w Ewangelii mu przypisywanej nie pojawia się jego imię. Jest to bardzo istotny element, zwłaszcza, że w Księgach napisanych przez Łukasza, Marka i Mateusza, imię Jana pojawia się około dwadzieścia razy¹². Świadczyć to może o tym, że Jan pisząc swoją Księgę nie musiał podawać swojego imienia, ponieważ bezpośredni świadkowie i odbiorcy jego treści wiedzieli, że to on jest jej autorem. Ponadto, jak zauważa J. MacArthur: „Anonimowość Ewangelii jest silnym argumentem przemawiającym za tym, że to właśnie Jan był jej autorem. Tylko ktoś mający tak duży autorytet jako apostoł mógł napisać Ewangelię tak bardzo różniącą się w formie i zawartości od innych i otrzymać pełne poparcie wczesnego Kościoła”¹³. Można przypuszczać, że czwarta Ewangelia została spisana przez umiłowanego ucznia Jezusa – Jana, ale proces jej redakcji, toczący się we wspólnocie uczniów Jana, inaczej szkoły Janowej, był dość długi i ostateczna redakcja Księgi została dokonana między 98 a 100 rokiem¹⁴. Nie ma zgody wśród uczonych odnośnie do środowiska, w którym była redagowana Ewangelia według św. Jana. Mówi się o kilku głównych ośrodkach: Palestyna, Syria, Azja Mniejsza i Egipt. Egzegeci umiejscawiający zredagowanie czwartej Ewangelii w Palestynie, a dokładniej w okolicy Zajordanii, argumentują swoje racje tym, że w tym miejscu, przebywała wspólnota Jana, mówiąca w języku greckim, w której przeważali judeochrześcijanie. Zwolennicy opowiadający się za ośrodkiem syryjskim, wskazują Antiochię jako miejsce powstania Ewangelii Jana. Podkreślają oni, iż autor wykazał się

¹⁰ Biblia Jerozolimska, *Wstęp do Ewangelii według św. Jana*,... s. 1473.

¹¹ T. JELONEK, *Słowo wprowadzające do publikacji*, w: ST. WITKOWSKI, *Męka Pańska według Ewangelii św. Jana*, Kraków 2001, s. 6.

¹² J. MACARTHUR, *Komentarz do Nowego Testamentu*, Wejherowo 2019, s. 278.

¹³ *Tamże*, s. 278.

¹⁴ K. WONS, *Trwać w Jezusie...*, s. 34.

bardzo dobrą znajomością zwyczajów liturgii judaistycznej oraz topografii Palestyny, a także w jego Księdze widoczne są wpływy hebrajsko-aramejskie. Inni uczeni sugerują, że czwarta Ewangelia została napisana w Aleksandrii, ponieważ w tym mieście przebywała liczna izraelska diaspora, mówiąca po grecku, która mogła prowadzić dyskusje z przedstawicielami judaizmu i gnostycyzmu. Ponadto, to właśnie w Egipcie odkryto najstarszy papirus z 125 roku, który zawierał fragmenty J 18,31-33.37-38. Jednak najwięcej zwolenników ma hipoteza, mówiąca o Efezie w Azji Mniejszej jako miejscu powstania Ewangelii Jana i na to miejsce wskazuje również tradycja Kościoła: „Następnie Jan, uczeń Pana, ten, który spoczywał na Jego piersi, ogłosił Ewangelię podczas swojego pobytu w Efezie”¹⁵. Warto zwrócić uwagę również na kryteria wewnętrzne w samej Księdze: autor objaśnia zwyczaje judaizmu (np. J 2,6; 11,55; 18,20); tłumaczy hebrajskie słowo Mesjasz przez greckie Chrystus; Ewangelia Jana ukazuje punkty styeczne z tradycją Pawła, który działał w tym regionie, a przedstawiając relację między Judejczykami a Samarytanami, podkreśla sporą odległość od Palestyny (por. J 4,9)¹⁶. Nie ma wątpliwości, że Jan kierował swoją Księgą do konkretnej wspólnoty, którą chciał przekonać o tym, że Jezus jest Mesjaszem, Synem Bożym: „Te [znaki] zaś zapisano, abyście wierzyli, że Jezus jest Mesjaszem, Synem Bożym, i abyście wierząc, mieli życie w imię Jego” (J 20,31). Jan czuł się odpowiedzialny za swoją wspólnotę i pragnął odpowiedzieć na kryzys wiary w bóstwo Chrystusa, który przeżywali.

Przekazując naukę Jezusa oraz opisując Jego działalność, autor posługiwał się wyselekcjonowanym słownictwem¹⁷, dlatego pewne charakterystyczne zwroty w czwartej Ewangelii należą do tzw. stylu Janowego. Są to między innymi takie wyrażenia, jak: *amen, amen; zrodzić się z; Ten, który mnie posłał; być z tego świata; dawać świadectwo; Ja jestem; słowo moje*¹⁸. Charakterystyczna dla stylu Janowego jest również technika „nieporozumienia”, polegająca na tym, że Chrystus przedstawia naukę o swoim posłannictwie, używając metafory lub jakiegoś obrazu. Uczniowie skupiając się wyłącznie na materialnym znaczeniu Jego słów, najczęściej nie rozumieją tych wypowiedzi, co może prowadzić do błędnych wniosków. Na pytania uczniów Jezusa, dotyczące niezrozumienia Jego słów, Jezus wchodzi na poziom głębszego, duchowego

¹⁵ Biblia Jerozolimską, *Wstęp do Ewangelii według św. Jana...*, s. 1472.

¹⁶ J. CZERSKI, *Ewangelia i Listy św. Jana. Wprowadzenie literackie, historyczne i teologiczne*, Opole 2016, s. 105-106.

¹⁷ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana*, NKB.NT, t. IV, cz. I, rozdziały 1-12, Częstochowa 2010, s. 48.

¹⁸ *Tamże*, s. 49.

wyjaśniania swej nauki. W ten sposób stopniowo wprowadza uczniów w tajemnicę objawienia Bożego. Autor Księgi często przywołuje podwójne wypowiedzi Jezusa. Jest to celowy zabieg, ponieważ nauka Jezusa przekazywana była w różnych kontekstach, dlatego Jan włączył podwójne wypowiedzi Jezusa do swego dzieła, aby nie zatracić żadnego z kontekstu¹⁹. Kolejnym charakterystycznym elementem Ewangelii Jana jest symbolika zawarta w tekście. Ma ona na celu zaangażowanie czytelnika do odkrywania głębszego zrozumienia aspektu wiary. Już na początku Ewangelii, w Prologu, określenie „Słowo” symbolizuje Jezusa Chrystusa, ukazując Jego boską naturę: „Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo” (J 1,1)²⁰. Zwrot: „iść za Jezusem” oznacza podążanie za Nim (por. J 1,27-38), a jednocześnie stawanie się Jego uczniem (por. J 1,43)²¹. Wyrażenie: „Światło” symbolizuje Jezusa, który przychodząc na świat, rozjaśnia ciemność (por. J 8,12), natomiast „noc”, w którą wszedł Judasz, aby zdradzić Jezusa, jest symbolem zła i ciemności duszy (por. J 13,30). Jezus nazywa siebie „Pasterzem”, który dba o swe owce. Jest to symbol miłości i troski, a „brama do owczarni” symbolizuje, że Jezus jest jedynym pośrednikiem między Bogiem a człowiekiem (por. J 10, 9.11). „Woda” związana z chrztem symbolizuje duchowe oczyszczenie (por. J 3,5), z kolei „chleb” jest symbolem Eucharystii (por. J 6,11). „Winorośl i jej pędy” symbolizuje relację między Jezusem i uczniami (por. J 15,1-17), natomiast „zmartwychwstanie” jest symbolem zwycięstwa życia nad śmiercią (por. J 20,1-18).

Warto również zwrócić uwagę na gatunek literacki, jakim jest Ewangelia według św. Jana. W dziele pt. *Didache* z II w.n.e, słowo „ewangelia” oznacza naukę lub dobrą nowinę, przekazywaną przez apostołów wśród wczesnych wspólnot chrześcijańskich. Miało to na celu kształtowanie życia i wiary chrześcijan. Justyn „ewangelię” określał jako spisane wspomnienia apostołów, które są doskonałym źródłem informacji o działalności Jezusa oraz Jego męce, śmierci i zmartwychwstaniu, dlatego możemy mówić o Ewangelii Mateusza, Marka, Łukasza i Jana. Ewangelista Marek używa słowa „Ewangelia” już na początku swojej Księgi: „Początek Ewangelii Jezusa Chrystusa, Syna Bożego” (Mk 1,1). Jest to nawiązanie do apostoelskiego głoszenia słowa Bożego, o którym wspomina również św. Paweł: „Paweł, sługa Chrystusa Jezusa, z powołania apostoł,

¹⁹ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana...*, s. 50.

²⁰ ŚW. AUGUSTYN, *Homilie na Ewangelie i Pierwszy List św. Jana*, w: E. STANULA (red.), *Pisma starochrześcijańskich pisarzy*, t. XV, Warszawa 1977, s. 27.

²¹ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego...*, s. 51.

przeznaczony do głoszenia Ewangelii Bożej” (Rz 1,1 por. 1Kor 9,14; Ga 2,2)²². Ewangelista Mateusz posługuje się wyrażeniem: „Księga pochodzenia” (Βίβλος γενέσεως), które tłumaczy się jako: „Rodowód Jezusa, syna Dawida...” (Mt 1,1), z kolei Łukasz używa słowa: „opowiadanie”: „Wielu już starało się ułożyć opowiadanie o zdarzeniach, które się dokonały wśród nas” (Łk 1,1). Łukasz przekazuje Teofilowi informacje, że postanowił przebadać przekazy naocznych świadków i opisać je, aby przekonać go o całkowitej pewności nauk, których mu udzielono (por. Łk 1,3-4). Ewangelista Jan, w przeciwieństwie do synoptyków, dopiero na końcu swej Księgi podaje, że jest ona „świadcstwem”: „Ten właśnie uczeń daje świadectwo o tych sprawach, i on je opisał. A wiemy, że świadectwo jego jest prawdziwe” (J 21,24). Jan podkreśla, że nie jest to wyczerpujący obraz działalności Jezusa: „Jest ponadto wiele innych rzeczy, których Jezus dokonał, a które gdyby je szczegółowo opisać, to sądzę, że cały świat nie pomieściłby ksiąg, jakie trzeba by napisać” (J 21,25 por. J 20,30). Czwarta Ewangelia jest zatem zapisem wybranego materiału, który dotyczy życia i działalności Jezusa, w celu przekonania czytelnika, że Jezus jest Mesjaszem, aby odbiorcy mogli uczestniczyć w życiu wiecznym²³. Zawiera opis życia, nauczania i mów Jezusa Chrystusa oraz głębokie rozważania teologiczne nad Jego boską naturą oraz posłannictwem. Pod względem gatunku literackiego Ewangelia według św. Jana jest rodzajem biografii i traktatu teologicznego, z elementami symbolicznych opisów oraz metafor, alegorii i przypowieści. Szczególną rolę pełnią mowy pożegnalne Jezusa, objętościowo zajmując trzy rozdziały Ewangelii.

2. Mowa pożegnalna jako gatunek literacki w Piśmie Świętym

Mowa pożegnalna to ostatnie przemówienie, wygłaszane przez osobę żegnającą się z innymi, w kontekście jej odejścia. Ma charakter wielowymiarowy, ponieważ może dotyczyć zarówno odejścia z pracy, zakończenia pewnej relacji lub pewnego etapu w życiu, a także i śmierci. Celem mowy pożegnalnej jest wyrażenie ostatnich uczuć i refleksji przed rozstaniem z osobami, które towarzyszą przemawiającemu i oznacza koniec wspólnego przebywania.

W Piśmie Świętym znajduje się wiele przykładów mów pożegnalnych zarówno w Starym, jak i Nowym Testamencie. Mowy te mają najczęściej charakter pouczenia,

²² S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana...*, s. 59.

²³ *Tamże*, s. 60.

błogosławieństwa, wdzięczności lub przestrogi. W Księdze Rodzaju Jakub otrzymuje zdobyte podstępem błogosławieństwo od swego ojca Izaaka, tuż przed jego śmiercią (por. Rdz 27,1-29). W Księdze Powtórzonego Prawa Mojżesz przed śmiercią żegna się z Izraelitami, przekazując im przestrogi, pouczenia oraz błogosławieństwo (por. Pwt 31-33). Również Jozue przed swoją śmiercią zwraca się do ludu Izraela, by przypomnieć im wierność Jahwe, a także przestrzec, co stanie się z nimi, gdy sprzeniewierzą się tej wierności (por. Joz 23-24). W Pierwszej Księdze Kronik, Dawid w obliczu swojej śmierci, przekazał błogosławieństwo swemu synowi Salomonowi oraz pouczał Izraelitów (por. 1Krn 28-29; 1Krl 2,1-10). Mowy pożegnalne w Starym Testamencie dotyczą najczęściej osób, które odpowiedzialne są za lud Boży²⁴. Żegnający się wspominają o przymierzu z Bogiem, o Jego darach względem ludu wybranego, przepowiadają obiecanie wybawienie, zachęcają do wierności Bogu oraz błogosławią. W Nowym Testamencie Jezus zachęca wiernych, aby przygotowywali się na moment, w którym wypełnią się zapowiedziane obietnice²⁵. W Ewangelii według św. Marka, w mowie eschatologicznej, Jezus zapowiada prześladowanie uczniów, zburzenie Jerozolimy oraz powtórne przyjście Syna Człowieczego (por. Mk 13). U Łukasza Jezus żegna się z Apostołami, spożywając z nimi ostatnią Paschę (por. Łk 22,14-18). Paweł Apostoł, przebywając w Milecie, wygłosił mowę pożegnalną do starszych Kościoła, którzy przybyli z Efezu, aby pożegnać ich przed wyruszeniem w dalszą drogę (Dz 20,17-38). Elementy mowy pożegnalnej można znaleźć w Drugim Liście do Tymoteusza, gdzie Paweł przewidując zbliżającą się śmierć przekazuje swoje ostatnie zalecenia (por. 2Tm 4,6-8). Jednak najbardziej znanymi mowami pożegnalnymi w Piśmie Świętym są mowy pożegnalne Jezusa z Ewangelii według św. Jana (por. J 13,31–16,33)²⁶, będące źródłem głębokiej refleksji egzegetycznej oraz teologicznej. Tekst zawiera słowny testament Jezusa, wypowiedziany do uczniów w czasie Ostatniej Wieczerzy, chwilę przed zbliżającą się męką i śmiercią na krzyżu. Kontekst, w jakim zostają wypowiedziane słowa Jezusa, czynią je jeszcze bardziej wzruszającymi, a jednocześnie pełnymi duchowego znaczenia dla chrześcijan. Tekst przepelniony jest nauką Jezusa, która skupia się na miłości, zachowywaniu przykazań, zapowiedziach odejścia i powrotu Chrystusa oraz posłania Ducha Świętego. Aby jednak

²⁴ A. GEORGE, *Pożegnanie*, tł. K. ROMANIUK, w: X. LEON-DUFOUR, *Słownik teologii biblijnej*, Poznań 1990, s. 754.

²⁵ *Tamże*, s. 754.

²⁶ Wielu egzegetów używa liczby pojedynczej (mowa pożegnalna) w odniesieniu do tekstu J 13,31–16,33. W niniejszej rozprawie użyta zostanie liczba mnoga (mowy pożegnalne), a wyjaśnienie takiego zabiegu ukazane będzie w IV rozdziale pracy, por. B. KL'USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa. Studium egzegetyczno-teologiczne Mowy pożegnalnej J 13,31-16,33*, Lublin 2007, s. 39.

pełniej zrozumieć głębię teologiczną mów pożegnalnych Jezusa, wydaje się czymś wskazanym, a nawet niezbędnym, posłużenie się hebrajską retoryką biblijną, która stanowi kontekst zarówno kulturowy, jak i teologiczny, w jakim zostały one wyrażone. Mowy pożegnalne Jezusa, zawarte w Ewangelii według św. Jana (J 13,31–16,33), ukierunkowują się na przekazanie nie tylko nauk moralnych i eschatologicznych, lecz oddają również specyficzny ton, charakterystyczny dla starohebrajskiego stylu wypowiedzi. Analiza retoryki biblijnej umożliwi wszechstronną interpretację mów pożegnalnych, uwzględniając nie tylko dosłowne znaczenie słów, ale także ich głębszy sens i semantyczną strukturę. Poprzez analizę figur retorycznych oraz kompozycji tekstu, niniejsza praca ukaze intencje autora biblijnego, rzucając światło na to, w jaki sposób Jezus komunikuje się z uczniami w decydującym dla nich momencie. W ten sposób praca doktorska ma na celu wniesienie nowego spojrzenia na mowy pożegnalne Jezusa, otwierając drzwi do głębszego zrozumienia ich teologicznej wymowy w kontekście hebrajskiej retoryki biblijnej.

3. Struktura pracy

Analizując tekst J 13,31–16,33 warto postawić zasadnicze pytania badawcze: Jaka kompozycja wypływa z omawianej jednostki tekstualnej? Czy mamy do czynienia z jedną mową pożegnalną, czy z wieloma mowami, które tworzą większą jednostkę? Jakie są myśli przewodnie przeanalizowanego tekstu? Odpowiedzi na wyżej postawione pytania prowadzą do pogłębienia wniosków teologicznych, wypływających z omawianej jednostki tekstualnej. Celem niniejszej rozprawy doktorskiej jest przeprowadzenie szczegółowej analizy mów pożegnalnych Jezusa (J 13,31–16,33) w świetle hebrajskiej retoryki biblijnej oraz ukazanie jak kontekst środowiska semickiego wpływał na sposób wyrażania przez Jezusa (redaktorów) ostatnich nauk i obietnic w czasie Ostatniej Wieczerzy.

W pierwszym rozdziale zostanie omówiona metodologia wypracowana przez hebrajską retorykę biblijną, której zasady opracował prof. Roland Meynet. W poszczególnych paragrafach przedstawiona zostanie ogólna charakterystyka metody, terminologia, figury stylistyczne, różnice między retoryką hebrajską a retoryką grecko-łacińską oraz między retoryką hebrajską a metodami historyczno-krytycznymi, a także tło historyczne hebrajskiej retoryki. W rozdziale drugim dokonana zostanie szczegółowa analiza tekstu J 13,31–16,33. Po przeprowadzeniu delimitacji tekstu, przedstawione zostaną wszystkie etapy analizy poszczególnych jednostek tekstualnych, zaczynając od

części²⁷, poprzez fragmenty²⁸, aż do sekwencji²⁹ i ukazania kompozycji całościowej tekstu. Analiza zostanie dokonana na tłumaczeniu polskim i tekście greckim, do którego wykorzystano wydanie interlinearne grecko-polskiego Nowego Testamentu³⁰ oraz grecki tekst Nowego Testamentu według Nestle-Aland³¹. Cytaty z Pisma Świętego w rozdziale drugim pochodzą z wydania interlinearnego grecko-polskiego Nowego Testamentu R. Popowskiego, aby zachować konsekwencję z tekstem zawartym w analizie. W kolejnych rozdziałach wykorzystano już tekst z Biblii Tysiąclecia wyd. IV. Rozdział trzeci poświęcony zostanie kontekstowi biblijnemu głównych idei i wyrażeń oraz ich interpretacji, z kolei w rozdziale czwartym przedstawione zostaną wnioski teologiczne wypływające z tekstu J 13,31–16,33. Badanie to ma na celu zrozumienie mów pożegnalnych Jezusa w ich oryginalnym kontekście, uwzględniając zamierzenia redakcyjne autora. Niniejsza praca stanowi jednocześnie wkład w dyskusję nad znaczeniem i interpretacją kluczowych wypowiedzi Jezusa w świetle dziedzictwa hebrajskiego, które leży u podstaw wiary chrześcijańskiej.

Szczególnie istotną pomocą w badaniach nad tekstem biblijnym metodą hebrajskiej retoryki była wiedza, którą autorka niniejszej dysertacji zdobyła, uczestnicząc w seminariach biblijnych, organizowanych przez Międzynarodowe Stowarzyszenie *Retorica biblica e semitica* na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, we współpracy z prof. Rolandem Meynet, prof. Jackiem Oniszcukiem oraz prof. Bernardem Witkiem³². Pomocą metodologiczną dla niniejszej pracy było również *Wprowadzenie do*

²⁷ Część jest to jednostka niesamodzielna, utworzona z jednego, dwóch lub trzech urywków, ale nie więcej niż trzech. Istnieje stopień pośredni pomiędzy urywkiem a częścią: „podczęść”. Por. R. MEYNET, *Trattato di retorica biblica*, Bologna 2008, s. 182-191.

²⁸ Fragment jest pierwszą jednostką, która może funkcjonować autonomicznie i można ją oddzielić od pozostałych. Jest to odpowiednik perykopy stosowanej przez egzegetów. Jest zwartą jednostką, która stanowi minimalną całość do czytania lub recytowania. Może być utworzona z jednej lub więcej części, tworzących różne kombinacje (paralelne, spekulatywne, koncentryczne). *Tamże*, s. 191-204.

²⁹ Sekwencja może być utworzona z jednego lub więcej fragmentów. Istnieje poziom pośredni pomiędzy fragmentem a sekwencją, czyli „podsekwencja”. *Tamże*, s. 191-204.

³⁰ R. POPOWSKI, M. WOJCIECHOWSKI, *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, Warszawa 1995.

³¹ B. ALAND, K. ALAND (red.), *Nowy Testament grecki i polski*, Poznań 2017.

³² Autorka niniejszej dysertacji w 2015 roku współpracowała z prof. Roland Meynet oraz jego współpracownikami (m.in. Jackiem Oniszcukiem oraz Bernardem Witkiem) podczas seminarium naukowego organizowanego przez Międzynarodowe Stowarzyszenie RBS na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Od tamtej pory autorka pracy regularnie współpracuje z prof. Meynet, Francesco Graziano oraz Bernardem Witkiem podczas seminariów z hebrajskiej retoryki biblijnej organizowanych na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, a w maju 2021 roku została członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Badań nad Retoryką Biblijną i Semicką (International Society for the Study of Biblical and Semitic Rhetoric).

hebrajskiej retoryki biblijnej³³ oraz *Trattato di retorica biblica*³⁴ prof. R. Meynet. Na polskim rynku wydawniczym nie ma zbyt wielu publikacji dotyczących retoryki hebrajskiej, ponieważ metoda ta wciąż nie jest popularna w Polsce. Według wykazu publikacji³⁵ dostępnego na oficjalnej stronie Międzynarodowego Stowarzyszenia RBS³⁶, niniejsza praca będzie pierwszym na gruncie polskim badaniem dotyczącym analizy mów pożegnalnych Jezusa (J 13,31–16,33) metodą retoryki hebrajskiej oraz pierwszą tego typu pracą na gruncie światowym. Do tej pory powstały cztery prace, które skupiały się wokół jednostki wyższej, czyli tekstu J 13,1–17,26: *La gloire d'amer*³⁷ (1981), *The Christocentric Literary Structure of the Fourth Gospel*³⁸ (1987), *A Service of Sacrificial Love*³⁹ (1995), *The Literary Development of John 13-17: A Chiasm Reading*⁴⁰ (2000) oraz wiele prac, skupiających się na jednostkach niższych. Jednak według wiedzy autorki niniejszej pracy i zgodnie z dostępnym wykazem publikacji, jeszcze nikt nie wydał pracy, która koncentrowałaby się na mowach pożegnalnych Jezusa (J 13,31–16,33) w świetle hebrajskiej retoryki biblijnej.

³³ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej*, Kraków 2001.

³⁴ R. MEYNET, *Trattato di retorica biblica*, Bologna 2008.

³⁵ https://www.retoricabiblicaesemita.org/wp-content/uploads/2019/01/bibliography_by_books.pdf [23.10.2023]

³⁶ Retorica biblica e semitica

³⁷ Y. SIMONES, *La gloire d'amer*, Rome 1987.

³⁸ G. MLAKUZHIL, *The Christocentric Literary Structure of the Fourth Gospel*, Rzym 1987.

³⁹ H. ZORILLA, *A Service of Sacrificial Love*, Direction 24, 1995.

⁴⁰ W. BROUWER, *The Literary Development of John 13-17: A Chiasm Reading*, Altanta 2000.

ROZDZIAŁ I

WPROWADZENIE METODOLOGICZNE

1.1. Ogólna charakterystyka hebrajskiej retoryki

W ramach niniejszej pracy doktorskiej, kluczowym elementem jest przedstawienie ogólnej charakterystyki hebrajskiej retoryki biblijnej. Jest to metoda, której celem jest ukazanie natury hebrajskiej kompozycji literackiej⁴¹. Poprzez wyznaczenie mniejszych jednostek tekstu oraz dostrzeżenie relacji intertekstualnych, retoryka semicka⁴² skupia się na zrozumieniu tekstu, strukturze wypowiedzi oraz wydobyciu kompozycji tekstu, przedstawiając prawa organizacji tekstów biblijnych. Kompozycja tekstu ma wpływ na rozpoznanie intencji autora oraz na interpretację wypowiedzi. Jak zauważa prof. Roland Meynet: „Teksty biblijne są dobrze skomponowane, jeśli analizujemy je w oparciu o prawa retoryki biblijnej, a analiza ich kompozycji pozwala lepiej je zrozumieć o tyle, o ile uwydatnia ich własną logikę”⁴³. Retoryka semicka nie jest stosowana wyłącznie do pism hebrajskich, ale stosuje się ją również w analizie tekstów Nowego Testamentu. Choć autorzy ksiąg nowotestamentowych posługiwali się językiem greckim, to są oni jednak bezpośrednimi spadkobiercami kultury semickiej, stąd też ich teksty podlegają prawom retoryki hebrajskiej⁴⁴. Zadaniem analizy hebrajskiej jest: „odnajdywanie zasad pozwalających na dokonanie, w sposób bardziej naukowy lub przynajmniej bardziej obiektywny, podziału tekstu na różne jednostki, a także określenie funkcji każdej z jednostek wchodzących w skład całości”⁴⁵. Dzięki temu działaniu egzegeta dociera do zamierzeń redakcyjnych autora tekstu oraz do jego głównego przesłania.

1.2. Cechy charakterystyczne hebrajskiej retoryki

Hebrajska retoryka biblijna posiada wiele cech charakterystycznych, m.in:

- (1) wykorzystuje szeroki zakres technik literackich, m.in. metafor, porównań, przypowieści, powtórzeń i dygresji. Elementy te wzbogacają tekst nadając mu

⁴¹ J. MUILENBURG, *Form Criticism and beyond*, w: *Journal of Biblical Literature* 88, nr 1, 1–18, Atlanta 1969., s. 8. Cyt. za: R. MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric*, tł. L. ARNOLD, Boston 2012, s. 3.

⁴² Hebrajska retoryka biblijna nazywana jest również analizą semicką lub analizą hebrajską. W niniejszej pracy określenia te będą używane zamiennie.

⁴³ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej*, tł. K. ŁUKOWICZ, T. KOT, Kraków 2001, s. 180.

⁴⁴ *Tamże*, s. 7.

⁴⁵ *Tamże*, s. 192.

- dynamikę, umożliwiając głębsze zrozumienie tekstu oraz mają za zadanie wywoływać silne emocje i wrażenia u czytelnika;
- (2) często operuje paradoksami i kontrastami, zestawiając ze sobą przeciwstawne pojęcia: światłość i ciemność, sprawiedliwość i grzech, miłość i grzech, niebo i ziemia, angażując czytelnika i stawiając go wobec dylematów moralnych;
 - (3) będąc silnie związana z kontekstem religijnym i kulturowym starożytnych Izraelitów, ma za zadanie podkreślać wartości społeczne, religijne i moralne, istotne dla tamtejszej społeczności. W tym celu tekstów biblijnych używano jako środki przekazu moralnych nauk dla narodu izraelskiego, obietnic związanych z Bogiem oraz przepowiedni.

1.2.1. Terminologia

Przy badaniu tekstów biblijnych za pomocą analizy semickiej niezbędne jest zidentyfikowanie najmniejszych jednostek tekstualnych, aby zauważyć jak łączą się ze sobą i tworzą jednostki wyższe. Zgodnie z systemem proponowanym przez hebrajską retorykę biblijną poziomy zostaną pogrupowane w dwie duże kategorie: „poziomy niższe” oraz „poziomy wyższe”.

1.2.1.1. Poziomy niższe

Pierwsze poziomy, tzw. poziomy niższe, zdefiniowane są zgodnie z modelem segmentu opisywanym już od czasów Lowtha. Każdy z poziomów (poza pierwszym i drugim) zawiera jedną, dwie lub trzy jednostki:

- a.) Wyraz – odpowiada zwykle leksemowi, np. przymiotnik, czasownik, rzeczownik, przysłówek.
- b.) Człon – tworzy grupę wyrazów, które powiązane są ze sobą ścisłymi związkami składniowymi. Człon jest najmniejszą jednostką retoryczną i czasami może zawierać tylko jeden wyraz. Mamy wtedy do czynienia z członem wielkości jednego wyrazu.
- c.) Segment – składa się z jednego, dwóch lub trzech członów, czyli istnieje segment jednoczłonowy (monostych), dwuczłonowy (dystych) lub trójczłonowy (tristych). Maksymalna liczba członów w jednym segmencie wynosi trzy.
- d.) Urywek – składa się z jednego, dwóch lub trzech segmentów
- e.) Część – składa się z jednego, dwóch lub trzech urywków

Czasami konieczne jest wprowadzenie poziomu pośredniego, nazywanego „podczęścią”, którego definicja jest taka sama jak definicja „części”. Jest to poziom opcjonalny, ponieważ występuje wyłącznie w przypadkach tekstów bardziej złożonych.

Poziomy niższe nazywane są poziomami niesamodzielnymi, ponieważ nie stanowią samodzielnej całości, która mogłaby być czytana publicznie lub recytowana podczas liturgii⁴⁶. Poziomy te mogą być nazywane również jednostkami „cytatowymi”, gdyż mogą być wydzielone po to, by w formie cytatu dołączyć je do większej całości.

1.2.1.2. Poziomy wyższe

Poziomy wyższe utworzone są z jednej lub wielu jednostek poziomów niższych:

- a.) Fragment – jest odpowiednikiem perykopy i składa się z jednej lub wielu części;
- b.) Sekwencja – składa się z jednego lub wielu fragmentów;
- c.) Sekcja – składa się z jednej lub wielu sekwencji;
- d.) Książka – składa się z jednej lub więcej sekcji.

Również w tym wypadku konieczne było wprowadzenie dwóch poziomów pośrednich: „podsekwencji” i „podsekcji”, których definicja jest odpowiednio definicją sekwencji i sekcji.

Poziomy wyższe nazywane są jednostkami samodzielnymi, ponieważ w rzeczywistości są jednostkami tworzącymi kompletną całość, czyli jednostkami „recytacyjnymi” lub jednostkami do czytania liturgicznego. Najczęściej czytania liturgiczne są wielkości fragmentu, jednak zdarza się, że osiągają poziom podsekwencji lub sekwencji, a w Wielkim Tygodniu czytanie Męki Pańskiej składa się nawet z kilku sekwencji.

1.2.2. Relacje między jednostkami symetrycznymi

1.2.2.1. Symetrie częściowe

a.) Wyrazy początkowe – to podobne lub identyczne terminy lub syntagmy, wyznaczające początek jednostek symetrycznych. W retoryce klasycznej określane jako anafora;

⁴⁶ R. MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric...*, s. 53.

b.) Wyrazy końcowe – to podobne lub identyczne terminy lub syntagmy, wyznaczające koniec jednostek symetrycznych. W retoryce klasycznej określane jako epifora;

c.) Wyrazy skrajne – to podobne lub identyczne terminy lub syntagmy, wyznaczające krańce jednostek symetrycznych. W tradycyjnej egzegezie określane jako inkluzja;

d.) Wyrazy łączące – to podobne lub identyczne terminy lub syntagmy, wyznaczające koniec jednej jednostki oraz początek jednostki, która jest do niej symetryczna. W tradycyjnej egzegezie określane jako „słowo spinające”;

e.) Wyrazy centralne – to podobne lub identyczne terminy lub syntagmy, wyznaczające środki (centra) dwóch jednostek symetrycznych.

1.2.2.2. Symetrie całkowite

a.) Kompozycja równoległa – to figura kompozycyjna, przedstawiająca symetryczne elementy ułożone równolegle, np. ABCD | A'B'C'D'. Gdy dwie równoległe jednostki AA' na poziomie niższym otaczają odrębną jednostkę x, mamy do czynienia z paralelizmem, natomiast na poziomie wyższym mamy do czynienia z kompozycją koncentryczną A | x | A'. Kompozycja równoległa określana jest również mianem „paralelizmu” w odróżnieniu do „koncentryzmu”.

b.) Kompozycja lustrzana – to figura kompozycyjna, przedstawiająca symetryczne elementy ułożone w sposób lustrzany, np. ABCD | D'C'B'A'. Kompozycja lustrzana, podobnie jak kompozycja równoległa nie posiada środka (centrum). Jeżeli kompozycja posiada tylko cztery jednostki AB | B'A', określa się ją również mianem „chiazmu”.

c.) Kompozycja koncentryczna – to figura kompozycyjna, przedstawiająca symetryczne elementy ułożone koncentrycznie, czyli wokół elementu centralnego, który może być jednostką dowolnego poziomu tekstu, np. ABCD | x | D'C'B'A'. Kompozycja koncentryczna określana jest również mianem „koncentryzmu” w odróżnieniu do „paralelizmu”.

d.) Konstrukcja eliptyczna – to figura kompozycyjna, przedstawiająca dwa punkty ogniskowe elipsy, artykułujące pozostałe jednostki tekstualne, np. A | x | B | x | A'.⁴⁷

⁴⁷ Terminologię specjalistyczną analizy retorycznej można pobrać z oficjalnej strony RBS <https://www.retoricabiblicaesemitica.org/en/biblical-rhetoric/terminology/> [24.03.2023]

1.2.3. Figury stylistyczne

1.2.3.1. Paralelizmy

Paralelizm jest figurą retoryczną, która polega na powtórzeniu dwóch terminów lub dwóch zdań identycznych, podobnych lub przeciwnych. Choć niektórzy egzegeci uważają, że w egzegezie biblijnej występują trzy rodzaje paralelizmów: syntetyczny, synonimiczny, antytetyczny⁴⁸, to warto jednak zwrócić uwagę na takie zjawisko jak paralelizm klimaktyczny, który występuje w poezji hebrajskiej⁴⁹:

a.) Paralelizm klimaktyczny występuje wtedy, gdy drugi człon jednostki tekstualnej powtarza jedno lub więcej terminów z pierwszego członu, by osiągnąć kulminację ekspresji lub klimaks, czyli stopniowanie, np. „Podnoszą rzeki, o Panie, rzeki swój głos podnoszą, rzeki swój szum podnoszą” (Ps 93,3).

b.) Paralelizm syntetyczny występuje wtedy, gdy drugi człon tekstu podejmuje, rozwija i wzbogaca myśli z członu pierwszego, np. „Gdybyście Mnie poznali, znalibyście i mojego Ojca” (J 14,7).

c.) Paralelizm synonimiczny występuje wtedy, gdy drugi człon powtarza myśl zawartą w członie pierwszym, używając wyrazów synonimicznych, np. „Słuchajcie tego, wszystkie narody, nakłońcie uszu, wszyscy, co świat zamieszkujecie” (Ps 49,2).

d.) Paralelizm antytetyczny występuje wtedy, gdy człon drugi tekstu wyraża myśl przeciwną do myśli zawartej w członie pierwszym. Człony kontrastują ze sobą, np. „bo Pan uznaje drogę sprawiedliwych, a droga występnych zaginie” (Ps 1,6).

1.2.3.2. Chiazmy

Chiazmy jest figurą retoryczną, która polega na odwróceniu symetrii dwóch jednostek tekstowych, tzw. szyk krzyżowy⁵⁰. Elementy tekstu poukładane są w symetryczny sposób, tworząc wzór, który przypomina literę „X”. Chiazmy może występować na poziomach niższych jednostek tekstualnych, jak również na poziomie większych kompozycji, takich jak sekwencje lub sekcje. Jednym z powodów wykorzystywania chiazmu w poezji hebrajskiej było ułatwienie zapamiętywania

⁴⁸ J. CZERSKI, *Metodologia Nowego Testamentu*, Opole 2012, s. 172.

⁴⁹ S. BAZYLIŃSKI OFMConv, *Wprowadzenie do studium Pisma Świętego*, Kielce 2019, s. 218.

⁵⁰ J. CZERSKI, *Hebrajska retoryka biblijna*, w: K. ZIAJA (red.), *Izrael i Biblia Hebrajska w Nowym Testamencie*, 9–17. Sympozja 53. Opole 2003.

informacji zawartych w tekście, tzw. mnemotechnika. Oto możliwa kompozycja chiasmów:

„Wielu zaś pierwszych będzie ostatnimi, a ostatnich pierwszymi” (Mt 19,30).

A – Wielu zaś pierwszych

B – będzie ostatnimi,

B’ – a ostatnich

A’ – pierwszymi .

„Żaden sługa nie może dwom panom służyć. Gdyż albo jednego będzie nienawdził, a drugiego miłował; albo z tamtym będzie trzymał, a tym wzgardzi. Nie możecie służyć Bogu i Mamonie!” (Łk 16,13)

A – Żaden sługa nie może dwom panom służyć.

B – Gdyż albo jednego będzie nienawdził,

C – a drugiego miłował

C’ – albo z tamtym będzie trzymał,

B’ – a tym wzgardzi.

A’ – Nie możecie służyć Bogu i Mamonie!

1.2.3.3. Binarność

Binarność, czyli system dwójkowy, ujmuje tekst w dwóch jednostkach, które mogą być znaczeniowo podobne, opozycyjne lub całkowicie różne. Przykład binarności w tekstach biblijnych można zauważyć m.in. w wystąpieniu Jezusa na uczcie u faryzeusza. Jezus zwraca się początkowo do zaproszonych gości, a następnie do gospodarza (Łk 14,7-14). Choć przemówienie Jezusa ma dwóch adresatów: gości i gospodarza, to kieruje On swoją wypowiedź do wszystkich, którzy Go słuchają. Podobnie w opisie pierwszego dnia działalności Jezusa, ewangelista Marek opisuje dwa uzdrowienia: mężczyzny – opętanego przez złego ducha oraz kobiety – chorej teściowej Piotra (Mk 1,21-37). W ten sposób autor podkreśla, że działalność Jezusa kierowana jest do wszystkich. Oprócz całych opowieści istnieją również zwroty binarne, takie jak: „na ziemi i na niebie” (Mt 6,10), które w sposób uniwersalny przekazują, że coś jest wszędzie oraz zwrot „noc i dzień” (Jr 14,17), który oznacza, że coś jest zawsze⁵¹. Zależności pomiędzy jednostkami

⁵¹ J. CZERSKI, *Metodologia Nowego Testamentu...*, s. 174.

tekstowymi można doszukiwać się zarówno na poziomach wyższych, jak i poziomach niższych.

1.2.3.4. Inkluzja

Inkluzja to kolejna figura kompozycyjna, która często występuje w Biblii, aby podkreślić treść i uwydatnić kluczowe punkty w tekście. Odnosi się do kompozycji, w której jedna jednostka tekstualna otacza drugą jednostkę, tworząc ramę dla tekstu znajdującego się wewnątrz kompozycji. Inkluzja może przybierać różne formy w zależności od celu autora i kontekstu. Najczęstszą formą inkluzji jest powtarzanie słów lub całych zwrotów na początku i na końcu jednostki tekstowej, np. „Poznacie ich po ich owocach” (Mt 7,16); „A więc: poznacie ich po ich owocach” (Mt 7,20); „Niech się nie trwoży serce wasze” (J 14,1); „Niech się nie trwoży serce wasze ani się lęka” (J 14,27).

1.2.3.5. Parataksa

Parataksa oznacza umieszczenie obok, zestawienie. Retoryka biblijna ma charakter parataktyczny, który polega na dopasowaniu, a nie na podporządkowaniu związków logicznych. Egzegeta stosuje zestawienie symetrycznych jednostek w celu dostrzeżenia synonimicznych lub antytetycznych elementów. W parataksie każde zdanie ma pełną autonomię i często zawiera pełną ideę lub myśl. Przykładem parataksy może być przysłowie: „Kręcą się drzwi na zawiasach, a leniwy na swoim łóżku” (Prz 26,14) lub tekst z Księgi Rodzaju: „Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię” (Rdz 1,1). Oba przykłady przedstawiają dwa człony, które są równorzędne i niezależne od siebie, a parataksa pozwala wyrazić jednocześnie dwa oddzielne aspekty – „Bóg stworzył niebo” i „Bóg stworzył ziemię”

1.2.3.6. Inne

a.) Hysteron-proteron [z gr. „to co późniejsze uczynić wcześniejszym”] – występuje wtedy, gdy logiczny porządek słów jest odwrócony w porównaniu z naturalnym, np. „Kto godzien jest otworzyć księgę i złamać jej pieczęcie” (Ap 5,2).

b.) Epanadiploza – jest to figura stylistyczna, która powtarza ten sam wyraz na początku i na końcu tego samego zdania. Przy zdaniu złożonym z dwóch członów, pierwszy wyraz w pierwszym członie powtarza się w członie drugim⁵², np. „Tablice te

⁵² <https://sjp.pwn.pl/slowniki/epanadiploza.html> [06.04.2023].

były dziełem Bożym, a pismo na nich było pismem Boga wrytym na tablicach” (Wj 32,16).

c.) Anadiploza – jest to figura stylistyczna, która powtarza na początku ostatniego zdania słowa zdania poprzedniego, aby je rozwinąć, np. „Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię. Ziemia zaś była bezładem i pustkowiem” (Rdz 1,1-2).

d.) Ironia – jest to figura retoryczna, która polega na sprzeczności pomiędzy znaczeniem dosłownym a zamierzonym, np. „Bo czyż Bóg jest Bogiem jedynie Żydów? Czy nie również i pogan? Na pewno również i pogan” (Rz 3,29).

1.3. Retoryka hebrajska a retoryka grecko-lacińska

Retoryka, jako sztuka przekonywania, charakteryzuje się trzema kierunkami: dydaktycznym, estetycznym i emocjonalnym, które mają oddziaływać na czytelnika lub słuchacza⁵³. Arystoteles, który opracował retorykę w sposób teoretyczny i naukowy, sformułował ją następująco: „Retoryka jest to władza oceniania w każdym przypadku możliwości przekonywania”⁵⁴. Pierwszym, który wprowadził retorykę do interpretacji Pisma Świętego był św. Augustyn. W swoim dziele *De Doctrina Christiana*⁵⁵ zaprezentował zasady retoryki na przykładzie analizy listów św. Pawła⁵⁶. Większość zachodnich egzegetów, stosujących retorykę w badaniach nad tekstami biblijnymi, korzysta z retoryki grecko-lacińskiej, nazywanej również „retoryką klasyczną”, uważając ją za jedyną retorykę, a przynajmniej za jedyną słuszną⁵⁷. R. Meynet stwierdza jednak, że: „w przypadku egzegezy biblijnej należy zwalczać triumfujący imperializm retoryki klasycznej”⁵⁸, ponieważ teksty Starego jak i Nowego Testamentu podlegają prawom nie tyle retoryki grecko-lacińskiej, co prawom retoryki hebrajskiej. Retoryka grecka usiłuje przekonać czytelnika do poparcia racji autora, z kolei retoryka hebrajska opisuje rzeczywistość i pozostawia wyciąganie wniosków czytelnikowi: „Żyd ukazuje, Grek chce udowodnić. Grek usiłuje doprowadzić swego słuchacza aż do końca rozumowania, Żyd wskazuje mu drogę, którą winien pójść, i zachęca go, by na nią wszedł”⁵⁹. Retoryka klasyczna dużą uwagę przywiązuje do stylistyki i funkcji retorycznej analizowanego

⁵³ J. CZERSKI, *Metodologia Nowego Testamentu...*, s. 166.

⁵⁴ *Ars rhetorica*, I, 1355, 26-27. Cyt. za: J. CZERSKI J., *Metodologia Nowego Testamentu*, Opole 2012, s. 166.

⁵⁵ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/hysteron-proteron:3913631.html> [06.04.2023]

⁵⁶ J. CZERSKI J., *Metodologia Nowego Testamentu...*, s. 168.

⁵⁷ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej...*, s. 183.

⁵⁸ *Tamże*, s. 138.

⁵⁹ *Tamże*, s. 140.

tekstu, nie uwzględniając jego teologicznego przesłania, z kolei w retoryce semickiej istnieje specyficzna inklinacja do paralelizmów, symetrii, kompozycji koncentrycznych, które prowadzą czytelnika do poprawnego zrozumienia biblijnego orędzia poprzez dojście do wniosków teologicznych wypływających z kompozycji tekstu. Retoryka grecko-łacińska prowadzi dowodzenie w sposób liniowy, doprowadzając do wniosków zakończonych przemową, natomiast retoryka semicka przeprowadza dowodzenie w sposób inwolutywny, korzystając z dwóch głównych figur kompozycyjnych: równoległych i koncentrycznych. Oznacza to, że dowodzenie przeprowadza się wokół punktu centralnego (kompozycja koncentryczna) lub wokół symetrii (kompozycja równoległa). Dzięki wydobyciu punktu centralnego, czyli jednostki tekstualnej, która pełni rolę centrum, reszta tekstu odnajduje spójność. Ponadto retoryka hebrajska zdecydowanie częściej posługuje się parataksą niż syntaksą i jest bardziej konkretna niż abstrakcyjna w porównaniu do retoryki klasycznej⁶⁰. Retoryka semicka nie neguje wpływu greckiej kultury i nauki, szczególnie w kręgu kulturowym Bliskiego Wschodu, na greckie teksty Pisma Świętego. Jednak zauważyć należy, że teksty biblijne, analizowane za pomocą retoryki grecko-łacińskiej, wydają się nieuporządkowane i źle skomponowane, podczas gdy badając je w powiązaniu z ich własnymi prawami, okazują się skomponowane w mądry i spójny sposób⁶¹. Warto również dodać, że obie metody analizy retorycznej mogą czerpać od siebie nawzajem i gdyby tylko zaakceptować odmiennosc tych metod, można uznać je za: „siostry podobne, choć różne, różne, choć podobne”⁶².

1.4. Retoryka hebrajska a metody historyczno-krytyczne

Metoda historyczno-krytyczna, zorientowana przede wszystkim na krytyce źródeł i historii, dzieli większe całości tekstu na mniejsze jednostki, prowadząc do dekompozycji dzieła, aby odkryć jego różne źródła oraz ustalić chronologię powstawania poszczególnych tekstów biblijnych⁶³. Analiza mniejszych jednostek pozwala określić gatunek literacki badanego tekstu, środowisko, w jakim ten tekst powstał, procesy historyczne oraz modyfikacje, którym był poddawany. Egzegeza historyczno-krytyczna rozpatruje jedynie niewielkie jednostki literackie (np. przypowieść, opis cudu)

⁶⁰ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej...*, s. 184.

⁶¹ *Tamże*, s. 188.

⁶² *Tamże*, s. 51

⁶³ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Interpretacja Biblii w Kościele. Dokument z komentarzem biblistów polskich*, R. RUBINKIEWICZ (red.), RSB 4, Warszawa 1999.

i przyzwyczajają odbiorcę do odczytywania ich oddzielnie. W jej ujęciu większe jednostki (tj. Ewangelie, Księgi Proroków) są zbiorem różnych, mniejszych jednostek, które pierwotnie funkcjonowały indywidualnie, a z czasem zostały zebrane przez „jakiegoś” redaktora i ułożone w całość, bez dbałości o ich właściwy układ⁶⁴. Z punktu widzenia hebrajskiej retoryki biblijnej, Ewangelisci ułożyli swoje teksty w kompozycje, a powtórzenia lub inne figury retoryczne, zawarte w tekście, są częścią tej kompozycji, w przeciwieństwie do metody historyczno-krytycznej, która dublety oraz różnice w tekście rozpatruje w kontekście pochodzenia tekstu z różnych źródeł. Słusznie zauważa R. Meynet, że: „to, co krytyka literacka nazywa dubletami, w których upatruje późniejsze dodatki, można, jak się wydaje, lepiej wytłumaczyć w większości przypadków zasadą binarności, której nikt nie neguje na poziomie dystychu”⁶⁵ oraz zaprasza reprezentantów krytyki literackiej do zastanowienia się: „Czy imiona Boże, które służą między innymi do odróżnienia tekstów jahwistycznych od elohistycznych w Pięcioksięgu, mogą być zawsze i koniecznie uważane za oznaki wskazujące na redakcje? Czy na przykład w Psalmach nie mogą odgrywać one roli znaku kompozycyjnego, użytego przez poetę w celu konstrukcji swego tekstu, w zgodności z innymi znakami?”⁶⁶. Podczas gdy krytyka literacka dokonuje dekompozycji tekstu, doszukując się różnych źródeł jego pochodzenia, retoryka hebrajska odkrywa jego kompozycję w całości, przedstawiając intencję autora oraz wnioski teologiczne, które są aktualne również dla współczesnego odbiorcy. Papieska Komisja Biblijna, oceniając egzegezę historyczno-krytyczną, zaznacza, że metoda ta ma swoje granice i odkrywa sens tekstu biblijnego wyłącznie w historycznych warunkach jego powstawania⁶⁷. Dzięki analizie retorycznej udaje się odkryć kompozycję i sens w takich jednostkach literackich, w których krytyka historyczna dostrzega jedynie trudne do wyjaśnienia działania redaktora.

1.5. Tło historyczne badań nad hebrajską retoryką

1.5.1. Wiek XVIII

Od wielu lat trwa spór pomiędzy krytyką historyczną, której ważnym ośrodkiem są Niemcy, a metodami synchronicznymi, które są popularne m.in. we Francji, Anglii i

⁶⁴ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej...*, s. 7.

⁶⁵ *Tamże*, s. 190.

⁶⁶ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej...*, s. 190-191.

⁶⁷ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Interpretacja Biblii w Kościele. Dokument z komentarzem biblistów polskich*, R. RUBINKIEWICZ (red.), RSB 4, Warszawa 1999.

Stanach Zjednoczonych⁶⁸. Prekursorem badań nad krytyką historyczną był Jean Astruc, który w 1753 roku napisał *Conjectures sur les mémoires originaux dont il paroît que Moïse s'est servi pour composer le livre de la Genèse*. Astruc dokonał analizy Pięcioksięgu, która odegrała znaczącą rolę w powstaniu tzw. teorii źródeł. W tym samym roku Robert Lowth opublikował trzydzieści cztery „lekcje na temat świętej poezji Hebrajczyków” (*De sacra poesi Hebraeorum praelectiones academicae Oxonii*) i został uznany za ojca „poetyckiej” analizy biblijnej⁶⁹. W swojej 19. lekcji przedstawił opis paralelizmu biblijnego, który można podzielić na trzy kategorie: paralelizm syntetyczny, synonimiczny i antyetyczny. Lowth nie był pierwszym, który zauważył paralelizmy w jednostkach tekstualnych⁷⁰, jednak jako pierwszy opracował typologię w taki sposób⁷¹. Dwadzieścia pięć lat po opublikowaniu swoich słynnych lekcji, w roku 1778 wydał angielskie tłumaczenie Księgi Izajasza, w którym po raz pierwszy został dokonany podział tekstu zgodnie z zasadami paralelizmu. Lowth podał również ulepszoną wersję swej 19. lekcji.

Niemiecki egzegeta Jean-Albert Bengel w swoim największym dziele *Gnomon Novi Testamenti*, nad którym pracował dwadzieścia lat, opisał istnienie form koncentrycznych oraz przedstawił ich znaczenie. Wyróżnił on chiasm, czyli figurę retoryczną, polegającą na odwróceniu symetrii dwóch jednostek składniowych. W swoim dziele zwrócił uwagę, że: „znajomość tej figury posiada olbrzymie znaczenie, pozwala dostrzec piękno i wyrazistość przemowy, zrozumieć jej prawdziwy i pełny sens, jasno ujrzeć prawdziwą i bardzo harmonijną strukturę świętego tekstu”⁷². Bengel przeprowadzał swoją klasyfikację pod kątem formy, w przeciwieństwie do Lowtha, który czynił to w oparciu o treść i został prawie na równi uznany z Lowthem za twórcę analizy retorycznej⁷³.

1.5.2. Wiek XIX

Niewątpliwy wkład w opracowanie retoryki hebrajskiej miał irlandzki duchowny John Jebb, który odwołując się do Roberta Lowtha wydał w 1820 roku dzieło pt. *Sacred Literature comprising a review of the principles of composition laid down by the late*

⁶⁸ R. MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric*, tł. L. ARNOLD, Boston 2012, s. 27.

⁶⁹ *Tamże*, s. 27-28.

⁷⁰ Wcześniej zjawisko paralelizmów zauważyli m.in.: włoski rabin Azariasza dei Rossi; Raschi; Rashbam; Abraham Ibn Ezra; David Kimchi.

⁷¹ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej...*, s. 26.

⁷² *Tamże*, s. 29.

⁷³ *Tamże*, s. 29.

Robert Lowth, Lord Bishop of London in his Prealectiones and Isaiah: and in application of the principles so reviewed, to the illustration of the New Testament in a series of critical observations of the style and structure of that sacred volume. Jebb rozszerzył swoje badania na Nowy Testament oraz podkreślił znaczenie odwróconego paralelizmu, który współcześnie nazywany jest koncentryzmem. Ów paralelizm pojawia się w kompozycji, w której pierwsza linia strofy jest równoległa do ostatniej, druga linia jest równoległa względem przedostatniej itd. Figura ta występuje w literaturze wielu narodów, jednak Jebb zauważa, że jest ona charakterystyczna dla literatury hebrajskiej, zważywszy na to, że często występuje w tekstach biblijnych.

W 1824 roku Thomas Boys wydał książkę *Tactica Sacra. An attempt to develope, and to the eye by tabular arrangements, a general rule of composition prevailing in the Holy Scriptures*⁷⁴, w której zgodnie z zasadami wypracowanymi przez Lowtha i Jebba wnioskuje, że Listy Apostolskie w całości podlegają prawom paralelizmu odwróconego. W swoim drugim dziele *A Key to the Book of Psalms*⁷⁵, wydanym w 1825 roku, opisuje różne poziomy konstrukcji tekstu, poddając szczegółowej analizie dwuwiersz oraz ujawniając ogólną budowę całości⁷⁶. Boys opracował również kryteria wyznaczania symetrii. Z jednej strony są to związki pomiędzy składnikami lingwistycznymi, takimi jak: synonimy lub słowa jednakowe, opozycja pomiędzy twierdzeniem a zaprzeczeniem, zależności między zaimkami oraz użycie czasów, z drugiej zaś strony są to relacje wyznaczające kompozycję tekstu, takie jak: tematy, terminy wiodące, terminy końcowe⁷⁷.

Anglia nie była jedynym ośrodkiem, w którym czerpano z odkryć Lowtha. W 1831 roku w Niemczech Friedrich Koester, opierając się na teorii paralelizmów, wydał artykuł, w którym zauważył, że: „Uważne badanie może wykazać, że jest rzeczą nie tylko prawdopodobną, ale oczywistą, że wersy w poezji hebrajskiej podlegają tym samym prawom symetrii, co człony wersu; skutkiem tego, poezja ta posiada przede wszystkim charakter stroficzny, to znaczy układa wersy w symetryczne grupy”⁷⁸. Takie spojrzenie na prawa paralelizmu, również na poziomie jednostek wyższych, stało się kluczem do struktur tekstowych. Koester jednak miał pewne niedociągnięcia w swojej teorii, które

⁷⁴ T. BOYS, *Tactica Sacra: An Attempt to Develope, and to Exhibit to the Eye by Tabular Arrangements, a General Rule of Composition Prevailing in the Holy Scriptures*, London, Hamilton, 1824.

⁷⁵ T. BOYS, *A Key to the Book of Psalms*, London 1825.

⁷⁶ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej...*, s. 33.

⁷⁷ Tenże, *Treatise on Biblical Rhetoric...*, s. 34-35.

⁷⁸ Tenże, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej...*, s. 34. Cyt. za: F. KÖSTER, *Die Strophen, oder der Parallelismus der Werke der hebräischen Poesie*, w: *Theologische Studien und Kritiken*, 1831.

popsuły cały system. Uważał on, że wiersz składa się z dwóch lub trzech członów, tzw. dwuwierszy i trójwierszy, przy czym nie spostrzegł, że istnieją również monostychy, czyli wiersze złożone z jednego członu.

Kierunkiem zapoczątkowanym przez Jebba i Boysa podążał także John Forbes, który 1854 roku wydał *The Symmetrical Structure of Scripture: or the principles of Scripture parallelism exemplified in an analysis of the Decalogue, the sermon on the mount and other passages of the sacred writings*⁷⁹. Forbes wprowadził nowy system, tzw. paralelizm liczb. Zauważył, że komplementarne jednostki tekstowe posiadają często taką samą długość lub to, że liczba powtórzeń leksykalnych ma znaczenie. Podobnie jak Boys zwrócił uwagę na rolę formy koncentrycznej, której celem jest uwypuklenie centrum kompozycji. Według niego: „usytuowana centralnie myśl może być, podobnie jak serce, ośrodkiem ożywiającym całość, przekazującym energię i niezbędne do życia ciepło aż na krańce”⁸⁰.

W 1896 roku żydowski orientalista, profesor Uniwersytetu Wiedeńskiego David Heinrich Müller wydał dzieło: *Die Propheten in ihrer ursprünglichen Form: die Grundgesetze der ursemitischen Poesie, erschlossen und nachgewiesen in Bibel, Keilinschriften und Koran und in ihren Wirkungen erkannt in den Chören der griechen Tragödie*⁸¹, w którym opisał podstawowe prawa pierwotnej poezji hebrajskiej. Według Müllera podstawowymi cechami poezji semickiej jest układ strof, czyli „zespół linii lub wierszy, który sam w sobie i w odniesieniu do innych zespołów tworzy całkowitą jedność”⁸² oraz *responsio*, czyli komplementarność strofy i antystrofy pod względem wzorców, podziału zdań i ułożeniu członów. Strofa oraz antystrofa odpowiadają sobie często poprzez identyczne myśli i słowa lub posiadają ten sam asonans⁸³. Autor w cechach poezji hebrajskiej dostrzega również *concatenatio*, czyli „powtórzenie na początku strofy jednego lub kilku słów z końca strofy poprzedniej”⁸⁴ oraz *inclusio*, które

⁷⁹ J. FORBES, *The Symmetrical Structure of Scripture: or the principles of Scripture parallelism exemplified in an analysis of the Decalogue, the sermon on the mount and other passages of the sacred writings*, Edimburg 1854.

⁸⁰ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej...*, s. 36. Cyt. za: J. FORBES, *Analytical Commentary on the Epistle to the Romans tracing the train of thought by the aid of Parallelism*, Edimburg 1896, s. 82.

⁸¹ D.H. MÜLLER, *Die Propheten in ihrer ursprünglichen Form: die Grundgesetze der ursemitischen Poesie, erschlossen und nachgewiesen in Bibel, Keilinschriften und Koran und in ihren Wirkungen erkannt in den Chören der griechen Tragödie*, Wiedeń, 1896, s. 2–3, [cytowane 15 marca 2023]. Online: <https://archive.org/details/diepropheteninih00mluoft>.

⁸² R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki semickiej...*, s. 35.

⁸³ *Tamże*, s. 35.

⁸⁴ *Tamże*, s. 35.

tworzy ramę tekstu za pomocą powtórzeń na początku i na końcu tych samych słów lub słów synonimicznych.

1.5.3. Wiek XX i XXI

W 1915 roku George Buchanan Gray w swoim dziele: *The Forms of Hebrew Poetry*⁸⁵ przedstawił segregację dwuwierszy według liczby wyrazów. Rozpoczynając od dwuwierszy, które zawierają jedynie dwa wyrazy w każdym wierszu, przechodzi do dwuwierszy zawierających sześć wyrazów, a następnie bada układy zastosowane przez poetę. W ten sposób wyróżnia dwie możliwości w czterowyrazowym dwuwierszu:

ab/a'b' oraz ab/b'a'

Przy większej ilości wyrazów wzrasta liczba możliwości wyrazów symetrycznych⁸⁶. Gray swoje badania kończy wnioskiem, że tak szczegółowe analizy są ważne dla wyznaczenia tekstu, aby następnie go zrozumieć. Najprawdopodobniej nie znał on prac Jebba i jego następców, dlatego uważa się, że to Gray zapoczątkował naukową analizę wiersza hebrajskiego⁸⁷.

Francuski jezuita Albert Condamin, będący pod wpływem tradycji niemieckiej, przyjął teorię „strofy zmiennej”, odkrytą przez Johannes Konrada Zennera w 1896 roku⁸⁸. Condamin w swoim dziele z 1933 roku: *Poèmes de la Bible, avec une introduction sur la strophique hébraïque* „strofę zmienną” nazwał „strofą pośrednią”, ponieważ jak zauważył znajduje się ona najczęściej pomiędzy dwiema parami równych strof⁸⁹. „Strofa pośrednia” wyróżnia się na tle innych strof ze względu na formę. Zajmując miejsce pośrednie pomiędzy strofami, intensywniej wyraża doniosłą myśl, która często znajduje się w samym środku wiersza oraz składa się z nieparzystej liczby wersów, dlatego nie można jej podzielić na dwie części. Odkrycia Codamina były zbliżone do badań Jebba, Boyssa i ich kontynuatorów. Zarówno tradycja niemiecka, jak i angielska, czerpały z dokonań Lowtha, jednak rozwijały się niezależnie, nie wiedząc o sobie nawzajem. Lowth szybko stał się znany w Niemczech, czego nie można powiedzieć o jego angielskich

⁸⁵ G.B. GRAY, *The Forms of Hebrew Poetry : Considered with Special Reference to the Criticism and Interpretation of the Old Testament*, London, New York, Hodder and Stoughton, 1915, [cytowane 15 marca 2023]. Online: <http://archive.org/details/formsofhebrewpoe00grayuoft>.

⁸⁶ R. MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric...*, s. 38.

⁸⁷ *Tamże*, s. 39.

⁸⁸ J.K. ZENNER, *Die Chorgesänge im Buche der Psalmen*, Fribourg 1893. Cyt. za: R. MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric*, tł. L. Arnold, Boston 2012, s. 37.

⁸⁹ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej...*, s. 40.

kontynuatorach⁹⁰. Badania Codamina są słabo uzasadnione, jednak należy zauważyć, że są zgodne z badaniami jego poprzedników oraz następców.

Nils Wilhelm Lund, który kontynuował XIX-wieczną tradycję angielską, w roku 1930 opublikował wyniki swoich badań, dotyczących analiz tekstu zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu, które następnie wznowił i uzupełnił w 1942 roku w swoim dziele *Chiasmus in the New Testament: A Study in Formgeschichte*⁹¹. W swoich badaniach Lund śledzi wpływ literatury semickiej na tekst grecki Nowego Testamentu. Skupia się nad formą hebrajską zwaną chiazmem, dokonując wstępnej analizy fragmentów Księgi Prawa, Księgi Proroków oraz Księgi Psalmów, aby ustalić jakimi prawami rządzą się struktury chiazmatyczne. Następnie przeprowadza analizę Listów Apostolskich i Ewangelii, aby sprawdzić w jakim stopniu układy chiazmatyczne obecne są w Nowym Testamencie. Lund podkreślił, że hebrajskiej formy zwanej chiazmem nie można zakwalifikować do żadnej greckiej kategorii, jednak posiada ona charakter literacki, dlatego nie można jej odrzucić.

Kolekcja artykułów Wilfreda Watsona *Classical Hebrew Poetry*⁹² wydana w 1954 roku miała znaczący wpływ na badania w XX i XXI wieku. W artykułach została przedstawiona poezja hebrajska oraz przykłady innej literatury semickiej. Jest to „kopalnia przykładów i odniesień, wzbogacona dwunastoma indeksami”⁹³. Na licznych przykładach przedstawił on prawa poezji hebrajskiej. To, co można zarzucić Watsonowi, to fakt, że wykazuje wielką ignorancję w zakresie historii retoryki biblijnej, ponieważ w indeksie cytowanych przez niego autorów nie pojawiają się nazwiska twórców retorycznej analizy biblijnej, takie jak: Lowth, Jebb, Boys czy Forbes, a nazwisko Lund zostało wymienione jeden raz.

Marc Girard w trzech tomach opublikował komentarz do Psalmów *Les psaumes redécouverts*⁹⁴, w którym stosuje analizę nazwaną przez siebie „analizą strukturalną”. Autor zwrócił uwagę, że przy analizie strukturalnej koniecznym jest wyróżnienie poziomów tekstu, jednak jak zauważa Meynet, systemowi Girarda brakuje rygoru⁹⁵. Swoją analizę rozpoczyna od tekstu jako całości, który nazywa „pierwszym poziomem”,

⁹⁰ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej...*, s. 40.

⁹¹ N.W. LUND, *Chiasmus in the New Testament: A Study in Formgeschichte*, North Carolina, 1942. [Cytowane 15 marca 2023]. Online: <https://www.perlego.com/book/539010/chiasmus-in-the-new-testament-a-study-in-formgeschichte-pdf>.

⁹² Współczesne wydanie: W.G.E. WATSON, *Classical Hebrew Poetry: A Guide to Its Techniques*, 1 edition., Sheffield Academic Press, 2009.

⁹³ R. MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric...*, s. 45.

⁹⁴ Współczesne wydanie: M. GIRARD, *Les psaumes redécouverts*, t. 1, Montréal, Bellarmin, 1997.

⁹⁵ R. MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric...*, s. 45.

a następnie wyróżnia poziomy niższe, których niestety nie definiuje. Meynet w swoim traktacie opisuje przebieg analizy, rozpoczynając od dołu, czyli od jednostek minimalnych, które nazywa segmentem zawierającym jeden, dwa lub trzy człony i systematycznie kontynuuje kolejne poziomy, aż do osiągnięcia całości⁹⁶. Girard proponuje również przepisanie każdego z psalmów, aby ukazać kompozycję tekstu.

Kolejnym uczonym, zajmującym się poezją hebrajską, był Jan P. Fokkelman. W przeciwieństwie do Girarda, który zajmował się psalmami, Fokkelman poszerzył swoje badania, wydając cztery duże tomy poświęcone Księdze Samuela pt. *Narrative Art and Poetry in the Books of Samuel*⁹⁷. R. Meynet uważa, że Fokkelman jest jednym z najważniejszych autorów, ponieważ wyraźnie rozróżnia poziomy jednostek tekstualnych, zaczynając od najmniejszych a kończąc na jednostce najwyższej, czyli księdze⁹⁸. Popełnia on jednak błąd przy definiowaniu jednostki podstawowej. Fokkelman uważa, że jednostką podstawową jest człon, jednak w kolejnych latach usystematyzowano terminologię, która wskazuje, że podstawową jednostką jest segment złożony z jednego, dwóch lub trzech członów. Można zaryzykować stwierdzeniem, że Girard i Fokkelman są w pewnym sensie komplementarni. Pierwszy rozpoczyna analizę od góry i nie udaje mu się zdefiniować poziomów niższych, z kolei drugi zaczyna od dołu, ale myli się co do definicji podstawowej jednostki.

Przez wieki pisano, że studium retoryki biblijnej jest jeszcze „w powijakach”. Określenia tego użył już Thomas Boys w 1824 roku⁹⁹. Następnie powtórzył je Ian H. Thomson w 1995 roku¹⁰⁰, z kolei Marc Girard pisał: „Oto gdzie dotarliśmy w 1996 roku: analiza strukturalna, jak młody dorosły, z pewnością osiągnęła prędkość przelotową i chce ją utrzymać. Jednak powoli osiąga swoją dojrzałość. Teraz jesteśmy zdania, że pozostanie wiecznym początkującym, dopóki nie otrzyma bardziej rygorystycznych, bardziej wiarygodnych ram. Dopiero wtedy metoda strukturalna będzie mogła marzyć o tym, by stać się szkołą”¹⁰¹. W związku z powyższym hebrajskiej retoryce biblijnej

⁹⁶ R. MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric...*, s. 45.

⁹⁷ J.P. FOKKELMAN, *Narrative Art and Poetry in the Books of Samuel*, t. 1, 4 t. (Studia Semitica Neerlandica), Van Gorcum (Assen, The Netherlands), 1981.

⁹⁸ R. MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric...*, s. 46.

⁹⁹ THOMAS BOYS, *Tactica Sacra: An Attempt to Develope, and to Exhibit to the Eye by Tabular Arrangements, a General Rule of Composition Prevailing in the Holy Scriptures*, t. 1, Hamilton 1824. [Cytowane 20 marca 2023]. Online:

<https://www.retoricabiblicae.semitica.org/wp-content/uploads/2018/11/tacticasacra.pdf>.

¹⁰⁰ I. H. THOMSON, *Chiasmus in the Pauline Letters*, Sheffield 1995. [Cytowane 20 marca 2023]. Online: <https://www.bloomsburycollections.com/book/chiasmus-in-the-pauline-letters/abbreviations>.

¹⁰¹ M. GIRARD, *Les psaumes redécouverts*, t. 1, Bellarmin 1997. Cyt. za: R. MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric*, Boston 2012, s. 47.

należało pomóc w rozwoju i doprowadzić ją do pewnej autonomii oraz zapewnić jej większą widoczność i organiczność. Zajął się tym Roland Meynet¹⁰², który niewątpliwie miał ogromny wpływ na współczesnych egzegetów, stosujących analizę hebrajskiej retoryki biblijnej. Francuski jezuita był uczniem Paula Beauchampa i Georges Mounina. Przez ponad dwadzieścia lat mieszkał na Bliskim Wschodzie, gdzie kierował Centrum Badań i Studiów Arabskich na *Université Saint-Joseph* w Bejrucie oraz założył Szkołę Tłumaczy. Po powrocie do Europy wykładał egzegezę w *Centre Sèvres* w Paryżu, a następnie na Uniwersytecie w Turynie. W 1992 roku został profesorem teologii biblijnej na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Roland Meynet przez ponad trzydzieści pięć lat opracowywał materiały i doskonalił się w hebrajskiej retoryce biblijnej, czego efektem było wydanie w 2007 roku francuskojęzycznego *Traité de rhétorique biblique*. Traktat ten, poza opisem historii retoryki semickiej, zawiera również jej zasady przedstawione w sposób systematyczny i dogłębny. Posługując się różnymi fragmentami z Pisma Świętego, Meynet wskazuje jak zbudowane są teksty biblijne na poziomie relacji wewnątrz analizowanych jednostek, jak również na poziomie całościowej kompozycji tekstu. W 2008 roku wydana została włoska wersja traktatu Rolanda Meynet'a, a w 2012 roku wersja angielska. 16 marca 2006 roku R. Meynet założył RBS¹⁰³, czyli stowarzyszenie non-profit, które zakładało powołanie fundacji „Nauka, Wiara i Kultura”, skupiające cztery stowarzyszenia. Jednak z powodu śmierci osoby, która miała zarządzać fundacją, RBS pozostał sam. We wrześniu 2016 roku RBS został zintegrowany z Uniwersytetem Gregoriańskim. Meynet jako specjalista retoryki semickiej, otrzymał w 2006 roku nagrodę Grand Prix Francuskiej Akademii Filozoficznej. Bliskim współpracownikiem prof. Meynet'a był polski jezuita Jacek Oniszczyk, który od 2009 roku wykładał teologię Nowego Testamentu na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim, a we wrześniu 2017 roku objął kierownictwo nad Departamentem Teologii Biblijnej¹⁰⁴. Drugim współpracownikiem R. Meynet'a wciąż jest polski salwatorianin Bernard Witek, który w 2004 roku obronił pracę doktorską z teologii biblijnej na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim, a od 2006 roku należy do Międzynarodowego Towarzystwa Badań nad Retoryką Biblijną, gdzie jest odpowiedzialny za ocenę oraz akceptację prac na konferencje RBS.

¹⁰³ Międzynarodowe Towarzystwo Badań nad Retoryką Biblijną (Retorica Biblica e Semitica).

¹⁰⁴ Jacek Oniszczyk 22 grudnia 2017 roku, trzy miesiące po objęciu stanowiska kierowniczego w Departamencie Teologii Biblijnej, zginął podczas wspinaczki górskiej na zboczu masywu Gran Sasso d'Italia przysypany lawiną.

ROZDZIAŁ II

KOMPOZYCJA TEKSTU J 13,31–16,33

Praca nad analizą tekstu Pisma Świętego wymaga od badacza podjęcia podstawowych kroków badawczych. Na początku dokonana zostanie delimitacja, czyli określenie granic jednostki tekstualnej. Następnie, poddając tekst szczegółowej analizie, zgodnie z zasadami hebrajskiej retoryki biblijnej, ukazana zostanie komplementarność części oraz fragmentów badanego tekstu. Ostatnim etapem na tym poziomie będzie utworzenie sekwencji z przeanalizowanych fragmentów oraz ukazanie kompozycji tekstu J 13,31–16,33 w ujęciu całościowym. Rozdział drugi będzie najdłuższym w tej pracy, jednak ta dysproporcja względem pozostałych rozdziałów jest uzasadniona, gdyż rozdział drugi stanowi szczegółową analizę tekstu.

2.1 Delimitacja

Pierwszym i niezbędnym etapem pracy nad tekstem jest określenie jego granic. Jak słusznie zauważa Roland Meynet: „Dwie niekwestionowane granice księgi to jej początek i koniec, a trzeba przecież dokonywać podziału wewnątrz księgi”¹⁰⁵. Według tradycyjnej opinii egzegetów czwarta Ewangelia dzieli się na: prolog (J 1); (1) Księgę Znaków (J 2–12); (2) Księgę Chwały (J 13–20) oraz epilog (J 21)¹⁰⁶. Księga Znaków ma charakter przygotowawczy. Jezus przygotowuje uczniów na moment Jego „godziny” poprzez publiczną działalność, dokonywanie cudów i prowadzenia do wiary¹⁰⁷. Księga Chwały rozpoczyna się już od owej godziny (por. J 13,1), która ma być czasem męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa. Amerykański badacz Biblii Raymond Edward Brown dzieli Księgę Chwały na mniejsze jednostki: Ostatnia Wieczerza (J 13–17); Narracja o Męce Pańskiej (J 18–19); Jezus Zmartwychwstały (J 20,1-29); Zakończenie Księgi Chwały (J 20,30-31)¹⁰⁸. Przedstawiona struktura jest powszechnym podejściem do tekstu Ewangelii Jana, ale wśród wielu egzegetów dochodzi do podziałów odnośnie do ilości oraz tytułów jednostek tekstualnych, z których składa się czwarta Ewangelia. J.H Bernard

¹⁰⁵ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej*, tł. K. Łukowicz, T. Kot, Kraków 2001, s.7.

¹⁰⁶ R.E. BROWN, *Giovanni*, Cittadella, 2005, s. 643. Charles Dodd drugą Księgę Ewangelii Jana (J 13-20) nazywa Księgą Męki. Por. C.H DODD, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge 1953.

¹⁰⁷ JACEK GRASZK, *I doni di Gesù e la risposta dell'uomo il significato di Gv 13,1-30 alla luce dell'analisi retorica biblica*, Rzym 2013, s. 4.

¹⁰⁸ R.E. BROWN, *Giovanni...*, s. 645.

dzieli tekst chronologicznie na trzy części, które poprzedzone są prologiem (J 1,1-18) i zakończone rozdziałem 21. Każda z części przedstawia okres działalności Jezusa mierzonej w latach: I rok (J 1,19-4,54 oraz J 6), II rok (J 5-12 z wyłączeniem rozdz. 6.), III rok (J 13-20)¹⁰⁹. Francuski biblista M.E. Boismard razem z A. Lamouille dzielą czwartą Ewangelię na osiem części oraz prolog i zakończenie: (1) Początek znaków (J 1,19-2,12), (2) Pierwsza Pascha i drugi znak (J 2,13-4,54), (3) Druga Pascha i trzeci znak (J 6,1-71), (4) Pięćdziesiątnica i czwarty znak (J 5,1-47), (5) Święto Namiotów i piąty znak (J 7,1-10,24), (6) Święto Poświęcenia i szósty znak (J 11,1-44), (7) Trzecia Pascha bez znaku (J 11,55-19,42), (8) Znak ostateczny Jezusa – zmartwychwstanie (J 20,1-31)¹¹⁰. F. Segovia rozpatruje strukturę tekstu następująco: (1) Narracja pochodzenia (J 1,1-18), (2) Narracja życia publicznego (J 1,19-17,26), w której wyróżnia się motyw podróży: pierwszy cykl Galilea/Jerozolima (J 1,19-3,36); drugi cykl Galilea/Jerozolima (J 4,1-5,47); trzeci cykl Galilea/Jerozolima (J 6,1-10,42); czwarta i ostatnia podróż do Jerozolimy (J 11,1-17,26), (3) Narracja śmierci i zmartwychwstania (J 18,1-21,25), w których wyróżniono: wydarzenia przygotowujące (J 18,1-19,16) oraz własna narracja śmierci i zmartwychwstania (J 19,17-21,25)¹¹¹. Brytyjski biblista oraz krytyk tekstu Nowego Testamentu B.F. Westcott zauważa w czwartej Ewangeli i dwie główne części: (1) Jezus objawia się światu (J 1,19-12,50), (2) Jezus objawia się uczniom (J 13,1-21,23)¹¹². Warto również przedstawić podział Teresy Okure, która odwołała się do greckiej retoryki klasycznej: (1) *exordium* (J 1), (2) *narratio* (J 2-12), (3) *expositio* (J 13-17), (4) *probatio* (J 18-20), (5) *demonstratio* (J 21)¹¹³. Inny schemat retoryczny przedstawia S. Mędała: (1) Wprowadzenie (J 1,1-2,12), (2) Uwierzytelnienie (J 2,13-19,42), w którym wyróżniono: świadectwa i znaki (J 2,13-12,50), przykład i świadectwo we wspólnocie uczniów (J 13-17), wywyższenie i uwielbienie Syna Człowieczego (J 18,1-20,29), (3) Epilogi-dygresja (J 20,30-21,25)¹¹⁴. Zachowując jednak tradycyjny podział, tekst J 13,31-16,33, który w niniejszej pracy zostanie poddany analizie, należy

¹⁰⁹ B. KL'USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa. Studium egzegetyczno-teologiczne Mowy pożegnalnej J 13,31-16,33*, Lublin 2007, s. 51. Por. J.H. BERNARD, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to st. John*, Edinburgh 1928.

¹¹⁰ *Tamże*, s. 51-52, Por. M.E. BOISMARD, A. LAMOUILLE, *Synopse des quatres Evangiles en francais, III, L'Evangile de Jean*, Paris 1977.

¹¹¹ *Tamże*, s. 53, Por. F.F. SEGOVIA, *The Journey(s) of the Word of God: A Reading of the Plot of the Fourth Gospel*, Semeia 1991.

¹¹² *Tamże*, s. 52, Por. B.F. WESTCOTT, *The Gospel according to st. John*, London 1903.

¹¹³ T. OKURE, *Ewangelia według św. Jana*, w: FARMER W. F. (red.), *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, Warszawa 2001, s. 1304.

¹¹⁴ S. MĘDAŁA, *Ewangelia według świętego Jana*, NKB.NT, t. IV, cz. I, rozdziały 1-12, Częstochowa 2010, s. 90-95.

do Księgi Chwały w jednostce pt. „Ostatnia Wieczerza”¹¹⁵. Jednostka ta obejmuje rozdziały 13–17 i ma szczególny charakter, ponieważ zawiera ostatnie chwile i ostatnie nauczanie Jezusa przed Jego pojmaniem i męką. Tekst J 13–17 jest zwartą jednostką, ale można z niej wyodrębnić mniejsze jednostki literackie: narracja (J 13,1-30); mowy pożegnalne (J 13,31–16,33); modlitwa (J 17,1-26)¹¹⁶. Zgodnie z zasadami analizy kontekstualnej, przejście do kolejnej jednostki tekstualnej (urywka, części, fragmentu czy sekwencji) następuje po zmianie miejsca, osób, czasu, tematu, stylu, języka, gatunku lub słownictwa¹¹⁷. Egzegeta stosując owe kryteria może odgraniczyć tekst zarówno na poziomach niższych, takich jak segmenty¹¹⁸, po wyższe takie jak sekcje. Uwzględniając te założenia odgraniczona jednostka J 13,31–16,33 zostanie zweryfikowana przez analizę retoryczną na kolejnych etapach pracy.

2.1.1 Kontekst tekstu J 13,31–16,33 w kompozycji Ewangelii św. Jana

Już na samym początku Ewangelii Jana, Prolog pełni funkcję instrukcji ukazującej sposób odczytywania czwartej Ewangelii. W Prologu autor zwraca uwagę czytelnika na Słowo [Jezusa], które było u Boga (por. J 1,1), a następnie stało się ciałem i zamieszkało wśród nas (por. J 1,14). W mowach pożegnalnych Jezus wzywa uczniów do wiary w to, że pochodzi On od Ojca (por. J 14,1.11), po czym uczniowie wyznają swoją wiarę: „Dlatego wierzymy, że od Boga wyszedłeś” (J 16,30). W Prologu ewangelista wymienia Jana Chrzciciela, jako tego, który: „przyszedł na świadectwo, aby zaświadczyć o światłości, by wszyscy uwierzyli przez niego” (J 1,7). Podobnie w mowach pożegnalnych, to uczniowie są tymi, którzy świadczą o Jezusie: „Ale wy też świadczycie, bo jesteście ze Mną od początku” (J 15,27). Autor tekstu natchnionego na początku Ewangelii wspomina o świecie, który nie poznał Jezusa i nie przyjął Go (por. J 1,10-11), z kolei Jezus w mowach pożegnalnych przestrzega uczniów przed nienawiścią świata i przed prześladowaniami, które świat będzie czynił wobec uczniów, ponieważ nie poznał ani Ojca ani Syna (por. J 16,3). Ewangelista kończąc Prolog wyjaśnia, że: „Boga nikt nigdy nie widział, ten Jednorodzony Bóg, który jest w łonie Ojca, [o Nim] pouczył” (J 1,18). Myśl ta powraca na początku mów pożegnalnych. W odpowiedzi na prośbę Filipa:

¹¹⁵ R.E. BROWN, *Giovanni...*, s. 645.

¹¹⁶ B. KL'USKA *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 68.

¹¹⁷ J. CZERSKI, *Metodologia Nowego Testamentu...*, s. 58-59.

¹¹⁸ Segment zawiera jeden, dwa lub trzy człony wyrazów. Można mówić o segmencie „jednoczłonowym”, „dwuczłonowym” lub „trójczłonowym”. Relacje pomiędzy członami jakiegoś segmentu trójczłonowego mogą być różnego typu: ABC; AA'B; ABB'; ABA'. R. MEYNET, *Trattato...*, s. 146-163.

„Panie, pokaż nam Ojca, a to nam wystarczy” (J 14,8), Jezus odpowiada: „Kto Mnie widzi, widzi także i Ojca” (J 14,9). Idea trwania w Chrystusie i przebywania z Nim, która wypływa z alegorii o winnym krzewie (por. J 15,1-11) widoczna jest już w tekście J 1,38-39, w którym uczniowie słysząc słowa Jana udali się za Jezusem. Po ich pytaniu: „Rabbi, gdzie mieszkaś?” i zaproszeniu przez Jezusa: „Chodźcie, a zobaczycie” narrator zauważa, że uczniowie „poszli więc i zobaczyli, gdzie mieszka, i tego dnia pozostali u Niego”. Była to scena, która zapoczątkowuje powołania uczniów. W kolejnych wersetach następuje powołanie Piotra (por. J 1,41-42) i Filipa (por. J 1,43-44), czyli uczniów, którzy w mowach pożegnalnych prowadzą dialog z Jezusem (por. J 13,36-38; 14,8-10). Następne sceny takie jak wesele w Kanie Galilejskiej mają wspólne elementy z mowami pożegnalnymi. Thomas L. Brodie zauważa, że konsekwencją słuchania słów Jezusa na weselu była przemiana wody w wino, podobnie jak słuchanie Jego słów i przestrzeganie ich prowadzi do przynoszenia licznych owoców z krzewu winnego¹¹⁹ (por. J 15,5). Podczas dialogu Jezusa z Nikodemem ukazane zostają dwa motywy, które łączą się z mowami pożegnalnymi. Po pierwsze Jezus mówi o konieczności narodzenia z Ducha, aby wejść do królestwa Bożego (por. J 3,5), natomiast w mowach pożegnalnych zapowiada posłanie Parakleta, czyli Ducha Świętego (por. J 14,16-17.26; 15,26; 16,7.13). Po drugie zarzuca Nikodemowi, że Żydzi odrzucają świadectwo o Nim (por. J 3,11), z kolei w J 15,18-24 zapowiada prześladowania uczniów. Ci, którzy umiłowali ciemność i grzech, nie zbliżają się do światła, czyli Jezusa, aby nie zostały rozpoznane ich złe uczynki (por. J 3,19-20), zaś Jezus jest tym, który zaświadcza o grzechu świata¹²⁰ (por. J 15,22). Samarytanie, którzy przebywali z Jezusem mówili do kobiety, od której słyszeli o Nim: „wierzymy już nie dzięki twemu opowiadaniu, usłyszeliśmy bowiem na własne uszy i wiemy, że On prawdziwie jest Zbawicielem świata” (J 4,42), podobnie jak uczniowie, którzy zwracają się do Jezusa: „Teraz wiemy, że wszystko wiesz i nie potrzeba, aby Cię kto pytał. Dlatego wierzymy, że od Boga wyszedłeś” (J 16,30). W rozdziale 5. Ewangelii według św. Jana, w sposób znaczący wypływa temat jedności Ojca i Syna. Tekst ten łączy się z mowami pożegnalnymi, szczególnie z J 14,6-14.20 oraz J 16,27-31, w których autor ukazuje działanie Ojca w Synu. Owa jedność Ojca i Syna wyrażona zostaje również w słowach Jezusa do Żydów: „Nikt nie może przyjść do Mnie, jeżeli go nie pociągnie Ojciec” (J 6,44) i w słowach do uczniów: „Nikt nie przychodzi do

¹¹⁹ T.L. BRODIE, *The Gospel According to John. A literary and Theological Commentary*, New York – Oxford 1993, s. 475-476.

¹²⁰ B. KL'USKA B., *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 59.

Ojca inaczej jak tylko przeze Mnie” (J 14,6). Jezus zwracając się do tłumu mówił o wodzie żywej, z kolei autor czwartej Ewangelii dopowiedział, że chodzi o Ducha Świętego, który jeszcze nie został dany (por. J 7,37-39). W J 16,7 Chrystus wyjaśnia uczniom, że Duch Święty przyjdzie dopiero, gdy On odejdzie. W rozdziale 8. pojawiają się elementy pożegnalne, gdy Jezus zwraca się do Żydów: „Ja odchodzę, a wy będziecie Mnie szukać... Tam, gdzie Ja idę, wy pójść nie możecie” (J 8,21). Nawiązanie do tych słów znajduje się w J 13,33: „Dzieci, jeszcze krótko jestem z wami. Będziecie Mnie szukać, ale – jak to Żydom powiedziałem, tak i teraz wam mówię – dokąd Ja idę, wy pójść nie możecie”. Następnie Jezus podkreśla, że nie jest z tego świata (por. J 8,23), podobnie jak Jego uczniowie (por. J 15,19). Ewangelista przytacza dialog, w którym Żydzi uważają Jezusa za grzesznika po tym, jak uzdrowił niewidomego od urodzenia (por. J 9,24.32), a do faryzeuszów zwrócił się słowami: „Gdybyście byli niewidomi, nie mielibyście grzechu, ale ponieważ mówicie: „Widzimy”, grzech wasz trwa nadal” (J 9,41). Faryzeusze widzieli cuda i dzieła dokonane przez Jezusa, a mimo to odrzucili Go, dlatego trwają w grzechu. W J 15,24 znajduje się rozwinięcie tej myśli: „Gdybym nie dokonał wśród nich dzieł, których nikt inny nie dokonał, nie mieliby grzechu. Teraz jednak widzieli je, a jednak znienawidzili i Mnie, i Ojca mego”. W rozdziale 10. Jezus nazywa siebie „Bramą owiec” (por. J 10,7) i „dobrym pasterzem” (por. J 10,11), z kolei w mowach pożegnalnych: „drogą, prawdą i życiem” (por. J 14,6). Jezus jako „brama owiec” jest jedyną drogą do Ojca: „Jeżeli ktoś wejdzie przeze Mnie, będzie zbawiony”; „nikt nie przychodzi do Ojca inaczej jak tylko przeze Mnie” (J 14,6), a jako „dobry pasterz” jest życiem: „ja życie moje oddaję, aby je znów odzyskać... Mam moc je oddać i mam moc je znów odzyskać” (J 10,17-18)¹²¹. Wskreszenie Łazarza, o którym czytelnik dowiaduje się z 11. rozdziału, było znakiem, którego dokonał Jezus, aby uczniowie uwierzyli w Niego właśnie ze względu na dzieła, które czyni (por. J 11,15). Przy wezwaniu do wiary w mowach pożegnalnych Jezus zwraca się do uczniów: „Wierście Mi, że Ja jestem w Ojcu, a Ojciec we Mnie. Jeżeli zaś nie – wierście przynajmniej ze względu na same dzieła!” (J 14,11).

2.1.2 Kontekst poprzedzający

Bezpośrednio przed rozpoczęciem Ostatniej Wieczerzy autor opisuje ucztę w Betanii, zaczynając od słów: „Na sześć dni przed Paschą” (J 12,1). Wskazuje tym samym,

¹²¹ B. KL'USKA B., *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 63.

że był to jeszcze czas przed Męką Chrystusa, która rozpocznie się wraz z Paschą¹²². Marta, siostra Łazarza, namaściła stopy Jezusa drogocennym olejkiem (por. J 12,3), podobnie jak Jezus umywał stopy swoim uczniom podczas Ostatniej Wieczerzy (por. J 13,5). Namaszczenie w Betanii miało symbolizować pogrzeb Jezusa¹²³, o czym On sam wspomina w wypowiedzi do Judasza: „przechowała to [olejek], aby Mnie namaścić na dzień mojego pogrzebu” (J 12,7). Następnego dnia Jezus przybył do Jerozolimy, gdzie witany był gałązkami palmowymi i radosnym okrzykiem „Hosanna!” (por. J 12,12). Żydzi i niektórzy Grecy, którzy tam przybyli, słuchali ostatnich nauk i pouczeń Jezusa (por. J 12,20). Tekst J 12,37-50 stanowi zatem podsumowanie całości publicznej działalności Jezusa. Po zakończeniu publicznych nauk następuje zmiana miejsca i osób. Jezus pozostaje sam ze swoimi uczniami. Rozpoczyna się zatem nowa jednostka tekstualna. Jezus znajduje się z dwunastoma apostołami w Wieczerniku, gdzie poprzez czynność symboliczno-dydaktyczną wzywa uczniów do naśladowania Go¹²⁴ (por. J 13,1-20), a następnie w sposób pośredni ujawnia zdrajcę (por. J 13,21-29), czyli Judasza, który po tym opuszcza Wieczernik (por. J 13,30). Kolejny tekst J 13,31 jest znowu osobną jednostką, ponieważ spełnione zostaje jedno z kryteriów delimitacji, czyli zmiana osób. Następne wypowiedzi Jezusa są kierowane do jedenastu apostołów, którzy pozostali w Wieczerniku. Te wypowiedzi obejmują jednostkę J 13,31–16,33.

2.1.3. Kontekst następujący

Po ostatnim zdaniu w J 16,33 zmienia się forma wypowiedzi oraz adresat: „To powiedział Jezus, a podniósłszy oczy ku niebu, rzekł: «Ojcze, nadeszła godzina. Otocz swego Syna chwałą, aby Syn Ciebie nią otoczył»” (J 17,1). Autor wskazuje, że Jezus zakończył mowy, które były skierowane do uczniów i zaczął zwracać się do Ojca¹²⁵. Poprzednie rozdziały miały charakter pouczający, podczas gdy rozdział 17. w całości jest modlitwą Jezusa do Ojca. Choć nie zmienia się miejsce ani ilość osób, ponieważ uczniowie są wciąż obecni (por. J 17,13), to Jezus nie zwraca się już do nich. Tego typu zmiany pozwalają traktować J 17,1-26, jako osobną jednostkę tekstualną.

¹²² Ostatnia Wieczerza rozpoczyna się: „dzień przed świętem Paschy” (J 13,1).

¹²³ B. KL'USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 64.

¹²⁴ A. BIAŁOWAŚ, *Love, Blessing and Betrayal. A Biblical Rhetoric Analysis of John 13:1-30* w: F. Graziano, R. Meynet, B. Witek (red.), *Studi del settimo convegno RBS*, Lueven 2021 s. 191-208.

¹²⁵ B. KL'USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 68.

Biorąc pod uwagę kontekst poprzedzający oraz następujący, przeprowadzona delimitacja pozwala wyodrębnić tekst J 13,31–16,33, który zostanie poddany analizie, choć należy on do większej jednostki jaką jest tekst J 13–17, powszechnie tytułowany jako: „Ostatnia Wieczerza”.

2.2 Analiza tekstu J 13,31-38

2.2.1 Komplementarność części J 13,31-38

Tekst J 13,31-38 jest niewielką jednostką literacką, ale jak już wspomniano przynależy do mów pożegnalnych i należy ją interpretować w całości z rozdziałami J 14–16. Analizowany tekst został podzielony na trzy, dobrze zorganizowane i połączone ze sobą części. Przedstawiona analiza wersetów 31-38 ma za zadanie wskazanie zależności pomiędzy wyrazami, segmentami i urywkami, które potwierdzą spójność badanych części. Poszczególne jednostki zostaną rozpisane w języku greckim i polskim, aby uwidocznic relacje zachodzące na niższych poziomach. Zależności pomiędzy poszczególnymi jednostkami tekstualnymi będą zaznaczone różnymi czcionkami, a także efektami specjalnymi, takimi jak: pogrubienie, kursywa, podkreślenie.

Wstęp (J 13,31-32)

– ³¹ “Οτε οὖν –λέγει	ἐξῆλθεν, <u>Ἰησοῦς</u> .	
:: <u>νῦν</u> +καὶ <u>ὁ θεός</u>	<u>ἐδοξάσθη</u> <u>ἐδοξάσθη</u> .	<u>ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου</u> ἐν αὐτῷ.
+ ³² [εἰ <u>ὁ θεός</u> +καὶ <u>ὁ θεός</u>	<u>ἐδοξάσθη</u> <u>δοξάσει</u> αὐτόν	ἐν αὐτῷ,] ἐν αὐτῷ,
::καὶ <u>εὐθύς</u>	<u>δοξάσει</u> αὐτόν.	

³¹ Gdy więc mówi	wyszedł, <u>JEZUS:</u>	
<u>TERAZ</u> i <u>BÓG</u>	wslawiony_został wslawiony_został	<u>SYN CZŁOWIEKA,</u> w nim.
³² [Jeśli <u>BÓG</u> i <u>BÓG</u> i <u>ZARAZ</u>	wslawiony_został wslawi GO wslawi GO.	w nim] w nim,

Wersety 31-32 stanowią jeden urywek i tworzą wstęp złożony z trzech segmentów w relacji ABB'. Segment pierwszy, wprowadzający w słowa Jezusa, jest jednocześnie wprowadzeniem do mów pożegnalnych: „Gdy więc wyszedł [Judasz], mówi Jezus...” (w. 31ab). Autor czwartej Ewangelii sygnalizuje czytelnikowi, że mowa Jezusa kierowana jest do jedenastu apostołów, którzy pozostali w Wieczerniku po wyjściu Judasza. Segment drugi i trzeci łączy się ze sobą za pomocą paralelizmu, poprzez użycie terminu „wslawiony” (ἐδοξάσθη), który występuje w omawianej jednostce pięć razy. Forma „teraz” (νῦν) rozpoczynająca segment drugi, oznacza nadejście godziny Jezusa (por. J 13,1) i czas wywyższenia Go (w. 31c). Przez wywyższenie Syna Człowieczego objawia się również chwała Boża: „Teraz wslawiony został Syn Człowieka, i Bóg wslawiony został w nim” (w. 31cd). Segment trzeci powtarza myśl wyrażoną w segmencie drugim i kolejny raz wskazuje na czas wywyższenia Jezusa: „i zaraz wslawi go” (w. 32c). Terminy „teraz” (νῦν) oraz „zaraz” (εὐθὺς), określające czas, tworzą inkluzję drugiego i trzeciego segmentu, wykazując jego komplementarność.

Część I (J 13,33)

// ³³ τεχνία, ::ἔτι μικρόν	μεθ' ὑμῶν	εἰμι·
+ζητήσετέ +καὶ καθὼς +ὅπου ἐγὼ <u>ὑπάγω</u>	με, <u>εἶπον</u> ὑμεῖς οὐ δύνασθε	τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι <u>ἔλθεῖν,</u>
::καὶ ὑμῖν	<u>λέγω</u>	<u>ἄρτι.</u>

³³ Dzieci, jeszcze MAŁO	z wami	jestem.
Szukać_będziecie i jako Gdzie ja <u>idę</u> ,	mnie, rzekłem wy nie możecie	Judejczykom, że: <u>przyjść</u> ,
i wam	mówię	TERAZ.

Część pierwsza to niewielka jednostka, złożona z trzech segmentów. Skrajne segmenty dotyczą czasu. Wyrażenie „jeszcze mało” (ἔτι μικρόν) oznaczające krótki czas, łączy się z terminem „teraz” (ἄρτι), tworząc inkluzję dla centralnego segmentu trójczłonowego. W centrum jednostki znajduje się nawiązanie do J 7,34: „Będziecie Mnie szukać i nie znajdziecie, a tam, gdzie Ja będę, wy pójść nie możecie” oraz do J 8,21: „Ja odchodzę, a wy będziecie Mnie szukać i w grzechu swoim pomrzecie. Tam, gdzie Ja idę, wy pójść nie możecie”. Część pierwsza dotyczy odejścia Jezusa, na co wskazują słowa: „jeszcze mało z wami jestem”; „szukać będziecie mnie”; „Gdzie ja idę, wy nie możecie przyjść” (w. 33).

Część II (J 13,34-35)

+ ³⁴ Ἐντολήν :: ἵνα	καινήν <i>ἀγαπᾶτε</i>	δίδωμι ὑμῖν, <i>ἀλλήλους</i> ,
::καθὼς :: ἵνα καὶ ὑμεῖς	<i>ἠγάπησα</i> <i>ἀγαπᾶτε</i>	ὑμᾶς <i>ἀλλήλους.</i>
– ³⁵ ἐν τούτῳ – ὅτι ἐμοὶ :: ἐὰν ἀγάπην	γνώσονται μαθηταί ἔχητε	πάντες ἐστε, ἐν <i>ἀλλήλοις.</i>
³⁴ Przykazanie ABY	nowe <i>miłowaliście</i>	daję wam, <u>jedni drugim.</u>
Jako ABY i wy	<i>umilowałem</i> <i>miłowaliście</i>	was, <u>jedni drugim.</u>
³⁵ W tym że moimi jeśli <i>miłość</i>	poznają uczniami mieć_będziecie	wszyscy, jesteście, (między) <u>sobą nawzajem.</u>

W części drugiej Jezus przekazuje uczniom nowe przykazanie. Gdy Chrystus przebywa z nimi na ziemi, są oni połączeni w Jego miłości. Teraz, gdy nadszedł czas Jego odejścia, daje uczniom przykazanie miłości wzajemnej: „aby miłowaliście jedni drugich”

(w. 34b). Wyrażenie to powtarzane jest na końcu każdego segmentu: „Aby miłowaliście jedni drugich” (w. 34b); „aby i wy miłowaliście jedni drugich” (w. 34d); „jeśli miłość mieć będziecie między sobą nawzajem” (w. 35c). Mamy zatem do czynienia z *commoratio* (*epimone*), czyli ciągłym powracaniem do pewnej idei w celu ukazania jej ważności. Miłość braterska jest głównym motywem części drugiej i winna być na wzór miłości Jezusa (w. 34cd), czyli miłości do granic możliwości (por. J 13,1).

Część III (J 13,36-38)

<p>³⁶ Λέγει αὐτῷ :: κύριε,</p>	<p>Σίμων Πέτρος· ποῦ</p>	<p><u>ὑπάγεις;</u></p>
<p>// ἀπεκρίθη [αὐτῷ] = ὅπου <u>ὑπάγω</u> = <u>ἀκολουθήσεις</u>.</p>	<p>Ἰησοῦς· οὐ δύνασαι μοι δε</p>	<p>νῦν <u>ἀκολουθήσαι,</u> ὑστερον.</p>
<p>.....</p> <p>³⁷ λέγει αὐτῷ = κύριε, + τὴν ψυχὴν μου</p>	<p>ὁ Πέτρος· διὰ τί οὐ δύναμαι ὑπὲρ σοῦ</p>	<p>σοι <u>ἀκολουθήσαι</u> ἄρτι; θήσω.</p>
<p>// ³⁸ ἀποκρίνεται + τὴν ψυχὴν σου</p>	<p>Ἰησοῦς· ὑπὲρ ἐμοῦ</p>	<p>θήσεις;</p>
<p>/ἀμὴν /οὐ μὴ ἀλέκτωρ</p>	<p>ἀμὴν φωνήση</p>	<p>λέγω σοι, ἕως οὗ ἀρνήση με τρίς.</p>
<p>³⁶ Mówi mu PANIE,</p>	<p>SZYMON PIOTR: gdzie</p>	<p><u>idziesz?</u></p>
<p>Odpowiedział [mu] Gdzie <u>idę,</u> będziesz <u>towarzystwem.</u></p>	<p>JEZUS: <u>nie możesz</u> mi zaś</p>	<p>TERAZ <u>potowarzystwem,</u> PÓŹNIEJ.</p>
<p>.....</p> <p>³⁷ Mówi mu PANIE, Życie me</p>	<p>PIOTR: dla czego <u>nie mogę</u> za ciebie</p>	<p>tobie <u>potowarzystwem</u> TERAZ? położę.</p>
<p>³⁸ Odpowiada Życie twe</p>	<p>JEZUS: za mnie</p>	<p>położysz?</p>
<p>Amen, nie kogut</p>	<p>amen zawoła,</p>	<p><i>mówię ci,</i> kiedy wyprzesz <u>się</u> mnie trzykroć.</p>

Część trzecia to dialog złożony z dwóch urywków. Każdy z urywków rozpoczyna się pytaniem Piotra, a kończy odpowiedzią Jezusa. Uczeń nie rozumie słów swego

Nauczyciela, dotyczących Jego odejścia. Piotr nie wie, dokąd idzie Jezus, zaś Jezus nie odpowiada na pytanie Piotra: „gdzie?” (ποῦ w. 36b), lecz wskazuje, że nie jest to jeszcze czas, aby uczeń mu towarzyszył (w. 36d). Piotr nie znając miejsca, do którego udaje się jego Pan, deklaruje w ciemno, że odda swoje życie za Niego. Retoryczne pytanie postawione przez Jezusa (w. 38b) sugeruje, że owa deklaracja złożona została pochopnie przez Piotra. Uczeń nie wie, że droga, którą musi przejść Jezus, to męczeńska droga do domu Ojca. Uroczystym wprowadzeniem: „Amen, amen mówię ci” (w. 38c) Jezus ogłasza Piotrowi: „nie kogut zawoła, kiedy wyprzesz się mnie trzykroć” (w. 38d). W omawianej jednostce zauważyć można anaforę¹²⁶ pomiędzy segmentem drugim w urywku pierwszym i segmentem pierwszym w urywku drugim, a także wyrazy łączące¹²⁷ oba urywki: „teraz/później” (νῦν/ἕστερον w. 36d; 37b.e); „towarzyszyć” (ἀκολουθῆσαι w. 36d; 37b); „nie możesz/nie mogę” (οὐ δύνασαι /οὐ δύναμαι w. 36d; 27b); oraz „Panie” (κύριε w. 26b; 37b). W obu urywkach występują również powtórzenia pomiędzy segmentami. W urywku pierwszym: „gdzie idziesz?” (w. 36b); „gdzie idę” (w. 36d), z kolei w urywku drugim: „życie me za Ciebie położę” (w. 37c); „życie twe za mnie położysz?” (w. 38b). Wykazane zależności pomiędzy przedstawionymi urywkami wskazują na spójność analizowanej jednostki. Na tym etapie tekst J 13,31-38 nazywany będzie „jednostką tekstualną”, ponieważ dopiero na późniejszym etapie pracy, podczas analizy 14. rozdziału Ewangelii Jana, będzie można stwierdzić, czy omawiana jednostka jest częścią czy fragmentem.

2.2.2 Komplementarność jednostki tekstualnej J 13,31-38

Kolejnym etapem pracy nad tekstem jest utworzenie z przeanalizowanych części jednostek wyższych, czyli fragmentów oraz ukazanie zależności wewnątrz badanej jednostki. Tekst J 13,31-38 nie zostanie nazwany fragmentem na tym etapie, ponieważ należy przeanalizować również kolejne wersety, aby móc określić zakończenie jednostki. Omawiany tekst składa się ze wstępu oraz trzech części w relacji ABA’.

¹²⁶ Użycie tego samego słowa lub całego zdania na początku kolejnych segmentów wypowiedzi.

¹²⁷ Wyrazy spinające w tradycyjnej egzegezie.

³¹Ότε οὖν ἐξῆλθεν, λέγει Ἰησοῦς· νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ. ³²[εἰ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ,] καὶ ὁ θεὸς δοξάσει αὐτὸν ἐν αὐτῷ, καὶ εὐθὺς δοξάσει αὐτόν.

³³τεκνία, ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι· ζητήσετέ με, καὶ καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἔλθειν, καὶ ὑμῖν λέγω ἄρτι.

³⁴Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. ³⁵ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις.

³⁶Λέγει αὐτῷ Σίμων Πέτρος· κύριε, ποῦ ὑπάγεις; ἀπεκρίθη [αὐτῷ] Ἰησοῦς· ὅπου ὑπάγω οὐ δύνασαι μοι νῦν ἀκολουθῆσαι, ἀκολουθήσεις δὲ ὕστερον. ³⁷λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος·κύριε, διὰ τί οὐ δύναμαί σοι ἀκολουθῆσαι ἄρτι; τὴν ψυχὴν μου ὑπὲρ σοῦ θήσω. ³⁸ἀποκρίνεται Ἰησοῦς· τὴν ψυχὴν σου ὑπὲρ ἐμοῦ θήσεις; ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἀλέκτωρ φωνήσῃ ἕως οὗ ἀρνήσῃ με τρίς.

³¹Gdy więc wyszedł, mówi Jezus: TERAZ wslawiony _został Syn Człowieka, i Bóg wslawiony _został w nim. ³²[Jeśli Bóg wslawiony _został w nim] i Bóg wslawi go w nim, i ZARAZ wslawi go.

³³Dzieci, jeszcze MAŁO z wami jestem Szukać _będziecie mnie, i jako rzekłem Judejczykom, że: Gdzie ja idę, wy nie możecie przyjść, i wam mówię TERAZ.

³⁴Przykazanie nowe daję wam, aby miłowaliście jedni _drugich. Jako umilowałem was, aby i wy miłowaliście jedni _drugich. ³⁵W tym poznają wszyscy, że moimi uczniami jesteście, jeśli miłość mieć _będziecie (między) sobą _nawzajem.

³⁶Mówi mu *Szymon Piotr*: Panie, gdzie idziesz? Odpowiedział [mu] Jezus: Gdzie idę, nie możesz mi TERAZ potowarzystyc, będziesz towarzystyc zaś PÓŹNIEJ. ³⁷Mówi mu *Piotr*: Panie, dla czego nie mogę tobie potowarzystyc TERAZ? Życie me za ciebie położę.

³⁸Odpowiada Jezus: Życie twe za mnie położysz? Amen, amen mówię ci, nie kogut zawoła, kiedy wyprzesz _się mnie trzykroć.

Komplementarność jednostki tekstualnej J 13,31-38 wynika przede wszystkim z głównego tematu, jakim jest odejście Jezusa. Wstęp określa czas wywyższenia Chrystusa, natomiast poszczególne części zapowiadają Jego odejście. Wyrazy łączące całą jednostkę to: „teraz” (νῦν w. 31.33.36.37); „zaraz” (εὐθὺς w. 32); „jeszcze mało” (ἔτι μικρὸν w. 33); „później” (ὕστερον w. 36), wskazujące na czas oraz czasowniki: „idę” (ὑπάγω w. 33.36); „idziesz” (ὑπάγεις w. 36); „przyjść” (ἔλθειν w. 33); „towarzystyc” (ἀκολουθῆσαι w. 36.37) dotyczące odejścia. W części pierwszej Jezus mówi: „Gdzie ja idę, wy nie możecie przyjść” (w. 33), odnosząc te słowa do wszystkich uczniów, natomiast w paralelnej części

trzeciej Chrystus w podobny sposób zwraca się wyłącznie do Piotra: „Gdzie idę, nie możesz mi teraz potowarzyszyć” (w. 36). Wersety te tworzą inkluzję dla treści zawartej w części drugiej. Warto zauważyć, że w centralnej części jednostki znajduje się przykazanie wzajemnej miłości, z kolei na końcu Jezus mówi o wyparciu się Piotra. Mamy zatem do czynienia z pewną opozycją: miłości przeciwstawiona zostaje zdrada. Widoczny dynamizm tekstu, spajający całą jednostkę, wyraża się w słowach: „szukać będziecie mnie” (w. 33) oraz: „wyprzesz się mnie trzykroć” (w. 38). Uczniowie najpierw będą szukać Jezusa, nie wiedząc dokąd poszedł, Piotr będzie deklarował swoją wierność, a ostatecznie wyprze się swego Pana.

2.3 Analiza tekstu J 14,1-31

2.3.1 Komplementarność części J 14,1-31

Część I (J 14,1-4)

//14 ¹ Μὴ ταρασσέσθω ::πιστεύετε ::καὶ εἰς ἐμὲ	ὑμῶν εἰς τὸν θεὸν πιστεύετε.	ἡ καρδιά·	
.....
// ² ἐν τῇ οἰκίᾳ τ οὐ πατρός +εἰ δὲ μή, +ὅτι <u>πορεύομαι</u>	μου μοναί εἶπον ἑτοιμάσαι τόπον	πολλαί εἰσιν· ἂν ὑμῖν ὑμῖν,	
+ ³ καὶ ἐὰν <u>πορευθῶ</u> +πάλιν <u>ἔρχομαι</u>	καὶ ἑτοιμάσω τόπον καὶ παραλήμψομαι	ὑμῖν, ὑμᾶς	πρὸς ἑμαυτόν,
=ἵνα ὅπου = ⁴ καὶ ὅπου	εἰμὶ ἐγὼ [ἐγὼ] ὑπάγω	καὶ ὑμεῖς ἦτε. οἴδατε τὴν ὁδόν.	
.....
14 ¹ Nie niech_wpada_w_zamęt wierzycie i we mnie	wasze w Boga wierzcie.	serce.	
.....
² W domu Ojca mego Jeśli zaś nie, że <u>podążam</u>	miejsca_do_mieszkania powiedziałbym <i>przygotować miejsce</i>	liczne są. wam, wam?	
³ A jeśli <u>podążę</u> znowu <u>przychodzę</u>	i <i>przygotuję miejsce</i> i zabiorę_z_sobą	wam, was	do mnie,
aby gdzie ⁴ I gdzie	jestem ja [ja] <u>odchodzę,</u>	i wy znacie	byliście. drogę.

Wersety 1-4 tworzą część pierwszą złożoną z dwóch urywków. Pierwszy urywek zawiera jeden segment, natomiast urywek drugi składa się z trzech segmentów. W urywku pierwszym występuje chiasm pomiędzy drugim i trzecim członem segmentu: „wierzyście w Boga i we mnie wierzyście” (w. 1ab). Chiasm to paralelizm składniowy, który polega na odwróceniu symetrii członów. Terminy „wierzyście” (πιστεύετε) oraz „wierzyście” (πιστεύετε) odnoszą się do tej samej osoby: „w Boga” (εἰς τὸν θεόν); „we mnie” (εἰς ἐμὲ). W urywku drugim wersety 2a i 3c tworzą paralelizm synonimiczny, czyli pierwszy człon pierwszego segmentu (w. 2a) odpowiada ostatniemu członowi segmentu drugiego (w. 3c). Obie jednostki dotyczą nieba, czyli miejsca w którym przebywa Ojciec (w. 2a) i Syn (w. 3c). W ten sposób człony te tworzą inkluzję do treści zawartej w wersety 2b-3b, w której uwidoczniła jest obietnica Jezusa o przygotowaniu miejsca w niebie dla Jego uczniów oraz zabranie ich ze sobą. Często używany zaimek osobowy „wy” ma za zadanie zaakcentować, że to właśnie do uczniów skierowane jest zapewnienie wyrażone w słowach Jezusa. Ostatni człon pierwszego segmentu w urywku drugim (w. 2c) łączy się z pierwszym członem segmentu drugiego tego samego urywka (w. 3a), poprzez paralelizm symetryczny, w którym wersety 3a powtarza myśli wyrażoną w wersecie 2c.

Człony ostatniego segmentu w urywku drugim są paralelne względem siebie: „aby gdzie jestem ja i wy byliście” (w. 3c); „i gdzie ja odchodzę znacie drogę” (w. 4). Urywek pierwszy (w. 1) jest wprowadzeniem do obietnicy zawartej w urywku drugim, a jednocześnie uspokojeniem uczniów przed tym, co zaraz usłyszą.

Czėsć II (J 14, 5-10a)

+ ⁵ Λέγει -κύριε, -πῶς δυνάμεθα	αὐτῷ οὐκ οἶδαμεν τὴν <u>ὁδόν</u>	Θωμᾶς· ποῦ <u>ὑπάγεις</u> εἰδέναι;
+ ⁶ λέγει //ἐγὼ εἰμι //οὐδεὶς <u>ἔρχεται</u>	αὐτῷ ἢ <u>ὁδός</u> πρὸς τὸν <i>πατέρα</i>	[ὁ] Ἰησοῦς· καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή· εἰ μὴ δι' ἐμοῦ.
:: ⁷ εἰ <u>ἐγνώκατέ</u> με, ::καὶ ἀπ' ἄρτι	καὶ τὸν <i>πατέρα</i> μου γινώσκετε αὐτὸν	γνώσεσθε. καὶ <i>ἔωράκατε</i> αὐτόν.
.....		
+ ⁸ Λέγει -κύριε, -καὶ ἀρκεῖ	αὐτῷ δειξόν ἡμῖν τὸν ἡμῖν.	<i>Φίλιππος</i> <i>πατέρα,</i>
+ ⁹ λέγει ::τοσοῦτω χρόνῳ ::ὁ <i>ἔωρακώς</i> ἐμὲ	αὐτῷ μεθ' ὑμῶν εἰμι <i>ἔωρακεν</i>	ὁ Ἰησοῦς· καὶ οὐκ <u>ἔγνωκώς</u> με, <i>Φίλιππε,</i> τὸν <i>πατέρα</i> .
+πῶς -δειξόν // ¹⁰ οὐ πιστεύεις	σὺ ἡμῖν ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ <i>πατρὶ</i>	λέγεις· τὸν <i>πατέρα,</i> καὶ ὁ <i>πατήρ</i> ἐν ἐμοὶ ἐστίν;

⁵ Mówi Panie, Jak możemy	mu nie wiemy, <u>drogę</u>	TOMASZ: gdzie <u>idziesz</u> . znać?
⁶ Mówi Ja jestem Nikt_(nie) <u>przychodzi</u>	mu <u>droga</u> , do <u>Ojca</u> ,	JEZUS: i prawda, i życie. jeśli nie przeze mnie.
⁷ Jeśli <u>poznaliście</u> mnie, I od teraz	i <u>Ojca</u> mego <u>poznajecie</u> go	<u>poznacie</u> . i ujrzeliście go.
⁸ Mówi Panie, i wystarczy	mu pokaż nam nam.	FILIP: <u>Ojca</u>
⁹ Mówi Tyle czasu z wami jestem (Ten), (który <u>ujrzał</u>) mnie,	mu i nie <u>poznałeś</u> mnie, ujrzał	JEZUS: FILIPIE? <u>Ojca</u> .
Jak Pokaż	ty nam	mówisz: <u>Ojca?</u>
¹⁰ Nie wierzysz,	że ja w <u>Ojcu</u>	i <u>Ojciec</u> we mnie jest?

Część druga złożona jest z dwóch urywków trójsegmentowych. W pierwszym urywku (w. 5-7) przedstawiono dialog Tomasza z Jezusem, natomiast w urywku drugim (w. 8-10a) dialog Filipa z Jezusem. Każdy z urywków tworzy relację ABB’.

W urywku pierwszym człon pierwszy w segmencie pierwszym (w. 5a) jest tożsamy z członem pierwszym segmentu drugiego (w. 6a), z wyjątkiem rzeczownika określającego imię. Oba człony rozpoczynają się od słów: „mówi mu...” (λέγει αὐτῷ...). Tytuł „Panie” (κύριε) w członie drugim pierwszego segmentu (w. 5b), którym zwracają się do Jezusa uczniowie, odpowiada członowi drugiemu w drugim segmencie: „Ja jestem” (ἐγώ εἰμι w. 6b), który jest znakiem boskiej godności Jezusa¹²⁸. Trzeci człon segmentu pierwszego łączy się z drugim członem segmentu drugiego poprzez użycie wyrazu spinającego: „droga” (ὁδὸς w. 5c; 6b). Segment trzeci pełni rolę uzupełnienia wcześniejszych segmentów oraz łączy się z ostatnim członem segmentu pierwszego poprzez użycie terminu: „znać” (εἰδέναι w. 5c) oraz „poznać” (γινώσκω w. 7).

¹²⁸ A. BIAŁOWAŚ, *Miłość, błogosławieństwa i zdrada. Analiza tekstu J 13,1-30 w świetle hebrajskiej retoryki biblijnej*, w: A. DEMITRÓW (red.), *Scriptura Sacra*, Opole 2019, s. 73.

W urywku drugim, który strukturalnie odpowiada urywkowi pierwszemu, występują analogiczne relacje. Pierwszy człon pierwszego i drugiego segmentu rozpoczyna się od słów: „mówi mu” (w. 8a; 9a). Człon drugi pierwszego segmentu: „Panie, pokaż nam Ojca” (w. 8b) jest równoległy względem drugiego członu w segmencie trzecim: „Pokaż nam Ojca?” (w. 9e). Oba człony łączą się z członem trzecim w segmencie drugim: „Ten, który ujrzał mnie, ujrzał Ojca” (w. 9c). Podobnie jak w urywku pierwszym, segment trzeci jest uzupełnieniem poprzednich segmentów.

Zarówno w pierwszym segmencie pierwszego urywka, jak i pierwszym segmencie drugiego urywka, swoją wypowiedź rozpoczyna uczeń, z kolei pozostałe segmenty obu urywków to odpowiedź Jezusa. Obie jednostki swoją komplementarność wykazują przez użycie wyrazów łączących: „Ojciec” (πατήρ w. 6c; 7a; 8b; 9c; 9e; 10a); „poznać” (γινώσκω w. 5c; 7; 9b); „ujrzeć” (ὀράω w. 7b; 9c); „Panie” (κύριε w. 5a; 8a) oraz terminów określających czas: „I od teraz” (καὶ ἀπ’ ἄρτι w. 7b) i „tyle czasu” (τοσοῦτω χρόνω w. 9b). W pierwszym segmencie urywka pierwszego (w. 5) oraz w pierwszym segmencie urywka drugiego (w. 8) uczniowie próbują uzyskać od Jezusa więcej informacji: „Panie, nie wiemy, gdzie idziesz. Jak możemy drogę znać?” (w. 5bc), a nawet dowodów: „Panie, pokaż nam Ojca i wystarczy nam” (w. 8b). Ostatni segment w urywku pierwszym oraz ostatni segment w urywku drugim (w. 9c-10a) dotyczą jedności Boga Ojca i Syna: „jeśli poznaliście mnie i Ojca mego poznacie” (w. 7); „nie wierzysz, że ja w Ojcu a Ojciec we mnie?” (w. 10a). Ponadto werseł 7a odpowiada wersełowi 9b. Jezus oznajmia uczniom, że jeśli poznali Go, poznają też Ojca, a następnie zarzuca Filipowi: „Tyle czasu z wami jestem i nie poznałeś mnie, Filipie?”. Zauważyć można również, że w centralnych segmentach obu urywków Jezus dokonuje objawienia swojej tożsamości. W w. 6bc: „Ja jestem droga, prawda i życie. Nikt nie przychodzi do Ojca, jeśli nie przeze mnie” oraz w w. 9c: „Ten, który ujrzał mnie, ujrzał Ojca”. Zależności te potwierdzają spójność części drugiej.

Część III (J 14,10bc-14)

=τὰ ῥήματα =ἀπ' ἑαυτοῦ	ἃ ἐγὼ λέγω οὐ λαλῶ,	ὑμῖν
//ὁ δὲ πατήρ //ποιεῖ	ἐν ἐμοὶ τὰ ἔργα	μένων αὐτοῦ.
+ ¹¹ <u>πιστεῦτέ</u> μοι ὅτι +εἰ δὲ μή,	ἐγὼ ἐν τῷ <i>πατρὶ</i> διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ	καὶ ὁ <i>πατήρ</i> ἐν ἐμοί. <u>πιστεῦτε</u> .
.....		
= ¹² Ἀμήν ἀμήν	λέγω	ὑμῖν,
+ὁ <u>πιστεύων</u> εἰς ἐμέ +καὶ μείζονα -ὅτι ἐγὼ	τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ τούτων πρὸς τὸν <i>πατέρα</i>	ποιῶ κάκεινος ποιήσει ποιήσει , πορεύομαι.
:: ¹³ <u>καὶ ὅ τι ἂν αἰτήσητε</u> -ἵνα δοξασθῇ :: ¹⁴ <u>ἂν τι αἰτήσητέ με</u>	ἐν τῷ ὀνόματί μου ὁ <i>πατήρ</i> ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐ	τοῦτο ποιήσω , ἐν τῷ υἱῷ. γὼ ποιήσω .
.....		
Rzeczy, które ode mnie_samego	ja mówię nie mówię.	wam,
Zaś <i>Ojciec</i> czyni	we mnie dzieła	pozostający jego.
¹¹ <u>WIERZCIE</u> mi, że Jeśli zaś nie,	ja w <i>Ojcu</i> z_powodu dzieł tych	i <i>Ojciec</i> we mnie. <u>WIERZCIE</u> .
.....		
¹² Amen, amen	mówię	wam,
<u>WIERZACY</u> we mnie i większe bo ja	dzieła, które ja (od)_tych do <i>Ojca</i>	czynię , i_on uczyni , uczyni , wyruszą.
¹³ <u>I to, (o) co poprosicie</u> aby wsławiony_został	w imię me, <i>Ojciec</i>	to uczynię , w Synu.
¹⁴ <u>Jeśli (o) coś poprosicie mnie</u>	w imię me,	ja uczynię .

Część trzecia, złożona z dwóch urywków tworzy kompozycję AA'. Obie jednostki mówią o wierze zarówno w Ojca, jak i Syna oraz o wierze w dzieła, które czyni Syn. Urywek pierwszy jest prolegomeną¹²⁹, natomiast urywek drugi, który rozpoczyna się uroczystym „amen, amen, mówię wam” (w. 12) jest kontynuacją myśli zawartej w

¹²⁹ Prolegomena to wstępne rozważania, wprowadzające do jakiegoś zagadnienia, czyli przedmowa zawierająca uwagi ułatwiające czytelnikowi zrozumienie danego dzieła.

poprzedniej jednostce. Oba urywki rozpoczynają się od wprowadzenia (w. 10bc; 12a), a w kolejnych segmentach przechodzą do treści, którą Jezus chce przekazać swoim uczniom. Werset 11 zawarty w pierwszym urywku: „Wierzcie mi, że ja w Ojcu i Ojciec we mnie. Jeśli zaś nie, z powodu dzieł tych wierzcie” odpowiada wersetowi 12bc z drugiego urywka: „wierzący we mnie dzieła, które ja czynię, i on uczyni, i większe od tych uczyni”. Również w ostatnim segmencie drugiego urywka występuje paralelizm w wersetach: „I to, o co poprosicie w imię me, to uczynię (w. 13a); „Jeśli o coś poprosicie mnie w imię me, ja uczynię” (w. 14), tworząc jednocześnie inkluzję dla członu znajdującego się między nimi: „aby wsławiony został Ojciec w Synu” (w. 13b). Wyrazami łączącymi oba urywki stanowiące spójność części trzeciej są terminy: „Ojciec” (πατήρ w. 10c; 11a; 12d; 13b); „czynić” (ποιέω w. 10c; 12bc; 13a; 14); „dzieła” (τὰ ἔργα w. 10e; 12b); „wierzy” (πιστεύω w. 11; 12b) oraz słowa: „Ojciec we mnie” (ὁ πατήρ ἐν ἐμοί w. 11a) i „Ojciec w Synu” (ὁ πατήρ ἐν τῷ υἱῷ w. 13b).

Część IV (J 14, 15-20)

// ¹⁵ Εὰν //τὰς ἐντολάς τὰς ἐμὰς	ἀγαπᾶτέ τηρήσετε.	με,
.....		
:: ¹⁶ κἀγὼ ::καὶ ἄλλον ::ἵνα μεθ' ὑμῶν	ἐρωτήσω παράκλητον εἰς τὸν αἰῶνα	τὸν πατέρα δώσει ὑμῖν, ἢ,
:: ¹⁷ τὸ πνεῦμα -ὃ ὁ κόσμος +ὅτι <u>οὐ θεωρεῖ</u>	τῆς ἀληθείας, οὐ δύναται αὐτὸ	λαβεῖν, οὐδὲ <u>γινώσκει.</u>
+ὕμεῖς +ὅτι παρ' +καὶ ἐν	<u>γινώσκετε</u> ὑμῖν ὑμῖν	αὐτό, μένει ἔσται.
.....		
:: ¹⁸ Οὐκ ἀφήσω ::ἔρχομαι πρὸς	ὑμᾶς ὑμᾶς.	ὀρφανούς,
- ¹⁹ ἔτι μικρὸν //ὕμεῖς //ὅτι ἐγὼ ζῶ	καὶ ὁ κόσμος με δὲ καὶ ὑμεῖς	οὐκέτι <u>θεωρεῖ</u> , <u>θεωρεῖτέ με,</u> ζήσετε.
+ ²⁰ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ +ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ μου	<u>γνώσεσθε</u> καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοί	ὕμεῖς κἀγὼ ἐν ὑμῖν.

15 Jeśli przykazań moich	miłować_będziecie strzec_będziecie.	mnie,
16 I_ja i innego aby z wami	poproszę pocieszyciela na wiek	<i>ojca</i> da wam, był,
17 ducha którego ŚWIAT <u>bo nie widzi</u>	prawdy, nie może go	przyjąć, ani <u>zna.</u>
Wy bo u was i w was	<u>znacie</u> pozostaje będzie.	go,
18 Nie opuszczę przychodzę	was do was.	sierotami,
19 <u>Jeszcze mało</u> wy bo ja żyję	i ŚWIAT zaś i wy	<u>mnie już nie widzi.</u> <u>widzicie mnie.</u> żyć_będziecie.
20 <u>W owym dniu</u> że ja w <i>ojcu</i> mym	<u>poznacie</u> i wy we mnie	wy, i_ja w was.

Wersety 15-20, tworzące część czwartą, składają się z trzech urywków w relacji ABB'. Pierwszy urywek jednosegmentowy określa miarę miłości w stosunku do Jezusa, którą jest zachowywanie Jego przykazań¹³⁰.

W urywku drugim, człon drugi pierwszego segmentu (w. 16b) łączy się z pierwszym członem drugiego segmentu (17a), gdyż dotyczą one tej samej Osoby – Ducha Świętego. Oba człony łączą się jednocześnie z członem trzecim drugiego segmentu (w. 17c) oraz członem pierwszym trzeciego segmentu (w. 17d), poprzez użycie zaimka osobowego „go”, który również odnosi się do Parakleta. Człon trzeci w segmencie pierwszym: „aby z wami na wiek był” (w. 16c) jest paralelny do trzeciego członu w segmencie trzecim: „i w was będzie” (w. 17f), natomiast człon trzeci w segmencie drugim (w. 17c) odpowiada członowi pierwszemu w segmencie trzecim (w. 17d) poprzez użycie terminu łączącego: „znać” (γινώσκω).

W urywku trzecim pierwszy człon w segmencie drugim: „Jeszcze mało” (ἔτι μικρόν w. 19a) łączy się z pierwszym członem w segmencie trzecim: „w owym dniu” (ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ w. 20a), ponieważ oba wyrażenia odnoszą się do czasu. Ponadto człon drugi w

¹³⁰ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana*, NKB.NT, t. IV, cz. II, Częstochowa 2010, s. 99.

segmencie pierwszym: „przychodzę do was” (ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς w. 18b) odpowiada członowi drugiemu w segmencie drugim: „wy zaś widzicie mnie” (ὁμεῖς δὲ θεωρεῖτέ με w. 19c).

Po pierwszym urywku wprowadzającym w jednostkę, kolejne dwa urywki, składające się z trzech segmentów, są paralelne względem siebie. Odnoszą się one bowiem do obietnicy Jezusa, że uczniowie nie zostaną osamotnieni. W pierwszym segmencie drugiego urywka Jezus obiecuje, że poprosi Ojca o posłanie „innego Parakleta” (ἄλλον παράκλητον w. 16b), z kolei w pierwszym segmencie trzeciego urywka (w. 18) Jezus obiecuje, że nie zostawi swoich uczniów sierotami. Drugi segment drugiego urywka, podobnie jak drugi segment trzeciego urywka mówią o świecie, który nie widzi Ducha Prawdy (w. 17a), ani nie będzie widział Jezusa (w. 19a). Świat nie przyjmie Parakleta, ponieważ go nie zna. Uczniowie zaś, pozostając w świecie, będą Jezusa widzieć (w. 19b), ponieważ wiedzą, że On żyje, a oni mają życie od Niego (w. 19c). Skrajne segmenty dotyczą przebywania – uczniowie znają Ducha Prawdy i mają przeświadczenie o tym, że On w nich pozostaje (w. 17), natomiast w owym dniu poznają, że Jezus jest w Ojcu i w nich, a oni w Jezusie (w. 20). Warto również zauważyć pewien dynamizm tekstu, poprzez użycie terminów: „miłować będziecie” (ἀγαπήτε w. 15a); „strzec będziecie” (τηρήσετε w. 15b) oraz „żyć będziecie” (ζήσετε w. 19c). Relacja z Jezusem rozpoczyna się od miłowania Go. Miłowanie wiąże się ze strzeżeniem Jego słów, a celem tej relacji jest życie wieczne. Poszczególne segmenty drugiego i trzeciego urywka tworzą zatem kompozycję symetryczną ABCA'B'C'. Segmenty AA' mówią o obecności wśród uczniów Parakleta (w. 16a) oraz Jezusa (w. 18). Jednostki BB' ukazują relację świata do Ducha Prawdy (w. 17) i do Jezusa (w. 19), z kolei segmenty CC' mówią o poznaniu – uczniowie znają Ducha Świętego (w. 17c) i poznają, że Jezus jest w Ojcu, oni w Nim i On w nich (w. 20).

Część V (J 14,21)

²¹ ὁ ἔχων καὶ ἐκεῖνός ἐστιν	τὰς ἐντολάς τηρῶν ὁ ἀγαπῶν	μου αὐτάς με·	
ὁ δὲ <i>ἀγαπηθήσεται</i>	<i>ἀγαπῶν</i> ὑπὸ τοῦ πατρὸς	με μου,	
κάγω καὶ	<i>ἀγαπήσω</i> ἐμφανίσω	αὐτόν αὐτῷ	ἐμαυτόν.
²¹ Mający i ten jest	przykazania strzegący <i>miłujący</i>	<i>me</i> <i>je,</i> <i>mnie.</i>	
Zaś <i>umiłowany</i> _będzie	<i>miłujący</i> przez Ojca	<i>mnie</i> <i>me go,</i>	
i_ ja i	<i>miłować</i> _będę uczynie_widzialnym	<i>go</i> <i>mu</i>	siebie.

Część piąta, wielkości jednego urywka, przepełniona jest terminem „miłować”. Pierwszy segment (w. 21abc) podejmuje myśl zawartą w poprzedniej części. Pomiedzy pierwszym segmentem (w. 21abc) a segmentem drugim (w. 21de) występuje anadiploza, czyli figura retoryczna, polegająca na powtórzeniu na początku zdania ostatniego wyrażenia poprzedniego zdania, w celu rozwinięcia wypowiedzi. Segment pierwszy podejmuje myśl, zaś segment drugi ukazuje koncentryczny rozwój tej myśli. Jest to mała jednostka, która na tym etapie posiada charakter przejściowy między J 14,20 a J 14,22. Po połączeniu z pozostałymi częściami będzie stanowić pewną strukturę w ujęciu całościowym.

Cześć VI (J 14, 22-27a-d)

+ ²² Λέγει αὐτῷ	Ἰούδας,	οὐχ ὁ Ἰσκαριώτης.
//κύριε, //ὅτι ἡμῖν μέλλεις //καὶ οὐχὶ	[καὶ] τί γέγονεν <u>ἐμφανίζειν</u> τῷ κόσμῳ;	σεαυτὸν
+ ²³ ἀπεκρίθη +καὶ εἶπεν	Ἰησοῦς αὐτῷ·	
::ἐάν τις ::τὸν λόγον μου	<i>ἀγαπᾷ</i> <i>τηρήσει,</i>	με
::καὶ ὁ πατήρ μου //καὶ πρὸς αὐτὸν // καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ	<i>ἀγαπήσει</i> ἐλευσόμεθα <i>ποιησόμεθα.</i>	αὐτὸν
.....		
:: ²⁴ ὁ μὴ ::τοὺς λόγους μου	<i>ἀγαπῶν</i> οὐ <i>τηρεῖ</i> .	με
::καὶ ὁ λόγος ::ἀλλὰ τοῦ	ὃν ἀκούετε πέμψαντός με	οὐκ ἔστιν ἐμὸς <i>πατρός.</i>
+ ²⁵ Ταῦτα +παρ' ὑμῖν	λελάληκα μένων·	ὑμῖν
.....		
= ²⁶ ὁ δὲ <u>παράκλητος</u> , =ὁ πέμψει	<u>τὸ πνεῦμα</u> ὁ πατήρ	<u>τὸ ἅγιον</u> , ἐν τῷ ὀνόματί μου,
= <i>ἐκεῖνος</i> ὑμᾶς διδάξει =καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς +ἃ εἶπον ὑμῖν	πάντα πάντα [ἐγώ].	
// ²⁷ Εἰρήνην //εἰρήνην τὴν ἐμὴν	ἀφήμι <u>δίδωμι</u>	ὑμῖν, ὑμῖν·
//οὐ καθὼς ὁ κόσμος //ἐγὼ	<u>δίδωσιν</u> <u>δίδωμι</u>	ὑμῖν

22 Mówi mu	JUDA,	NIE ISKARIOTA:
Panie, że nam masz i nie	[i] co stało się, czynić widzialnym ŚWIATU?	siebie
23 Odpowiedział i rzekł	JEZUS mu:	
Jeśli ktoś SŁOWA mego	będzie miłować <u>strzec</u> będzie,	mnie,
i Ojciec mój i do niego i (za)mieszkanie u niego	miłować będzie przyjdziemy <u>uczynimy</u> .	go,
24 Nie SŁÓW mych	miłujący nie <u>strzeże</u> .	mnie
I SŁOWO, ale tego,	które słyszycie, (który posłał) mnie,	nie jest moje, <i>Ojca</i> .
25 To rzekłem u was	wam pozostając.	
26 Zaś <u>pocieszyciel</u> , którego pošle	<u>Duch</u> <i>Ojciec</i>	<u>Święty</u> , w imieniu mym,
ów was nauczy i przypomni wam co powiedziałem wam	wszystkiego wszystko, [ja].	
27 Pokój pokój mój	zostawiam daje	wam, wam.
Nie jako ŚWIAT ja	daje , daje	wam.

Część szósta to spora jednostka tekstualna, która składa się z trzech podczęści. Pierwsza podczęść (w. 22) zawiera pytanie postawione przez Judę, natomiast podczęść druga (w. 23-26) to odpowiedź Jezusa. Podczęść trzecia (w. 27abcd) nawiązuje do podczęści pierwszej za pomocą terminu „świat” (*ὁ κόσμος*), który występuje w obu jednostkach: „Panie, i co stało się, że nam masz czynić widzialnym siebie i nie światu” (w. 22); „Pokój mój zostawiam wam, pokój mój daję wam. Nie jako świat daje, ja daje wam” (w. 27abcd).

Podczęść druga składa się z trzech urywków w relacji AA'B. W urywku pierwszym segment pierwszy wprowadza czytelnika w odpowiedź Jezusa (w. 23ab). Człon pierwszy w segmencie drugim (w. 23c) odpowiada członowi pierwszemu w segmencie trzecim (w. 23e) poprzez wyrazy łączące: „będzie miłować mnie” (ἀγαπᾷ με) oraz „miłować będzie go” (ἀγαπήσει αὐτόν). Spójność trzeciego segmentu wyrażona zostaje poprzez użycie spójnika „i” (καί), rozpoczynającego każdy z członów. W urywku drugim, człon drugi pierwszego segmentu (w. 24a) łączy się z członem pierwszym w segmencie drugim (w. 24c) przez użycie terminu „słowo” (ὁ λόγος), z kolei urywek trzeci swoją komplementarność wykazuje poprzez tematykę posłania Ducha Świętego oraz Jego funkcji (w. 26). Urywek pierwszy mówi o miłowaniu i zadaniu, które wypływa z tego miłowania: „jeśli ktoś będzie miłować mnie, słowa mego strzec będzie” (w. 23cd), z kolei urywek drugi to jednostka paralelna antytetycznie do urywka pierwszego, czyli zawiera myśl odmienną: „Nie miłujący mnie, słów mych nie strzeże” (w. 24ab). Kolejne segmenty obu urywków przywołują Ojca. W wersecie 23e Jezus przekazuje uczniom, że Ojciec będzie miłował tych, którzy miłują Jego Syna, natomiast w wersecie 24cd wskazuje On na to, że słowo, które słyszą uczniowie pochodzi od Ojca.

Zauważyć można, że podczęści skrajne dotyczą uczniów i świata, natomiast podczęść centralna przedstawia Trzy Osoby Trójcy Świętej: Ojca, który posłał Syna i w Jego imieniu posła Ducha Świętego (por. 24cd; 26ab). W kompozycji części szóstej trudno znaleźć symetrię pomiędzy urywkami, lecz nie ma wątpliwości, że istnieje tu tematyczna logika złożenia.

Cześć VII (J 14,27e-31)

::μή ::μηδὲ	ταρασσέσθω δειλιάτω.	ὑμῶν ἢ καρδία
+ ²⁸ ἤκούσατε + <u>ὑπάγω</u>	ὅτι ἐγὼ εἶπον καὶ <u>ἔρχομαι</u>	ὑμῖν πρὸς ὑμᾶς.
//εἰ //ἐχάρητε ἂν //ὅτι ὁ πατὴρ	<u>ἠγαπήτέ</u> ὅτι <u>πορεύομαι</u> μείζων μου	με πρὸς τὸν πατέρα, ἐστίν.
.....
:: ²⁹ καὶ νῦν ::ἵνα ὅταν	εἴρηκα ὑμῖν γένηται	πρὶν γενέσθαι, πιστεύσητε.
+ ³⁰ οὐκέτι πολλὰ + <u>ἔρχεται</u> +καὶ ἐν ἐμοὶ	λαλήσω γὰρ οὐκ ἔχει	μεθ' ὑμῶν, ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων· οὐδέν,
// ³¹ ἀλλ' ἵνα γινῶ ὁ κόσμος //καὶ καθὼς	ὅτι <u>ἀγαπῶ</u> ἐνετείλατό μοι	τὸν πατέρα, ὁ πατήρ, οὕτως ποιῶ.
.....
=εγείρεσθε,	<u>ἄγωμεν</u>	ἐντεῦθεν.
<hr/>		
Nie ani	niech wpada_w_zamęt niech_trwoży_się.	wasze serce
²⁸ Usłyszeliście, <u>Odchodzę</u>	że ja powiedziałem i <u>przychodzę</u>	wam: <u>do was.</u>
Jeśli uradowalibyście_się, bo <u>ojciec</u>	<u>miłowałibyście</u> że <u>idę</u> większy (ode)_mnie	mnie, <u>do ojca,</u> jest.
.....
²⁹ I teraz aby kiedy	rzekłem wam, stanie_się,	zanim (ma)_stać_się, uwierzyliście.
³⁰ Już_nie wiele <u>przychodzi</u> I we mnie	mówić_będę bowiem nie ma	z wami, <u>świata władca.</u> nic.
³¹ Ale by poznał <u>świat</u> , i jako	że <u>miłuję</u> przykazał mi	<u>ojca,</u> <u>ojciec,</u> tak czynię.
.....
Podnoście_się,	<u>idziemy</u>	stąd.

Ostatnia część (siódma) zawiera dwa urywki trójsegmentowe oraz jeden urywek wielkości jednego segmentu i tworzy kompozycję AA'B. W urywku pierwszym

pomiędzy pierwszym segmentem: „Nie niech wpada w zamęt wasze serce ani niech trwoży się” (w. 27ef) a drugim członem trzeciego segmentu: „uradowalibyście się” (w. 28d), występuje paralelizm antytetyczny. Człon drugi w segmencie drugim oraz człon drugi w segmencie trzecim są komplementarne poprzez użycie wyrazów łączących: „odchodzę i przychodzę” (ὕπαγω καὶ ἔρχομαι w. 28b) i „idę” (πορεύομαι w. 28d) oraz terminów ekstremalnych: „do was” (πρὸς ὑμᾶς w. 28b); „do Ojca” (πρὸς τὸν πατέρα w. 28d).

W urywku drugim, człon drugi w segmencie drugim (w. 30b) odpowiada członowi pierwszemu w segmencie trzecim (w. 31a), poprzez użycie terminu „świat” (ὁ κόσμος). W obu członach występuje również pewna opozycja j – Ojcu, który jest miłowany przez Syna, przeciwstawiony zostaje władca świata, czyli szatan.

W dwóch pierwszych urywkach występuje paralelizm pomiędzy poszczególnymi segmentami. Można je ułożyć w kompozycję ABCA'B'C'. Pierwszy segment pierwszego urywka (w. 27c) jest równoległy do pierwszego segmentu drugiego urywka (w. 29). Jezus kolejny raz uspokaja uczniów: „Nie niech wpada w zamęt wasze serce ani niech trwoży się” (w. 27c) i przygotowuje ich do tego co ma nastąpić: „I teraz rzekłem wam zanim ma stać się, aby kiedy stanie się, uwierzycie” (w. 29). Drugi segment pierwszego urywka (w. 28b), podobnie jak drugi segment drugiego urywka (w. 30a) mówią o odejściu i ponownym przyjściu: „Odchodzę i przychodzę do was” (w. 28b); „już nie wiele mówić będę z wami, przychodzi bowiem świata władca” (w. 30a). Skrajne segmenty obu urywków powiązane są ze sobą za pomocą wyrazów łączących: „Ojciec” (πατήρ w. 28cd; 31) oraz „miłować” (ἀγαπάω w. 28c; 31a). W trzecim segmencie pierwszego urywka oraz w trzecim segmencie drugiego urywka przedstawiona została relacja między Ojcem a Synem: „bo Ojciec większy ode mnie jest” (w. 28d); „i jako przykazał mi Ojciec, tak czynię” (w. 31b) W pierwszym urywku Jezus mówi o miłości uczniów do Niego: „Jeśli miłowałibyście mnie...” (w. 28c), z kolei w drugim urywku o Jego miłości do Ojca: „Ale by poznał świat, że miłuję Ojca” (w. 31a). Polecenie: „Podnoście się, idziemy stąd” (w. 31c) zapowiada zmianę miejsca, a zatem kończy część siódmą analizowanego rozdziału Ewangelii Jana.

2.3.2 Komplementarność fragmentów J 14,1-31

Fragment I (J 14,1-14)

14 ¹Μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά· πιστεύετε εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε. ²ἐν τῇ οἰκίᾳ οὗ πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν· εἰ δὲ μή, εἶπον ἂν ὑμῖν ὅτι πορεύομαι ἐτοιμάσαι τόπον ὑμῖν, καὶ ἐὰν πορευθῶ καὶ ἐτοιμάσω τόπον ὑμῖν, ³πάλιν ἔρχομαι καὶ παραλήμψομαι ὑμᾶς πρὸς ἑμαυτὸν, ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ καὶ ὑμεῖς ᾗτε. ⁴καὶ ὅπου [ἐγὼ] ὑπάγω οἴδατε τὴν ὁδόν.

⁵Λέγει αὐτῷ Θωμᾶς· κύριε, οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι; ⁶λέγει αὐτῷ [ὁ] Ἰησοῦς· ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ· οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. ⁷εἰ ἐγνώκατέ με, καὶ τὸν πατέρα μου γνώσεσθε. καὶ ἀπ' ἄρτι γινώσκετε αὐτὸν καὶ ἐωράκατε αὐτόν. ⁸Λέγει αὐτῷ Φίλιππος· κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. ⁹λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· τοσούτω χρόνῳ μεθ' ὑμῶν εἰμι καὶ οὐκ ἐγνώκας με, Φίλιππε; ὁ ἐωρακὼς ἐμὲ ἐώρακεν τὸν πατέρα· πῶς σὺ λέγεις· δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα; ¹⁰οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν;

τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ὁ δὲ πατὴρ ἐν ἐμοὶ μένων ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

¹¹πιστεύετε μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· εἰ δὲ μή, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε.

¹²Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ κάκεινος ποιήσει καὶ μείζονα τούτων ποιήσει, ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα πορεύομαι. ¹³καὶ ὅ τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου τοῦτο ποιήσω, ἵνα δοξασθῇ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. ¹⁴ἐάν τι αἰτήσητέ με ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐγὼ ποιήσω.

14 ¹Nie niech wpada w zamęt wasze serce. **WIERZycIE** w Boga i we mnie **WIERZcIE**. ²W domu *Θjca* mego miejsca do mieszkania liczne są. **Jeśli zaś nie**, powiedziałbym wam, że podążam przygotować miejsce wam? ³A jeśli podążę i przygotuję miejsce wam, znowu przychodzę i zabiorę z sobą was do mnie, aby gdzie jestem ja i wy byliście. ⁴I gdzie [ja] odchodzę, znacie drogę.

⁵Μῶνι μου Τομας: Πανιε, νιε νιεμυ, γδζιε ιδζιεσζ. Γιακ μὸζεμυ drogę ζνὰέ?

⁶Μῶνι μου Ιεζυς: Για ζεσμεν droga, i prawda, i życie. Νικτ_(νιε) przychodzi do *Θjca*, ζεσλι νιε πρζεε μνιε. ⁷Ζεσλι ποζναιλζιε μνιε, i *Θjca* mego ποζναιε. I od teraz poznajecie go i ujrzeliście go. ⁸Μῶνι μου Φιλίπ: Πανιε, ποκαζ nam *Θjca* i wystarczy nam. ⁹Μῶνι μου Ιεζυς: Τυλε ζαसυ ζ ναμυ ζεσμεν i νιε ποζנαιέ μνιε, Φιλίπυε? (Ten), (κτὸρυ_υζρζαλ) μνιε, υζρζαλ *Θjca*. Για τυ μὸνυς: Ποκαζ nam *Θjca*? ¹⁰**Νιε WIERZYSZ**, ζε για w *Θjcu* i *Θjciec* we mnie ζεσ?

Rzeczy, które ja mówię wam, ode mnie samego nie mówię. Zaś *Θjciec* we mnie pozostający czyni dzieła jego. ¹¹ **WIERZcIE** mi, że ja w *Θjcu* i *Θjciec* we mnie.

Jeśli zaś nie, z powodu dzieł tych **WIERZcIE**. ¹²Amen, amen mówię wam, **WIERZĄcY** we mnie dzieła, które ja czynię, i on uczyni, i większe (od) tych uczyni, bo ja do *Θjca* wyrusząm. ¹³I to, (o)_co poprosicie w imię me, to uczynię, aby wślawiony został *Θjciec* w Synu. ¹⁴Jeśli (o)_coś poprosicie mnie w imię me, ja uczynię.

Fragment pierwszy składa się z trzech części. W części pierwszej Jezus wzywa uczniów do wiary: „wierzycie w Boga i we mnie wierzcie” (w. 1b). Paralelne wezwanie

znajduje się w części trzeciej: „wierzcie mi, że ja w Ojcu i Ojciec we mnie” (w. 11). Skrajne części zawierają obietnice: w części pierwszej jest to obietnica powtórnego przyścia Chrystusa: „A jeśli podążę i przygotuję miejsce wam, znowu przychodzę i zabiorę z sobą was do mnie, aby gdzie jestem ja i wy byliście” (w. 3); natomiast w części trzeciej znajduje się obietnica, że prośby uczniów zostaną wysłuchane: „Jeśli o coś poprosicie mnie w imię me, ja uczynię” (w. 14). W części centralnej uczniowie wykazują się niezrozumieniem słów ich Nauczyciela. Odpowiadając na pytanie Tomasza, Jezus dokonuje samoobjawienia: „Ja jestem droga, i prawda, i życie” (w. 6), z kolei odpowiadając na pytanie Filipa wskazuje na osobistą relację z Ojcem: „Ten, który ujrzał mnie, ujrzał Ojca (w. 9). Omawiana jednostka posiada kompozycję koncentryczną ABA’. Skrajne części przedstawiają monolog Jezusa, natomiast część centralna to dialog między Jezusem i Jego uczniami. Wszystkie części łączą się ze sobą za pomocą terminów: „Ojciec” (πατήρ w. 2; 6-13); „wierzyć” (πιστεύω w. 1.10-12); „odejść” (ὑπάγω w. 4-5.12) oraz „wyruszyć/podażać” (πορεύω w. 2-3.12), które należą do tego samego pola semantycznego, co wyrażenie „odchodzić”.

Fragment II (J 14,15-27a-d)

¹⁵Εάν ἀγαπήτέ με, τὰς ἐντολάς τὰς ἐμὰς τηρήσετε. ¹⁶κἀγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μεθ’ ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα ¹⁷ἢ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ οὐδὲ γινώσκει· ὑμεῖς γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ’ ὑμῖν μένει καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται. ¹⁸Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. ¹⁹ἔτι μικρὸν καὶ ὁ κόσμος με οὐκέτι θεωρεῖ, ὑμεῖς δὲ θεωρεῖτέ με, ὅτι ἐγὼ ζῶ καὶ ὑμεῖς ζήσετε. ²⁰ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ γνώσεσθε ὑμεῖς ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ μου καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν ὑμῖν.

²¹ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτὰς ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με· ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου, κἀγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν.

²²Λέγει αὐτῷ Ἰούδας, οὐχ ὁ Ἰσκαριώτης· κύριε, [καὶ] τί γέγονεν ὅτι ἡμῖν μέλλεις ἐμφανίζειν σεαυτὸν καὶ οὐχὶ τῷ κόσμῳ; ²³ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἔάν τις ἀγαπᾷ με τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ’ αὐτῷ ποιησόμεθα. ²⁴ὃ μὴ ἀγαπῶν με τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ· καὶ ὁ λόγος ὃν ἀκούετε οὐκ ἔστιν ἐμὸς ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με πατρὸς. ²⁵Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν παρ’ ὑμῖν μένων· ²⁶ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατήρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν [ἐγώ]. ²⁷Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν

¹⁵Jeśli **miłować**_będziecie mnie, **przykazań** moich strzec_będziecie. ¹⁶ I_ja poproszę *Ojca* i innego **pocieszyciela** da wam, aby z wami na wiek był, ¹⁷ **ducha prawdy**, którego **ŚWIAT** nie może przyjąć, bo nie widzi go ani zna. Wy znacie go, bo u was pozostaje i w was będzie. ¹⁸ Nie opuszczę was sierotami, przychodzę do was. ¹⁹Jeszcze mało i **ŚWIAT** mnie już_nie widzi, wy zaś widzicie mnie, bo ja żyję i wy żyć_będziecie. ²⁰W owym dniu poznacie wy, że ja w *Ojcu* mym i wy we mnie i_ja w was.

²¹Mający **przykazania** me i strzegący je, ten jest **miłujący** mnie. Zaś **miłujący** mnie **umiłowany**_będzie przez *Ojca* mego, i_ja **miłować**_będę go i UCZYNIĘ_widzialnym mu siebie.

²²Mówi mu Juda, nie Iskariota: Panie, [i] co stało się, że nam masz CZYNIĆ_widzialnym siebie i nie światu? ²³Odpowiedział Jezus i rzekł mu:

Jeśli ktoś będzie **miłować** mnie, słowa mego strzec_będzie, i *Ojciec* mój **miłować**_będzie go, i do niego przyjdziemy i (za)mieszkanie u niego UCZYNIAMY. ²⁴Nie **miłujący** mnie słów mych nie strzeże. I słowo, które słyszycie, nie jest moje, ale tego, (który_posłał) mnie, *Ojca*. ²⁵To rzekłem wam u was pozostając. ²⁶Zaś **pocieszyciel, Duch Święty**, którego pošle *Ojciec* w imieniu mym, ów was nauczy wszystkiego i przypomni wam wszystko, co powiedziałem wam [ja]. ²⁷ Pokój zostawiam wam, pokój mój daję wam. Nie jako **ŚWIAT** daje, ja daję wam.

Fragment drugi złożony jest z trzech części, które wzajemnie się przenikają. W każdej z części znajdują się słowa Jezusa mówiące o miłowaniu Go i zachowywaniu Jego słowa/przykazań: „Jeśli miłować będziecie mnie, przykazań moich strzec będziecie” (w. 15); „mający przykazania me i strzegący je, ten jest miłujący mnie” (w. 21); „Jeśli ktoś będzie miłować mnie, słowa mego strzec będzie” (w. 23). W pierwszej i w trzeciej części pojawiają się zapowiedzi posłania Ducha Świętego, a także wymienione są jego funkcje: będzie pocieszycielem (por. w. 16; 26) oraz nauczy uczniów wszystkiego i przypomni im wszystko, co mówił Jezus (por. w. 26). Ponadto obie części wzajemnie się uzupełniają. W części pierwszej Jezus wyjaśnia uczniom: „Jeszcze mało i świat mnie już nie widzi, wy zaś widzicie mnie, bo ja żyję i wy żyć będziecie” (w. 19), natomiast w części trzeciej uczniowie dopytują, co znaczą słowa Jezusa: „Panie, i co stało się, że nam masz czynić widzialnym siebie i nie światu?” (w. 22). W omawianym fragmencie, w każdej z części, Jezus podkreśla osobową relację między Nim a Ojcem: On jest w Ojcu, a Ojciec w Nim (por. w. 20); miłujący Syna jest miłowanym przez Ojca (por. w. 21; 23); słowa, które mówi Jezus są słowami Ojca (por. w. 24), Ojciec posyła Ducha Prawdy w imieniu Syna (por. w. 26). Nie ma wątpliwości, że cała jednostka przepelniona jest miłowaniem, które wynika z relacji Ojca i Syna i przekłada się na relację z uczniami. Zależności te wskazują na spójność omawianej jednostki tekstualnej.

Fragment III (J 14, 27e-31)

μη παρασσήσθω ὑμῶν ἡ καρδία μηδὲ δειλιάτω. ²⁸ἤκούσατε ὅτι ἐγὼ εἶπον ὑμῖν· ὑπάγω καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. εἰ ἠγαπήτέ με ἐχάρητε ἂν ὅτι πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα, ὅτι ὁ πατὴρ μείζων μου ἐστίν. ²⁹καὶ ἤν εἶρηκα ὑμῖν πρὶν γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται πιστεύσητε. ³⁰οὐκέτι πολλὰ λαλήσω μεθ' ὑμῶν, ἔρχεται γὰρ ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων· καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν, ³¹ἀλλ' ἵνα γνῶ ὁ κόσμος ὅτι ἀγαπῶ τὸν πατέρα, καὶ καθὼς ἐνετείλατό μοι ὁ πατήρ, οὕτως ποιῶ. ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν.

Nie niech wpada w zamęt wasze serce ani niech trwoży się. ²⁸Usłyszeliście, że ja powiedziałem wam: Odchodzę i przychodzę do was. Jeśli miłowałibyście mnie, uradowalibyście się, że idę do Ojca, bo Ojciec większy (ode) mnie jest. ²⁹I teraz rzekłem wam, zanim (ma) stać się, aby kiedy stanie się, uwierzyliście. ³⁰Już nie wiele mówić będę z wami, przychodzi bowiem świata władca. I we mnie nie ma nic. ³¹Ale by poznał świat, że miłuję Ojca, i jako przykazał mi Ojciec, tak czynię. Podnoście się, idziemy stąd.

Fragment trzeci, wielkości jednej części, mówiący o odejściu Jezusa do Ojca, jest jednocześnie zapowiedzią Jego powrotu (por. w. 28). Jezus czyni to, co przykazał Mu Ojciec, ponieważ wypełnia Boży plan miłości (por. w. 31). Zauważyć można, że omawiany fragment jest echem fragmentu pierwszego. Obie jednostki mówią o odejściu i powrocie Jezusa. W trzecim fragmencie pojawia się zapowiedź przyjścia szatana (por. w. 30; J 12,31), który stoi w opozycji do zapowiadanego powrotu Jezusa i zapowiedzi posłania Parakleta. Pewien paralelizm można dostrzec pomiędzy wyrażeniami: „uwierzyliście” (w. 29), które odnosi się do uczniów oraz „poznał świat” (w. 31), gdzie określenie „świat” (ὁ κόσμος) dotyczy osób, które nie wierzą w Jezusa (por. J 14,17; 15,19). Jezus przygotowuje uczniów do swego odejścia. Do tej pory, przebywając z nimi głosił słowo: „powiedziałem wam” (w. 28); „rzekłem wam” (w. 29), natomiast musi On odejść, dlatego ostrzega uczniów: „Już nie wiele mówić będę z wami” (w. 30). Przemówienie Jezusa kończy się wezwaniem: „Podnoście się, idziemy stąd”, które zamyka fragment trzeci.

W tym momencie warto wrócić do jednostki J 13,33-38 i porównać ją z fragmentem J 14,1-14, aby zweryfikować zależności występujące pomiędzy tymi tekstami:

J 13,33-38

³³Dzieci, jeszcze **MAŁO** z wami jestem Szukać_będziecie mnie, i jako rzekłem Judejczykom, że: **Gdzie ja idę**, wy nie możecie **przyjść**, i wam mówię **TERAZ**. ³⁴Przykazanie nowe daję wam, aby miłowaliście jedni_drugich. Jako umiłowalem was, aby i wy miłowaliście jedni_drugich. ³⁵W tym poznają wszyscy, że moimi uczniami jesteście, jeśli miłość mieć_będziecie (między) sobą_nawzajem. ³⁶Mówi mu *Szymon Piotr*: Panie, gdzie **idziesz**? Odpowiedział [mu] *Jezus*: **Gdzie idę**, nie możesz mi **TERAZ potowarzystyc**, będziesz **towarzystyc** zaś **PÓŹNIEJ**. ³⁷Mówi mu *Piotr*: Panie, dla czego nie mogę tobie **potowarzystyc TERAZ**? Życie me za ciebie położę. ³⁸Odpowiada *Jezus*: Życie twe za mnie położysz? Amen, amen mówię ci, nie kogut zawoła, kiedy wyprzesz_się mnie trzykroć.

J 14,1-14

14¹ Nie niech_wpada_w_zamęt wasze serce. wierzycie w Boga i we mnie wierzcie. ²W domu Ojca mego miejsca_do_mieszkania liczne są. Jeśli zaś nie, powiedziałbym wam, że **podązam** przygotować miejsce wam? ³A jeśli **podązę** i przygotuję miejsce wam, znowu **przychodzę** i zabiorę_z_sobą was do mnie, aby gdzie jestem ja i wy byliście. ⁴I gdzie [ja] **odchodzę**, znacie drogę. ⁵Mówi mu *Tomasz*: Panie, nie wiemy, gdzie **idziesz**. Jak możemy drogę znać? ⁶Mówi mu *Jezus*: Ja jestem droga, i prawda, i życie. Nikt_(nie) **przychodzi** do Ojca, jeśli nie przeze mnie. ⁷Jeśli poznaliście mnie, i Ojca mego poznacie. I od **TERAZ** poznajecie go i ujrzeliście go. ⁸Mówi mu *Filip*: Panie, pokaż nam Ojca i wystarczy nam. ⁹Mówi mu *Jezus*: Tyle czasu z wami jestem i nie poznałeś mnie, *Filipie*? (Ten), (który_ujrzał) mnie, ujrzał Ojca. Jak ty mówisz: Pokaż nam Ojca? ¹⁰Nie wierzysz, że ja w Ojcu i Ojciec we mnie jest? Rzeczy, które ja mówię wam, ode mnie_samemu nie mówię. Zaś Ojciec we mnie pozostający czyni dzieła jego. ¹¹Wierzcie mi, że ja w Ojcu i Ojciec we mnie. Jeśli zaś nie, z_powodu dzieł tych wierzcie. ¹²Amen, amen mówię wam, wierzący we mnie dzieła, które ja czynię, i_on uczyni, i większe (od)_tych uczyni, bo ja do Ojca **wyruszam**. ¹³I to, (o)_co poprosicie w imię me, to uczynię, aby wsławiony_został Ojciec w Synu. ¹⁴Jeśli (o)_co poprosicie mnie w imię me, ja uczynię.

Przeanalizowane jednostki swoją komplementarność wykazują ze względu na występujące między nimi paralelizmy: „gdzie ja idę, wy nie możecie przyjść” (J 13,33); „Panie, gdzie idziesz?” (J 13,36); „Gdzie idę nie możesz mi teraz potowarzystyc” (J 13,36); „aby gdzie ja jestem i wy byliście” (J 14,3); „I gdzie ja odchodzę, znacie drogę” (J 14,4); „Panie, nie wiemy, gdzie idziesz” (J 14,5) oraz uroczyste zapowiedzi: „Amen, amen mówię ci” (J 13,38); „Amen, amen mówię wam” (J 14,12). Kolejnymi zależnościami pomiędzy obiema jednostkami są wyrazy łączące: „mało” (μικρόν J 13,33); „teraz” (ἄρτι / νῦν J 13,33.36.37; J 14,7); „później” (ὕστερον J 13,36), dotyczące czasu oraz terminy zapowiadające odejście i powrót: „iść/odchodzić” (ὑπάγω J 13,33.36; J 14,4.5); „przyjść” (ἔρχομαι J 13,33; J 14,3.6); „podążać/wyruszać” (πορεύω J 14,2.3.12). Obie jednostki tekstualne to dialog Jezusa z uczniami dotyczący Jego odejścia i powtórnego przyjścia. Tekst J 13,31-38 należy zatem do jednostki J 14,1-14, tworząc wspólnie jeden fragment. Koniecznym jest zestawienie wszystkich przeanalizowanych fragmentów J 13,33-14,31, aby ukazać zależności pomiędzy jednostkami.

13³³Dzieci, jeszcze mało z wami jestem. Szukać_będziecie mnie, i jako rzekłem Judejczykom, że: Gdzie ja IDE, wy nie możecie przyjść, i wam mówię TERAZ. ³⁴Przykazanie nowe daję wam, aby miłowaliście jedni_drugich. Jako umiłowalem was, aby i wy miłowaliście jedni_drugich. ³⁵W tym poznają wszyscy, że moimi uczniami jesteście, jeśli miłość mieć_będziecie (między) sobą_nawzajem. ³⁶Mówi mu Szymon Piotr: Panie, gdzie IDZIESZ? Odpowiedział [mu] Jezus: Gdzie IDE, nie możesz mi TERAZ potowarzystyć, będziesz_towarzystyć zaś PÓŹNIEJ. ³⁷Mówi mu Piotr: Panie, dla czego nie mogę tobie potowarzystyć TERAZ? Życie me za ciebie położę. ³⁸Odpowiada Jezus: Życie twe za mnie położysz? Amen, amen mówię ci, nie kogut zawoła, kiedy wyprzesz_się mnie trzykroć. 14¹Nie niech_wpada_w_zamęt wasze serce, WIERZYCIE w Boga i we mnie WIERZCIE. ²W domu OJCA mego miejsca_do_mieszkania liczne są. Jeśli zaś nie, powiedziałbym wam, że PODAŻAM przygotować miejsce wam? ³A jeśli PODAŻĘ i przygotuję miejsce wam, znowu przychodzę i zabiorę z sobą was do mnie, aby gdzie jestem ja i wy byliście. ⁴I gdzie [ja] ODCHODZĘ, znacie drogę. ⁵Mówi mu Tomasz: Panie, nie wiemy, gdzie IDZIESZ. Jak możemy drogę znać? ⁶Mówi mu Jezus: Ja jestem droga, i prawda, i życie. Nikt (nie) przychodzi do OJCA, jeśli nie przeze mnie. ⁷Jeśli poznaliście mnie, i OJCA mego poznacie. I od TERAZ poznajecie go i ujrzeliście go. ⁸Mówi mu Filip: Panie, pokaż nam OJCA i wystarczy nam. ⁹Mówi mu Jezus: Tyle czasu z wami jestem i nie poznałeś mnie, Filipie? (Ten), (który_ujrzał) mnie, ujrzal OJCA. Jak ty mówisz: Pokaż nam OJCA? ¹⁰NIE WIERZYSZ, że ja w OJCU i OJCIEC we mnie jest? Rzeczy, które ja mówię wam, ode mnie_samego nie mówię. Zaś OJCIEC we mnie pozostający CZYNI dzieła jego. ¹¹WIERZCIE mi, że ja w OJCU i OJCIEC we mnie. Jeśli zaś nie, z powodu dzieł tych WIERZCIE. ¹²Amen, amen mówię wam, WIERZĄCY we mnie dzieła, które ja CZYNIĘ, i_on UCZYNI, i większe (od)_tych UCZYNI, bo ja do OJCA WYRUSZAM. ¹³I to, (o)_co poprosicie w imię me, to UCZYNIĘ, aby wstawiony_został OJCIEC w Synu. ¹⁴Jeśli (o)_coś poprosicie mnie w imię me, ja UCZYNIĘ.

¹⁵Jeśli miłować_będziecie mnie, przykazań moich strzec_będziecie. ¹⁶I ja poproszę OJCA i innego pocieszyciela da wam, aby z wami na wiek był, ¹⁷ ducha prawdy, którego świat nie może przyjąć, bo nie widzi go ani zna. Wy znacie go, bo u was pozostaje i w was będzie. ¹⁸NIE OPUSZCZĘ was sierotami, przychodzę do was. ¹⁹Jeszcze mało i świat mnie już_nie widzi, wy zaś widzicie mnie, bo ja żyję i wy żyć_będziecie. ²⁰W owym dniu poznacie wy, że ja w OJCU mym i wy we mnie i ja w was. ²¹Mający przykazania me i strzegący je, ten jest miłujący mnie. Zaś miłujący mnie umiłowany_będzie przez OJCA mego, i ja miłować_będę go i UCZYNIĘ_widzialnym mu siebie. ²²Mówi mu Juda, nie Iskariota: Panie, [i] co stało_się, że nam masz CZYNIĆ_widzialnym siebie i nie światu? ²³Odpowiedział Jezus i rzekł mu: Jeśli ktoś będzie_miłować mnie, słowa mego strzec_będzie, i OJCIEC mój miłować_będzie go, i do niego PRZYJDZIEMY i (za)mieszkanie u niego UCZYNIAMY. ²⁴Nie miłujący mnie słów mych nie strzeże. I słowo, które słyszycie, nie jest moje, ale tego, (który_posłał) mnie, OJCA. ²⁵To rzekłem wam u was pozostając. ²⁶Zaś pocieszyciel, Duch Święty, którego pošle OJCIEC w imieniu mym, ów was nauczy wszystkiego i przypomni wam wszystko, co powiedziałem wam [ja]. ²⁷Pokój zostawiam wam, pokój mój daję wam. Nie jako świat daje, ja daję wam.

Nie niech_wpada_w_zamęt wasze serce ani niech_trwoży_się.

²⁸Usłyszeliście, że ja powiedziałem wam: Odchodzę i przychodzę do was. Jeśli miłowalibyście mnie, uradowalibyście_się, że IDE do OJCA, bo OJCIEC większy (ode)_mnie jest. ²⁹I TERAZ rzekłem wam, zanim (ma)_stać_się, aby kiedy stanie_się, UWIERZYLIŚCIE. ³⁰Już_nie wiele mówić_będę z wami, przychodzi bowiem świata władca. I we mnie nie ma nic. ³¹Ale by poznał świat, że miłuję OJCA, i jako przykazał mi OJCIEC, tak CZYNIĘ. Podnoście_się, idziemy stąd.

W centrum przeanalizowanego tekstu, poza wezwaniem do miłości, które przenika całą jednostkę, zauważyć należy również dwa dary Jezusa. W formie testamentu pozostawia On uczniom: obietnicę posłania Parakleta: „I ja poproszę Ojca i innego pocieszyciela da wam” (w. 16) oraz dar pokoju: „pokój zostawiam wam, pokój mój daję wam” (w. 27). Oba dary wypływają z miłości i jednocześnie są odpowiedzią na lęk uczniów, którzy słysząc zapowiedź odejścia ich Nauczyciel czują niepokój (por. w. 1; 27e). Duch Święty będzie pocieszycielem, który pozostanie w uczniach oraz nauczy ich wszystkiego i przypomni wszystko, co mówił Jezus (por. w. 26). Pokój z kolei, który otrzymują uczniowie, to z jednej strony pokój serca, z drugiej kontrast do tego, co daje świat (por. w. 27). Uczniowie, którzy będą znienawidzeni przez świat (por. J 15,18) oraz prześladowani (por. J 15,20) otrzymają pokój od Jezusa. Centralny fragment jest komplementarny zarówno z fragmentem pierwszym, jak i drugim. Choć tworzy osobną jednostkę tekstualną, która może funkcjonować autonomicznie, to należy jednak wykazać zależności pomiędzy każdą z przeanalizowanych jednostek. Fragment centralny wiąże się ze skrajnymi fragmentami, poprzez użycie terminów łączących (spinających):

Wersety			
Terminy	A Fragment I (J 13,31-14,14)	B Fragment II (J 14,15-27a-d)	A' Fragment III (J 14,27e-31)
„mówić”	J 13,33.36.37.38 J 14,2.5.6.8.9. 10.12	ww. 22.23.25.26	ww. 28.29.30
„przychodzić”	J 13,33 J 14,3.6	ww. 18.23	ww. 28.30
„Ojciec”	J 14,2.7.8.9.10.11. 12.13	ww. 16.20.21.23.24.26	ww. 28.31
„znać”	J 14,4.5.7.9	ww. 17.20	w. 31
„miłować”	J 13,34.35	ww. 15.21.23.24	ww. 28.31
„czynić”	J 14,10.12	ww. 21.22.23	w. 31
„świat”	–	ww. 17.19.22.27	ww. 30.31

Skrajne fragmenty wzajemnie się uzupełniają i potwierdzają spójność kompozycji J 13,33-14,31. Obie jednostki można zatytułować: „Wezwanie do wiary i miłości”, ze

względu na główny temat wypływający z obu fragmentów. Fragment pierwszy jest wezwaniem do miłości: „Przykazanie nowe daję wam, aby miłowaliście jedni drugich” (J 13,34) oraz do wiary: „wierzycie w Boga i we mnie wierzycie”(J 14,1); „wierzycie mi, że ja w Ojcu i Ojciec we mnie” (J 14,11). Fragment trzeci z kolei antycypuje to, co ma nastąpić: „jeśli miłowalibyście mnie, uradowalibyście się, że idę do Ojca” (J 14,28); „i teraz rzekłem wam, zanim ma stać się, aby kiedy stanie się, uwierzyliście” (J 14,29). Obie jednostki wskazują również na pewną formę pocieszenia, poprzez użyte wyrażenia paralelne: „Nie niech wpada w zamęt wasze serce” (J 14,1.27) Przeanalizowanym fragmentom nadano tytuły, zgodnie z głównymi tematami wypływającymi z poszczególnych jednostek:

A	WEZWANIE DO WIARY I MIŁOŚCI	J 13,31-14,14
B	DARY JEZUSA WYPŁYWAJĄCE Z MIŁOŚCI: - OBIETNICA POSŁANIA PARAKLETA - DAR POKOJU	J 14, 15-27a-d
A'	WEZWANIE DO WIARY I MIŁOŚCI	J 14,27e-31

2.4 Analiza tekstu J 15,1-16,4

2.4.1 Komplementarność części J 15,1-16,4

Część I (J 15,1-5a)

::15 ¹ Εγώ είμι ::και ὁ πατήρ μου	<u>ἡ ἀμπελος</u> ὁ γεωργός	ἡ ἀληθινὴ ἐστίν.	
² πᾶν κλήμα ἐν ἐμοὶ =καὶ πᾶν =ἵνα καρπὸν πλείονα	μὴ <u>φέρειν καρπὸν</u> τὸ <u>καρπὸν φέρον</u> <u>φέρειν</u> .	αἶρει καθαίρει	αὐτό, αὐτό
= ³ ἤδη ὑμεῖς <u>καθαροὶ</u> ἐστε = ⁴ μείνατε	διὰ τὸν λόγον ἐν ἐμοί,	ὄν λελάληκα κάγῳ	ὑμῖν· ἐν ὑμῖν.
/καθὼς τὸ κλήμα οὐ δύναται /ἐὰν μὴ μένη	<u>καρπὸν φέρειν</u> ἐν <u>τῇ ἀμπέλῳ</u> ,	ἀφ' ἑαυτοῦ	
/οὕτως οὐδὲ /ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ	ὑμεῖς μείνητε.		
:: ⁵ ἐγὼ είμι /ὑμεῖς	<u>ἡ ἀμπελος</u> , τὰ κλήματα.		
15 ¹ Ja jestem a Ojciec mój	<u>winorośl</u> rolnik	prawdziwa, jest.	
² Każdy πέδ we mnie i każdy aby <u>owoc</u> liczniejszy	nie <u>niosący owocu</u> , <u>owoc niosący</u> <u>niósł</u> .	odrywa <u>oczyszcza</u>	go, go,
³ Już wy <u>czyści</u> jesteście ⁴ POZOSTAŃCIE	z powodu słowa, we mnie,	które rzekłem i ja	wam. w was.
Jak πέδ nie może jeśli nie POZOSTAJE	<u>owocu nieść</u> w <u>winorośli</u> ,	z siebie,	
tak ani jeśli nie we mnie	wy, POZOSTAJECIE.		
⁵ Ja jestem wy	<u>winoroślą</u> , <u>πέδami</u> .		

Wersety 1-5a składają się z dwóch urywków trójsegmentowych i tworzą część pierwszą. Segment pierwszy w urywku pierwszym wskazuje na relację między Ojcem, który jest rolnikiem, a Jezusem, który jest winoroślą (w. 1). W drugim segmencie pierwszego urywka Jezus w formie koncentrycznego rozwoju myśli opisuje rolę Ojca w

stosunku do pędu: „Każdy pęd we mnie nie niosący owocu, odrywa go i każdy owoc niosący oczyszcza go, aby owoc liczniejszy niósł” (w. 2), natomiast w kolejnym segmencie wskazuje uczniom, by trwali w Nim, gdyż są czyści z powodu Jego słów (w. 3-4). W segmencie drugim (w. 2) wyrazami łączącymi każdy z członów są terminy: „owoc” (καρπός) oraz „nieść” (φέρω). Człon pierwszy omawianego segmentu: „Każdy pęd we mnie nie niosący owocu, odrywa go” (w. 2a) jest paralelny antytetycznie do członu drugiego tegoż segmentu: „i każdy owoc niosący oczyszcza go” (w. 2b). Między drugim członem drugiego segmentu (w. 2b) a pierwszym członem trzeciego segmentu (3a) występuje paralelizm syntetyczny, czyli konstrukcja, w której jedna jednostka uzupełnia treść jednostki poprzedniej. Oba człony łączą się ze sobą za pomocą terminu: „oczyszczać” (καθαίρω w. 2b) oraz „czysty” (καθαρός w. 3a)

Drugi urywek jest kontynuacją urywka pierwszego. Człon drugi w segmencie pierwszym: „jeśli nie pozostaje w winorośli” (w. 4c) odpowiada członowi drugiemu w segmencie drugim: „jeśli nie we mnie pozostajecie” (w. 4e). Oba człony są rozwinięciem wyrażenia: „Jak pęd nie może owocu nieść z siebie” (w. 4b) i wskazują na to, by uczniowie trwali w Chrystusie. Terminami potwierdzającymi spójność urywka drugiego są wyrazy łączące: „pozostać” (μένω w. 4c); wyrazy skrajne¹³¹: „pęd” (κλήμα w. 4b; 5a) oraz wyrazy centralne¹³²: „winorośl” (ἀμπελος w. 4c; 5a).

W. 1: „Ja jestem winorośl prawdziwa, a Ojciec mój rolnik jest” i w. 5a: „Ja jestem winoroślą, wy pędami” są paralelne względem siebie i tworzą inkluzję analizowanej części. W formie alegorii o winnym krzewie Jezus przedstawia relację pomiędzy Nim a Ojcem (w. 1) oraz relację między Nim a uczniami (w. 5a). Pierwszy człon segmentu drugiego w urywku pierwszym: „Każdy pęd we mnie nie niosący owocu, odrywa go” (w. 2a) odpowiada członowi pierwszemu segmentu pierwszego w urywku drugim: „Jak pęd nie może owocu nieść z siebie” (w. 4b). Obie jednostki dotyczą trwania w Jezusie na wzór trwania pędów w winorośli.

¹³¹ Wyrazy lub wyrażenia identyczne bądź podobne, które wyznaczają krańce jednostki tekstowej. R. MEYNET, *Trattato...* s. 191-204.

¹³² *Tamże*, s. 204.

Część II (J 15,5b-7)

::ὁ μένων +οὗτος φέρει //ὅτι χωρὶς ἐμοῦ	ἐν ἐμοὶ καρπὸν οὐ δύνασθε	κάγω πολύν, <u>ποιεῖν</u>	ἐν αὐτῷ οὐδέν.
= ⁶ ἐὰν μή τις =ἐβλήθη =καὶ συνάγουσιν αὐτὰ	μένῃ ἔξω καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσιν καὶ καίεται.	ἐν ἐμοί, ὡς τὸ κλῆμα	καὶ ἐξηράνθη
::⁷ἐὰν μείνητε +καὶ τὰ ῥήματά μου //ὁ ἐὰν θέλητε	ἐν ἐμοὶ ἐν ὑμῖν αἰτήσασθε,	μείνη, καὶ <u>γενήσεται</u>	ὑμῖν.
POZOSTAJĄCY ten niesie bo beze mnie	we mnie owoc nie możecie	i_ja liczny, <u>czynić</u>	w nim, nic.
⁶ Jeśli nie ktoś wyrzucony_zostałby i zbierają je	POZOSTAŁBY na_zewnątrz, i w ogień rzucają,	we mnie, jak pęd i pali się.	i wysuszyłby się;
⁷ Jeśli POZOSTANIECIE i słowa me co zechcecie	we mnie w was poproście_sobie	POZOSTANĄ, i <u>stanie się</u> wam.	

Część druga, wielkości urywka, składa się z trzech segmentów, tworząc kompozycję symetryczno-koncentryczną ABA'. Pierwszy człon w pierwszym segmencie: „pozostający we mnie i ja w nim” (w. 5b) jest paralelny do członu pierwszego w segmencie trzecim: „jeśli pozostaniecie we mnie” (w. 7a). Kolejne człony w skrajnych segmentach wskazują na korzyści trwania w Chrystusie. Człon drugi w segmencie pierwszym: „ten niesie owoc liczny” (w. 5c) odpowiada członowi drugiemu w segmencie trzecim: „i słowa me w was pozostaną” (w. 7b). Owoce, który mają nieść uczniowie, jest dobrą nowiną, słowem, które uczniowie usłyszeli od Jezusa i które w nich pozostało. Człon trzeci w segmencie pierwszym: „bo beze mnie nie możecie czynić nic” (w. 5d) nawiązuje do członu trzeciego w segmencie trzecim: „co zechcecie poproście sobie i stanie się wam” (w. 7c). W centralnym segmencie znajdują się konsekwencje odrzucenia Jezusa. Metafora pędu, który usycha, a następnie zostaje wrzucony w ogień, to w rzeczywistości człowiek, który odrzucając Boga sam siebie skazuje na wysuszenie i ogień piekielny.

Część III (J 15,8-11)

= ⁸ ἐν τούτῳ =ἵνα καρπὸν =καὶ γένησθε ἐμοὶ	ἐδοξάσθη πολὺν μαθηταί.	ὁ πατήρ μου, φέρητε	
:: ⁹ Καθὼς ἠγάπησέν ::κάγὼ ::ΜΕΪΝΑΤΕ	με ὁμαῖς ἐν τῇ ἀγάπῃ	ὁ πατήρ, ἠγάπησα. τῇ ἐμῇ.	
+ ¹⁰ ἐὰν τὰς ἐντολάς ::ΜΕΝΕΪΤΕ	μου ἐν τῇ ἀγάπῃ	τηρήσητε, μου,	
+καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ πατρός μου ::καὶ Μένω	αὐτοῦ	τετήρηκα ἐν τῇ ἀγάπῃ.	
= ¹¹ Ταῦτα λελάληκα =ἵνα ἡ χαρὰ =καὶ ἡ χαρὰ	ὁμῖν ἢ ἐμῇ ὁμῶν	ἐν ὁμῖν πληρωθῇ.	ἦ
⁸ W tym żeby owoc i staliście się mi	wysławiony_został liczny uczniami.	Ojciec mój, przynosiliście	
⁹ Jako <i>umilował</i> i_ja <i>POZOSTAŃCIE</i>	mnie was w <i>miłości</i>	Ojciec, <i>umilowałem.</i> mojej.	
¹⁰ Jeśli przykazań <i>POZOSTANIECIE</i>	mych w <i>miłości</i>	strzec_będziecie, mej,	
jak ja przykazań i <i>POZOSTAJĘ</i>	Ojca mego w Jego	ustrzegłem <i>miłości.</i>	
¹¹ To rzekłem aby radość i radość	wam, moja wasza	w was wypełniła się.	była

Część trzecia zawiera dwa komplementarne urywki. Pierwszy segment pierwszego urywka (w. 8) odpowiada drugiemu segmentowi tegoż urywka (w. 9). Ojciec wysławiony został w Synu, który umiłował swoich uczniów na wzór miłości Jego Ojca. Terminem ekstremalnym pierwszych członów obu segmentów jest: „Ojciec” (πατήρ w. 8a; 9a), zaś terminem łączącym segment drugi jest czasownik „miłować” (ἀγαπάω w. 9ab) oraz rzeczownik „miłość” (ἀγάπη w. 9c).

Urywek drugi składa się z trzech segmentów. Pierwszy i drugi segment tworzą kompozycję równoległą. Człon pierwszy w segmencie pierwszym: „Jeśli przykazań mych strzec będziecie” (w. 10a) jest paralelny do segmentu pierwszego w segmencie drugim: „jak ja przykazań Ojca mego ustrzegłem” (w. 10c). Podobnie człon drugi w segmencie pierwszym: „pozostańcie w miłości mojej” (w. 10b) odpowiada członowi drugiemu w segmencie drugim: „i pozostaję w miłości Jego” (w. 10d).

Oba urywki łączą się ze sobą za pomocą wyrażen paralelnych. W segmencie drugim w urywku pierwszym termin: „pozostać” ($\mu\acute{\epsilon}\nu\omega$) występuje w trybie rozkazującym: „pozostańcie w miłości mojej” (w. 9c). W urywku drugim ten sam termin pojawia się w trybie oznajmującym. W segmencie pierwszym w urywku drugim jest to tryb oznajmujący, czas przyszły prosty: „pozostaniecie w miłości mej” (w. 10b), natomiast w segmencie drugim tegoż urywka występuje tryb oznajmujący, czas teraźniejszy: „i pozostaję w Jego miłości” (w. 10d). Wyrażenie „jeśli” podkreśla warunek: „jeśli przykazań mych strzec będziecie” (10a), oraz wzór: „jak ja przykazań Ojca mego ustrzegłem” (w. 10c). Uczniowie winni są naśladować Jezusa, aby trwać w Jego miłości na wzór miłości Ojca do Syna (w. 9). W urywku drugim wyraźna jest epimone, czyli figura retoryczna, będąca odmianą powtórzenia. Polega ona na dłuższym zatrzymaniu się nad ważną myślą, w której tkwi sedno sprawy. Jezus wyjaśnia, że Jego słowa są po to, aby wypełniła się radość uczniów (w. 11). Miłość i radość są owocami ducha (por. Ga 5,22) i przeżywa je ten, kto kocha i jest kochany. Konsekwencją pozostania w miłości Chrystusa jest radość, która wypełni się w uczniach.

Κεζέ IV (J 15,12-17)

<p>::¹²Αὕτη ἐστίν ::ἵνα <i>ἀγαπᾶτε</i> ::καθὼς <i>ἠγάπησα</i></p>	<p><u>ἡ ἐντολή</u> <u>ἀλλήλους</u> ὑμᾶς.</p>	<p>ἡ ἐμή,</p>
<p>//¹³μείζονα //ἵνα τις</p>	<p>ταύτης <i>ἀγάπην</i> τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ</p>	<p>οὐδεὶς ἔχει, ὑπὲρ τῶν <u>φίλων</u> αὐτοῦ.</p>
<p>=¹⁴ὕμεῖς <u>φίλοι</u> =ἐὰν ποιῆτε</p>	<p>μού ἂ ἐγὼ <u>ἐντέλλομαι</u></p>	<p>ἐστε ὑμῖν</p>
<p>+¹⁵οὐκέτι +ὅτι ὁ <u>δούλος</u></p>	<p><u>λέγω ὑμᾶς</u> οὐκ οἶδεν</p>	<p><u>δούλους</u>, τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος.</p>
<p>=ὕμᾶς δὲ =ὅτι πάντα =ἐγνώρισα</p>	<p><u>εἶρηκα</u> ἂ ἤκουσα ὑμῖν.</p>	<p><u>φίλους</u>, παρὰ τοῦ πατρός μου</p>
<p>//¹⁶οὐχ ὑμεῖς με //ἀλλ' ἐγὼ //καὶ</p>	<p><u>ἐξελέξασθε</u>, <u>ἐξελεξάμην</u> ἔθηκα</p>	<p>ὕμᾶς ὑμᾶς</p>
<p>//ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε =ἵνα ὅ τι ἂν αἰτήσητε</p>	<p>καὶ καρπὸν φέρητε τὸν πατέρα</p>	<p>καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένη, ἐν τῷ ὀνόματί μου δῶ ὑμῖν.</p>
<p>::¹⁷ταῦτα ::ἵνα <i>ἀγαπᾶτε</i></p>	<p><u>ἐντέλλομαι</u> <u>ἀλλήλους</u>.</p>	<p>ὕμῖν,</p>

¹² To jest aby miłowaliście jak umiłowałem	<u>przykazanie</u> <u>siebie nawzajem,</u> was.	moje,
¹³ Większej żeby ktoś	(od)_tej miłości duszę jego położył	nikt_(nie) ma, za przyjaciół jego.
¹⁴ Wy przyjaciółmi jeśli czynić_będziecie,	moimi co ja <u>przykazuje</u>	jesteście, wam.
¹⁵ Już_nie bo niewolnik	<u>nazywam</u> was nie wie,	niewolnikami, co czyni jego pan.
Was zaś bo wszystko, dałem_poznać	<u>nazwałem</u> co usłyszałem wam.	przyjaciółmi, od <i>ojca</i> mego,
¹⁶ Nie wy mnie ale ja i	<u>wybraliście_sobie,</u> <u>wybrałem_sobie</u> położyłem	was was,
aby wy szliście aby to (o)_cokolwiek	i <i>owoc</i> nieśliście, poprosicie <i>ojca</i>	i <i>owoc</i> wasz trwał, w imię me, dał wam.
¹⁷ To aby miłowaliście	<u>przykazuje</u> <u>jedni drugich.</u>	wam,

Część czwarta składa się z trzech urywków. W pierwszym urywku istnieje wewnętrzna struktura ABA'. Dwa skrajne segmenty dotyczą przykazania wzajemnej miłości: „To jest przykazanie moje, aby miłowaliście siebie nawzajem, jak umiłowałem was” (w. 12); „Wy przyjaciółmi moimi jesteście, jeśli czynić będziecie co ja przykazuje wam” (w. 14). Przestrzeganie tego przykazania skutkuje bliską relacją z Jezusem, jaką jest przyjaźń. Centralny segment wskazuje na apogeum miłości: „większej od tej miłości nikt nie ma, żeby ktoś duszę jego położył za przyjaciół jego” (w. 13). Jest to miłość autentyczna i darmowa, miłość, którą Jezus darzy swoich uczniów, chcąc, aby oni czynili tak samo względem siebie. Terminami łączącymi poszczególne segmenty w urywku pierwszym są wyrazy: „miłować” (*ἀγαπάω* w. 12bc); „miłość” (*ἀγάπη* w. 13a); „przyjaciel” (*φίλος* w. 13c; 14a) oraz wyrazy centralne, które tworzą inkluzję omawianego fragmentu: „przykazanie” (*ἐντολή* w. 12a) i „przykazuje” (*ἐντέλλω* w. 14b).

Urywek drugi o wewnętrznej kompozycji AA' jest kontynuacją urywka pierwszego. Chrystus wyjaśnia różnicę między niewolnikiem a przyjacielem. Niewolnik nie zna czynów pana (w. 15b), natomiast uczniom, których Jezus nazwał przyjaciółmi dał

poznać to, co usłyszał od Ojca (w. 15d). Terminami łączącymi oba segmenty w urywku drugim są: „niewolnik” (δοῦλος w. 15ab), który stoi w opozycji do terminu „przyjaciel” (φίλος w. 15c) oraz wyrażenia: „nie wie” (οὐκ οἶδεν w. 15b); „dałem poznać” (ἐγνώρισα w. 15e); „nazywam” (λέγω w. 15a); „nazwałem” (εἴρηκα w. 15c).

Trzeci urywek w relacji AA’B mówi o tym, że to Jezus wybrał sobie uczniów, a nie oni Jego. Nie oznacza to jednak, że uczniowie nie mają wyboru. Jezus, w nawiązaniu do wcześniejszych urywków, traktuje uczniów jako przyjaciół, dlatego wybrał ich i przeznaczył, aby szli i przekazywali dalej Jego słowo. Drugi segment pełni formę uzupełnienia segmentu pierwszego, poprzez użycie terminu „aby” (ἵνα w. 16de), zaś segment trzeci jest podsumowaniem całej jednostki.

Pierwszy segment pierwszego urywka (w. 12) i ostatni segment trzeciego urywka (w. 17) są paralelne i tworzą inkluzję części czwartej, która rozpoczyna się i kończy przykazaniem miłości.

Część V (J 15,18-19)

:: ¹⁸ Εἰ <u>ὁ κόσμος</u> =γινώσκετε =ἐμὲ πρῶτον	ὑμᾶς ὅτι ὑμῶν	μισεῖ, μεμίσηκεν.
+ ¹⁹ εἰ // <u>ὁ κόσμος</u>	<u>ἐκ τοῦ κόσμου</u> ἂν τὸ ἴδιον	ἦτε, ἐφίλει.
+ὅτι δὲ // ἀλλ’ ἐγὼ ::διὰ τοῦτο	<u>ἐκ τοῦ κόσμου</u> ἐξελεξάμην ὑμᾶς μισεῖ ὑμᾶς	οὐκ ἐστέ, <u>ἐκ τοῦ κόσμου,</u> <u>ὁ κόσμος.</u>
¹⁸ Jeśli <u>świat</u> wiedźcie, mnie wcześniej	was że (od)_was	nienawidzi, znienawidził.
¹⁹ Gdyby <u>świat</u>	ze <u>świata</u> (co) własne	byliście, kochałby.
Że zaś ale ja dlatego	ze <u>świata</u> wybrałem_sobie was nienawidzi was	nie jesteście, ze <u>świata</u> , <u>świat</u> .

W części piątej terminem łączącym wszystkie segmenty jest słowo „świat” (ὁ κόσμος), które występuje sześć razy w omawianej jednostce (w. 18a; 19). Zarówno w części poprzedniej, jak i w części następnej, nie występuje ten termin. Wiedząc, że w

Piśmie Świętym liczby mają swoją szczególną symbolikę, można zaryzykować stwierdzeniem, że sześciokrotne nawiązanie do „świata”, oznacza jego niedoskonałość oraz symbol sprzeciwu wobec Boga. W Apokalipsie potrójna szóstka, czyli liczba 666 jest liczbą Bestii i ma sugerować imię człowieka: „liczba to bowiem człowieka” (por. Ap 13,18). Zauważyć można, że autor natchniony posługuje się gematrią, czyli systemem numerologii, który opiera się na języku hebrajskim i greckim. W ten sposób posługując się symbolem liczb, autor wskazuje na zaszyfrowane imię. Jak podaje Międzynarodowy Komentarz do Pisma Świętego: „Większość komentatorów skłonna jest wywodzić liczbę 666 z zapisu greckiego imienia Neron, *Kaisar Neron*, literami hebrajskimi (QSR NRWN: Q = 100; S = 60; R = 200; N = 50; W = 6). Chodziłoby więc o Nerona lub o reprezentowaną przezeń rzeczywistość: cesarstwo jako tyrańska władza, która prześladowa chrześcijan.”¹³³. Słusznym wydawałoby się zatem odniesienie cyfry sześć do świata, który nienawidzi uczniów Jezusa (w. 18; 19e) oraz prześladowuje ich (por. J 15, 20).

Człon pierwszy w segmencie drugim: „gdyby ze świata byliście...” (w. 19a) tworzy paralelizm z pierwszym członem segmentu trzeciego: „że zaś ze świata nie jesteście...” (w. 19a), natomiast człon pierwszy w segmencie pierwszym: „jeśli świat was nienawidzi...” (w. 18a) tworzy inkluzję całej jednostki wraz z członem trzecim segmentu trzeciego: „dlatego nienawidzi was świat” (w. 19e). Zarówno sześciokrotne powtórzenie terminu „świat”, jak i relacje wewnątrz jednostki pozwalają uzasadnić spójność części piątej.

Część VI (J 15, 20-21)

// ²⁰ μνημονεύετε	τοῦ λόγου	
//οὗ ἐγὼ	εἶπον	ὑμῖν·
=οὐκ ἔστιν δοῦλος	μείζων	τοῦ κυρίου αὐτοῦ.
.....
::εἰ ἐμὲ	<u>ἐδίωξαν,</u>	
+καὶ ὑμᾶς	<u>διώξουσιν·</u>	
::εἰ τὸν λόγον μου	ἐτήρησαν,	
+καὶ τὸν ὑμέτερον	τηρήσουσιν.	
+ ²¹ ἀλλὰ ταῦτα πάντα	ποιήσουσιν	εἰς ὑμᾶς
+διὰ τὸ	ὄνομά μου,	
=ὅτι οὐκ οἶδασιν	τὸν πέμψαντά	με.

¹³³ T. OKURE, *Ewangelia według św. Jana*, w: W. F. FARMER (red.), *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, Warszawa 2001, s. 1697.

²⁰ Przypomnijcie_sobie które Ja	<i>SŁOWO</i> , powiedziałem	wam:
Nie jest niewolnik	większy	(od)_pana jego.
.....		
Jeśli mnie i was	<u>prześladowali</u> , <u>prześladować będą.</u>	
Jeśli <i>SŁOWO</i> me i waszego	<u>ustrzegli</u> , <u>strzec będą.</u>	
²¹ Ale to wszystko z powodu bo nie znają	czynić będą imienia mego, (Tego), (który posłał)	wobec was mnie.

Część szósta składa się z dwóch urywków w relacji AA'. Urywek pierwszy, dwusegmentowy, jest wprowadzeniem w słowa Jezusa, które mają przypomnieć uczniom Jego wcześniejszą wypowiedź: „przypomnijcie sobie słowo, które Ja powiedziałem wam: nie jest niewolnik większy od pana jego” (w. 20). W kolejnym urywku następuje wytłumaczenie owych słów (w. 20d-21). Jezus posługując się przykładem niewolnik – pan, wyjaśnia uczniom, że relacja z Nim pociąga za sobą konsekwencje: „jeżeli mnie prześladowali i was prześladować będą” (w. 20de), a następnie podaje powód takiego zachowania: „ale to wszystko czynić będą wobec was, z powodu imienia mego, bo nie znają tego, który posłał mnie” (w. 21). Urywek drugi, złożony z trzech segmentów, tworzy relację AA'B. Terminami spinającymi pierwszy segment są wyrazy końcowe: „prześladowali” (ἐδίωξαν w. 20d) oraz „prześladować będą” (διώξουσιν w. 20e). Podobnie wyrazy końcowe: „ustrzegli” (ἐτήρησαν w. 20f) oraz „strzec będą” (τηρήσουσιν w. 20g) spinają segment drugi. Oba segmenty są paralelne względem siebie. Pierwszy człon pierwszego segmentu łączy się z pierwszym członem drugiego segmentu, poprzez użycie wyrazów początkowych: „jeśli” (εἰ w. 20d.f) oraz czasowników w formie aorystu: „prześladowali” (ἐδίωξαν w. 20d); „ustrzegli” (ἐτήρησαν w. 20f). Człon drugi pierwszego segmentu łączy się z członem drugim segmentu drugiego za pomocą wyrażenia: „i was” (καὶ ὑμᾶς w. 20e); „i waszego” (καὶ τὸν ὑμέτερον w. 20g) oraz czasowników w czasie przyszłym: „prześladować będą” (διώξουσιν w. 20e); „strzec będą” (τηρήσουσιν w. 20g). W obu segmentach występuje antisagoge, czyli figura retoryczna polegająca na przytoczeniu teoretycznej sytuacji, w celu przedstawienia potencjalnych konsekwencji. Segment trzeci pełni funkcję podsumowania omawianej jednostki. Oba urywki łączą się ze sobą za pomocą terminów spinających: „słowo” (λόγος w. 20a; 20f) oraz wyrażenia:

„od pana jego” (τοῦ κυρίου αὐτοῦ w. 20c), które jest metaforą „tego, który posłał mnie” (τὸν πέμψαντά με w. 21c).

Część VII (J 15,22-25)

<p>::²²εἰ καὶ ἁμαρτίαν</p>	<p>μὴ ἦλθον ἐλάλησα <u>οὐκ εἶχουσαν·</u></p>	<p>αὐτοῖς,</p>
<p>=<u>νῦν</u> ::πρόφασιν περὶ τῆς</p>	<p>δὲ <u>οὐκ ἔχουσιν</u> ἁμαρτίας</p>	<p>αὐτῶν.</p>
<p>+²³ὁ ἐμὲ +καὶ τὸν πατέρα μου</p>	<p><u>μισῶν</u> <u>μισεῖ.</u></p>	
<p>.....</p> <p>::²⁴εἰ τὰ ἔργα ::ἃ οὐδεὶς ἄλλος ἁμαρτίαν</p>	<p>μὴ ἐποίησα ἐποίησεν, <u>οὐκ εἶχουσαν·</u></p>	<p>ἐν αὐτοῖς</p>
<p>=<u>νῦν</u> +καὶ ἐωράκασιν +καὶ ἐμὲ</p>	<p>δὲ καὶ <u>μεμισήκασιν</u> καὶ τὸν πατέρα</p>	<p>μου</p>
<p>//²⁵ἄλλ' ἵνα //ὁ ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν +<u>ἐμίσησάν</u></p>	<p>πληρωθῆ γεγραμμένος ὅτι με</p>	<p>ὁ λόγος δωρεάν.</p>

²² Gdyby i_ grzechu	nie przyszedłem (nie) powiedziałem <u>nie mieli(by).</u>	im,
<u>TERAZ</u> pretekstu co_do	zaś <u>nie mają</u> grzechu	ich.
²³ Mnie i <i>Οjca</i> mego	<u>nienawidzacy</u> <u>nienawidzi.</u>	
.....		
²⁴ Gdyby dzieł których nikt inny grzechu	nie uczyniłem (nie)uczynił, <u>nie mieli(by).</u>	wśród nich,
<u>TERAZ</u> i ujrzeli i mnie,	zaś i <u>znienawidzili</u> i <i>Οjca</i>	mego.
²⁵ Ale aby (to) w Prawie ich <u>Znienawidzili</u>	wypełniło się napisane, że: mnie	słowo, bez_powodu.

Wersety 22-25 tworzą część siódmą, złożoną z dwóch urywków w relacji AA'. W urywku pierwszym terminami spinającymi pierwszy segment są czasowniki w trybie przypuszczającym, które występują w każdym członie: „Gdyby nie przyszedłem” (μη ἦλθον w. 22a); „i nie powiedziałem” (καὶ ἐλάλησα w. 22b); „nie mieliby” (οὐκ εἶχουσαν w. 22c). Segment ten łączy się z segmentem drugim za pomocą rzeczownika „grzech” (ἁμαρτία w. 22c.f) oraz czasownika „mieć” (ἔχω w. 22c.e). Segment trzeci złożony jest z dwóch paralelnych członów, wskazujących na dwie Osoby Boskie oraz na odczucia świata względem Nich: „Mnie nienawidzący i Ojca mego nienawidzi” (w. 23).

W urywku drugim, równoległe do urywka pierwszego, segment pierwszy złożony jest z czasowników w trybie przypuszczającym: „gdyby... nie uczyniłem” (εἰ... μὴ ἐποίησα w. 24a); „nie uczynił” ([μὴ] ἐποίησεν w. 24b); „nie mieliby” (οὐκ εἶχουσαν w. 24c). Segment drugi łączy się z segmentem trzecim za pomocą czasownika: „nienawidzić” (μισέω w. 24e; 25c) oraz zaimka osobowego: „mnie” (με w. 24f; 25c).

Segment pierwszy w urywku pierwszym odpowiada segmentowi pierwszemu w urywku drugim. Oba segmenty rozpoczynają się od wyrażenia „gdyby” (εἰ w. 22a; 24a), następnie opisują czynność: „nie przyszedłem i nie powiedziałem,” (μη ἦλθον καὶ ἐλάλησα w. 22a); „nie uczyniłem” (μη ἐποίησα w. 24a); „nie uczynił” ([μὴ]ἐποίησεν w. 24b) i

przechodzą do wniosków: „grzechu nie miałoby” (ἀμαρτίαν οὐκ εἶχουσαν w. 22a; 24b). Werset 22d łączy się z wersem 24d za pomocą użytych wyrazów początkowych, dotyczących czasu: „teraz zaś” (νῦν δὲ) i znajdują się w centrum obu urywków. Trzeci segment pierwszego urywka i drugi segment drugiego urywka są paralelne symetrycznie: „mnie nienawidzący i Ojca mego nienawidzi” (w. 23); „i ujrzeli i znienawidzili i mnie, i Ojca mego” (w. 24de). Ostatni segment drugiego urywka, wskazujący na wypełnienie Pisma: „ale aby wypełniło się słowo, to w Prawie ich napisane, że: znienawidzili mnie bez powodu” (w. 25) pełni funkcję podsumowania.

Część VIII (J 15,26-16,4)

# ²⁶ Όταν <ὄν ἐγὼ	<u>ἔλθῃ</u> <u>πέμψω</u> ὑμῖν	<u>ὁ παράκλητος</u> παρὰ τοῦ πατρὸς,
#τὸ πνεῦμα <ὃ παρὰ --ἐκεῖνος μαρτυρήσει	<u>τῆς ἀληθείας</u> τοῦ πατρὸς περὶ ἐμοῦ.	<u>ἐκπορεύεται</u> ,
-- ²⁷ καὶ ὑμεῖς δὲ ::ὅτι ἀπ' ἀρχῆς	<u>μαρτυρεῖτε</u> , <u>μετ' ἐμοῦ</u>	<u>ἐστε</u> .
.....
//16 ¹ Ταῦτα λελάληκα =ἵνα μὴ = ² ἀποσυναγωγούς	ὑμῖν σκανδαλισθῆτε. <u>ποιήσουσιν</u>	ὑμᾶς.
+ἀλλ' <u>ἔρχεται</u> =ἵνα πᾶς =δόξη	<u>ὥρα</u> ὁ ἀποκτείνας λατρείαν	ὑμᾶς προσφέρειν τῷ θεῷ.
= ³ καὶ ταῦτα ::ὅτι οὐκ ἔγνωσαν	<u>ποιήσουσιν</u> τὸν πατέρα	οὐδὲ ἐμέ.
.....
// ⁴ ἀλλὰ ταῦτα λελάληκα +ἵνα ὅταν <u>ἔλθῃ</u> //ὅτι ἐγὼ εἶπον	ὑμῖν ἢ <u>ὥρα</u> αὐτῶν ὑμῖν.	μνημονεύητε αὐτῶν
//Ταῦτα δὲ ὑμῖν ::ὅτι	ἐξ ἀρχῆς μεθ' ὑμῶν	<u>οὐκ εἶπον</u> , <u>ἤμην</u> .

²⁶ Kiedy którego ja	<u>przyjdzie</u> <u>pośle</u> wam	<i>Pocieszyciel,</i> od <i>Ojca</i>
<i>Duch</i> który <i>Ów</i> <u>zaświadczy</u>	<i>Prawdy,</i> od <i>Ojca</i> o mnie.	<u>wychodzi,</u>
²⁷ I wy zaś bo od początku	<u>świadczycie,</u> ze mną	jesteście.
.....		
16 ¹ To powiedziałem aby nie ² Wykluczonym	wam, potknęliście się. z synagogi	<u>uczynią</u> was.
Ale <u>przychodzi</u> żeby każdy uważał,	godzina, (który zabił) (że) akt kultu	was, (przynosi) <i>Bogu</i> .
³ I to bo nie poznali	<u>uczynią,</u> <i>Ojca</i>	ani mnie.
.....		
⁴ Ale to rzekłem aby kiedy <u>przyjdzie</u> że ja powiedziałem	wam, godzina ich, wam.	przypomnieliście sobie (to),
Tego zaś wam bo	od początku z wami	nie powiedziałem, byłem.

Część ósma składa się z trzech urywków i tworzy kompozycję ABB'. Segment pierwszy w urywku pierwszym spina oba człony za pomocą terminów centralnych¹³⁴: „przyjdzie” (ἔλθη w. 26a); „pośle” (πέμψω w. 26b) oraz terminów końcowych: „Pocieszyciel” (ὁ παράκλητος w. 26a); „Ojciec” (πατήρ w. 26b). Segment ten jest paralelny do segmentu drugiego, ponieważ obie jednostki mówią o Paraklecie/Duchu Prawdy (w. 26a.c), który będzie posłany/wyjdzie od Ojca (w. 26b.d). Trzeci człon drugiego segmentu, który wskazuje na świadectwo Ducha Świętego (w. 26e) odpowiada pierwszemu członowi trzeciego segmentu, który mówi o świadectwie uczniów (w. 27a).

Rozdział 16. czwartej Ewangelii rozpoczyna urywek drugi, który swoją komplementarność wykazuje na poziomie członów oraz segmentów. Wyrażenie: „wykluczonym z synagogi” (w. 2a) w członie trzecim segmentu pierwszego łączy się z wyrażeniem: „każdy, który zabił was” (w. 2c) w członie drugim segmentu drugiego,

¹³⁴ Wyrazy lub wyrażenia identyczne bądź podobne, które wyznaczają środki dwóch symetrycznych jednostek tekstowych.

ponieważ dotyczy tej samej rzeczywistości – świata, który odrzucił Boga i będzie prześladował uczniów. Zaimiek wskazujący: „To” (Ταῦτα), który rozpoczyna pierwszy człon pierwszego segmentu (w. 1a) oraz pierwszy człon trzeciego segmentu (w. 3a) tworzy inkluzję urywka drugiego. Podobnie termin: „czynić” (ποιέω), który jest terminem ekstremalnym¹³⁵, znajduje się na końcu trzeciego członu w segmencie pierwszym (w. 2a) oraz na końcu pierwszego członu w segmencie trzecim (w. 3a).

W urywku trzecim, który podsumowuje całą jednostkę, występują paralelizmy łączące poszczególne człony. Między członem pierwszym segmentu pierwszego, a członem trzecim tegoż segmentu występuje paralelizm synonimiczny: „Ale to rzekłem wam” (w. 4a); „że ja powiedziałem wam” (w. 4c). Oba człony są paralelne antytetycznie względem członu pierwszego w segmencie drugim: „tego zaś wam od początku nie powiedziałem” (w. 4d).

Terminy: „przyjdzie” (ἔλθῃ J 15,26a); „poślę” (πέμψω w. J 15,26b) „wychodzi” (ἐκπορεύεται J 15,26d) w urywku pierwszym oraz terminy: „przychodzi” (ἔρχεται J 16,2b); „przyjdzie” (ἔρχεται J 16,4b) w urywku drugim i trzecim ukazują wewnętrzną relację pomiędzy jednostkami. Dwa pierwsze dotyczą przybycia Ducha Świętego, natomiast dwa kolejne nadejścia godziny Jezusa. Między ostatnim członem w urywku pierwszym: „bo od początku ze mną jesteście” (J 15,27b) a ostatnim członem w urywku trzecim: „bo z wami byłem” (J 16,4e) występuje paralelizm synonimiczny, tworzący inkluzję całej jednostki i potwierdzający jej komplementarność.

*

Poszczególne wydania Pisma Świętego oddzielają J 15,27 od 16,1 na poziomie sekwencji, tworząc dwie osobne jednostki tekstualne. Werset 27 kończący rozdział 15. należy do jednostki nazywanej w różnych przekładach: „Nienawiść świata. Świadectwo Ducha Świętego”¹³⁶; „Świadectwo o Jezusie”¹³⁷ czy też „Nienawiść świata do uczniów Jezusa”¹³⁸. Werset pierwszy rozdziału 16. jest wprowadzeniem do jednostki nazywanej:

¹³⁵ Identyczne lub podobne terminy lub syntagmy, które wyznaczają krańce jednostki tekstowej. R. MEYNET, *Trattato...*, s. 182-191.

¹³⁶ *Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, A. JANKOWSKI, L. STACHOWIAK, K. ROMANIUK (red.), wydanie V, Poznań 2008.

¹³⁷ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu „Biblia Warszawsko-Praska”*, K. ROMANIUK, Warszawa 1997.

¹³⁸ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem*, Zespół Biblistów Polskich, Częstochowa 2008.

„Przestroga”¹³⁹ lub „Zapowiedź prześladowań”¹⁴⁰. Warto jednak zauważyć, że ukazane relacje wewnątrz omawianej części wymagają włączenia pierwszych czterech wersetów rozdziału 16. do jednostki J 15,26-27, aby zachować jej kompozycję. Podczas, gdy poprzednie części wskazują na nienawiść świata i prześladowania uczniów, w J 16,1-3 Jezus mówi o konsekwencjach prześladowań: wykluczenie z synagogi oraz śmierć. Choć Francis Moloney uważa, że J 15,1-16,3 należy traktować jako osobną jednostkę literacką¹⁴¹, to zgodnie z hebrajską retoryką biblijną, nie można pominąć J 16,4, które pełni funkcję podsumowania części ósmej oraz inkluzji całej jednostki tworząc paralelizm z J 15,27b.

2.4.2 Komplementarność fragmentów J 15,1-16,4

Fragment I (J 15,1-11)

15^bΕγώ εἰμι ἡ ἀμπελος

ἡ ἀληθινή και ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν. ²πᾶν κλήμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν αἶρει αὐτό, και πᾶν τὸ καρπὸν φέρον καθαίρει αὐτὸ ἵνα καρπὸν πλείονα φέρῃ. ³ἤδη ὑμεῖς καθαροὶ ἐστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν. ⁴μείνατε ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐν ὑμῖν. καθὼς τὸ κλήμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἀφ' ἑαυτοῦ ἐὰν μὴ μένῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μένητε.

⁵ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα.

ὁ μένων ἐν ἐμοὶ καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ οὗτος φέρει καρπὸν πολὺν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. ⁶ἐὰν μὴ τις μένῃ ἐν ἐμοί, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλήμα και ἐξηράνθη και συναγουσιν αὐτὰ και εἰς τὸ πῦρ βάλλουσιν και καίεται. ⁷ἐὰν μείνητε ἐν ἐμοὶ και τὰ ῥήματά μου ἐν ὑμῖν μείνη, ὁ ἐὰν θέλητε αἰτήσασθε, και γενήσεται ὑμῖν.

⁸ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ πατήρ μου, ἵνα καρπὸν πολὺν φέρητε και γένησθε ἐμοὶ μαθηταί. ⁹Καθὼς ἠγάπησέν με ὁ πατήρ, καὶ ἐγὼ ὑμᾶς ἠγάπησα. μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ. ¹⁰ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, μείνετε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου, καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ πατρός μου τητήρηκα και μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ. ¹¹Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν ἦ και ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ.

¹³⁹ BT.

¹⁴⁰ BWP; EP.

¹⁴¹ F. J. MOLONEY, *The structure and message of John 15.1-16.3*, vol. 35, *Australian Biblical Review*, Australia 1987, s. 36.

15 ¹Ja jestem *winorośl* prawdziwa, a **Ojciec** mój rolnik jest. ²Każdy *pęd* we mnie nie niosący *owocu*, odrywa go, i każdy *owoc* niosący oczyszcza go, aby *owoc* liczniejszy niósł. ³Już wy czyści jesteście z powodu słowa, które rzekłem wam. ⁴POZOSTAŃCIE we mnie, i ja w was. Jak *pęd* nie może *owocu* nieść z siebie, jeśli nie POZOSTAJE w *winorośli*, tak ani wy, jeśli nie we mnie POZOSTAJECIE.

⁵Ja jestem *winoroślą*, wy *pędami*.

POZOSTAJĄCY we mnie i ja w nim, ten niesie *owoc* liczny, bo beze mnie nie możecie czynić nic. ⁶Jeśli nie ktoś POZOSTAŁBY we mnie, wyrzucony zostałby na zewnątrz, jak *pęd* i wysuszyłby się; i zbierają je i w ogień rzucają, i pali się. ⁷Jeśli POZOSTANIECIE we mnie i słowa me w was POZOSTANĄ, co zechcecie poprosić sobie i stanie się wam.

⁸W tym wysławiony został **Ojciec** mój, żeby *owoc* liczny przynosiliście i staliście się mi uczniami. ⁹Jako *umiłował* mnie **Ojciec**, i ja was *umiłowałem*. POZOSTAŃCIE w *miłości* mojej. ¹⁰Jeśli przykazań mych strzec będziecie, POZOSTANIECIE w *miłości* mej, jak ja przykazań **Ojca** mego ustrzegłem i POZOSTAJĘ w Jego *miłości*. ¹¹To rzekłem wam, aby radość moja w was była i radość wasza wypełniła się.

Fragment pierwszy rozpoczyna się od obrazu winnego krzewu, który jest metaforą Chrystusa, zaś pędy tej winorośli metaforą uczniów. Jezus wyjaśnia, że trwanie w Nim jest trwaniem w Jego miłości, dlatego tak mocno akcentowany jest termin „pozostać”, który występuje w każdej części omawianego fragmentu: trzy razy w części pierwszej (w. 1-5a), cztery razy w części drugiej (w. 5b-7) i trzy razy w części trzeciej (w. 8-11). Pozostanie w relacji z Chrystusem opiera się na trzech warunkach: trwanie w Nim (w. 4-5.7), trwanie w Jego miłości (w. 9) oraz zachowywanie przykazań (w. 10). Część pierwsza rozpoczyna się od stwierdzenia, że Jezus jest winoroślą prawdziwą, a Jego Ojciec jest rolnikiem (w. 1). Podkreślona zostaje relacja między Synem a Ojcem. Jezus, mówiąc o pędach, przedstawia dwa obrazy: negatywny i pozytywny. Mówi On o pędach, które nie niosą owocu i są oderwane od winnego krzewu (w. 2a) i o pędach, które go niosą i są oczyszczane przez Ojca, aby owoc liczniejszy niosły (w. 2b). Część pierwsza kończy się ponownym stwierdzeniem, że Jezus jest winoroślą, ale obraz pędów przekłada na uczniów (w. 5a). W części drugiej podkreślana jest relacja Jezusa z uczniami. Chrystus kolejny raz przedstawia negatywny i pozytywny obraz latorośli. Ten, kto nie pozostaje w Nim, zostaje wyrzucony na zewnątrz, w ogień (w. 6), natomiast pozostający w Nim mogą w swoich modlitwach prosić o co chcą, a stanie się im (w. 7). Trzecia część przedstawia jednocześnie relację Ojca z Synem i Syna z uczniami: „Jak umiłował mnie Ojciec i ja was umiłowałem” (w. 9). Zauważyć można dynamizm tekstu w pierwszym fragmencie. Autor najpierw podkreśla relację Ojca z Synem, następnie Syna z uczniami, a w końcowej

części fragmentu relację Ojca z Synem, która jest przeniesiona na uczniów. Relacja ta dotyczy przestrzegania przykazań, które są warunkiem trwania w miłości.

Fragment II (J 15,12-17)

¹²Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἣ ἐμή, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς.

¹³μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ.

¹⁴Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστε ἐὰν ποιῆτε ἃ ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν ¹⁵οὐκέτι λέγω ὑμᾶς δούλους, ὅτι ὁ δούλος οὐκ οἶδεν τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος· ὑμᾶς δὲ εἶρηκα φίλους, ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς μου ἐγνώρισά ὑμῖν. ¹⁶οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς καὶ ἔθηκα ὑμᾶς ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέρητε καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένη, ἵνα ὅ τι ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου δῶ ὑμῖν.

¹⁷ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους.

¹²To jest przykazanie moje, aby miłowaliście siebie nawzajem, jak umilowałem was.

¹³Większej (od) tej miłości nikt (nie) ma, żeby ktoś duszę jego położył za przyjaciół jego. ¹⁴Wy przyjaciółmi moimi jesteście, jeśli czynić będziecie, co ja przykazuję wam.

¹⁵Już nie nazywam was niewolnikami, bo niewolnik nie wie, co czyni jego pan. Was zaś nazwałem przyjaciółmi, bo wszystko, co usłyszałem od Ojca mego, dałem poznać wam. ¹⁶Nie wy mnie wybraliście sobie, ale ja wybrałem sobie was i położyłem was, aby wy szliście i owoc nieśliście, i owoc wasz trwał, aby to (o) cokolwiek poprosicie Ojca w imię me, dał wam.

¹⁷To przykazuję wam, aby miłowaliście jedni drugich.

Fragment drugi składa się z jednej części, której tekst rozpoczyna się i kończy przykazaniem miłości, tworząc jednocześnie inkluzję dla treści zawartej w wersety 13-16. Misją uczniów jest niesienie owocu i trwanie w Chrystusie (w. 16). Termin „owoc” nawiązuje do obrazu winorośli z J 15,1-8. W omawianej jednostce Jezus przedstawia relację jaka łączy go z uczniami: „was zaś nazwałem przyjaciółmi” (w. 15b), która stoi w opozycji do wyrażenia „już nie nazywam was niewolnikami” (w. 15a). Przyjaciel poznaje wszystko, co Jezus usłyszał od Ojca (w. 15b), natomiast niewolnik nie wie, co czyni jego pan (w. 15a). Chrystus wskazuje również na miarę miłości: „Większej od tej miłości nikt nie ma, żeby ktoś duszę jego położył za przyjaciół jego” (w. 13). Fragment drugi skupia się na przykazaniu wzajemnej miłości oraz powinności, jakie wypływają z relacji z Chrystusem: „Wy przyjaciółmi moimi jesteście, jeżeli czynić będziecie, co ja przykazuję wam” (w. 14).

Fragment III (J 15,18-16,4)

¹⁸Εἰ ὁ κόσμος ὑμᾶς **μισεῖ**, γινώσχετε ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν **μεμίσηκεν**. ¹⁹εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει· ὅτι δὲ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο **μισεῖ** ὑμᾶς ὁ κόσμος.

²⁰μνημονεύετε τοῦ λόγου οὗ ἐγὼ εἶπον ὑμῖν· οὐκ ἔστιν δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ· εἰ ἐμὲ **ἐδίωξαν**, καὶ ὑμᾶς **διώξουσιν**· εἰ τὸν λόγον μου ἐτήρησαν, καὶ τὸν ὑμέτερον τηρήσουσιν. ²¹ἀλλὰ ταῦτα πάντα **ποιήσουσιν** εἰς ὑμᾶς διὰ τὸ ὄνομά μου, **ὅτι οὐκ οἶδασιν τὸν πέμψαντά με.**

²²εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσιν περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν. ²³ὁ ἐμὲ **μισῶν** καὶ τὸν πατέρα μου **μισεῖ**. ²⁴εἰ τὰ ἔργα μὴ **ἐποίησα** ἐν αὐτοῖς ἃ οὐδεὶς ἄλλος **ἐποίησεν**, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ καὶ ἐωράκασιν καὶ **μεμισήκασιν** καὶ ἐμὲ καὶ τὸν πατέρα μου

²⁵ἀλλ' ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ὁ ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν γεγραμμένος ὅτι **ἐμίσησάν με δωρεάν**.

²⁶Ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· ²⁷καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἐστέ. ¹⁶Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἵνα μὴ σκανδαλισθῆτε. ²**ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν** ὑμᾶς· ἀλλ' ἔρχεται ὥρα ἵνα πᾶς ὁ **ἀποκτείνας ὑμᾶς** δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ θεῷ. ³καὶ ταῦτα **ποιήσουσιν** ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν πατέρα οὐδὲ ἐμὲ. ⁴ἀλλὰ ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἵνα ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα αὐτῶν **μνημονεύητε αὐτῶν ὅτι ἐγὼ εἶπον ὑμῖν**. Ταῦτα δὲ ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς οὐκ εἶπον, ὅτι μεθ' ὑμῶν ἤμην.

¹⁸Jeśli świat was **nienawidzi**, wiedzcie, że mnie wcześniej (od) was **znienawidził**. ¹⁹Gdyby ze świata byliście, świat (co) własne kochałby. Że zaś ze świata nie jesteście, ale ja wybrałem sobie was ze świata, dlatego **nienawidzi** was świat.

²⁰Przypomnijcie sobie słowo, które ja powiedziałem wam:

Nie jest niewolnik większy (od) pana jego. Jeśli mnie **prześadowali**, i was **prześadować będą**. Jeśli słowo me ustrzegli, i waszego strzec będą. ²¹Ale to wszystko CZYNIC będą wobec was z powodu imienia mego, **bo nie znają (Tego), (który posłał) mnie.**

²²Gdyby nie przyszedłem i (nie) powiedziałem im, grzechu nie mieli(by). Teraz zaś pretekstu nie mają co do grzechu ich. ²³Mnie **nienawidzący** i **Ojca** mego **nienawidzi**. ²⁴Gdyby dzieł nie UCZYNIŁEM wśród nich, których nikt inny (nie) UCZYNIŁ, grzechu nie mieli(by). Teraz zaś i ujrzeli i **znienawidzili** i mnie, i **Ojca** mego.

²⁵Ale aby wypełniło się słowo, (to) w Prawie ich napisane, że: **Znienawidzili** mnie bez powodu.

²⁶Kiedy przyjdzie Pocieszyciel, którego ja pošlę wam od **Ojca** Duch Prawdy, który od **Ojca** wychodzi, Ów zaświadczy o mnie. ²⁷I wy zaś świadczycie, bo od początku ze mną jesteście. ¹⁶To powiedziałem wam, aby nie potknęliście się. ²**Wykluczonym z synagogi** UCZYNIĄ was. Ale przychodzi godzina, żeby każdy **(który zabił) was** uważał, (że) akt kultu (przynosi) Bogu. ³I to UCZYNIĄ, **bo nie poznali Ojca ani mnie.** ⁴Ale to rzekłem wam, aby kiedy przyjdzie godzina ich, **przypomnieliście sobie (to), że ja powiedziałem wam**. Tego zaś wam od początku nie powiedziałem, bo z wami byłem.

Fragment trzeci składa się z czterech części w relacji ABA'B'. Część pierwsza rozpoczyna się ukazaniem relacji świata do Jezusa i do uczniów w formie uczuć: „jeśli świat was nienawidzi, wiedzcie, że mnie wcześniej od was znienawidził” (J 15,18). W paralelnej części trzeciej nienawiść do Jezusa przekłada się na nienawiść do Ojca: „Mnie nienawidzący i Ojca mego nienawidzi” (J 15,23); „Teraz zaś i ujrzeni i znienawidzili i mnie i Ojca mego” (J 15,24). Obie części połączone są między sobą za pomocą czasownika „nienawidzić” (μισέω J 15,18-19.23-25) oraz wyrażen: „Gdyby ze świata byliście, świat co własne kochałby” (J 15,19); „Gdyby nie przyszedłem i nie powiedziałem im, grzechu nie mieliby” (J 15,22); „Gdyby dzieł nie uczyniłem wśród nich, których nikt inny nie uczynił, grzechu nie mieliby” (J 15,24), gdzie słowo „grzech” (ἁμαρτία) stoi w opozycji do słowa „kochać” (φιλέω), z kolei zaimki: „im/nich” (αὐτοῖς) odnoszą się do świata. Zarówno pierwsza, jak i druga część kończą się podsumowaniem, wyjaśniającym odczucia świata względem uczniów: „Ale ja wybrałem sobie was ze świata, dlatego nienawidzi was świat” (J 15,19) i Jezusa „Ale aby wypełniło się słowo, to w Prawie ich napisane, że: Znienawidzili mnie bez powodu” (J 15,25)

Część druga rozpoczyna się od zwrotu: „Przypomnijcie sobie słowo, które ja powiedziałem wam” (J 15,20) i jest paralelna do części czwartej, gdzie znajduje się wyrażenie symetryczne: „aby... przypomnieliście sobie to, że ja powiedziałem wam” (J 16,4). Obie części przedstawiają urzeczywistnienie się nienawiści w formie konkretnych przykładów: prześladowania (por. J 15,20), wykluczenia z synagogi i śmierci (por. J 16,2) oraz ich wyjaśnienie: „Ale to wszystko czynić będą wobec was z powodu imienia mego, bo nie znają Tego, który posłał mnie” (J 15,21); „I to uczynią, bo nie poznali Ojca, ani mnie” (J 16,3). Wymienione zależności wewnątrz omawianej jednostki potwierdzają jej komplementarność. Choć cały fragment ma wydźwięk negatywny, to pojawiają się wątki nadziei: „jeśli słowo me ustrzegli, i waszego strzec będą” (J 15,20) oraz pocieszenia: „kiedy przyjdzie Pocieszyciel, którego ja pošlę wam od Ojca, Duch Prawdy, który od Ojca wychodzi, ów zaświadczy o mnie” (J 15,26).

Po ukazaniu zależności wewnątrz jednostek, kolejnym etapem jest przedstawienie relacji zachodzących pomiędzy przeanalizowanymi fragmentami J 15,1-16,4. Aby je dostrzec należy porównać omówione jednostki zestawiając je ze sobą:

15 ¹Ja jestem winorośl prawdziwa, a OJCIEC mój rolnik jest. ²Każdy pęd we mnie nie niosący owocu, odrywa go, i każdy owoc niosący oczyszcza go, aby owoc liczniejszy niżśl. ³Już wy czyści jesteście z powodu słowa, które rzekłem wam. ⁴Pozostańcie we mnie, i ja w was. Jak pęd nie może owocowi nieść z siebie, jeśli nie pozostaje w winorośli, tak ani wy, jeśli nie we mnie pozostajecie. ⁵Ja jestem winoroślą, wy pędami. Pozostający we mnie i ja w nim, ten niesie owoc liczny, bo beze mnie nie możecie CZYNIĆ nic. ⁶Jeśli nie ktoś pozostałby we mnie, wyrzucony zostałby na zewnątrz, jak pęd i wysuszyłby się; i zbierają je i w ogień rzucają, i pali się. ⁷Jeśli pozostaniecie we mnie i słowa me w was pozostaną, co zechcecie poprosicie sobie i stanie się wam. ⁸W tym wysławiony został OJCIEC mój, żeby owoc liczny przynosiłście i staliście się mi uczniami. ⁹Jako **UMIŁOWAŁ** mnie OJCIEC, i ja was **UMIŁOWAŁEM**. Pozostańcie w **MIŁOŚCI** mojej. ¹⁰Jeśli **przykazań** mych strzec będziecie, pozostaniecie w **MIŁOŚCI** mej, jak ja **przykazań** OJCA mego ustrzegłem i pozostaję w Jego **MIŁOŚCI**.
¹¹To rzekłem wam, aby radość moja w was była **i radość wasza wypełniła się**.

¹²To jest **przykazanie** moje, aby **MIŁOWALIŚCIE** siebie nawzajem, jak **UMIŁOWAŁEM** was. ¹³Większej (od) tej **MIŁOŚCI** nikt (nie) ma, żeby ktoś duszę jego położył za przyjaciół jego. ¹⁴Wy przyjaciółmi moimi jesteście, jeśli **CZYNIĆ** będziecie, co ja **przykazuję** wam. ¹⁵**JUŻ NIE NAZYWAM WAS NIEWOLNIKAMI, BO NIEWOLNIK NIE WIE, CO CZYNI JEHO PAN**. Was zaś nazwałem przyjaciółmi, bo wszystko, co usłyszałem od OJCA mego, dałem poznać wam. ¹⁶Nie wy mnie wybraliście sobie, ale ja wybrałem sobie was i położyłem was, aby wy szliście i owoc nieśliście, i owoc wasz trwał, aby to (o) cokolwiek poprosicie OJCA w imię me, dał wam. ¹⁷To **przykazuję** wam, aby **MIŁOWALIŚCIE** jedni drugich.

¹⁸Jeśli świat was **NIENAWIDZI**, wiedzcie, że mnie wcześniej (od) was **ZNIENAWIDZIŁ**. ¹⁹Gdyby ze świata byliście, świat (co) własne **KOCHAŁBY**. Że zaś ze świata nie jesteście, ale ja wybrałem sobie was ze świata, dlatego **NIENAWIDZI** was świat. ²⁰Przypomnijcie sobie słowo, które ja powiedziałem wam: **NIE JEST NIEWOLNIK WIĘKSZY (OD) PANA JEHO**. Jeśli mnie prześladowali, i was prześladować będą. **Jeśli słowo me ustrzegli, i waszego strzec będą**. ²¹Ale to wszystko **CZYNIĆ** będą wobec was z powodu imienia mego, bo nie znają (Tego), (który posłał) mnie. ²²Gdyby nie przyszedłem i (nie) powiedziałem im, grzechu nie mieli(by). Teraz zaś pretekstu nie mają co do grzechu ich. ²³Mnie **NIENAWIDZĄCY** i OJCA mego **NIENAWIDZI**. ²⁴Gdyby dzieł nie **UCZYNIŁEM** wśród nich, których nikt inny (**NIE**)**UCZYNIŁ**, grzechu nie mieli(by). Teraz zaś i ujrzeni i **ZNIENAWIDZILI** i mnie, i OJCA mego. ²⁵Ale **aby wypełniło się słowo**, (to) w Prawie ich napisane, że: **ZNIENAWIDZILI** mnie bez powodu. ²⁶Kiedy przyjdzie Pocieszyciel, którego ja pošlę wam od OJCA Duch Prawdy, który od OJCA wychodzi, ów zaświadczy o mnie. ²⁷I wy zaś świadczycie, bo od początku ze mną jesteście. ¹⁶¹ To powiedziałem wam, aby nie potknęliście się. ²Wykluczonym z synagogi **UCZYNIĄ** was. Ale przychodzi godzina, żeby każdy (który zabił) was, uważał, (że) akt kultu (przynosi) Bogu. ³I to **UCZYNIĄ**, bo nie poznali OJCA ani mnie. ⁴Ale to rzekłem wam, aby kiedy przyjdzie godzina ich, przypomnieliście sobie (to), że ja powiedziałem wam. Tego zaś wam od początku nie powiedziałem, bo z wami byłem.

Kompozycję tekstu J 15,1-16,4 tworzą dwa potężne przeciwieństwa: relacja uczniów z Chrystusem i trwanie w Nim (J 15,1-11) oraz relacja świata do uczniów i do Jezusa, która przejawia się w nienawiści oraz prześladowaniu (J 15,18-16,4). Pierwszy i drugi fragment łączą się ze sobą za pomocą paralelizmu antytetycznego i tworzą inkluzję

dla fragmentu centralnego, który mówi o przykazaniu wzajemnej miłości i jest jednocześnie odpowiedzią na fragment pierwszy, jak również drugi. Człowiek może realizować się tylko w miłości. Trwając w niej staje się uczniem Jezusa, który strzeże Jego słów oraz niesie liczne owoce wypływające z relacji z Nim. Nienawiść, która jest antagonistyczna względem miłości prowadzi do grzechu oraz oddala od Boga. Przykazanie wzajemnej miłości prowadzi z niewolnictwa nienawiści, do relacji jaką jest przyjaźń, która realizuje się w Chrystusie: „Wy przyjaciółmi moimi jesteście, jeśli czynić będziecie, co ja przykazuję wam. Już nie nazywam was niewolnikami, bo niewolnik nie wie, co czyni jego pan. Was zaś nazwałem przyjaciółmi, bo wszystko co usłyszałem od Ojca mego, dałem poznać wam” (J 15,14-15). Każdy z fragmentów łączy się ze sobą za pomocą wyrazów spinających:

Wersety			
Terminy	A Fragment I (J 15,1-11)	B Fragment II (J 15,12-17)	A' Fragment III (J 15,18-16,4)
„miłować/nienawidzić”	J 15,9	J 15,12.17	J 15,18.19.23.24.25
„miłość”	J 15,9.10	J 15,13	–
„czynić”	J 15,5	J 15,14.15	J 15,21.24 J 16,2.3
„przykazanie”	J 15,10	J 15,12.14.17	–

Skrajne fragmenty łączą się ze sobą za pomocą wyrażen paralelnych: „słowa me w was pozostaną” (J 15,7) i „jeśli słowo me ustrzegli, i waszego strzec będą” (J 15,20); „to rzekłem wam, aby radość moja w was była” (J 15,11) i „to powiedziałem wam, aby nie potknęliście się” (J 16,1); „radość wasza wypełniła się” (J 15,11) i „aby wypełniło się słowo” (J 15,25). Centralny fragment łączy się zarówno z fragmentem pierwszym jak i fragmentem trzecim poprzez wyrażenia: „pozostający we mnie i ja w nim, ten niesie owoc liczny” (J 15,5) i „aby wy szliście i owoc nieśliście, i owoc wasz trwał” (J 15,16); „co zechcecie poproście sobie i stanie się wam” (J 15,7) i „aby to o cokolwiek poprosicie Ojca w imię me, dał wam” (J 15,16); „staliście się mi uczniami” (J 15,8), „ale ja wybrałem sobie was” (J 15,16) i „ale ja wybrałem sobie was ze świata” (J 15,19); „już nie nazywam was niewolnikami, bo niewolnik nie wie co czyni jego pan” (J 15,15) i „nie jest niewolnik większy od pana jego” (J 15,20). Biorąc pod uwagę ukazane relacje wewnątrz

poszczególnych jednostek oraz między jednostkami, tekst J 15,1-16,4 tworzy kompozycję symetryczno-koncentryczną ABA’:

A	RELACJA UCZNIÓW Z JEZUSEM TRWANIE W NIM	J 15,1-11
B	WEZWANIE DO MIŁOŚCI	J 15,12-17
A’	RELACJA ŚWIATA DO UCZNIÓW I DO JEZUSA NIENAWIŚĆ I PRZEŚLADOWANIE	J 15,18-16,4

2.5 Analiza tekstu J 16,5-33

2.5.1 Komplementarność części J 16,5-33

Część I (J 16,5-7abc)

∴ ⁵ Νῦν δὲ /καὶ οὐδεὶς ∴ποῦ	<u>ὑπάγω</u> ἐξ ὑμῶν <u>ὑπάγεις</u> ;	πρὸς τὸν ἑρωτᾷ	πέμψαντά με, με·
+ ⁶ ἀλλ’ ὅτι ταῦτα /ἡ λύπη	λελάληκα πεπλήρωκεν	ὑμῖν ὑμῶν	τὴν καρδίαν.
+ ⁷ ἀλλ’ ἐγὼ =συμφέρει ∴ἵνα ἐγὼ	τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν <u>ἀπέλθω</u> .	λέγω	ὑμῖν,
⁵ Teraz zaś i nikt Gdzie	<u>odchodzę</u> z was <u>odchodzisz?</u>	do tego, (nie) pyta	(który _posłał) mnie, mnie:
⁶ Ale że to Smutek	rzekłem nappełnił	wam, wasze	serce.
⁷ Ale ja pożyteczne_jest aby ja	prawdę wam, <u>odszedłem</u> .	mówię	wam,

Część pierwsza, wielkości jednego urywka, składa się z trzech segmentów. Segment pierwszy jest komplementarny ze względu na paralelizm, który występuje między pierwszym i trzecim członem, tworząc inkluzję: „Teraz zaś odchodzę do tego, który posłał mnie” (w. 5a); „Gdzie odchodzisz?” (w. 5c). W centralnym członie Jezus wskazuje na brak zainteresowania ze strony uczniów: „nikt z was nie pyta mnie” (w. 5b).

Segment drugi zawiera opis reakcji uczniów na słowa Jezusa z segmentu pierwszego. Uczniowie nie są w stanie dojść do głębi teologicznego przekazu słów Jezusa, stąd ich reakcja – smutek, który nappełnił ich serca (w. 6). W segmencie trzecim Chrystus wyjaśnia, że korzystne dla uczniów jest Jego odejście (w. 7bc).

Człon pierwszy oraz człon drugi segmentu pierwszego łączą się z członem trzecim segmentu trzeciego za pomocą terminów dotyczących odejścia Jezusa – *ὑπάγω* w. 5ac; oraz *ἀπέρχομαι* w. 7c, które należą do tego samego pola semantycznego. Również pierwsze człony drugiego i trzeciego segmentu są paralelne względem siebie: „Ale że to rzekłem wam” (w. 6a); „Ale ja prawdę mówię wam” (w. 7a).

Część II (J 16,7d-11)

+ἐὰν γὰρ =ὁ <i>παράκλητος</i>	<i>μη ἀπέλθω,</i> <i>οὐκ ἐλεύσεται</i>	πρὸς ὑμᾶς·
+ἐὰν δὲ =πέμψω	<i>πορευθῶ,</i> <i>αὐτόν</i>	πρὸς ὑμᾶς.
= ⁸ <i>καὶ ἐλθῶν</i> :: <i>περὶ ἁμαρτίας</i>	ἐκεῖνος ἐλέγξει <i>καὶ περὶ δικαιοσύνης.</i>	τὸν κόσμον <i>καὶ περὶ κρίσεως.</i>
.....
:: ⁹ <i>περὶ</i> : <i>ὅτι</i>	<i>ἁμαρτίας μὲν,</i> <i>οὐ πιστεύουσιν</i>	εἰς ἐμέ·
:: ¹⁰ <i>περὶ</i> : <i>ὅτι</i> : <i>καὶ οὐκέτι</i>	<i>δικαιοσύνης δέ,</i> <i>πρὸς τὸν πατέρα</i> <i>θεωρεῖτέ</i>	<i>ὑπάγω</i> <i>με·</i>
:: ¹¹ <i>περὶ</i> : <i>ὅτι</i>	<i>δὲ κρίσεως,</i> <i>ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται.</i>	

Jeśli bowiem pocieszyciel	nie <u>odejdę</u> , nie <u>przyjdzie</u>	do was.
Jeśli zaś poślę	<u>pójdę</u> , go	do was.
⁸ I <u>przyszedszy</u> co_do <u>grzechu</u> ,	ów przekona i co_do <u>sprawiedliwości</u> ,	ŚWIAT i co_do <u>sądu</u> .
.....		
⁹ Co_do bo	<u>grzechu</u> , nie wierzą	we mnie.
¹⁰ Co_do bo i już <u>nie</u>	<u>sprawiedliwości</u> zaś, do Ojca widzicie	<u>odchodzę</u> mnie.
¹¹ Co_do bo	zaś <u>sądu</u> , władca ŚWIATA tego	jest <u>osądzony</u> .

Wersety 7d-11 tworzą część drugą, złożoną z dwóch urywków trójsegmentowych. Pierwszy segment w urywku pierwszym składa się z dwóch równoległych członów. Człon pierwszy przedstawia hipotetyczną sytuację: „Jeśli bowiem nie odejdę” (w. 7d), z kolei człon drugi wskazuje na jej konsekwencję: „pocieszyciel nie przyjdzie do was” (w. 7e). W takim samym stylu przedstawiony został kolejny segment, złożony z dwóch członów: hipotetyczna sytuacja – „Jeśli zaś pójdę” (w. 7f); konsekwencja – „poślę go do was” (w. 7g). Występuje tu również antanagoga (też: compensatio), czyli figura retoryczna, polegająca na przedstawieniu w pozytywnym świetle negatywnej sytuacji: odejście Jezusa (negatywna sytuacja) = przyjście Parakleta (pozytywna sytuacja). Pomiędzy pierwszym a drugim segmentem w urywku pierwszym występuje paralelizm antytetyczny. Segment trzeci tegoż urywka wskazuje na zadanie, które będzie miał do wykonania posłany Paraklet: „I przyszedłszy ów przekona świat co do grzechu i co do sprawiedliwości i co do sądu” (w. 8).

Urywek drugi rozwija myśl zawartą w urywku pierwszym, wyjaśniając co znaczy przekonywanie świata co do grzechu, co do sprawiedliwości, co do sądu. Warto zwrócić uwagę, że w segmencie drugim terminowi Ojciec (πατήρ w. 10b) zostaje przeciwstawiony w segmencie trzecim władca tego świata, czyli szatan (ἄρχων τοῦ κόσμου w. 11b). Z jednej strony mowa jest o odejściu do Ojca, które jest końcem ziemskiej działalności Jezusa, z drugiej zaś o władcy tego świata, który został osądzony. Trzy rzeczywistości, o których ma przypomnieć Duch Święty światu, czyli grzech, sprawiedliwość i sąd, można odnieść do drogi człowieka, który mając naturę skłoną do grzechu, przechodzi przez

sprawiedliwość Ojca, a na końcu zostaje osądzony i zapada wyrok. Paraklet ma wykazać, że: „grzech jest udziałem świata, a sprawiedliwość dziedzictwem Chrystusa. Dlatego władca tego świata podlega potępieniu”¹⁴².

Część III (J 16,12-15)

/ ¹² Ἐτι /ἄλλ'	πολλά οὐ δύνασθε	ἔχω ὑμῖν βαστάζειν	λέγειν, ἄρτι·
.....			
: ¹³ ὅταν δὲ :ὁδηγήσει ὑμᾶς	<u>ἔλθῃ</u> ἐκεῖνος, ἐν τῇ <u>ἀληθείᾳ</u>	τὸ πνεῦμα πάσῃ·	τῆς <u>ἀληθείας</u> ,
+οὐ γὰρ +ἄλλ' ὅσα ἀκούσει ::καὶ τὰ <u>ἐρχόμενα</u>	<u>λαλήσει</u> <u>λαλήσει</u> <u>ἀναγγελεῖ</u>	ἀφ' ἑαυτοῦ, <u>ὑμῖν</u> .	
: ¹⁴ ἐκεῖνος =ὅτι ::καὶ	ἐμὲ ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήμψεται <u>ἀναγγελεῖ</u>	δοξάσει, <u>ὑμῖν</u> .	
.....			
+ ¹⁵ πάντα +ἐμά	ὅσα ἔχει ἐστίν·	ὁ πατήρ	
/διὰ τοῦτο =ὅτι ::καὶ	εἶπον ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει <u>ἀναγγελεῖ</u>	 <u>ὑμῖν</u> .	
.....			
¹² Jeszcze ale	wiele nie możecie	mam wam znieść	mówić, teraz.
.....			
¹³ Kiedy zaś poprowadzi was	<u>przyjdzie</u> on, w prawdzie	duch całej;	prawdy ,
nie bowiem ale ile usłyszycie i <u>przychodzące</u>	<u>mówić będzie</u> <u>mówić będzie</u> <u>oznajmi</u>	od siebie, <u>wam</u> .	
¹⁴ On bo i	mnie z mojego <u>oznajmi</u>	wślawi, weźmie <u>wam</u> .	
.....			
¹⁵ Wszystko, Moje	ile ma jest.	Ojciec,	
Dla tego że i	powiedziałem, z mego <u>oznajmi</u>	 <u>wam</u> .	

¹⁴² S. MĘDAŁA, *Ewangelia według świętego Jana...*, s. 134.

Część trzecia posiada trzy urywki w relacji ABB'. Urywek pierwszy, wielkości jednego segmentu, zapowiada, że uczniowie nie są w stanie teraz znieść wszystkiego, co Jezus chciałby im wyjawić (w. 12). W urywku drugim występuje epanodos (łac. regressio), czyli figura retoryczna, polegająca na powrocie do głównego tematu z poprzedniej części, po wprowadzeniu dygresji¹⁴³. Segment pierwszy w urywku centralnym swoją spójność wykazuje za pomocą terminu łączącego: prawda (ἀλήθεια w. 13), który występuje w obu członach. W członie pierwszym odnosi się do Ducha Świętego, który jest Duchem Prawdy, w członie drugim zaś odnosi się do Jego zadania: poprowadzenia w prawdzie. Człon trzeci w segmencie drugim centralnego urywka łączy się z członem drugim w urywku pierwszym, ponieważ oba człony dotyczą wiedzy uczniów – terażniejszej: „ale nie możecie znieść teraz” (w. 13b) oraz przyszłej: „i przychodzące oznajmi wam” (w. 13e). Człon 13e łączy się również z członem 14c oraz 15e za pomocą wyrażenia oznajmi wam (ἀναγγελεῖ ὑμῖν), które za każdym razem odnosi się do Ducha Prawdy. Urywek trzeci pełni funkcję przypomnienia poprzedniej myśli: „dla tego powiedziałem wam” (w. 15c) i za pomocą paralelizmu łączy się z ostatnim segmentem urywka drugiego: „bo z mojego weźmie” (w. 14b); „że z mojego bierze” (w. 15d).

¹⁴³ F. BOBROWSKI, *Słownik łacińsko-polski*, t. II (l-z), Wilno 1844, s. 555.

Cześć IV (J 16,16-19)

<p>∴¹⁶Μικρόν και οὐκέτι ∴και πάλιν μικρόν και</p>		<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;"> θεωρεῖτέ με, ὄψεσθέ με. </div>
.....		
<p>+¹⁷<u>εἶπαν οὖν</u> =τί ἐστιν τοῦτο</p>	<p>ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὃ λέγει</p>	<p>πρὸς ἀλλήλους· ἡμῖν·</p>
<p>∴μικρόν και ∴και πάλιν μικρόν και //και· ὅτι ὑπάγω</p>	<p>και και πρὸς τὸν πατέρα;</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;"> οὐ θεωρεῖτέ με, ὄψεσθέ με; </div>
<p>+¹⁸<u>ἔλεγον οὖν</u> =τί ἐστιν τοῦτο =οὐκ οἶδαμεν</p>	<p>[ὃ λέγει] τί λαλεῖ.</p>	<p>τὸ μικρόν;</p>
.....		
<p>:¹⁹Ἐγνω :ὅτι ἤθελον +<u>και εἶπεν</u></p>	<p>[ὁ] Ἰησοῦς αὐτὸν αὐτοῖς·</p>	<p>ἐρωτᾶν, μετ' ἀλλήλων</p>
<p>+περὶ τούτου +<u>ὅτι εἶπον</u></p>	<p>ζητεῖτε</p>	
<p>∴μικρόν και ∴και πάλιν μικρόν και</p>	<p>και και</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;"> οὐ θεωρεῖτέ με, ὄψεσθέ με; </div>
.....		
<p>¹⁶MAŁO i znów MAŁO</p>	<p>i już_ i</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;"> nie widzicie mnie, zobaczycie mnie. </div>
.....		
<p>¹⁷<u>Powiedzieli więc</u> Co jest to,</p>	<p>z uczniów jego CO MÓWI</p>	<p>do siebie nawzajem: nam:</p>
<p>MAŁO i znów MAŁO I: Bo odchodzę</p>	<p>i i do Ojca?</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;"> nie widzicie mnie, zobaczycie mnie? </div>
<p>¹⁸<u>Mówili więc:</u> Co jest to, Nie wiemy,</p>	<p>[CO MÓWI], CO MÓWI.</p>	<p>„MAŁO”?</p>
.....		
<p>¹⁹Poznał że chcieli i <u>powiedział im:</u></p>	<p>Jezus, go</p>	<p>pytać</p>
<p>Co_do tego że powiedziałem:</p>	<p>szukacie</p>	<p>(między) sobą,</p>
<p>MAŁO i znów MAŁO</p>	<p>i i</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;"> nie widzicie mnie, zobaczycie mnie? </div>

Część czwarta, złożona z trzech urywków, skupia się na czasie. Termin „mało” (*μικρὸν*), oznaczający krótki czas, odnosi się do odejścia Jezusa oraz Jego powrotu i występuje w omawianej jednostce aż siedem razy, co wskazuje na to, że pojęcie czasu jest jednym z głównych tematów teologicznych części czwartej¹⁴⁴. Dla uczniów, którzy byli z Jezusem, Jego powtórne przyjście to czas Jego zmartwychwstania¹⁴⁵, natomiast w odniesieniu do całego Kościoła może oznaczać czas od wniebowstąpienia do paruzji. „Mało”, czyli „niebawem”, „za chwilę”, „wkrótce” nie jest wskazaniem konkretnego czasu, stąd dezorientacja wśród uczniów (w. 18).

Urywek pierwszy, złożony z jednego segmentu, jest symetryczny pod względem członów, choć na końcu obu członów występuje paralelizm antytetyczny: „nie widzicie mnie” (w. 16a); „zobaczycie mnie” (w. 16b). Segment ten jest paralelny do segmentu drugiego w urywku drugim oraz segmentu trzeciego w urywku trzecim: „mało i już nie widzicie mnie i znów mało i zobaczycie mnie” (w. 17cd. 19fg). Pierwszy człon segmentu pierwszego w urywku drugim: „powiedzieli więc” (w. 17a) łączy się z pierwszym członem segmentu trzeciego tego urywka: „mówili więc” (w. 18a) oraz z trzecim członem segmentu pierwszego w urywku trzecim: „powiedział im” (w. 19c). Drugie człony segmentu pierwszego i trzeciego w urywku centralnym są paralelne względem siebie: „Co jest to, co mówi nam” (w. 17b); „Co jest to, co mówi «mało?»” (w. 18b). Wskazane zależności wewnątrz urywków oraz między urywkami potwierdzają komplementarność omawianej jednostki.

¹⁴⁴ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana...*, s. 136.

¹⁴⁵ *Tamże*.

Cześć V (J 16,20-22)

:: ²⁰ ἀμὴν ἀμὴν –ὅτι κλαύσετε +ὁ δὲ κόσμος	λέγω καὶ θρηνήσετε <u>χαρήσεται.</u>	ὑμῖν ὑμεῖς,
–ὕμεις –+ἀλλ’ ἡ λύπη ὑμῶν	λυπηθήσεσθε, <u>εἰς χαρὰν γενήσεται.</u>	
– ²¹ ἡ γυνή /ὅτι ἦλθεν	ὅταν τίκῃ ἢ ὥρα	λύπην ἔχει, αὐτῆς.
:ὅταν δὲ –+οὐκέτι :ὅτι ἐγεννήθη	γεννήσῃ μνημονεύει τῆς θλίψεως ἄνθρωπος	τὸ παιδίον, διὰ τὴν <u>χαρὰν</u> εἰς τὸν <u>κόσμον</u> .
– ²² καὶ ὑμεῖς οὖν /πάλιν δὲ	νῦν μὲν ὄψομαι	λύπην ἔχετε. ὑμᾶς,
+καὶ <u>χαρήσεται</u> +καὶ <u>τὴν χαρὰν</u> ὑμῶν	ὑμῶν οὐδεὶς αἶρει	ἡ καρδία, ἀφ’ ὑμῶν.
²⁰ Amen, amen że plakać_będziecie zaś ŚWIAT	mówię i zawodzić_będziecie <u>radować się będzie.</u>	wam, wy,
Wy ale smutek wasz	będziecie_zasmuceni, <u>radością stanie się.</u>	
²¹ Kobieta, bo przyszła	kiedy rodziła by, godzina	smutek ma, jej.
Kiedy zaś już_nie że zrodził się	urodzi się przypomina_sobie ucisku człowiek	dziecko, z powodu <u>radości</u> , na ŚWIAT.
²² I wy więc znów jednak	teraz wprowadzie zobaczę	smutek macie, was,
i <u>uraduje się</u> i <u>radości</u> waszej	wasze nikt_(nie)	serce, zabiera od was.

Trzy urywki wersetów 20-22 tworzą część piątą. Człon drugi i trzeci segmentu pierwszego w urywku pierwszym tworzą chiazm. Terminowi „świat” (κόσμος w. 20c) zostaje przeciwstawiony zaimek osobowy „wy” (ὕμεις w. 20b), odnoszący się do uczniów, którzy nie są z tego świata (por. J 15,19). Czasowniki „plakać będziecie i zawodzić będziecie” (κλαύσετε καὶ θρηνήσετε w. 20b) są paralelne antytetycznie

względem czasownika „radować się będzie” (χαρήσεται w. 20c). Człon drugi swoją komplementarność wykazuje za pomocą wyrazów łączących: „będziecie zasmuceni” (λυπηθήσεσθε w. 20d) oraz „smutek wasz” (ἡ λύπη ὑμῶν w. 20e).

Urywek trzeci zawiera powtórzenie myśli zawartej w urywku pierwszym. Jezus kolejny raz wskazuje na to, że uczniowie będą zasmuceni, ale nadejdzie czas, gdy ich smutek stanie się radością, której nikt nie zabierze (w. 22). Niektórzy egzegeci uważają, że ten czas smutku będzie trwał do momentu paruzji, natomiast większość egzegetów, m.in. Rudolf Schnackenburg, zauważają, że owa radość, o której mówi Jezus w omawianej jednostce, nastanie już w chwili Jego zmartwychwstania¹⁴⁶. Będzie to krótki czas, podobny do krótkiego bólu przy porodzie, dlatego w centralnym urywku Jezus porównuje sytuację uczniów do rodzącej kobiety. Podobnie jak rodząca kobieta, która początkowo doznaje smutku, a następnie raduje się i nie pamięta o bólu (w. 21), tak przygnębienie uczniów, spowodowane odejściem Jezusa, stanie się radością przy Jego powrocie. Może to wskazywać na uczestnictwo uczniów w podwójnym losie Chrystusa-śmierci i zmartwychwstaniu.

Część VI (J 16,23-25)

∴ ²³ ἐν	ἐκείνη	τῇ ἡμέρᾳ	
: ἐμὲ	οὐκ ἐρωτήσετε	οὐδέν.	
: ἀμὴν + ἂν τι = δώσει	ἀμὴν αἰτήσητε ὑμῖν.	<u>λέγω ὑμῖν,</u> τὸν πατέρα	<u>ἐν τῷ ὀνόματί μου</u>
+ ²⁴ ἕως ἄρτι + αἰτεῖτε = ἵνα ἡ χαρὰ	οὐκ ἠτήσατε καὶ λήψεσθε, ὑμῶν	οὐδέν. ἢ πεπληρωμένη.	<u>ἐν τῷ ὀνόματί μου.</u>
∴ ²⁵ Ταῦτα	ἐν παροιμίαις	<u>λελάληκα ὑμῖν.</u>	
∴ ἔρχεται	ὥρα		
: ὅτε οὐκέτι	ἐν παροιμίαις	<u>λαλήσω ὑμῖν,</u>	
: ἀλλὰ παρρησία	περὶ τοῦ πατρὸς	<u>ἀπαγγελῶ ὑμῖν.</u>	

¹⁴⁶ S. MEĐALA, *Ewangelia według świętego Jana...*, s. 137.

²³ W mnie	owym nie zapytacie	dniu (o) <u>nic</u> .	
Amen, jeśli (o) <u>coś</u> da	amen poprosicie wam.	<u>mówię wam</u> , Ojca	<u>w imię me</u> .
²⁴ Aż <u>do teraz</u> proście aby radość	nie poprosiliście i otrzymacie, wasza	(o) <u>nic</u> była wypełniona.	<u>w imię me</u> .
.....			
²⁵ Te (rzeczy)	w <u>przypowieściach</u>	<u>rzekłem wam</u> .	
Przychodzi gdy już <u>nie</u> ale otwarcie	<u>godzina</u> , w <u>przypowieściach</u> co <u>do Ojca</u>	<u>powiem wam</u> , <u>oznajmię wam</u> .	

Część szósta składa się z dwóch urywków. W członie pierwszym segmentu pierwszego w urywku pierwszym występuje wyrażenie: „w owym dniu” (ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ w. 23a), które jest synonimem „godziny” (ὥρα w. 25b) i w NT odnosi się do paruzji (por. Mt 7,22). Jest to czas, gdy wiara zostanie zastąpiona przez pełne oglądanie Boga (por. 1J 3,2). Jak zauważa S. Mędała, w nawiązaniu do kontekstu poprzedniego (por. J 16,16-17), w omawianej jednostce termin ten odnosi się do dnia zmartwychwstania (por. J 20,19)¹⁴⁷. W kolejnym członie Jezus zapewnia uczniów, że o nic już pytać nie będą (w. 23b), co może sugerować, że w owym dniu poznają pełnię prawdy. W segmencie drugim i trzecim Chrystus zachęca uczniów, aby w Jego imię kierowali swoje prośby do Ojca, a wtedy otrzymają to, o co proszą i wypełni się ich radość (w. 23c-24). Jest to bezpośrednia odpowiedź na nieobecność Jezusa. Gdy Nauczyciel przebywał z uczniami, mogli Go pytać i prosić wprost. Gdy odejdzie, uczniowie będą prosić Ojca w imię Jezusa, gdyż modlitwa powinna opierać się na zasługach Jezusa, a nie na zasługach modlącego się¹⁴⁸. W ten sposób również Ojciec zostanie otoczony chwałą (por. J 14,13-14) Spójność urywka pierwszego określają terminy łączące: „prosić” (αἰτέω) oraz „w imię me” (ἐν τῷ ὀνόματί μου).

W urywku drugim pojawiają się trzy terminy dotyczące mówienia: rzekłem (λελάληκα w. 25a); powiem (λαλήσω w. 25c) oraz oznajmię (ἀπαγγεῶ w. 25d). Widać wyraźnie zmianę nastawienia Jezusa do uczniów. Początkowo Jezus mówił do nich w

¹⁴⁷ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana...*, s. 137.

¹⁴⁸ J. MACARTHUR, *Komentarz do Nowego Testamentu...*, s. 344.

przypowieściach, teraz już nie będzie używał przypowieści i alegorii, ale oznajmi całą prawdę o Ojcu (w. 25).

Część VII (J 16,26-28)

²⁶ ἐν ::ἐν τῷ ὀνόματί μου	ἐκείνη αἰτήσεσθε,	τῇ ἡμέρᾳ	
//καὶ οὐ λέγω ::ὅτι ἐγὼ	ὑμῖν ἔρωτήσω	τὸν πατέρα	περὶ ὑμῶν·
+ ²⁷ αὐτὸς γὰρ +ὅτι ὑμεῖς	ὁ πατήρ ἐμὲ	φιλεῖ πεφιλήκατε	ὑμᾶς,
+καὶ =ὅτι ἐγὼ	πεπιστεύκατε παρὰ [τοῦ] θεοῦ	<u>ἐξῆλθον.</u>	
= ²⁸ <u>ἐξῆλθον</u> /καὶ <u>ἐλήλυθα</u>	παρὰ τοῦ πατρός εἰς τὸν κόσμον.		
/πάλιν =καὶ <u>πορεύομαι</u>	ἀφήμι πρὸς τὸν πατέρα.	τὸν κόσμον	
²⁶ W w imię me	owym poprosicie_sobie,	dniu	
nie mówię że ja	wam, prosić_będę	Ojca	co_do was.
²⁷ Sam bowiem bo wy	Ojciec mnie	kocha ukochaliście	was,
i że ja	uwierzyliście, od Boga	<u>wyszędłem.</u>	
²⁸ <u>Wyszędłem</u> i <u>przyszedłem</u>	od Ojca na ŚWIAT.		
Z_powrotem i <u>idę</u>	opuszczam do Ojca.	ŚWIAT	

Trzy urywki wersetów 26-28 tworzą część siódmą. Urywki składają się z dwóch segmentów dwuczłonowych, gdzie drugi segment w każdym z urywków jest rozwinięciem myśli z segmentu poprzedniego. W członie drugim segmentu pierwszego w urywku pierwszym występuje termin: „poprosicie sobie” (αἰτήσεσθε w. 26b), odnoszące się do uczniów, który łączy się z terminem: „prosić będę” (ἔρωτήσω w. 26d),

odnoszącym się do Jezusa. Uczniowie dzięki Jezusowi będą mieli bezpośredni dostęp do Ojca, dlatego nie będzie musiał prosić za nimi. Wyjaśnienie tego przywileju znajduje się w urywku drugim, gdzie Jezus tłumaczy, że stanie się tak, ponieważ uczniowie ukochali swego Pana (w. 27b) i uwierzyli, że od Boga wyszedł (w. 27cd). Rozwinięcie ostatniego segmentu w urywku drugim znajduje się w urywku trzecim, gdzie jeden werset, rozbity na dwa segmenty, tworzy chiasm. Słowa Jezusa są potwierdzeniem wiary uczniów w to, że wyszedł On od Ojca i przyszedł na świat, ale po wypełnionej ziemskiej misji opuszcza świat i idzie do Ojca (w. 29). Komplementarność omawianych urywków potwierdza spójność części siódmej.

Część VIII (J 16,29-33)

: ²⁹ <u>Λέγουσιν</u>	οἱ μαθηταὶ	αὐτοῦ·	
// <u>ἴδε νῦν</u>	ἐν παρρησίᾳ	<u>λαλεῖς</u>	
:καὶ παροιμίαν	οὐδεμίαν	<u>λέγεις</u> .	
# ³⁰ νῦν οἶδαμεν	ὅτι οἶδας	πάντα	
=καὶ	οὐ χρείαν	<u>ἔχεις</u>	
<ἵνα τίς	σε	ἔρωτᾷ·	
::ἐν τούτῳ	πιστεύομεν		
::ὅτι ἀπὸ θεοῦ	ἐξῆλθες.		
.....			
:: ³¹ ἀπεκρίθη	αὐτοῖς	Ἰησοῦς·	
::ἄρτι	πιστεύετε;		
// ³² <u>ἴδου</u>	ἔρχεται ὥρα	καὶ ἐλήλυθεν	
+ἵνα	σκορπισθῆτε	ἕκαστος	εἰς τὰ ἴδια
>κάμῃ	μόνον	ἀφῆτε·	
>καὶ οὐκ εἰμι	μόνος,		
>ὅτι ὁ πατὴρ μετ’	ἐμοῦ	ἐστιν.	
.....			
< ³³ ταῦτα	λελάληκα	ὑμῖν	
=ἵνα ἐν ἐμοὶ	εἰρήνην	<u>ἔχητε</u> .	
=ἐν τῷ κόσμῳ	θλιψίν	<u>ἔχετε</u> ·	
+ἀλλὰ	θαρσεῖτε,		
#ἐγὼ	νενίκηκα	τὸν κόσμον	

²⁹ <u>Mówią</u>	uczniowie	jego:	
Oto teraz	otwarcie	<u>mówisz</u>	
i przypowieści	żadnej_(nie)	<u>mówisz</u> .	
³⁰ Teraz wiemy,	że wiesz	wszystko	
i nie	potrzebę	<u>masz</u> ,	
aby ktoś	cię	pytał.	
W tym	wierzimy,		
że od Boga	wyszedłeś.		
.....			
³¹ Odpowiedział im	zaś	Jezus:	
teraz	wierzycie?		
³² Oto	przychodzi godzina	i nadeszła,	
aby	rozproszyliście się	każdy	do swoich
i_mnie	samego	zostawiliście.	
A nie jestem	sam,		
bo Ojciec	ze mną	jest.	
.....			
³³ To rzekłem	wam,		
aby we mnie	pokój	<u>mieliście</u> .	
W ŚWIECIE	ucisk	<u>macie</u> ,	
ale	<u>mieście odwagę</u>,		
ja	zwyciężyłem	ŚWIAT.	

Część ósma jest jednostką dyskursywną i składa się z trzech urywków. W urywku pierwszym uczniowie wyznają wiarę w to, że Jezus wyszedł od Boga (w. 30de) oraz posiada boską wiedzę (w. 30a). Wyznanie wiary w to, że Chrystus jest posłanym od Boga Mesjaszem jest odpowiedzią na wezwanie Jezusa z początku mowy pożegnalnej: „wierzycie w Boga i we mnie wierzcie” (por J 14,1). Ich wiara nie jest jeszcze głęboka, nie jest wiarą teologalną i opiera się wyłącznie na doświadczeniu przebywania z Jezusem, podobnie jak wiara Nikodema, która opiera się na znakach (por. J 3,2)¹⁴⁹, dlatego w urywku drugim Chrystus pyta: „teraz wierzycie?” (w. 31b). Uczniowie w pełni uwierzą dopiero wtedy, gdy ponownie ujrzą Chrystusa, gdy ich smutek przemieni się w radość (por. J 16, 20). Jezus zapowiada jednocześnie rozproszenie się uczniów. Każdy z nich pójdzie w swoją stronę i zostawi swego Pana samego. Greckie określenie *εἰς τὰ ἴδια* występuje również w J 1,11, gdzie autor czwartej Ewangelii tłumaczy, że Słowo: „przyszło do swojej własności (*εἰς τὰ ἴδια*), a swoi Go nie przyjęli” oraz w J 19,27, gdy umiłowany uczeń Jezusa wziął Maryję do siebie (*εἰς τὰ ἴδια*). Choć uczniowie rozproszą

¹⁴⁹ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana...*, s. 140.

się, to Chrystus nie pozostanie sam, ponieważ jest z Nim Ojciec (w. 32de). Trzeci urywek jest formą uspokojenia uczniów. Jezus apeluje do uczniów, aby mieli odwagę; bo chociaż świat będzie ich prześladował, to On zwyciężył świat, dlatego w Nim mają pokój. Część ósma jest podsumowaniem mów pożegnalnych Jezusa i tym samym kończy naukę z wiecznika.

2.5.2 Komplementarność fragmentów J 16,5-33

Fragment I (J 16,5-15)

⁵Νῦν δὲ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐρωτᾷ με· ποῦ ὑπάγεις, ἄλλ' ὅτι ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἢ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν. ⁷ἄλλ' ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν, συμφέρει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω.

ἐὰν γὰρ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς· ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς. ⁸καὶ ἐλθὼν ἐκεῖνος ἐλέγξει τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας καὶ περὶ δικαιοσύνης καὶ περὶ κρίσεως· ⁹περὶ ἁμαρτίας μὲν, ὅτι οὐ πιστεύουσιν εἰς ἐμέ· ¹⁰περὶ δικαιοσύνης δέ, ὅτι πρὸς τὸν πατέρα ὑπάγω καὶ οὐκέτι θεωρεῖτέ με· ¹¹περὶ δὲ κρίσεως, ὅτι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται.

¹²Ἐτι πολλὰ ἔχω ὑμῖν λέγειν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· ¹³ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ πάση· οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει λαλήσει καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. ¹⁴ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήμψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. ¹⁵πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμὰ ἐστίν· διὰ τοῦτο εἶπον ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν.

⁵Teraz zaś odchodzę do tego, (który posłał) mnie, i nikt z was (nie) pyta mnie: Gdzie odchodzisz? ⁶Ale że to rzekłem wam, smutek napelnił wasze serce. ⁷Ale ja prawdę mówię wam, pożyteczne jest wam, aby ja odszedłem.

Jeśli bowiem nie odejde, POCIESZYCIEL nie przyjdzie do was. Jeśli zaś pojde, pošlę go do was. ⁸I przyszedłszy ów przekona świat co do grzechu, i co do sprawiedliwości, i co do sądu. ⁹Co do grzechu, bo nie wierzą we mnie. ¹⁰Co do sprawiedliwości zaś, bo do Ojca odchodzę i już nie widzicie mnie. ¹¹Co do zaś sądu, bo władca świata tego jest osądzony.

¹²Jeszcze wiele mam wam mówić, ale nie możecie znieść teraz. ¹³Kiedy zaś przyjdzie on, DUCH PRAWDY, poprowadzi was w prawdzie całej; nie bowiem mówić będzie od siebie, ale ile usłyszysz mówić będzie i przychodzące oznajmi wam. ¹⁴On mnie wsławi, bo z mego weźmie i oznajmi wam. ¹⁵Wszystko, ile ma Ojciec, moje jest. Dla tego powiedziałem, że z mego bierze i oznajmi wam.

Fragment pierwszy składa się z trzech części i swoją komplementarność wykazuje poprzez główny temat, jakim jest korzyść wypływająca z odejścia Jezusa: „pożyteczne jest wam, aby ja odszedłem” (w. 7). Odejście Chrystusa wiąże się z posłaniem Parakleta. W omawianej jednostce Jezus aż sześć razy przypomina uczniom o swoim odejściu (w. 5.7.10) i trzy razy o przyjściu Ducha Prawdy (w. 7.8.13). Paraklet pokaże, że odejście Jezusa będzie zwycięstwem nad szatanem, który już został osądzony (w. 11).

Przedstawione zostały również kolejne cztery funkcje Parakleta, który przekona świat o grzechu, sprawiedliwości i sądzie (w. 8), będzie prowadził uczniów w prawdzie, oznajmi im rzeczy przyszłe (w. 13) i otoczy Chrystusa chwałą (w. 14). W części pierwszej analizowanego fragmentu Jezus przekonuje uczniów: „ale ja prawdę mówię wam” (w. 7), natomiast w części trzeciej wyjaśnia im, że nie są w stanie jeszcze tej prawdy zrozumieć: „jeszcze wiele mam wam mówić, ale nie możecie znieść teraz” (w. 12), dlatego posyła do nich Ducha Prawdy, który poprowadzi ich w tej prawdzie (w. 13). Część pierwsza wskazuje, że korzystne jest dla uczniów odejście ich Nauczyciela, ale jeszcze nie tłumaczy co jest tą korzyścią. Dopiero w części trzeciej Jezus, przedstawiając funkcje Parakleta, wskazuje jednocześnie na relację Ducha Świętego z uczniami. Dzięki Niemu będą szli w prawdzie i poznają rzeczy przyszłe (w. 13). To, co dla uczniów jest korzyścią, dla świata okazuje się czymś zupełnie przeciwnym, o czym świadczy centralna część fragmentu. O ile w części trzeciej Jezus wskazuje na pozytywne relacje między Parakletem a uczniami, to w części centralnej zostaje przedstawiona relacja Ducha Prawdy do świata, który będzie przekonywał niewierzących co do grzechu, sprawiedliwości i sądu (por. w. 8).

Fragment II (J 16,16-22)

¹⁶**Μικρόν** καὶ οὐκέτι θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν **μικρόν** καὶ ὄψεσθέ με. ¹⁷εἶπαν οὖν ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους· τί ἐστὶν τοῦτο ὃ λέγει ἡμῖν· **μικρόν** καὶ οὐ θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν **μικρόν** καὶ ὄψεσθέ με, καί· ὅτι ὑπάγω πρὸς τὸν πατέρα; ¹⁸ἔλεγον οὖν· τί ἐστὶν τοῦτο [ὃ λέγει] τὸ **μικρόν**; οὐκ οἶδαμεν τί λαλεῖ. ¹⁹Ἐγὼ [ὁ] Ἰησοῦς ὅτι ἤθελον αὐτὸν ἐρωτᾶν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· περὶ τούτου ζητεῖτε μετ’ ἀλλήλων ὅτι εἶπον· **μικρόν** καὶ οὐ θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν **μικρόν** καὶ ὄψεσθέ με,

²⁰ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι κλαύσετε καὶ θρηνήσετε ὑμεῖς, ὁ δὲ κόσμος χαρήσεται· ὑμεῖς λυπηθήσεσθε, ἀλλ’ ἡ λύπη ὑμῶν εἰς χαρὰν γενήσεται. ²¹ἡ γυνὴ ὅταν τίκτη λύπην ἔχει, ὅτι **ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς**· ὅταν δὲ γενήσῃ τὸ παιδίον, οὐκέτι μνημονεύει τῆς θλίψεως διὰ τὴν χαρὰν ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον. ²²καὶ ὑμεῖς οὖν νῦν μὲν λύπην ἔχετε· πάλιν δὲ **ὄψομαι ὑμᾶς**, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἶρει ἀφ’ ὑμῶν.

¹⁶**MAŁO** i już nie widzicie mnie, i znów **MAŁO** i zobaczycie mnie. ¹⁷Powiedzieli więc z uczniów jego do siebie nawzajem: Co jest to, co mówi nam: **MAŁO** i nie widzicie mnie, i znów **MAŁO** i zobaczycie mnie? I: Bo odchodzę do Ojca? ¹⁸Mówili więc: Co jest to, [co mówi], „**MAŁO**”? Nie wiemy, co mówi. ¹⁹Poznał Jezus, że chcieli go pytać i powiedział im: Co do tego szukacie (między) sobą, że powiedziałem: **MAŁO** i nie widzicie mnie, i znów **MAŁO** i zobaczycie mnie?

²⁰Amen, amen mówię wam, że płakać będziecie i zawodzić będziecie wy, zaś świat radować się będzie. Wy będziecie zasmuceni, ale smutek wasz radością stanie się. ²¹Kobieta, kiedy rodziłaby, smutek ma, bo **PRZYSZŁA GODZINA JEJ**. Kiedy zaś urodzi się dziecko, już nie przypomina sobie ucisku z powodu radości, że zrodził się człowiek na świat. ²²I wy więc teraz wprowadźcie smutek macie, znów jednak zobaczę was, i uraduje się wasze serce, i radości waszej nikt (nie) zabiera od was.

Fragment drugi tworzą dwie części, które łączą się ze sobą poprzez temat odejścia i powrotu Jezusa. Podczas gdy w pierwszym fragmencie Jezus wyjaśniał, że pożyteczne dla uczniów jest Jego odejście (por. J 16,7), to w omawianej jednostce wskazuje On na bliski czas tego odejścia oraz zapowiada swój powrót: „mało i już nie widzicie mnie, i znów mało i zobaczycie mnie” (w. 16); „i wy więc teraz wprowadźcie smutek macie, znów jednak zobaczę was” (w. 22). Termin „mało” (*μικρόν*), oznaczający „za chwilę”; „niebawem”, występuje aż siedem razy w analizowanym fragmencie. Jezus podkreśla, że Jego odejście nastąpi w krótkim odstępie czasu. W części pierwszej uczniowie wykazują się niezrozumieniem słów Jezusa: „Co jest to, co mówi nam: mało i nie widzicie mnie, i znów mało i zobaczycie mnie? I: Bo odchodzę do Ojca?” (w. 17), dlatego w części drugiej Chrystus wyjaśnia, że będą oni uczestniczyć w Jego podwójnym losie – w smutku odejścia i radości powrotu (w. 20). W części drugiej występuje epifraza, czyli dodanie do pozornie skończonej myśli kolejnego członu, aby uwydatniony został sens wypowiedzi. Jezus przedstawia obraz rodzącej kobiety – choć rodzi ona w bólu, to ten ból jest przejściowy, a po nim następuje radość z powodu narodzin dziecka (w. 21). Podobnie uczniowie mimo smutku, który napełnił ich serca wraz z odejściem Chrystusa, po Jego powrocie uradują się (w. 22). Wyrażenie: „przyszła godzina jej” (*ἤλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς* w. 21), występujące w części drugiej, które odnosi się do rodzącej kobiety, nawiązuje do terminu „mało” z części pierwszej, by podkreślić, że podobnie jak poród, który za chwilę się rozpocznie, bliski jest czas odejścia Jezusa oraz Jego powrotu. Zależności pomiędzy obiema częściami potwierdzają komplementarność drugiego fragmentu.

Fragment III (J 16,23-33)

²³Καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐμὲ οὐκ ἐρωτήσετε οὐδέν. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἂν τι αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου δώσει ὑμῖν. ²⁴ἕως ἄρτι οὐκ ἠτήσατε οὐδέν ἐν τῷ ὀνόματί μου· αἰτεῖτε καὶ λήμψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾗ πεπληρωμένη. ²⁵Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν· ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παρρησίᾳ περὶ τοῦ πατρὸς ἀπαγγελάω ὑμῖν.

²⁶ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν τῷ ὀνόματί μου αἰτήσεσθε, καὶ οὐ λέγω ὑμῖν ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα περὶ ὑμῶν. ²⁷αὐτὸς γὰρ ὁ πατὴρ φιλεῖ ὑμᾶς, ὅτι ὑμεῖς ἐμὲ πεφιλήκατε καὶ πεπιστεύκατε ὅτι ἐγὼ παρὰ [τοῦ] θεοῦ ἐξῆλθον. ²⁸ἐξῆλθον παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον· πάλιν ἀφίημι τὸν κόσμον καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα.

²⁹Λέγουσιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ἴδε νῦν ἐν παρρησίᾳ λαλεῖς καὶ παροιμίαν οὐδεμίαν λέγεις. ³⁰νῦν οἶδαμεν ὅτι οἶδας πάντα καὶ οὐ χρεῖαν ἔχεις ἵνα τίς σε ἐρωτᾷ· ἐν τούτῳ πιστεύομεν ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθες. ³¹ἀπεκρίθη αὐτοῖς Ἰησοῦς· ἄρτι πιστεύετε, ³²ἰδοὺ ἔρχεται ὥρα καὶ ἐλήλυθεν ἵνα σκορπισθῆτε ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια κάμῃ μόνον ἀφῆτε· καὶ οὐκ εἰμί μόνος, ὅτι ὁ πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστιν. ³³ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχητε. ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον.

²³I W OWYM DNIU mnie nie zapytacie (o)_nic. Amen, amen mówię wam, jeśli (o)_coś poprosicie Ojca w imię me, da wam. ²⁴Aż _do teraz nie poprosiliście (o)_nic w imię me. proście i otrzymacie, aby radość wasza była wypełniona. ²⁵Te_(rzeczy) w przypowieściach rzekłem wam. **PRZYCHODZI GODZINA**, gdy już _nie w przypowieściach powiem wam, ale otwarcie co_do Ojca oznajmię wam.

²⁶**W OWYM DNIU** w imię me poprosicie _sobie, nie mówię wam, że ja prosić będę Ojca co_do was. ²⁷Sam bowiem Ojciec kocha was, bo wy mnie ukochaliście i wierzyliście, że ja od Boga wyszedłem. ²⁸Wyszedłem od Ojca i przyszedłem na świat. Z powrotem opuszczam świat i idę do Ojca.

²⁹Mówią uczniowie jego: Oto teraz otwarcie mówisz i przypowieści żadnej_(nie) mówisz. ³⁰Teraz wiemy, że wiesz wszystko i nie potrzebę masz, aby ktoś cię pytał. W tym wierzymy, że od Boga wyszedłeś. ³¹Odpowiedział im zaś Jezus: Teraz wierzycie? ³²Oto **PRZYCHODZI GODZINA** i nadeszła, aby rozproszyliście się każdy do swoich i _mnie samego zostawiliście. A nie jestem sam, bo Ojciec ze mną jest. ³³To rzekłem wam, aby we mnie pokój mieliście. W świecie ucisk macie, ale miejcie _odwagę, ja zwyciężyłem świat.

Ostatni fragment, kończący mowy pożegnalne Jezusa, składa się z trzech części, ściśle ze sobą powiązanych. Każda z części łączy się ze sobą za pomocą wyrażen: „w owym dniu” (ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ w. 23.26); „przychodzi godzina” (ἔρχεται ὥρα w. 25.32), które dotyczą tego samego czasu oraz terminów: „pytać” (ἐρωτάω w. 23.30); „prosić” (αἰτέω w. 23.24.26), które należą do tego samego pola semantycznego. Poszczególne części łączą się ze sobą również za pomocą wyrażen: „w imię me” (ἐν τῷ ὀνόματί μου w. 23.24.26); „świat” (κόσμον w. 28.33); „przypowieść” (παροιμία w. 25.29); „wierzyć” (πιστεύω w. 27.30.31) oraz terminów określających przyjście na świat Jezusa oraz Jego odejście: „wyszedłem” (ἐξῆλθον); „wyszedłeś” (ἐξῆλθες) „przyszedłem” (ἐλήλυθα);

„opuszczam” (ἀφίημι); „idę” (πορεύομαι) (w. 27-28.30). Słowa uczniów z części trzeciej: „Oto teraz otwarcie mówisz i przypowieści żadnej nie mówisz” (w. 29) są odpowiedzią na słowa Jezusa z pierwszej części: „Przychodzi godzina, gdy już nie w przypowieściach powiem wam, ale otwarcie co do Ojca oznajmię wam” (w. 25). Warto zauważyć, że w części pierwszej Jezus mówi o tym, że dopiero przychodzi godzina, gdy będzie mówił otwarcie, z kolei uczniowie zauważają, że już teraz ich Nauczyciel mówi do nich otwarcie, bez przypowieści. Z wypowiedzi uczniów może wynikać, że owa godzina już nadeszła, co potwierdza również Jezus: „oto przychodzi godzina i nadeszła...” (w. 32), jednocześnie zapowiadając rozproszenie uczniów i zapewniając ich o swoim zwycięstwie (w. 32-33). Ważnym motywem omawianego fragmentu jest wiara uczniów. W części centralnej Jezus stwierdza: „Sam bowiem Ojciec kocha was, bo wy mnie ukochaliście i uwierzyliście, że ja od Boga wyszedłem” (w. 27), następnie w części trzeciej Jego słowa potwierdzają uczniowie: „w tym wierzymy, że od Boga wyszedłeś” (w. 30). Jezus wyszedł od Ojca, przyszedł na świat (w. 28), jego misja została wypełniona, osiągnął zwycięstwo nad światem (w. 33).

Podobnie jak w paragrafach poprzednich, każdy z fragmentów został opisany na podstawie zależności wewnątrz jednostki. Na tym etapie ukazane zostaną relacje pomiędzy przeanalizowanymi wcześniej fragmentami. Zestawienie trzech fragmentów J 16,5-33 zostanie zaprezentowane na kolejnej stronie.

⁵Teraz zaś **odchodzę** do tego,(który posłał) mnie, i nikt z was (nie) pyta mnie: Gdzie **odchodzisz?** ⁶Ale że to rzekłem wam, smutek napętnił wasze serce. ⁷Ale ja prawdę mówię wam, pożyteczne jest wam, aby ja **odszedłem**. Jeśli bowiem nie **odejdę**, pocieszyciel nie przyjdzie do was. Jeśli zaś **pójdę**, pošlę go do was. ⁸I przyszedłszy ów przekona świat co do grzechu, i co do sprawiedliwości, i co do sądu. ⁹Co do grzechu, bo nie wierzą we mnie. ¹⁰Co do sprawiedliwości zaś, bo do Ojca **odchodzę** i już nie widzicie mnie. ¹¹Co do sądu, bo władca świata tego jest osądzony. ¹²Jeszcze wiele mam wam mówić, ale nie możecie znieść teraz. ¹³Kiedy zaś przyjdzie on, Duch Prawdy, poprowadzi was w prawdzie całej; nie bowiem mówić będzie od siebie, ale ile usłyszy mówić będzie i przychodzące oznajmi wam. ¹⁴On mnie wsławi, bo z mojego weźmie i oznajmi wam. ¹⁵Wszystko, ile ma Ojciec, moje jest. Dla tego powiedziałem, że z mego bierze i oznajmi wam.

¹⁶**MAŁO** i już nie widzicie mnie, i znów **MAŁO** i zobaczycie mnie. ¹⁷Powiedzieli więc z uczniów jego do siebie nawzajem: Co jest to, co mówi nam: **MAŁO** i nie widzicie mnie, i znów **MAŁO** i zobaczycie mnie? I: Bo **odchodzę** do Ojca? ¹⁸Mówili więc: Co jest to, [co mówi], „**MAŁO**”? Nie wiemy, co mówi. ¹⁹Poznał Jezus, że chcieli go pytać i powiedział im: Co do tego szukacie (między) sobą, że powiedziałem: **MAŁO** i nie widzicie mnie, i znów **MAŁO** i zobaczycie mnie? ²⁰Amen, amen mówię wam, że plakać będziecie i zawodzić będziecie wy, zaś świat radować się będzie. Wy będziecie zasmuceni, ale *smutek wasz radością stanie się*. ²¹Kobieta, kiedy rodziłaby, smutek ma, bo **PRZYSZŁA GODZINA JEJ**. Kiedy zaś urodzi się dziecko, już nie przypomina sobie ucisku z powodu *radości*, że zrodził się człowiek na świat. ²²I wy więc teraz wprowadźcie smutek macie, znów jednak zobaczą was, i *uraduje się wasze serce*, i *radości waszej* nikt (nie) zabiera od was.

²³I **W OWYM DNIU** mnie nie zapytajcie (o) nic. Amen, amen mówię wam, jeśli (o) coś poprosicie Ojca w imię me, da wam. ²⁴Aż do teraz nie poprosiliście (o) nic w imię me. proście i otrzymacie, aby *radość wasza była wypełniona*. ²⁵Te (rzeczy) w przypowieściach rzekłem wam. **PRZYCHODZI GODZINA**, gdy już nie w przypowieściach powiem wam, ale otwarcie co do Ojca oznajmię wam. ²⁶**W OWYM DNIU** w imię me poprosicie sobie, nie mówię wam, że ja prosić będę Ojca co do was. ²⁷Sam bowiem Ojciec kocha was, bo wy mnie ukochaliście i uwierzyliście, że ja od Boga **wyszedłem**. ²⁸**Wyszedłem** od Ojca i **przyszedłem** na świat. Z powrotem **opuszczam** świat i **idę** do Ojca. ²⁹Mówią uczniowie jego: Oto teraz otwarcie mówisz i przypowieści żadnej (nie) mówisz. ³⁰Teraz wiemy, że wiesz wszystko i nie potrzebujemy, aby ktoś cię pytał. W tym wierzymy, że od Boga **wyszedłeś**. ³¹Odpowiedział im zaś Jezus: Teraz wierzycie? ³²Oto **PRZYCHODZI GODZINA** i nadeszła, aby rozproszyliście się każdy do swoich i mnie samego zostawiliście. A nie jestem sam, bo Ojciec ze mną jest. ³³To rzekłem wam, aby we mnie pokój mieliście. W świecie ucisk macie, ale miejcie odwagę, ja zwyciężyłem świat.

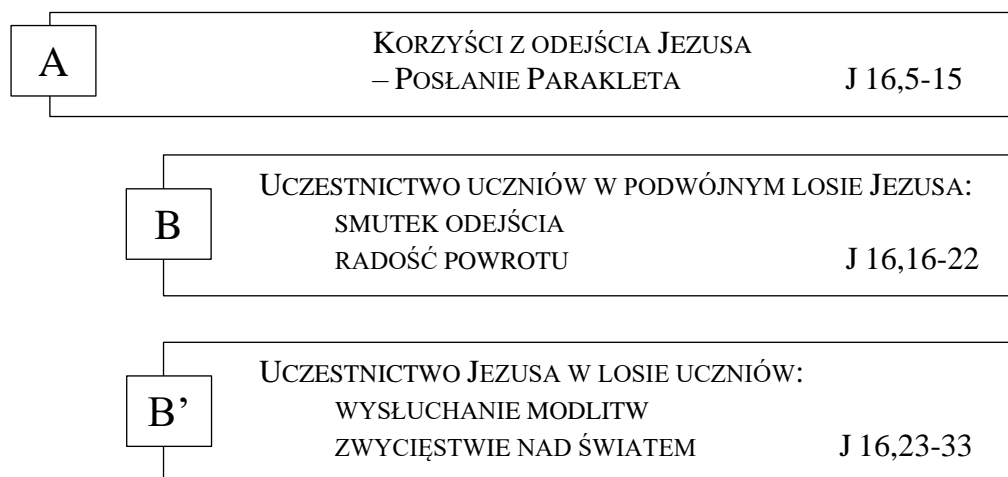
Tekst J 16,5-33 składa się z trzech fragmentów w relacji ABB'. Choć tematem każdego z fragmentów jest odejście Jezusa oraz Jego powrót, to zauważyć należy, że fragment pierwszy skupia się na funkcjach Parakleta, który zostanie posłany do uczniów po powrocie Jezusa do domu Ojca. Paraklet jest nie tylko pocieszycielem, ale Jego posłanie polega na prowadzeniu uczniów w prawdzie, oznajmieniu im rzeczy przyszłych

oraz przekonaniu świata co do grzechu, co do sprawiedliwości i sądu (w. 8-13). Przedstawiona została zatem relacja Ducha Prawdy do uczniów, ale również do świata. Centralny fragment wskazuje na reakcję uczniów po zapowiedzi odejścia Jezusa oraz przewidywaną reakcję po Jego powrocie: „I wy więc teraz wprowadzie smutek macie, znów jednak zobaczę was, i uraduje się wasze serce, i radości waszej nikt nie zabiera od was” (w. 22 por. J 16,6). Reakcję uczniów Jezus porównuje do kobiety rodzącej, która boi się nadejścia godziny rozwiązania, ale po porodzie wypełnia ją radość z powodu pojawienia się nowego człowieka na świecie (w. 21). Uczniowie będą uczestniczyć w podwójnym losie Jezusa: smutku Jego odejścia i radości powrotu. Fragment trzeci rozwija myśl zawartą w drugim fragmencie. Każda z jednostek mówi o bliskim czasie odejścia Jezusa, o smutku, ucisku, radości. W drugim fragmencie uczniowie nie rozumieją słów ich Pana: „Nie wiemy, co mówi” (w. 18), z kolei w trzecim fragmencie uczniowie zaczynają pojmować to, co mówi Jezus: „Oto teraz otwarcie mówisz i przypowieści żadnej nie mówisz” (w. 29) i wyznają swoją wiarę: „w tym wierzymy, że od Boga wyszedłeś” (w. 30), które jest jednocześnie odpowiedzią na słowa Jezusa z pierwszego fragmentu: „i nikt z was nie pyta mnie: Gdzie odchodzisz?” (w. 5). Poszczególne fragmenty powiązane są ze sobą za pomocą terminów łączących:

Wersety			
Terminy	A Fragment I (J 16,5-15)	B Fragment II (J 16,6-22)	A' Fragment III (J 16,23-33)
„odchodzić/iść/opuszczać/ wyjść/przyjść”	J 16,5.7.10	J 16,17.21	J 16,25.27.28.30.31
„smutek/ucisk”	J 16,6	J 16,21.20.22	J 16,33
„radość”	–	J 16,20.22	J 16,24
„oznajmić”	J 16,13.14.15	–	J 16,25
„godzina”	–	J 16,21	J 16,25.32

Drugi i trzeci fragment rozpoczyna się od wyrażen synonimicznych, dotyczących czasu: „mało” (w. 16), czyli niedługo oraz „w owym dniu” (w. 23), a następnie opisują reakcje uczniów, która nastąpi po tym czasie. W drugim fragmencie jest to smutek, ucisk i radość, w trzecim fragmencie: radość, wiara, rozproszenie, ucisk. W rozwinięciu obu

fragmentów występuje uroczysta formuła, która kończy się wyrażeniem paralelnym: „amen, amen mówię wam, że płakać będziecie i zawodzić będziecie wy, zaś świat radować się będzie. Wy będziecie zasmuceni, ale smutek wasz radością stanie się” (w. 20); „Amen, amen mówię wam, jeśli o coś poprosicie Ojca w imię me, da wam. Aż do teraz nie poprosiliście o nic w imię me. Proście i otrzymacie, aby radość wasza była wypełniona” (w. 23-24). Podobnie obie jednostki kończą się wyrażeniami paralelnymi, gdzie Jezus przedstawia negatywne skutki Jego odejścia, czyli smutek i ucisk, a następnie pozytywne, czyli radość i zwycięstwo: „i wy teraz wprowadzie smutek macie, znów jednak zobaczę was, i uraduje się wasze serce, i radości waszej nikt nie zabiera od was” (w. 22); „w świecie ucisk macie, ale miejcie odwagę, ja zwyciężyłem świat” (w. 33). Przeanalizowane fragmenty J 16,5-33 można przedstawić w sposób graficzny:

2.6 Ujęcie całościowe kompozycji J 13,31–16,33

Fragmety utworzone z J 13,31–16,33 są obszerną jednostką, dlatego kolejnym etapem badań będzie utworzenie, z przeanalizowanych fragmentów, sekwencji, aby móc całościowo spojrzeć na tekst w jednej kompozycji. Sekwencja może być utworzona z jednego lub więcej fragmentów. Sekwencje tworzą jednostkę wyższą, która jest nazywana „sekcją”. Sekcje z kolei składają się na książkę¹⁵⁰. Sekwencje zostaną przeanalizowane w podobny sposób jak fragmenty i części oraz ukazane zostaną zależności wewnątrz badanej jednostki, a także jej spójność.

¹⁵⁰ Por. R. MEYNET, *Trattato...*, s. 194-201.

Wstęp (J 13,31-32)

13³¹Gdy więc **WYSZEDŁ**, mówi Jezus: **TERAZ** wslawiony_został Syn Człowieka, i Bóg wslawiony_został w nim. ³²[Jeśli Bóg wslawiony_został w nim] i Bóg wslawi Go w nim, i **ZARAZ** wslawi GO.

Sekwencja I (J 13,33-14,14)

³³Dzieci, jeszcze mało z wami jestem. Szukać_będziecie mnie, i jako rzekłem Judejczykom, że: Gdzie ja **IDE**, wy nie możecie przyjść, i wam mówię **TERAZ**. ³⁴*Przykazanie nowe* daję wam, aby **miłowaliście** jedni_drugich. Jako **umilowałem** was, aby i wy **miłowaliście** jedni_drugich. ³⁵W tym poznają wszyscy, że moimi uczniami jesteście, jeśli **miłość** mieć_będziecie (między) sobą_nawzajem. ³⁶Mówi mu Szymon Piotr: Panie, gdzie **IDZIESZ**? Odpowiedział [mu] Jezus: Gdzie **IDE**, nie możesz mi **TERAZ** potowarzyszyć, będziesz_towarzyszyć zaś **PÓŹNIEJ**. ³⁷Mówi mu Piotr: Panie, dla czego nie mogę tobie potowarzyszyć **TERAZ**? Życie me za ciebie położę. ³⁸Odpowiada Jezus: Życie twe za mnie położysz? Amen, amen mówię ci, nie kogut zawoła, kiedy wyprzesz_się mnie trzykroć. ¹⁴**Nie niech_wpada_w_zamęt wasze serce, WIERZYCIE** w Boga i we mnie **WIERZCIE**. ²W domu OJCA mego miejsca_do_mieszkania liczne są. Jeśli zaś nie, powiedziałbym wam, że **PODAŻAM** przygotować miejsce wam? ³A jeśli **PODAŻĘ** i przygotuję miejsce wam, znowu **przychodzę i zabiorę z sobą was do mnie**, aby gdzie jestem ja i wy byliście. ⁴I gdzie [ja] **ODCHODZĘ**, *znacie drogę*. ⁵Mówi mu Tomasz: Panie, nie wiemy, gdzie **IDZIESZ**. Jak możemy drogę *znać*? ⁶Mówi mu Jezus: Ja jestem droga, i prawda, i życie. Nikt (nie) przychodzi do OJCA, jeśli nie przeze mnie. ⁷Jeśli **poznaliście** mnie, i OJCA mego **poznacie**. I od **TERAZ** **poznajecie** go i **ujrzeliście** go. ⁸Mówi mu Filip: Panie, pokaż nam OJCA i wystarczy nam. ⁹Mówi mu Jezus: Tyle czasu z wami jestem i nie **poznałeś** mnie, Filipie? (Ten), (który_ujrzał) mnie, **ujrzał** OJCA. Jak ty mówisz: Pokaż nam OJCA? ¹⁰**NIE WIERZYSZ**, że ja w OJCU i OJCIEC we mnie jest? Rzeczy, które ja mówię wam, ode mnie_samego nie mówię. Zaś OJCIEC we mnie pozostający **CZYNI** dzieła jego. ¹¹**WIERZCIE** mi, że ja w OJCU i OJCIEC we mnie. Jeśli zaś nie, z_powodu dzieł tych **WIERZCIE**. ¹²Amen, amen mówię wam, **WIERZĄCY** we mnie dzieła, które ja **CZYNIĘ**, i_on **UCZYNI**, i większe (od)_tych **UCZYNI**, bo ja do OJCA **WYRUSZAM**. ¹³I to, (o)_co poprosicie w imię me, to **UCZYNIĘ**, aby wslawiony_został OJCIEC w Synu. ¹⁴Jeśli (o)_coś poprosicie mnie w imię me, ja **UCZYNIĘ**.

Kompozycja tekstu rozpoczyna się od J 13,31, czyli po wyjściu Judasza z Wieczernika: „Gdy więc wyszedł, mówi Jezus...”. Jest to moment, w którym Syn Człowieczy zostaje otoczony chwałą. Swoje słowa Jezus kieruje do jedenastu uczniów, którzy pozostali z Nim. Mamy zatem wstęp, informujący czytelnika, w którym momencie rozpoczyna się mowa pożegnalna. W sekwencji pierwszej, wielkości jednego fragmentu, głównym motywem jest wiara. Zauważyć można, że w omawianej jednostce występuje *commoratio* (epimone), czyli ciągle powracanie do pewnej myśli. Jezus wzywa uczniów do wiary: „wierzycie w Boga i we mnie wiercie” (J 14,1), później pojawia się zwątpienie: „Nie wierzysz, że ja w Ojcu i Ojciec we mnie jest?” (J 14,10), następnie ponowne wezwanie: „Wiercie mi, że ja w Ojcu i Ojciec we mnie. Jeśli zaś nie, z powodu

dziel tych wierzcie (J 14,11) i w końcu uroczysta formuła: „Amen, amen mówię wam, wierzący we mnie dzieła, które ja czynię, i on uczyni, i większe od tych uczyni” (J 14,12). Wiara pozwoli uczniom zrozumieć, dlaczego Jezus musi odejść i dokąd podąży. Na razie uczniowie nie rozumieją Jego słów, stąd zakłopotanie wśród nich: „Panie, gdzie idziesz?” (J 13,36); „Panie, dla czego nie mogę tobie potowarzyszyć teraz” (J 13,37); „Panie, nie wiemy, gdzie idziesz” (J 14,5); „Panie, pokaż nam Ojca” (J 14,8). W omawianej jednostce występuje również wezwanie do miłości: „Przykazanie nowe daję wam, aby miłowaliście jedni drugich. Jako umiłowałem was, aby i wy miłowaliście jedni drugich” (J 13,34). Braterska miłość będzie znakiem tego, że apostołowie są uczniami Jezusa, a więc wierzącymi w Niego (J 13,35). Dostrzec można, że wzajemna miłość powiązana jest z wiarą, ponieważ winna ona być na wzór miłości Chrystusa. Pierwsza sekwencja ma charakter pocieszenia, o czym świadczą wyrażenia: „Nie niech wpada w zamęt wasze serce” (J 14,1); „A jeśli podążę i przygotuję miejsce wam, znowu przychodzę i zabiorę z sobą was do mnie, aby gdzie jestem ja i wy byliście” (J 14,3); „Jeśli o coś poprosicie w imię me, ja uczynię” (J 14,14).

Sekwencja II (J 14,15-31)

¹⁵Jeśli **MIŁOWAĆ_BĘDZIECIE** mnie, przykazań moich strzec_będziecie. ¹⁶I_ja poproszę OJCA i innego pocieszyciela da wam, aby z wami na wiek był, ¹⁷ducha prawdy, którego **świat** nie może przyjąć, bo nie widzi go ani zna. Wy znacie go, bo u was pozostaje i w was będzie. ¹⁸Nie opuszczę was sierotami, przychodzę do was. ¹⁹Jeszcze mało i **świat** mnie już nie widzi, wy zaś widzicie mnie, bo ja żyję i wy żyć_będziecie. ²⁰W owym dniu poznacie wy, że ja w OJCU mym i wy we mnie i_ja w was. ²¹Mający przykazania me i strzegący je, ten jest **MILUJĄCY** mnie. Zaś **MILUJĄCY** mnie **UMIŁOWANY_BĘDZIE** przez OJCA mego, i_ja **MIŁOWAĆ_BĘDĘ** go i **uczynię**_widzialnym mu siebie. ²²Mówi mu Juda, nie Iskariota: Panie, [i] co stało się, że nam masz **czynić**_widzialnym siebie i nie **światu**? ²³Odpowiedział Jezus i rzekł mu: Jeśli ktoś **BĘDZIE_MIŁOWAĆ** mnie, słowa mego strzec_będzie, i OJCIEC mój **MIŁOWAĆ_BĘDZIE** go, i do niego przyjdziemy i (za)mieszkanie u niego **uczynimy**. ²⁴Nie **MILUJĄCY** mnie słów mych nie strzeże. I słowo, które słyszycie, nie jest moje, ale tego, (który posłał) mnie, OJCA. ²⁵To rzekłem wam u was pozostając. ²⁶Zaś pocieszyciel, Duch Święty, którego pośle OJCIEC w imieniu mym, ów was nauczy wszystkiego i przypomni wam wszystko, co powiedziałem wam [ja]. ²⁷Pokój zostawiam wam, pokój mój daję wam. Nie jako **świat** daje, ja daję wam.

Nie niech_wpada_w_zamęt wasze serce ani niech_trwoży się. ²⁸Usłyszeliście, że ja powiedziałem wam: Odchodzę i przychodzę do was. Jeśli **MIŁOWALIBYŚCIE** mnie, uradowalibyście się, że idę do OJCA, bo OJCIEC większy (ode) mnie jest. ²⁹I teraz rzekłem wam, zanim (ma) stać się, aby kiedy stanie się, uwierzyliście. ³⁰Już nie wiele mówić_będę z wami, przychodzi bowiem **świata** władca. I we mnie nie ma nic. ³¹Ale by poznał **świat**, że **MILUJĘ** OJCA, i jako przykazał mi OJCIEC, tak **czynię**. Podnoście się, idziemy stąd.

Sekwencja druga składa się z dwóch fragmentów ściśle ze sobą powiązanych. Tekst przepelniony jest terminem „miłować”. W omawianej jednostce słowo „miłować” łączy się z osobą Ojca, z osobą Syna, a w konsekwencji również z uczniami, którzy miłując Jezusa i przestrzegając Jego przykazań mają dostęp do Jego objawienia: „Mający przykazania me i strzegący je, ten jest miłujący mnie. Zaś miłujący mnie umiłowany będzie przez Ojca mego, i ja miłować będę go i uczynię widzialnym mu siebie” (w. 21). Sekwencja posiada również paralelizmy synonimiczne pomiędzy fragmentem pierwszym i fragmentem drugim, gdzie drugi fragment zawiera powtórzenie rozważań wyrażonych w poprzedniej jednostce, za pomocą myśli tożsamyh lub bliskoznacznycch. W wersecie 19. Jezus informuje uczniów, że niedługo świat nie będzie Go już oglądał: „Jeszcze mało i świat mnie już nie widzi”, z kolei w wersecie 30. zwraca On uwagę, że również z uczniami nie pozostało mu wiele czasu: „Już niewiele będę mówić z wami”. Terminy „jeszcze mało” i „niewiele”, potwierdzają nadchodzący czas odejścia Jezusa. Jednocześnie jednostka zawiera potwierdzenie powrotu Jezusa: „Nie opuszczę was sierotami, przychodzę do was” (w. 18); „do niego przyjdziemy i zamieszkanie u niego uczynimy” (w. 23); „odchodzę i przychodzę do was” (w. 28). Kolejny paralelizm zauważyć można w wersecie 20.: „w owym dniu poznacie wy, że ja w Ojcu mym i wy we mnie i ja w was” oraz wersecie 29.: „I teraz rzekłem wam, zanim ma stać się, aby kiedy stanie się, uwierzyliście:.. Terminy „w owym dniu” i „teraz” odnoszą się do czasu, z kolei terminy „poznać” oraz „uwierzyć” należą do tego samego pola semantycznego. W omawianej jednostce występuje również paralelizm antytetyczny. W wersety 16-17. i 26. Jezus zapowiada posłanie Parakleta, natomiast w wersecie 30. znajduje się zapowiedź nadejścia władcy tego świata. Wersety te łączą się ze sobą antytetycznie, przedstawiając dwie opozycyjne względem siebie osoby: Ducha Świętego i szatana. Warto zwrócić uwagę, że Jezus, zapowiadając Parakleta, mówi o posłaniu Go przez Ojca w Jego imieniu, w przeciwieństwie do władcy tego świata, który nadchodzi, ale nie ma on nic w Jezusie.

Sekwencja III (J 15,1-17)

15 ¹Ja jestem winorośl prawdziwa, a OJCIEC mój rolnik jest. ²Każdy pęd we mnie nie niosący owocu, odrywa go, i każdy **owoc niosący** oczyszcza go, aby **owoc liczniejszy niósł**. ³Już wy czyści jesteście z powodu słowa, które rzekłem wam. **Pozostańcie we mnie**, i ja w was. Jak pęd **nie może owocu nieść z siebie**, jeśli nie pozostaje w winorośli, tak ani wy, jeśli nie we mnie pozostajecie. ⁴Ja jestem winoroślą, wy pędami. **Pozostający we mnie** i ja w nim, **ten niesie owoc liczny**, bo bez mnie nie możecie **CZYNIĆ** nic. ⁵Jeśli nie ktoś pozostałby we mnie, wyrzucony zostałby na zewnątrz, jak pęd i wysuszyłby się; i zbierają je i w ogień rzucają, i pali się. **Jeśli pozostaniecie we mnie** i słowa me **w was pozostaną**, **CO ZECHCECIE POPROŚCIE SOBIE I STANIE SIĘ WAM**. ⁶W tym wysławiony został OJCIEC mój, żeby **owoc liczny przynosisiście i staliście się mi uczniami**. ⁷Jako **UMIŁOWAŁ** mnie OJCIEC, i ja was **UMIŁOWAŁEM**. **Pozostańcie** w **MIŁOŚCI** mojej. ⁸Jeśli **przykazań** mych strzec będziecie, **pozostaniecie** w **MIŁOŚCI** mej, jak ja **przykazań** OJCA mego ustrzegłem i **pozostaję** w Jego **MIŁOŚCI**. ⁹To rzekłem wam, aby radość moja w was była i radość wasza wypełniła się.

¹⁰To jest **przykazanie** moje, aby **MIŁOWALIŚCIE** siebie nawzajem, jak **UMIŁOWAŁEM** was. ¹¹Większej (od) tej **MIŁOŚCI** nikt (nie) ma, żeby ktoś duszę jego położył za przyjaciół jego. ¹²Wy przyjaciółmi moimi jesteście, jeśli **CZYNIĆ** będziecie, co ja **przykazuję** wam. ¹³Już nie nazywam was niewolnikami, bo niewolnik nie wie, co **CZYNI** jego pan. Was zaś nazwałem przyjaciółmi, bo wszystko, co usłyszałem od OJCA mego, dałem poznać wam. ¹⁴Nie wy mnie wybraliście sobie, **ale ja wybrałem sobie was** i położyłem was, aby wy szliście i **owoc nieśliście, i owoc wasz trwał**, aby to (O) **COKOLWIEK POPROŚCIE OJCA W IMIĘ ME, DAŁ WAM**. ¹⁵To **przykazuję** wam, aby **MIŁOWALIŚCIE** jedni drugich.

Misja uczniów, jaką jest „niesienie owocu” oraz przykazanie wzajemnej miłości, to wątki pojawiające się w obu fragmentach, z których składa się trzecia sekwencja. Oba motywy skupiają się wokół głównego tematu jednostki, czyli trwania w Chrystusie, który zawarty jest w alegorii o winnym krzewie. Jezus wielokrotnie wzywa do trwania w relacji z Nim, bo tylko w ten sposób zaowocuje posłannictwo uczniów: „pozostający we mnie i ja w nim, ten niesie owoc liczny” (w. 5). Relacja z Jezusem przeradza się w przyjaźń: „Już nie nazywam was niewolnikami, bo niewolnik nie wie, co czyni jego pan. Was zaś nazwałem przyjaciółmi” (w. 15). Zauważyć można, że przyjaźń ta, oprócz przywilejów: „wszystko co usłyszałem od Ojca mego, dałem poznać wam” (w. 15), ma też pewne zobowiązania: „wy przyjaciółmi moimi jesteście, jeśli czynić będziecie, co ja przykazuję wam”. Oba fragmenty wzajemnie się uzupełniają za pomocą wyrazów łączących: „miłować” (w. 9.12.17); „miłość” (w. 9.10.13); „czynić” (w. 5.14.15); „nieść owoc” (w. 2.4.5.8.16). Zależnościami, które potwierdzają komplementarność sekwencji są również wyrażenia symetryczne: „co zechcecie poproście sobie i stanie się wam” (w. 7); „o cokolwiek poprosicie Ojca w imię me, dał wam” (w. 16) oraz bliskoznaczące: „staliście się mi uczniami” (w. 8); „ja wybrałem sobie was” (w. 16); „jeśli przykazań mych strzec

będziecie, pozostaniecie w miłości mojej” (w. 10) „to jest przykazanie moje, aby miłowaliście siebie nawzajem, jak umiłowałem was” (w. 12); „to przykazałem wam, aby miłowaliście jedni drugich” (w. 17).

Sekwencja IV (J 15,18-16,15)

¹⁸Jeśli *świat* was *NIENAWIDZI*, wiedzcie, że mnie wcześniej (od) was *ZNIENAWIDZIŁ*. ¹⁹Gdyby ze *świata* byliście, *świat* (co) własne kochałby. Że zaś ze *świata* nie jesteście, ale ja wybrałem sobie was ze *świata*, dlatego *NIENAWIDZI* was *świat*. ²⁰Przypomnijcie sobie słowo, które ja powiedziałem wam: Nie jest niewolnik większy (od) pana jego. Jeśli mnie *PRZEŚLADOWALI*, i was *PRZEŚLADOWAĆ BĘDĄ*. Jeśli słowo me ustrzegli, i waszego strzec będą. ²¹Ale to wszystko czynić będą wobec was z powodu imienia mego, bo nie znają (**Tego**), (**który posłał**) mnie. ²²Gdyby **nie przyszedłem** i (nie) powiedziałem im, **GRZECHU** nie mieli(by). Teraz zaś pretekstu nie mają co do **GRZECHU** ich. ²³Mnie *NIENAWIDZĄCY* i OJCA mego *NIENAWIDZI*. ²⁴Gdyby dzieł nie uczyniłem wśród nich, których nikt inny (nie)uczynił, **GRZECHU** nie mieli(by). Teraz zaś i ujrzeni i *ZNIENAWIDZILI* i mnie, i OJCA mego. ²⁵Ale aby wypełniło się słowo, (to) w Prawie ich napisane, że: *ZNIENAWIDZILI* mnie bez powodu. ²⁶Kiedy **przyjdzie Poczyszyciel**, którego **ja pošę wam od OJCA Duch Prawdy**, który od OJCA **wychodzi**, ów zaświadczy o mnie. ²⁷I wy zaś świadczycie, bo od początku ze mną jesteście. ¹⁶¹ To powiedziałem wam, aby nie potknęliście się. ²**WYKLUCZONYM Z SYNAGOGI** uczynią was. Ale **przychodzi** godzina, żeby każdy (**KTÓRY ZABIŁ**) *WAS*, uważał, (że) akt kultu (przynosi) Bogu. ³I to uczynią, bo nie poznali OJCA ani mnie. ⁴Ale to rzekłem wam, aby kiedy **przyjdzie** godzina ich, przypomnieliście sobie (to), że ja powiedziałem wam. Tego zaś wam od początku nie powiedziałem, bo z wami byłem.

⁵Teraz zaś **odchodzę do tego, (który posłał)** mnie, i nikt z was (nie) pyta mnie: Gdzie **odchodzisz**? ⁶Ale że to rzekłem wam, smutek napełnił wasze serce. ⁷Ale ja prawdę mówię wam, pożyteczne jest wam, aby ja **odszedłem**. Jeśli bowiem nie **odejdę, Poczyszyciel nie przyjdzie** do was. Jeśli zaś **pójdę, pošę go do was**. ⁸I **przyszedłszy** ów przekona *świat* co do **GRZECHU**, i co do sprawiedliwości, i co do *SĄDU*. ⁹Co do **GRZECHU**, bo nie wierzą we mnie. ¹⁰Co do sprawiedliwości zaś, bo do OJCA **odchodzę** i już **nie** widzicie mnie. ¹¹Co do zaś *SĄDU*, bo władca *świata* tego jest **OSĄDZONY**. ¹²Jeszcze wiele mam wam mówić, ale nie możecie znieść teraz. ¹³Kiedy zaś **przyjdzie on, Duch Prawdy**, poprowadzi was w prawdzie całej; nie bowiem mówić będzie od siebie, ale ile usłyszysz mówić będzie i **przychodzące** oznajmi wam. ¹⁴On mnie wsławi, bo z mojego weźmie i oznajmi wam. ¹⁵Wszystko, ile ma OJCIEC, moje jest. Dla tego powiedziałem, że z mego bierze i oznajmi wam.

Sekwencja czwarta, złożona z dwóch fragmentów, ma wydźwięk negatywny. Obie jednostki mówią o nienawiści (J 15,18-19.23-25), prześladowaniu (J 15,20), wykluczeniu z synagogi (J 16,1), grzechu (J 15,22-23; 16,8-9), śmierci (J 16,2) i osądzie (J 16,8.11). Mimo charakteru pejoratywnego omawianej sekwencji, oba fragmenty kończą się pozytywnie względem uczniów. W pierwszym fragmencie Jezus uświadamia uczniów, że przyjdzie czas, w którym świat odpowie za swoje czyny: „I to uczynią, bo nie poznali Ojca ani mnie. Ale to rzekłem wam, aby kiedy przyjdzie godzina ich, przypomnieliście sobie to, że ja wam powiedziałem” (J 16,3-4). W drugim fragmencie Jezus wyjaśnia, że Paraklet będzie tym, który: „przekona świat co do grzechu, i co do sprawiedliwości i co

do sądu” (J 16,8), a uczniów poprowadzi w prawdzie (por. J 16,13) oraz wsławi Go, oznajmiając im rzeczy przyszłe (por. J 16,13-14). Chrystus tłumaczy uczniom, że wszelkie prześladowania ze strony świata spowodowane są nieznaną Ojca i Syna: „Ale to wszystko czynić będą wobec was z powodu imienia mego, bo nie znają Tego, który posłał mnie” (J 15,21); „I to uczynią, bo nie poznali Ojca ani mnie” (J 16,3). Świat stoi w opozycji do uczniów, dlatego, że zostali oni wybrani ze świata przez Jezusa (por. J 15,19). Panem uczniów stał się Chrystus, natomiast władcą świata, a więc tych, którzy Go odrzucili jest szatan.

Sekwencja V (J 16,16-33)

¹⁶**MAŁO** i już nie widzicie mnie, i znów **MAŁO** i zobaczycie mnie. ¹⁷Powiedzieli więc z uczniów jego do siebie nawzajem: Co jest to, co mówi nam: **MAŁO** i nie widzicie mnie, i znów **MAŁO** i zobaczycie mnie? I: Bo odchodzę do OJCA? ¹⁸Mówili więc: Co jest to, [co mówi], „**MAŁO**”? Nie wiemy, co mówi. ¹⁹Poznał Jezus, że chcieli go pytać i powiedział im: Co do tego szukacie (między) sobą, że powiedziałem: **MAŁO** i nie widzicie mnie, i znów **MAŁO** i zobaczycie mnie? ²⁰Amen, amen mówię wam, że **plakać będziecie** i **zawodzić będziecie** wy, zaś **świat** **radować się** będzie. Wy **będziecie zasmuceni**, ale **smutek** wasz **radością** stanie się. ²¹Kobieta, kiedy rodziłaby, **smutek** ma, bo przyszła godzina jej. Kiedy zaś urodzi się dziecko, już nie przypomina sobie **ucisku** z powodu **radości**, że zrodził się człowiek na **świat**. ²²I wy więc teraz wprowadźcie **smutek** macie, znów jednak zobaczę was, i **uraduje się** wasze serce, i **radości** waszej nikt (nie) zabiera od was.

²³I **W OWYM DNIU** mnie nie zapytacie (o) nic. Amen, amen mówię wam, jeśli (o) coś poprosicie OJCA w imię me, da wam. ²⁴Aż do teraz nie poprosiliście (o) nic w imię me. proście i otrzymacie, aby **radość** wasza była wypełniona. ²⁵Te (rzeczy) w przypowieściach rzekłem wam. **PRZYCHODZI GODZINA**, gdy już nie w przypowieściach powiem wam, ale otwarcie co do OJCA oznajmię wam. ²⁶**W OWYM DNIU** w imię me poprosicie sobie, nie mówię wam, że ja prosić będę OJCA co do was. ²⁷Sam bowiem OJCIEC kocha was, bo wy mnie ukochaliście i uwierzyliście, że ja od Boga wyszedłem. ²⁸Wyszedłem od OJCA i przyszedłem na **świat**. Z powrotem opuszczam **świat** i idę do OJCA. ²⁹Mówią uczniowie jego: Oto teraz otwarcie mówisz i przypowieści żadnej (nie) mówisz. ³⁰Teraz wiemy, że wiesz wszystko i nie potrzebę masz, aby ktoś cię pytał. W tym wierzymy, że od Boga wyszedłeś. ³¹Odpowiedział im zaś Jezus: Teraz wierzycie? ³²Oto **PRZYCHODZI GODZINA** i nadeszła, aby **rozproszyliście się** każdy do swoich i mnie samego zostawiliście. A nie jestem sam, bo OJCIEC ze mną jest. ³³To rzekłem wam, aby we mnie pokój mieliście. W **świecie ucisk** macie, ale miejcie **odwagę**, ja zwyciężyłem **świat**.

W sekwencji piątej Jezus zapowiada swoje powtórne przyjście: „mało i już nie widzicie mnie, i znów mało i zobaczycie mnie” (w. 16). Jednostka składa się z dwóch fragmentów połączonych ze sobą paralelizmem syntetycznym, czyli fragment drugi jest uzupełnieniem treści z fragmentu pierwszego. W pierwszym fragmencie zauważyć można dezorientację uczniów, nierozumiejących słów Jezusa i zadających pytanie: „Co jest to, co mówi nam: mało i nie widzicie mnie, i znów mało i zobaczycie mnie? I: Bo

odchodzę do Ojca?” (w. 17), natomiast fragment drugi rozpoczyna się słowami Jezusa: „I w owym dniu nie zapytacie mnie o nic”. (w. 23a). Jezus ma świadomość, że uczniowie mogą nie rozumieć Jego słów, metafor i przypowieści, dlatego mówi dalej: „Te rzeczy w przypowieściach rzekłem wam. Przychodzi godzina, gdy już nie w przypowieściach powiem wam, ale otwarcie co do Ojca oznajmię wam” (w. 25). Pod koniec pierwszej jednostki, w wersecie 21. Jezus przedstawia obraz kobiety rodzącej, która po porodzie, nie przypomina sobie o ucisku, ale raduje się z powodu przyjścia dziecka na świat. Na końcu fragmentu drugiego Jezus uspokaja uczniów, mówiąc: „To rzekłem wam, aby we mnie pokój mieliście. W świecie ucisk macie, ale miejcie odwagę, ja zwyciężyłem świat” (w. 33). Tak, jak kobieta zapomina o ucisku po wydaniu na świat nowego życia, tak uczniowie zapomną o ucisku w świecie, gdy Chrystus powróci i nastanie nowe życie, w którym śmierci już nie będzie. Zapowiedź powtórnego przyjścia Chrystusa pojawia się wielokrotnie w badanej sekwencji: „i znów mało i zobaczycie mnie” (w. 16); „znów jednak zobaczę was” (w. 22); „w owym dniu nie zapytacie mnie o nic” (w. 23); „przychodzi godzina, gdy już nie w przypowieściach powiem wam” (w. 25); „w owym dniu w imię me poprosicie sobie” (w. 26a). Ów dzień i godzina, która nadchodzi dotyczą odejścia i powrotu Chrystusa.

Przeanalizowane sekwencje tekstu J 13,31–16,33 tworzą kompozycję symetryczno-koncentryczną: wstęp/ABCB’A’. Poszczególnym sekwencjom nadano tytuły zgodnie z głównym tematem z nich wypływającym.

	WSTĘP	J 13,31-32
A	POWRÓT JEZUSA DO DOMU OJCA WEZWANIE DO WIARY	J 13,33-14,14
B	MIŁOŚĆ I TROSKA	J 14,15-31
C	ZJEDNOCZENIE Z CHRYSTUSEM	J 15,1-17
B’	NIENAWIŚĆ I PRZEŚLADOWANIE	J 15,18-16,15
A’	POWTÓRNE PRZYJŚCIE CHRYSTUSA WYZNANIE WIARY	J 16,16-33

Sekwencje połączone są ze sobą tematycznie. Sekwencja A łączy się z sekwencją A'. Obie jednostki dotyczą odejścia i powrotu Chrystusa oraz wezwania do wiary i wyznania wiary uczniów. Tekst sekwencji B i B' skupia się na uczuciach oraz na zachowaniu. Z jednej strony są to uczucia Jezusa i apostołów względem siebie oraz uczucia świata, który nienawidzi uczniów, z drugiej zachowanie Jezusa, który troszczy się o uczniów oraz zachowanie świata, który będzie ich prześladował. Sekwencja centralna (C) dotyczy zjednoczenia z Chrystusem i trwania w Nim. Łączy się ona z sekwencją B i B', ponieważ wskazuje na zalety i konsekwencje relacji uczniów z Jezusem. Ci, którzy są z Nim zjednoczeni, mają dostęp do Jego miłości i miłości Ojca, będąc jednocześnie znienawidzeni i prześladowani przez świat. Jezus będzie się o nich troszczył, wyśle im Parakleta, nie zostawi ich sierotami, natomiast Ci, którzy nie poznali Syna, nie uwierzyli w Niego, nie weszli w relację z Nim, są pod władzą szatana i tak jak on zostaną osądzeni. Sekwencja centralna łączy się również z sekwencją A, gdyż obie jednostki mówią o przykazaniu miłości.

Sekwencja A	Sekwencja A'
ODEJŚCIE	POWRÓT
<p>„Gdzie ja idę, wy nie możecie przyjść” (J 13,33);</p> <p>„Gdzie idę, nie możesz mi teraz potowarzyszyć”(J 13,36)</p> <p>„W domu Ojca mego miejsca do mieszkania liczne są. Jeśli zaś nie, powiedziałbym wam, że podążam przygotować miejsce wam?” (J 14,2);</p> <p>„I gdzie ja odchodzę znacie drogę” (J 14,4);</p> <p>„Ja jestem droga i prawda i życie. Nikt nie przychodzi do Ojca, jeśli nie przeze mnie” (J 14,6)</p> <p>„(...) bo ja do Ojca wyruszam” (J 14,12)</p>	<p>„Mało i już nie widzicie mnie i znów mało i zobaczycie mnie” (J 16,16);</p> <p>„I wy teraz wprowadźcie smutek macie, znów jednak zobaczę was i uraduje się wasze serce, i radości waszej nikt nie zabiera od was” (J 16,22)</p>
WEZWANIE DO WIARY	WYZNANIE WIARY
<p>„Wierzcie w Boga i we mnie wierzcie” (J 14,1);</p> <p>„Nie wierzysz, że ja w Ojcu i Ojciec we mnie jest” (J 14,10);</p> <p>„Wierzcie mi, że ja w Ojcu i Ojciec we mnie” (J 14, 11)</p>	<p>„Sam bowiem Ojciec kocha was, bo wy mnie ukochaliście i uwierzyliście, że ja od Boga wyszedłem” (J 16, 27);</p> <p>„W tym wierzymy, że od Boga wyszedłeś” (J 16, 30);</p> <p>„Teraz wierzycie?” (J 16, 31)</p>

Jezus mówi o domu Ojca. Termin οἶκος (dom) w tradycji biblijnej ma związek ze świątynią, czyli miejscem, w którym Bóg przebywa z ludźmi w rzeczywistości ziemskiej. Z kolei użyty tu termin οἶκλα (dom) nie ma powiązań ze świątynią, dlatego czytelnik nie kieruje swojej uwagi na miejsce geograficzne, lecz na osobową relację między Ojcem i Synem¹⁵¹. Dom Ojca w omawianej sekwencji nie oznacza miejsca, a relację, dlatego Jezus mówi do uczniów: „znacie drogę” i następnie wyjaśnia: „ja jestem drogą”. Uczniowie znają Jezusa, a tylko przez Niego można dojść do Ojca. Przysłówek μικρὸν (mało) oznacza chwilę, krótki odstęp czasu. Uczniowie mają świadomość, że Jezus musi odejść do Ojca, pogrążeni są w smutku, ale Jezus zapowiada im, że niedługo (μικρὸν) znów Go zobaczą. W sekwencji A' termin μικρὸν, który dotyczy paruzji, występuje aż siedem razy, podobnie jak objawienie, które rozpoczyna się słowami: „to powiedziałem wam (...)” (por. J 14,25.28; 15,11; 16,1. 4. 6. 33.) oraz wcielenie: „który z nieba zstępuje” (por. J 6, 33. 38. 41. 42. 50. 51. 58). Siedmiokrotne powtórzenie owych wyrażen może sugerować, iż paruzja, obok objawienia i wcielenia, jest jednym z głównych motywów teologicznych w Ewangelii Jana¹⁵². W sekwencji A Jezus wzywa uczniów do wiary, wskazując na jedność Ojca i Syna. W Ewangelii Jana nie może istnieć wiara w Syna bez wiary w Ojca i odwrotnie. Wezwanie do wiary może sugerować, że uczniowie mają jeszcze co do tego wątpliwości, co potwierdza pytanie Filipa: „Panie pokaż nam Ojca i wystarczy nam” (J 14,8). Jezus zaskoczony pytaniem ucznia, odpowiada: „Tyle czasu z wami jestem i nie poznałeś mnie, Filipie? Ten, który ujrzał mnie, ujrzał Ojca. Jak ty mówisz: Pokaż nam Ojca? Nie wierzysz, że ja w Ojcu i Ojciec we mnie jest?” (J 14,9-10). W sekwencji A' uczniowie dojrzeli do słów Jezusa i wyznają swoją wiarę: „W tym wierzymy, że od Boga wyszedłeś” (J 16,30).

¹⁵¹ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana...*, s. 89.

¹⁵² *Tamże*, s. 136.

Sekwencja B	Sekwencja B'
MIŁOŚĆ	NIENAWIŚĆ
<p>„Jeśli miłować będziecie mnie, przykazań moich strzec będziecie” (J 14,15);</p> <p>„Mający przykazania me i strzegący je, ten jest miłujący mnie. Zaś miłujący mnie umiłowany będzie przez Ojca mego, i ja miłować będę go i uczynię widzialnym mu siebie”. (J 14,21);</p> <p>„Jeśli ktoś będzie miłować mnie, słowa mego strzec będzie, i Ojciec mój miłować będzie go, i do niego przyjdziemy i zamieszkanie u niego uczynimy.” (J 14,23)</p>	<p>„Jeśli świat was nienawidzi, wiedzcie, że mnie wcześniej od was znienawidził. Gdyby ze świata byliście, świat co własne kochałby. Że zaś ze świata nie jesteście, ale ja wybrałem sobie was ze świata, dlatego nienawidzi was świat”(J 15,18-19);</p> <p>„Mnie nienawidzący i Ojca mego nienawidzi.” (J 15,23);</p> <p>„Teraz zaś i ujrzeli i znienawidzili i mnie, i Ojca mego. Ale aby wypełniło się słowo, to w Prawie ich napisane, że: Znienawidzili mnie bez powodu.” (J 15, 24-25)</p>
TROSKA	PRZEŚLADOWANIE
<p>„I ja poproszę Ojca i innego pocieszyciela da wam, aby z wami na wiek był” (J 14,16);</p> <p>„Nie opuszczę was sierotami, przychodzę do was.” (J 14,18);</p> <p>„Pokój mój zostawiam wam, pokój mój daję wam. Nie jako świat daje, ja daję wam. Nie niech wpada w zamęt wasze serce ani niech trwoży się” (J 14,27)</p>	<p>„Jeśli mnie prześladowali i was prześladować będą” (J 15,20);</p> <p>„Wykluczonym z synagogi uczynią was. Ale przychodzi godzina, żeby każdy który zabił was, uważał, że akt kultu przynosi Bogu.” (J 16,2)</p>

Między sekwencją B i B' występuje paralelizm antytetyczny. Sekwencja B skupia się na miłości i trosce, z kolei sekwencja B' opisuje nienawiść i prześladowanie. Dwie skrajne jednostki opisują korzyści zjednoczenia z Chrystusem i jej konsekwencje. Jezus w swojej misji jest posłuszny Ojcu, wypełnia Jego plan, strzeże Jego przykazań, ponieważ Go miłuje. W sekwencji B Chrystus zachęca uczniów, aby czynili oni tak samo: „jeśli miłować będziecie mnie, przykazań moich strzec będziecie” (J 14, 15). Miłowanie Syna jest jednocześnie miłowaniem Ojca. Miłość, jaką darzy Syn uczniów, przełożona jest na miłość Ojca do ludzi: „Mający przykazania me i strzegący je, ten jest miłujący mnie. Zaś miłujący mnie umiłowany będzie przez Ojca mego, i ja miłować będę go i uczynię widzialnym mu siebie” (J 14, 21). Głównym przykazaniem, które występuje w mowach pożegnanych Jezusa, jest przykazanie wzajemnej miłości. Jedność może pojawić się tylko wtedy, gdy uczucie jest odwzajemnione. Miłość jest również znakiem

rozpoznawczym uczniów Jezusa (por. J 13,35). Świat, który nie miłuje Chrystusa, nie strzeże Jego przykazań, chociaż widział Jego czyny i słyszał Jego słowa, jest wrogo nastawiony do uczniów. W sekwencji B' Jezus ostrzega swoich uczniów: „Jeśli świat was nienawidzi, wiedzcie, że mnie wcześniej od was znienawidził. Gdyby ze świata byliście, świat co własne kochałby. Że zaś ze świata nie jesteście, ale ja wybrałem sobie was ze świata, dlatego nienawidzi was świat” (J 15,18-19). Jak zauważa S. Mędała: „Nienawiść ze strony świata, który najpierw znienawidził Jezusa, a potem przeniósł swą nienawiść na Jego uczniów, stanowi odpowiedź na miłość, która wiąże wierzących. Nienawiść ta nie wynika z prawa natury, lecz pochodzi od świata zrodzonego z niewiary i nienawiści prawdy. Naturą bowiem świata jest nienawiść, zaś uczniów Jezusa miłość. Ze względu na wspólnotę uczniów z Jezusem, nienawiść do wierzących jest nienawiścią do Chrystusa, a nienawiść do Chrystusa jest nienawiścią do Ojca”¹⁵³. W sekwencji B Jezus wykazuje się troską o uczniów, zapowiadając im Parakleta, którego pośle od Ojca: „I ja poproszę Ojca i innego pocieszyciela da wam, aby z wami na wiek był” (J 14,16). W mowach pożegnalnych Jezusa zapowiedź posłania Parakleta występuje pięciokrotnie i wymienionych zostało Jego pięć funkcji: nauczy uczniów wszystkiego, zaświadczy o Chrystusie, będzie prowadził uczniów w prawdzie, oznajmi im rzeczy przyszłe i przekona świat co do grzechu, sprawiedliwości, sądu (por. J 14,16-17.26; 15,26; 16, 7-8.13). Odejście Jezusa jest tylko przejściowe, nie opuszcza On swoich uczniów: „nie opuszczę was sierotami, przychodzę do was” (J 14,18), dlatego uczniowie nie muszą się niepokoić: „Nie niech wpada w zamęt wasze serce ani niech trwoży się” (J 14,27). Gdy ktoś kocha, troszczy się o ukochaną osobę, gdy ktoś nienawidzi, prześladowuje znienawidzonego, dlatego Jezus w sekwencji B' zapowiada uczniom, że będą oni prześladowani: „jeśli mnie prześladowali i was prześladować będą” (J 15,20) i wskazuje, jak to prześladowanie będzie wyglądać: „Wykluczonym z synagogi uczynią was. Ale przychodzi godzina, żeby każdy który zabił was, uważał, że akt kultu przynosi Bogu.” (J 16,2).

¹⁵³ S. MĘDALA, *Natura i przeznaczenie świata według Ewangelii św. Jana*, w: F. GRYGLEWICZ (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, Lublin 1976, s. 217.

Sekwencja C (centrum)
TRWANIE W CHRYSZTUSIE
<p>„Pozostańcie we mnie i ja w was. Jak pęd nie może owocu nieść z siebie, jeśli nie pozostaje w winorośli, tak ani wy, jeśli nie we mnie pozostajecie” (J 15,4);</p> <p>„Ja jestem winoroślą, wy pędami. Pozostający we mnie i ja w nim, ten niesie owoc liczny, bo beze mnie nie możecie czynić nic” (J 15,5);</p> <p>„Jeśli pozostaniecie we mnie i słowa me w was pozostaną, co zechcecie poprosić sobie i stanie się wam” (J 15,7);</p> <p>„Jak umiłował mnie Ojciec, i ja was umiłowałem. Pozostańcie w miłości mojej” (J 15,9);</p> <p>„Jeśli przykazań mych strzec będziecie, pozostaniecie w miłości mej, jak ja przykazań Ojca mego ustrzegłem i pozostaje w Jego miłości” (J 15,10)</p>
PRZYKAZANIE MIŁOŚCI (Przyjaźń z Jezusem)
<p>„To jest przykazanie moje, aby miłowaliście siebie nawzajem, jak umiłowałem was” (J 15,12);</p> <p>„Większej od tej miłości nikt nie ma, żeby ktoś duszę jego położył za przyjaciół jego” (J 15,13);</p> <p>„Wy przyjaciółmi moimi jesteście, jeżeli czynić będziecie, co ja przykazuję wam” (J 15,14);</p> <p>„(...) Was zaś nazwałem przyjaciółmi” (J 15,15);</p> <p>„To przykazuję wam, aby miłowaliście jedni drugich” (J 15,17)</p>

Centralna sekwencja porusza dwa motywy: trwanie w Chrystusie i przykazanie wzajemnej miłości. W analizowanej jednostce Jezus posługuje się alegorią, czyli figurą retoryczną posiadającą dwa poziomy: zewnętrzny i wewnętrzny. Z jednej strony używa On obrazu winnego krzewu, z drugiej przekazuje ukryte w nim przesłanie¹⁵⁴. Tylko pędy, które pozostają w winorośli, mogą przynosić owoce, podobnie jak tylko Ci, którzy trwają w Chrystusie, mogą nieść liczny owoc, ponieważ bez Chrystusa nie są w stanie nic uczynić (por. J 15,5). Trwanie w Chrystusie nie polega na zwykłej deklaracji, ale przede wszystkim na czynach i życiowej postawie. Uczniowie winni przestrzegać przykazań, dzięki temu będą mogli trwać w miłości Chrystusa, tak jak On pozostaje w miłości Ojca, przestrzegając Jego przykazań (por. J 15,10). Warto zauważyć, że termin „przykazanie” (ἐντολή) pojawia się w liczbie mnogiej i liczbie pojedynczej. Chrystus nakazuje uczniom przestrzeganie przykazań, natomiast w J 15,12 mówi o jednym przykazaniu –

¹⁵⁴ I. GARGANO, *Lectio Divina do Ewangelii św. Jana*, cz. III, tł. K. STOPA, Kraków 2001, s. 77.

przykazaniu wzajemnej miłości, które jednocześnie personalizuje jako swoje własne: „To jest przykazanie moje, aby miłowaliście siebie nawzajem, jak ja was umiłowałem”. Uczniowie znają przykazania, które zostały dane Mojżeszowi na górze Synaj i winni są ich przestrzegać, ale Chrystus formułuje jeszcze jedno, swoje przykazanie, które jest przykazaniem nowym (por. J 13,34). Taka miłość jest ponad wszystkim i miłujący w ten sposób jest w stanie życie swoje oddać za przyjaciół (por. J 15,13). Jezus umierając na krzyżu za wszystkich, miłował właśnie taką miłością i dlatego daje uczniom nowe przykazanie, aby tworzyli oni społeczność miłości.

Kompozycja tekstu J 13,31-16,33 złożona jest ze wstępu (J 13,31-32) oraz pięciu sekwencji zatytułowanych: „Powrót Jezusa do domu Ojca. Wezwanie do wiary” (J 13,33-14,14); „Miłość i troska” (J 14,15-31); „Zjednoczenie z Chrystusem” (J 15,1-17); „Nienawiść i prześladowanie” (J 15,18-16,15); „Powtórne przyjście Chrystusa. Wyznanie wiary” (J 16,16-33).

ROZDZIAŁ III

GŁÓWNE IDEE ZAWARTE W J 13,31–16,33

W rozdziale trzecim zostanie określona kontekstualność głównych idei i wyrażań, wypływających z tekstu J 13,31–16,33. Przedstawione zostaną powiązania pomiędzy przeanalizowanymi jednostkami a innymi biblijnymi perykopami. Określenie kontekstu oraz interpretacja poszczególnych wyrażań, pozwoli na pełniejsze zrozumienie tekstu i wyciągnięcie wniosków teologicznych, ponieważ „nawet odległe miejsca pisma mogą wpływać na formę i treść pojedynczego fragmentu”¹⁵⁵.

3.1. Wsławiony Syn Człowieczy

Wyrażenie: „Teraz wsławiony został Syn Człowieka” (J 13,31) wskazuje na godzinę chwały Chrystusa. Grecki termin *ἐδοξάσθη* (wsławiony) pochodzi od rzeczownika *δόξα* (chwała) i oznacza honorowe wywyższenie¹⁵⁶. Hymn ten ma charakter triumfalny i nawiązuje do motywu z Iz 52,13. Odejście Chrystusa, które wiąże się ze śmiercią krzyżową, staje się jednocześnie Jego chwałą¹⁵⁷. Uwielbienie Jezusa dokonuje się na krzyżu, a dzięki Jego śmierci objawia się również chwała Boża¹⁵⁸. Autor czwartej Ewangelii często posługuje się terminem „chwała”, podkreślając treść objawienia: „A słowo stało się ciałem i zamieszkało wśród nas. I oglądaliśmy Jego chwałę, chwałę, jaką Jednorodzony otrzymuje od Ojca, pełen łaski i prawdy” (J 1,14). Jezus objawiał swoją chwałę w Kanie Galilejskiej: „Taki to początek znaków uczynił Jezus w Kanie Galilejskiej. Objawił swoją chwałę i uwierzyli w Niego Jego uczniowie” (J 2,11); pouczał, że chwała pochodzi od Boga: „Jak możecie uwierzyć, skoro od siebie wzajemnie odbieracie chwałę, a nie szukacie chwały, która pochodzi od samego Boga?” (J 5,44 por. J 7,18); wskazywał, że chwała Boża przechodzi na Syna: „Choroba ta nie zmierza ku śmierci, ale ku chwale Bożej, aby dzięki niej Syn Boży został otoczony chwałą” (J 11,4) oraz tłumaczył, że można ją ujrzyć dzięki wierze: „Czyż nie powiedziałem ci, że jeśli uwierzysz, ujrzysz chwałę Bożą?” (J 11,40).

¹⁵⁵ R. BARTNICKI, K. KLÓSEK, *Metody interpretacji Nowego Testamentu. Wprowadzenie*, Kraków 2014, s.57.

¹⁵⁶ J. DROZD, *Chwała Chrystusa*, w: F. GRYGLEWICZ (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, Lublin 1976, s. 75.

¹⁵⁷ B. KL`USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 143.

¹⁵⁸ S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana...*, s. 80.

W Biblii hebrajskiej słowo *kabod* (chwała) oznacza nałożenie na coś ciężaru¹⁵⁹. Jak zauważa prof. Branislav Kl'uska: „Waga jakiegoś bytu w jego istnieniu określa jego znaczenie, chwałę rodzącą się z tego znaczenia (...). Wyrażenie «chwała Boga» oznacza Boga samego, gdy okazuje się On w całej mocy swojego bytu. Oznacza doświadczenie przez człowieka obecności Boga”¹⁶⁰. Chwała Boża w Starym Testamencie objawia się w postaci ognia: „A widok chwały Pana był w oczach Izraelitów jak ogień pożerający na szczycie góry” (Wj 24,17) oraz obłoku: „Wtedy to obłok okrył Namiot Spotkania, a chwała Pana napełniła przybytek” (Wj 40,34 por. 1 Krl 8,11). Prorok Ezechiel opisuje chwałę Pana, która opuszcza próg świątyni Salomona razem z cherubami (por. Ez 10, 18-19)¹⁶¹, zatrzymuje się na górze, która leży na wschód od miasta (por. Ez 11,22-23)¹⁶², a następnie powraca, aby zamieszkać w nowej świątyni (Ez 43,1-5)¹⁶³. Chwała Pana widoczna jest również w dziełach i znakach: „Wszyscy, którzy widzieli moją chwałę i znaki, które działałem w Egipcie i na pustyni, a wystawiali Mnie na próbę już dziesięciokrotnie i nie słuchali mego głosu, ci nie zobaczą kraju, który obiecałem pod przysięgą ich ojcom” (Lb 14,22-23). Chwała przypisywana jest Bogu, wskazując na Jego majestat, wspaniałość i potęgę, która objawiona została w dziele stworzenia.

W J 13,31-32 można dostrzec pewien paradoks. Jezus, który wie, że nadchodzi Jego godzina i poniesie śmierć męczeńską, mówi o chwale. To samo powtarza w swojej modlitwie do Ojca: „Ojcze, nadeszła godzina. Otocz swego Syna chwałą, aby Syn Ciebie nią otoczył” (J 17,1). Upokarzającej śmierci krzyżowej Jezus nadaje nowy sens. W momencie ukrzyżowania, upokorzenie zamienia się w adorację, a śmierć w wywyższenie: „teraz wślawiony został Syn Człowieka, i Bóg wślawiony został w nim” (J 13,31). Synowi również przysługuje chwała, podobnie jak Ojcu¹⁶⁴, ponieważ jest On: „odblaskiem Jego chwały i odbiciem Jego istoty, podtrzymuje wszystko słowem swej potęgi, a dokonawszy oczyszczenia z grzechów, zasiadł po prawicy Majestatu na wysokościach” (Hbr 1,3). Chwała Syna Bożego jest chwałą pierwotną, odwieczną, którą posiadał jeszcze przed stworzeniem świata: „A teraz Ty, Ojcze, otocz Mnie u siebie tą chwałą, którą miałem u Ciebie wpierw, zanim świat powstał” (J 17,5). W. Thüsing

¹⁵⁹ F. MARTIN, W.M. WRIGHT IV, *Ewangelia według św. Jana. Katolicki Komentarz do Pisma Świętego*, tł. J. Czapczyk, Poznań 2020, s. 11.

¹⁶⁰ B. KL'USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 145.

¹⁶¹ Por. A. S. JASIŃSKI OFM, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 6-10*, Opole 2017, s. 228-233.

¹⁶² Por. *Tenże, Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 11-15*, Opole 2018, 76-82.

¹⁶³ F. MARTIN, W.M. WRIGHT IV, *Ewangelia według św. Jana...*, s. 11.

¹⁶⁴ D. GAIDA, *Bóg jednoczący ludzi z Sobą i między sobą w Ewangelii św. Jana*, Kraków 2020, s. 167.

zauważa, że chwała Logosu jest „odblaskiem i mocą Bożej miłości”¹⁶⁵ oraz odbiciem jedności Ojca i Syna. Odwieczna chwała Syna Bożego jest tą samą chwałą, co chwała Ojca i obecna jest w całej pełni, natomiast w aspekcie historiozbowym ludzka natura wcielonego Logosu, czyli ziemski Jezus, jest przeoblekany chwałą Bożą, która manifestuje się w dziele zbawczym: „W śmierci Jezus zyskuje chwałę nie dla swojej osoby, lecz dla swojego człowieczeństwa, aby mogli w nim uczestniczyć wierzący”¹⁶⁶. Orygenes z kolei wskazuje, że: „Syn zatem, który zna Ojca, został otoczony chwałą przez samo Jego poznanie – jest to bowiem najwyższe dobro, które prowadzi do doskonałego poznania, takiego, w jakim Syn zna Ojca”¹⁶⁷.

3.2. Zapowiedź odejścia i powrotu Jezusa

Jezus, nawiązując do swojej rozmowy z Żydami, zapowiada uczniom swoje odejście (por. J 13,33). W przeciwieństwie do Żydów, którzy mimo szukania nie znajdują Chrystusa i umrą w grzechu (por. J 7,33; 8,21), Piotr otrzymuje od Niego zapewnienie: „Gdzie idę, nie możesz mi teraz potowarzyszyć, będziesz towarzyszyć zaś później” (J 13,36)¹⁶⁸. Niemożność towarzyszenia Jezusowi w Jego drodze wiąże się z tym, że jest to droga śmierci, a jednocześnie zmartwychwstania i powrotu do Ojca poprzez wniebowstąpienie¹⁶⁹. Jest to niezdolność doczesna, ponieważ „później” (J 13,36) uczniowie będą mogli pójść z Jezusem do domu Ojca. W J 14,3 otrzymują oni obietnicę: „A jeśli podążę i przygotuję miejsce wam, znowu przychodzę i zabiorę z sobą was do mnie, aby gdzie jestem ja i wy byliście”. Chrystus mówiąc o swoim odejściu, jednocześnie zapowiada swój powrót. Wcześniej nie odpowiedział na pytanie Piotra: „Panie, gdzie idziesz?” (J 13,36), tłumacząc jedynie, że uczniowie nie mogą mu teraz towarzyszyć (por. J 13,33). W omawianej jednostce Jezus wyjaśnia apostołom, że odchodzi do Ojca, aby przygotować im miejsce, a następnie przyjdzie, by zabrać ich ze sobą. Słowa te odnoszą się do pochwycenia świętych, po powtórnym przyjściu Jezusa. Nie jest to jeszcze zapowiedź powtórnego przyjścia w celu walki nad złem i zgładzeniu

¹⁶⁵D. GAIDA, *Bóg jednoczący ludzi z Sobą i między sobą w Ewangelii św. Jana*, Kraków 2020, s. 169. Cyt. za: W. THÜSING, „*Aby wszyscy stanowili jedno*”. *Modlitwa Arcykapłańska Jezusa*, tł. K. BUKOWSKI, Kraków 1996, s.20.

¹⁶⁶S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana...*, s. 84.

¹⁶⁷ORYGENES, *Komentarz do Ewangelii św. Jana*, w: E. STANULA (red.), *Pisma starochrześcijańskich pisarzy*, t. XXVIII, Warszawa 1981, s. 175.

¹⁶⁸B. KL’USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 148.

¹⁶⁹D. GOODING, *W szkole Chrystusa. Studium nauczania Chrystusa na temat świętości. Ewangelia Jana 13-17*, tł. A. MARIUK, [Jastrzębie Zdrój] : Areopag, cop. 2010, s. 85. b/w (brak miejsca wydania), brw (brak roku).

grzeszników (por. Mt 13,36-43), lecz powrotu do wierzących, aby przenieść ich z życia doczesnego, do życia wiecznego¹⁷⁰. O takiej zapowiedzi mówi również św. Paweł w Liście do Koryntian: „Oto ogłaszam wam tajemnicę: Nie wszyscy pomrzemy, lecz wszyscy będziemy odmienieni. W jednym momencie, w mgnieniu oka, na dźwięk ostatniej trąby – zabrzmi bowiem trąba – umarli powstaną nienaruszeni, a my będziemy odmienieni. Trzeba, ażeby to, co zniszczalne, przyodziało się w niezniszczalność, a to, co śmiertelne, aby się przyodziało w śmiertelność” (1Kor 15,51-53). Zapowiedź powtórnego przyjścia Jezusa w omawianej jednostce, odnosi się do zwołania wierzących w Niego oraz wskrzeszenia ciał umarłych, aby zabrać ich ze sobą, by odmienieni mogli trafić do Królestwa Niebieskiego¹⁷¹: „Zapewniam was, bracia, że ciało i krew nie mogą osiąść królestwa Bożego i że to, co zniszczalne, nie może mieć dziedzictwa w tym, co niezniszczalne” (1Kor 15,50). Odejście Jezusa będzie powodem do smutku i płaczu uczniów oraz radości świata (por. J 16,20), natomiast Jego powrót przemieni ich smutek w radość, której nikt nie zdoła im odebrać (por. J 16,22). Chrystus, zapowiadając swoje odejście, uspokaja uczniów, mówiąc: „To wam powiedziałem, abyście pokój we Mnie mieli. Na świecie doznacie ucisku, ale odwagi! Ja zwyciężyłem świat” (J 16,33). Jezus zapowiada swoją nieobecność, jednocześnie dając początek nowej obecności, która manifestuje się we wzajemnej miłości¹⁷². Jego śmierć nie jest końcem, a dopełnieniem misji. Zapowiadając swoje odejście Jezus pozostawia obietnicę posłania Ducha, który sprawi, że uczniowie będą żyli w Chrystusie, a On w nich. Jak zauważa Silvano Fausti: „Pustka odejścia Jezusa od nas wypełniona jest Jego obecnością w nas (...) Jego odejście od nas jest w rzeczywistości pełnym wyjściem naprzeciwko nas”¹⁷³.

3.3. Zapowiedź zaparcia się Piotra

Piotr jest jedną z najczęściej pojawiających się postaci w czwartej Ewangelii. Ewangelista przedstawia go jako człowieka pełnego dobrych intencji, który nie jest wolny od wątpliwości i niezrozumienia nauczania i misji Jezusa. Skutkiem tego niezrozumienia jest m.in. sprzeciwienie się Jezusowi, gdy Ten chce mu umyć nogi (por. J 13,8), użycie miecza podczas pojmania Jezusa i odcięcie ucha słudze arcykapłana (por. J 18,10) oraz wyparcie się znajomości Jezusa i przynależności do Jego uczniów (por. J 18,15-27).

¹⁷⁰ J. MACARTHUR, *Komentarz do Nowego Testamentu...*, s. 343.

¹⁷¹ *Tamże...*, s. 343.

¹⁷² S. FAUSTI, *Rozważaj i głos Ewangelię według św. Jana, tłum.* B.A. GANCARZ, Kraków 2022, s. 504.

¹⁷³ *Tamże*, s. 504-507.

Zapowiedź trzykrotnego zaparcia się Piotra została opisana przez każdego z ewangelistów (por. J 13,38; Mt 26,34; Mk 14,30; Łk 22,34). Jan i Łukasz umieszczają słowa Jezusa w czasie Ostatniej Wieczerzy, podczas gdy Mateusz i Marek w drodze do Getsemani, czyli po wydarzeniach z Wieczernika¹⁷⁴. Jednak u wszystkich ewangelistów zapowiedź zdrady Piotra jest odpowiedzią na jego zapewnienie o swojej wierności. Uczeń deklaruje swoją gotowość, by pójść za Chrystusem nawet na śmierć: „Życie me za ciebie położę” (J 13,37 por. Mt 26,33.35; Mk 14,29.31; Łk 22,33), nie zdając sobie sprawy ze swojej słabości i strachu, które urzeczywistniły się po pojmaniu Jezusa. Piotr, choć wierzył Jezusowi, to nie rozumiał Jego słów i sposobu działania. Uczeń zadeklarował oddanie swojego życia za Jezusa, podczas gdy to On miał umrzeć za Piotra. Stąd też retoryczne pytanie Jezusa: „życie swoje oddasz za mnie?” (J 13,38). Chrystus, znając słabość Piotra, zapowiedział jego zdradę, podobnie jak wcześniej zapowiedział zdradę Judasza: „Zaprawdę, zaprawdę, powiadam wam: Jeden z was Mnie wyda” (J 13,21)¹⁷⁵. Można dostrzec pewną analogię między Piotrem a Judaszem, między pierwszym spośród uczniów i tym, który był wymieniany zawsze na końcu (por. Mt 10,2-4). Choć na pierwszy rzut oka widać oczywisty kontrast pomiędzy Piotrem, który jest Opoką, zapewniającym swoje oddanie, głośno mówiącym o swojej wierze i głębokich uczuciach, a Judaszem, do którego imienia ewangeliści dopisują „ten, który Go zdradził”, skrytym, wycofanym, nieszczerym¹⁷⁶, to jednak obu Jezus nazwał szatanem/diabłem (por. Mk 8,33; J 6,70-71) i oboje zdradzili swojego Nauczyciela (por. J 18,5.17.25.27). Paradoksalnie, różnica widoczna w żalu po upadku określa miarę wierności Jezusowi. Jak zauważa Krzysztof Wons: „Piotr żałował wpatrzony w miłujące oczy Jezusa, Judasz żałował, patrząc w zimne spojrzenie współników grzechu. Piotr wybuchnął płaczem i otworzył się na przebaczenie, Judasz wybuchnął złością na siebie, która ścisnęła jego serce i zamknęła aż do odrzucenia siebie, aż do samozatrącenia”¹⁷⁷. Można dostrzec również różnicę między osobą Piotra, a osobą Tomasza zwanego Didymos, który źle interpretując zamiar Jezusa, zwraca się do współuczniów: „Chodźmy także i my, aby razem z nim umrzeć” (J 11,16). Porównując obie deklaracje w sposób wyraźny widać, że Piotr nie liczy się ze wspólnotą i mówi wyłącznie w swoim imieniu, natomiast Tomasz

¹⁷⁴ P. PODESZWA, *Droga wiary apostoła Piotra w świetle zapowiedzi zdrady (Łk 22,31-34) oraz wyparcie się Jezusa (Łk 22,54b-62)*, w: *Biblica et Patristica Thoruniensia*, t. 7, nr 1, Poznań 2014, s. 35.

¹⁷⁵ D. GOODING, *W szkole Chrystusa. Studium nauczania Chrystusa na temat świętości...*, s. 91.

¹⁷⁶ K. WONS, *Piotr i Judasz. Dwie historie i miłosierdzie*, Kraków 2018, s.7.

¹⁷⁷ *Tamże*, s. 9.

zwraca się do wspólnoty. Henryk Witczyk zauważa, że: „Piotr chce bronić Jezusa. Tomasz chce współcierpieć z Jezusem”¹⁷⁸.

3.4. Przykazanie miłości

Całe Pismo Święte przepełnione jest miłością Boga do człowieka. To jedna z podstawowych prawd, która urzeczywistnia się już w dialogu. Zainicjowany przez Boga dialog jest dialogiem miłości¹⁷⁹. Również Jego czyny oraz działanie w historii i poprzez historię objawia miłość do ludzi. W Księdze Rodzaju Stwórcą, powołując do istnienia człowieka na swój obraz i podobieństwo (por. Rdz 1,26; 9,6), ukazuje swoją dobroć i miłość, której mogą doświadczyć Adam i Ewa¹⁸⁰. Podobnie Abraham, którego ojciec służył obcym bogom doświadcza Bożej miłości, gdy zostaje powołany do przyjaźni z Bogiem Jedynym (por. Rdz 12,1; 15,6). Ojcowską miłość względem narodu żydowskiego widać wyraźnie podczas uwolnienia Żydów z niewoli egipskiej (por. Pwt 1,30) oraz poprzez określenie narodu wybranego „synem”, a Boga „Ojcem” (por. Pwt 1,31; 8,5). Prorocy, którzy mają szczególne znaczenie w historii zbawienia, także cieszą się miłością Boga, ponieważ to im osobiście została powierzona Jego wola. Będąc świadkami Bożej miłości do Izraela, porównują ją wręcz do miłości małżeńskiej (por. Jr 31,22; Oz 3,1), która trwa nawet wtedy, gdy Izrael okazuje się niewierny (por. Jr 3,12.22). Choć w Starym Testamencie miłość Boga do człowieka została wyraźnie zaznaczona, to w Nowym Testamencie została objawiona w Jednorodzonym Synu Jezusie Chrystusie. To On z miłości i woli Ojca gładzi grzechy całego świata i oddaje swoje życie za wszystkich ludzi. Jezus jest odbiciem miłości Boga Ojca i w Nim objawia się miłość, która przewyższa każdą inną miłość¹⁸¹. Tę miłość Jezus przelewa na uczniów, zatem trwają oni w jednoczącej miłości Ojca i Syna i są wezwani do dzielenia się nią.

Uczniowie otrzymali od Jezusa przykazanie wzajemnej miłości (J 13,34). Zastanawiać może fakt, dlaczego Chrystus nazywa owe przykazanie „nowym”, skoro w Starym Testamencie była już mowa o miłowaniu bliźniego: „Nie będziesz szukał pomsty, nie będziesz żywił urazy do synów twego ludu, ale będziesz miłował bliźniego jak siebie

¹⁷⁸ H. WITCZYK, *Rola „umiłowanego ucznia” w odniesieniu do Piotra „wypierającego się” Jezusa*, w: S. SZYMIK, H. ORDON (red.), *Opoka Kościoła Chrystusowego: Bibliści KUL w 25 rocznicę Jana Pawła II*, Lublin 2004, s.68.

¹⁷⁹ H.D. SZOJDA, *Miłość Boga do człowieka w historii zbawienia*, w: W. SŁOMKA (red.), *Miłość w postawie ludzkiej*, Lublin 1993, s. 35-49.

¹⁸⁰ *Tamże*, s. 36.

¹⁸¹ H.D. SZOJDA, *Miłość Boga do człowieka w historii zbawienia...*, s. 43.

samego” (Kpł 19,18; Pwt 10,19 por. Mt 22,39; Rz 13,9; Ga 5,14; Jk 2,8)¹⁸². Warto jednak zauważyć różnicę pomiędzy Jezusowym przykazaniem wzajemnej miłości, a starotestamentalnym miłowaniem bliźniego. Podczas, gdy w Księdze Kapłańskiej miarą miłości bliźniego jest miłość do samego siebie, to w czwartej Ewangelii miłość do drugiego winna być odwzorowaniem miłości Chrystusa: „Jako umiłowałem was, aby i wy miłowaliście jedni drugich” (J 13,34), która swój szczyt osiąga na krzyżu. Uczeń Chrystusa ma miłować bliźniego ponad samego siebie, a więc miłością wręcz heroiczną: „Po tym poznaliśmy miłość, że On oddał za nas życie swoje. My także winniśmy oddać życie za braci” (1J 3,16). Przykazanie miłości zawarte w Ewangelii wg św. Jana nie jest zatem przykazaniem nowym, rozumianym jako przeciwstawne względem starotestamentalnej miłości bliźniego, lecz wyznacza nowy standard – miłości, która swoje źródło ma w Bogu. Termin ἀγαπάτε (miłowaliście) pochodzi od rzeczownika ἀγάπη (miłość) i określa relację Boga do człowieka. Jakość miłości wzajemnej na wzór miłości Jezusa wyróżni Jego uczniów: „W tym poznają wszyscy, że moimi uczniami jesteście, jeśli miłość mieć będziecie między sobą nawzajem” (J 13,35). Miłość ta nie wyraża się jedynie w głębokim uczuciu, lecz wymaga konkretnych czynów, które są znakiem obecności Jezusa we wspólnocie uczniów¹⁸³: „Tak niech wasze światło jaśnieje przed ludźmi, aby widzieli wasze dobre uczynki i chwalili Ojca waszego, który jest w niebie” (Mt 5,16). Dowodem miłości do Chrystusa jest przestrzeganie Jego przykazań. Miłość, która jest owocem Ducha Świętego (por. Ga 5,22), podobnie jak wiara, objawia się przede wszystkim w uczynkach. W swoim Liście św. Jakub wyjaśnia, że: „tak jak ciało bez ducha jest martwe, tak też jest martwa wiara bez uczynków” (Jk 2,26). Jego słowa można odnieść do miłości, która bez posłuszeństwa przykazaniom jest wyłącznie deklaracją, nie zaś prawdziwą miłością, która domaga się czynów, nie tylko słów. Miłość jest największym uwielbieniem Boga, a miłość wzajemna między uczniami stanowi pewnego rodzaju zabezpieczenie i wsparcie przed smutkiem i niepewną przyszłością po odejściu Jezusa. Tylko miłość braterska na wzór miłości Jezusa do uczniów, umocni ich w trwaniu i jedności z Panem. Być chrześcijaninem oznacza żyć w miłości, bezwarunkowo dawać ją i doświadczać jej. Andrzej Sebastian Jasiński słusznie zauważa, że: „Nie można stawiać wymagania miłości komuś, kto jej nigdy nie doświadczył.

¹⁸² J. MACARTHUR, *Komentarz do Nowego Testamentu...*, s. 342.

¹⁸³ B. KL'USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 151.

Dlatego pierwszą misją Jezusa było udzielenie właśnie tego doświadczenia¹⁸⁴. Uczniowie przebywając ze swoim Nauczycielem i uczestnicząc w trudach Jego życia, uczyli się czym jest miłość i jak się objawia.

Czytelnik czwartej Ewangelii może zadać sobie pytanie: Czy miłość braterska jest ograniczona wyłącznie do członków wspólnoty, czy uczniowie są wezwani do miłowania każdego bez wyjątku?. Początkowo adresatem owej miłości miał być wyłącznie syn Izraela, jednak wraz z rozwojem tradycji biblijnej i pozabiblijnej krąg adresatów został rozszerzony o obcych, którzy przebywali wśród Izraelitów (por. Kpł 19,34), a później o wszystkich ludzi (por. Syr 13,15)¹⁸⁵, również nieprzyjaciół: „Słyszeliście, że powiedziano: Będziesz miłował swego bliźniego, a nieprzyjaciela swego będziesz nienawidził. A ja wam powiadam: Miłujcie waszych nieprzyjaciół i módlcie się za tych, którzy was prześladują” (Mt 5,43-44). Jezus radykalizuje wymagania Starego Testamentu, ponieważ to On, jako Syn Boży jest ostatecznym objawieniem Ojca¹⁸⁶. Miłość braterska to miłość bez żadnych ograniczeń, która winna się objawiać względem każdego człowieka, bez wyjątku: „Miłujcie waszych nieprzyjaciół; dobrze czyńcie tym, którzy was nienawidzą; błogosławcie tym, którzy was przeklinają, i módlcie się za tych, którzy was oczerniają” (Łk 6,27-28). Jezus poszerza przykazanie braterskiej miłości (por. J 13,34), włączając w nie jednoczącą miłość Ojca i Syna (J 14,21). Benedykt XVI podkreśla, że istnieje: „nierozzerwalny związek pomiędzy miłością Boga i miłością bliźniego. Jedna wymaga drugiej w sposób tak ścisły, że stwierdzenie o miłości Boga staje się kłamstwem, jeżeli człowiek zamyka się na bliźniego czy wręcz go nienawidzi”¹⁸⁷, natomiast E. Szymanek zauważa, że: „miłość jest rzeczywistością, którą posiadają trzy podmioty: Ojciec, Syn i wierny. Ojciec jest jej źródłem, Syn posiada ją przez pełne uczestnictwo w Ojcu, wierny przeżywa ją dzięki swej jedności z Chrystusem. Ojciec miłuje Syna i ludzi, Syn przyjmując miłość od Ojca, obejmuje nią Ojca i ludzi, wierny natomiast łącząc się z miłością Chrystusa, miłuje Chrystusa, Ojca i braci. Miłość, przechodząc od Ojca na wiernych poprzez Chrystusa, pozostaje zawsze tą samą boską rzeczywistością i dlatego nie może być przerwana bez całkowitego jej zniszczenia. Jest

¹⁸⁴ A. S. JASIŃSKI, „Nikt nie ma większej miłości” (J 15,13). *Jezus Chrystus źródłem miłości*, w: W. SŁOMKA (red.), *Miłość w postawie ludzkiej*, Lublin 1993, s. 65-90.

¹⁸⁵ A. MALINA, *Zagadnienia etyczne*, w: M. ROSIK (red.), *Teologia Nowego Testamentu t. II. Dzieło Janowe*, Wrocław 2008, s. 296-330.

¹⁸⁶ A. S. JASIŃSKI, „Nikt nie ma większej miłości” (J 15,13). *Jezus Chrystus źródłem miłości...*, s. 77

¹⁸⁷ BENEDYKT XVI, *Encyklika Deus caritas est Ojca świętego Benedykta XVI do biskupów, prezbiterów i diakonów, do osób konsekrowanych i wszystkich wiernych świeckich o miłości chrześcijańskiej*, n. 16, Katowice 2006, s. 25-26.

ona niepodzielna, gdyż gdyby ją się ograniczyło w jakimś szczególe, ograniczyłoby się ją w całości: nie można wyeliminować miłości wobec braci bez wyeliminowania miłości wobec Boga i odwrotnie¹⁸⁸. Jezus umarł na krzyżu za wszystkich ludzi i z miłości do wszystkich, będąc wzorem doskonałej miłości, a my zostaliśmy wezwani do naśladowania Go w miłowaniu bliźniego (por. 1J 2,6; 3,16). Warto zaznaczyć, że Jezus nie był ofiarą nieuchronnego przeznaczenia, lecz sam oddał swoje życie: „Nikt Mi go [życia] nie zabiera, lecz ja sam z siebie je oddaje” (J 10,18). Przejaw miłości oddania swego życia nie wynika więc ze słabości, lecz z mocy: „Mam moc je oddać i mam moc je znów odzyskać” (J 10,18)¹⁸⁹.

3.5. Droga, Prawda, Życie

Jezus na pytanie Tomasza: „Panie, nie wiemy, gdzie idziesz. Jak możemy drogę znać?” (J 14,5) odpowiada: „Ja jestem droga, i prawda, i życie” (J 14,6). Chociaż te trzy rzeczowniki są ze sobą ściśle powiązane, warto przeanalizować każdy z osobna.

- **Droga**

Chrystus jako Słowo wcielone, które było u Boga i było Bogiem (por. J 1,1), jest jedyną i wystarczającą drogą do Ojca. Zbawienie dokonuje się w imię Jezusa, a zbawieni zostaną ci, którzy znają drogę: „I nie ma w żadnym innym zbawienia, gdyż nie dano ludziom pod niebem żadnego innego imienia, przez które moglibyśmy być zbawieni” (Dz 4,12). Jezus jako droga, prowadzi ze sfery ludzkiej do sfery boskiej. Jest bramą dla owiec, które swoje pastwisko odnajdą przechodząc przez Niego: „Zaprawdę, zaprawdę, powiadam wam: Ja jestem bramą owiec (...) Ja jestem bramą. Jeżeli ktoś wejdzie przeze Mnie, będzie zbawiony- wejdzie i wyjdzie, i znajdzie pastwisko” (J 10,7.9). W Ewangelii Mateusza Chrystus przestrzega, aby wchodzić wyłącznie przez ciasną bramę i podążać wąską drogą, ponieważ tylko ona prowadzi do życia, natomiast brama szeroka i droga przestronna prowadzi na zgubę (por. Mt 7,13-14). W Księdze Powtórzonego Prawa Mojżesz mówi o podążaniu drogą wyznaczoną przez Pana: „Idźcie dokładnie drogą wyznaczoną wam przez Pana, Boga waszego, byście mogli żyć, by dobrze wam się wiodło i byście długo przebywali na ziemi, którą macie posiąść” (Pwt 5,33). Paralelny werset znajduje się w Pwt 4,40: „Strzeż Jego praw i nakazów, które ja dziś polecam tobie wypełniać; by dobrze ci się wiodło i twym synom po tobie; byś przedłużył swe dni na

¹⁸⁸ E. SZYMANEK, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, s. 484.

¹⁸⁹ A. S. JASIŃSKI, „Nikt nie ma większej miłości” (J 15,13). *Jezus Chrystus źródłem miłości...*, s. 76.

ziemi, którą na zawsze daje ci Pan, Bóg twój”. W związku z powyższym, podążanie drogą Pana oznacza przestrzeganie Prawa¹⁹⁰. Podobnie wezwanie Izajasza: „Drogę Panu przygotujcie na pustyni” (Iz 40,3a), do którego odwoływał się Jan Chrzciciel: „Przygotujcie drogę Panu, dla Niego prostujcie ścieżki” (Mt 3,3) sugeruje wierność Prawu i pełnienie woli Bożej¹⁹¹.

Jak zauważa Branislav Kl’uska w swoim „*Studium egzegetyczno-teologicznym Mowy pożegnalnej J 13,31-16,33*”, termin „droga” w biblijnych tekstach posiada potrójne znaczenie i określa:

- ludzkie postępowanie (por. Hi 31,4)
- Boże zamiary względem świata (por. Iz 55,8-9)
- życie człowieka podążającego drogą wierności (por. Ps 119,30)¹⁹².

Każda droga zakłada cel, a celem chrześcijanina jest życie wieczne z Bogiem Ojcem. Nie ma drogi donikąd, każda prowadzi do jakiegoś celu. W wymiarze eschatologicznym istnieją dwie drogi: droga do Ojca i ta prowadząca na zgubę. W analizowanym tekście Ewangelii Jana pojęcie „droga” nie oznacza jakiegoś punktu geograficznego, ale jest czymś więcej, jest osobowym łącznikiem między człowiekiem a Bogiem Ojcem.

• **Prawda**

Greckie określenie ἀλήθεια (prawda) od ἀ-λήθης oznacza „nie – ukrywanie”, czyli „ujawnienie” czegoś lub „odsłonięcie”, a jej celem jest ukazanie rzeczywistości taką jaka jest¹⁹³. Prawda to pełna zgodność z rzeczywistością, a jedynie byt absolutny jest w najgłębszym sensie prawdziwy i rzeczywisty, stąd termin ἀλήθεια w Pismach Janowych utożsamiany jest z Boską rzeczywistością. Autor czwartej Ewangelii stosuje to określenie do Chrystusa, który jest: „prawdziwą światłością” (J 1,9); „prawdziwym Bogiem” (1J 5,20); „prawdziwym chlebem” (J 6,32) i „prawdziwym krzewem winnym” (J 15,1)¹⁹⁴. Dla św. Jana rzeczownik „prawda” przyjmuje formułę teologiczną, która określa Boże objawienie, przekazane przez Słowo. Już w prologu Jana autor podkreśla, że Słowo, które przyszło na świat otrzymuje od Ojca pełnię łaski i prawdy (por. J 1,14) i podobnie jak:

¹⁹⁰ J. KLINKOWSKI, *Analiza dramatyczna Ewangelii św. Jana*, Wrocław 2012, s. 369.

¹⁹¹ *Tamże*, s. 369.

¹⁹² B. KL’USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 172.

¹⁹³ H. MUSZYŃSKI, „Prawda” jako termin teologiczny w Pismach św. Jana, w: F. GRYGLEWICZ (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, Lublin 1976, s. 145.

¹⁹⁴ *Tamże*, s. 146.

„Prawo zostało dane za pośrednictwem Mojżesza, łaska i prawda przyszły przez Jezusa Chrystusa” (J 1,17). W literaturze hellenistycznej pojęcie „prawda” oznacza świat nadprzyrodzony, boski, natomiast świat, w którym żyje człowiek, nie jest światem rzeczywistym, ponieważ jest w ciągłym ruchu i przemija, dlatego określany jest jako złuda i kłamstwo¹⁹⁵. Człowiek może jednak poznać prawdę przez objawienie Boże, a pełnym objawieniem tajemnicy Ojca jest Syn: „Objawiłem im Twoje imię i nadal będę objawiał” (J 17,26). Jezus w modlitwie arcykapłańskiej prosi Ojca, aby uczniów, którzy są oddzieleni od świata „uświęcił w prawdzie”, a następnie dodaje: „Słowo Twoje jest prawdą” (J 17,17). Jezus jako Słowo, które było u Boga i było Bogiem, jest prawdą, dlatego w Ewangelii Jana wyrażenie „z Boga” (por. J 8,47) często jest zastępowane wyrażeniem „z prawdy” (por. J 18,37)¹⁹⁶. Chrystus wyjaśnia również Żydom, że trwając w Jego nauce „poznają prawdę, a prawda ich wyzwoli” (por. J 8,31-32). Nie wszyscy jednak poznają czym jest prawda, o czym świadczyć może pełne ironii pytanie Piłata: „Cóż to jest prawda?” (J 18,38). Św. Paweł w Liście do Rzymian poucza, że na tych, którzy nie chcą pójść za prawdą czeka gniew i oburzenie (por. Rz 2,8). Poznanie prawdy wiąże się zatem z wyzwoleniem. Fundamentem wolności człowieka jest prawda, która jest objawieniem Ojca w Chrystusie i wyjaśniona przez Ducha Świętego, określanego jako Duch Prawdy¹⁹⁷ (por. J 16,13).

- **Życie**

Jezus jako Syn Człowieczy posiada życie, natomiast jako Bóg jest życiem, niepodlegającym śmierci. W omawianym tekście termin „życie” (ζωή) nie odnosi się do ziemskiej egzystencji, lecz dotyczy dobra przyszłego, jakim jest życie wieczne¹⁹⁸. Trwanie w Chrystusie i udział w Jego zmartwychwstaniu prowadzi do życia: „Ja jestem zmartwychwstaniem i życiem. Kto we Mnie wierzy, to choćby umarł, żyć będzie” (J 11,25). Taka więc z Jezusem może dokonać się jedynie za sprawą Ducha Świętego, który jest Duchem Ojca i Syna: „A jeżeli mieszka w was Duch Tego, który Jezusa wskrzesił z martwych, to Ten co wskrzesił Chrystusa Jezusa z martwych, przywróci do życia wasze śmiertelne ciała mocą mieszkającego w was swego Ducha” (Rz 8,11). Zmartwychwstanie do życia nastąpi podczas powtórnego przyjścia Jezusa, gdy umarli, będący w grobach

¹⁹⁵ J. CZERSKI, *Życie*, w: F. GRYGLEWICZ (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana. Kluczowe teksty i tematy teologiczne*, Lublin 1992, s. 294.

¹⁹⁶ *Tamże*, s. 294.

¹⁹⁷ H. MUSZYŃSKI, „Prawda” jako termin teologiczny w Pismach św. Jana..., s. 156.

¹⁹⁸ J. CZERSKI, *Życie...*, s. 295.

usłyszą głos Boga: „Nie dziwcie się temu! Nadchodzi bowiem godzina, kiedy wszyscy, co są w grobach, usłyszą głos Jego: i ci, którzy pełnili dobre czyny, pójdą na zmartwychwstanie do życia (...)” (J 5,28-29). Paralelny tekst znajduje się w Księdze Ezechiela: „i poznacie, że Ja jestem Pan, gdy wasze grody otworzę i z grobów was wydobędę, ludu mój” (Ez 37,13)¹⁹⁹. Życie wieczne jest więc łaską daną przez Boga: „Albowiem zapłatą za grzech jest śmierć, a łaska przez Boga dana – to życie wieczne w Chrystusie Jezusie, Panu naszym” (Rz 6,23). Jezus jest życiem, które nie przemija, dlatego zmartwychwstanie w Chrystusie daje życie na wieki, wolne od śmierci: „I otrze z ich oczu wszelką łzę, a śmierci już nie będzie” (Ap 21,4).

3.6. Poznanie Syna jest poznaniem Ojca

Termin *jāda*^c (poznać), w kontekście Pisma Świętego, ma wiele znaczeń. W Starym Testamencie pojęcie to odnosi się do: poznania seksualnego – intymności i zbliżenia seksualnego (por. Rdz 4,1), zbliżenia homoseksualnego (por. Rdz 19,5), a nawet gwałtu (por. Rdz 19,8); poznania w sensie doświadczenia – np. doświadczenie wojny (por. Sdz 3,2) oraz poznania w sferze religijnej (por. Pwt 34,10)²⁰⁰. Poznanie w sferze religijnej – *jāda*^c *Jahwe* – jest jednym z najważniejszych sformułowań w Starym Testamencie. Poznanie Boga oznacza wejście z Nim w intymną relację, która przenika do wnętrza człowieka, powodując jego zmianę egzystencjalną. *Jāda*^c *Jahwe* odnosi się bardziej do poznania sercem niż intelektem.

W Nowym Testamencie „poznanie” oznacza jedność z inną osobą²⁰¹, na co wskazywać może J 14,17: „Ale wy Go [Ducha Świętego] znacie, ponieważ u was przebywa i w was będzie”. Źródłem poznania jest Jezus, który objawia Ojca i tylko dzięki Niemu można zobaczyć Boga: „Boga nikt nigdy nie widział; ten Jednorodzony Bóg, który jest w łonie Ojca, [o Nim] pouczył” (J 1,18); „Ten, który ujrzał mnie, ujrzał Ojca” (J 14,9). Chociaż w Starym Testamencie Mojżesz miał szczególną relację z Bogiem i „poznał Pana twarzą w twarz” (por. Pwt 34,10), to tylko w Jezusie Chrystusie objawiona została pełnia prawd o Ojcu (por. J 6,46).

Niektóre teksty świadczą o tym, że konsekwencją poznania jest wiara: „Teraz wiemy, że wszystko wiesz (...) dlatego wierzymy, że od Boga wyszedłeś” (J 16,30),

¹⁹⁹ Por. A. S. JASIŃSKI OFM, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 36-39*, Opole 2021.

²⁰⁰ M.J.W. LEITH, *Poznać*, tł. B. OLSZEWSKA, w: B.M. METZGER, M.D. COOGAN (red.), *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa 1997, s. 613.

²⁰¹ *Tamże*, s. 613.

natomiast inne sugerują, że wiara występuje przed poznaniem i dopiero dzięki wierze człowiek jest zdolny do poznania: „A myśmy uwierzyli i poznali, że Ty jesteś Świętym Bożym” (J 6,69). Bez wątpienia wiara i poznanie są ze sobą ściśle powiązane i czerpią od siebie nawzajem: wierzyć może ten, który poznał Boga i stworzył z Nim bliską relację, a poznać Boga może ten, który zdobywa siłę z wiary²⁰².

3.7. Inny Paraklet

Chrystus zapowiada posłanie do uczniów „innego pocieszyciela” (J 14,16). Rzeczownik *παράκλητος* pochodzi od czasownika *παράκαλω* (przywoływać) i oznacza przywołanego na pomoc²⁰³. W języku prawnym oznacza obrońcę, pomocnika, adwokata²⁰⁴. Termin *παράκλητος* pojawia się w greckim Nowym Testamencie tylko w pismach Janowych: cztery razy w Ewangelii wg św. Jana (por. J 14,16.26; 15,26; 16,7) i raz w 1 J 2,1. Zauważyć można, że w czwartej Ewangelii termin *παράκλητος* odnosi się do Ducha Świętego, natomiast w 1 Liście Jana Parakletem nazywany jest Jezus: „Jeśliby nawet ktoś zgrzeszył, mamy Rzecznika (*παράκλητον*) u Ojca – Jezusa Chrystusa sprawiedliwego” (1J 2,1b). Na podobieństwo między Jezusem a Duchem Świętym wskazuje określenie „innego” w omawianym tekście. Pierwszym Parakletem był Chrystus, natomiast po Jego odejściu Ojciec pośle uczniom „innego Parakleta”. Termin Paraklet nie jest synonimem Ducha Świętego, czy też Jego imieniem, ale wskazuje na Jego misję. Duch Święty wraz z Jezusem (pierwszym Parakletem) ma wspólne posłannictwo, a mianowicie działanie w imieniu Posyłającego²⁰⁵.

W Starym Testamencie na określenie Ducha Bożego użyto hebrajskiego słowa *rûah*, które oznacza tchnienie, powiew [wiatru], pierwiastek życiodajny i w jednej trzeciej z 378 miejsc, właśnie tak należy je tłumaczyć²⁰⁶. Rodzajem powiewu wiatru jest oddech, który jest elementem życiodajnym każdej istoty. U człowieka Starego Testamentu góruje przekonanie, że to co wiąże się z życiem, z istnieniem, pochodzi od Boga²⁰⁷ (por. Ez 37,8-10). *Rûah*, który został dany człowiekowi przez Boga, może być również przez Niego

²⁰² E. SZYMANEK, *Wiara i niewiara*, w: F. Gryglewicz (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana. Kluczowe teksty i tematy teologiczne*, Lublin 1992, s. 270

²⁰³ A. JANKOWSKI, *Paraklet*, w: F. GRYGLEWICZ (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana. Kluczowe teksty i tematy teologiczne*, Lublin 1992, s. 185.

²⁰⁴ G. S. HENDRY, *Duch Święty*, tł. T. Mieszkowski, w: B.M. METZGER, M.D. COOGAN (red.), *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa 1997, s. 122.

²⁰⁵ R. KNAPIK, *Pneumatologia*, w: M. ROSIK (red.), *Teologia Nowego Testamentu t. II. Dzieło Janowe*, Wrocław 2008, s. 83-158.

²⁰⁶ H. LANGKAMMER OFM, *Pneumatologia biblijna*, Opole 1998, s. 12.

²⁰⁷ *Tamże*, s. 12. Por. A.S. JASIŃSKI, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy komentarz. Ez 36-39*, Opole 2021

odebrany (por. Ps 104,29). Wtedy też *rûah* wraca do Boga, gdyż od początku do Niego należał (por. Koh 12,7). Można przypuszczać, że tego typu przemyślenia były pierwszymi próbami określenia „duszy” ludzkiej w Starym Testamencie. *Rûah* wpływa również na postępowanie człowieka i określa jego cechy, np. człowiek cierpliwy, to człowiek z długim oddechem (*rûah*, por. Koh 7,8) lub niecierpliwy/porywczy, to człowiek z krótkim oddechem²⁰⁸ (por. Prz 16,19). *Rûah* stoi w kreacyjnej służbie Jahwe²⁰⁹ i w połączeniu z imieniem Jahwe – *rûah Jahwe* – oznacza moc Boga (por. Iz 11,2)²¹⁰. Pierwsza wzmianka o duchu pojawia się już w Rdz 1,1-2: „Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię. Ziemia zaś była bezładem i pustkowiem: ciemność była nad powierzchnią bezmiaru wód, a Duch Boży unosił się nad wodami”, ukazując tym samym ducha jako moc stwórczą Boga (por. Ps 33,6). Działanie ducha widać m.in. przy powołaniu Saula: „Ciebie też opanuje duch Pański i będziesz prorokował wraz z nimi i staniesz się innym człowiekiem” (1Sm 10, 5-6); konsekracji Dawida: „Od tego dnia duch Pański opanował Dawida” (1Sm 16,13) oraz przy namaszczeniu siedemdziesięciu starszych ludu: „A gdy spoczął na nich duch, wpadli w uniesienie prorockie” (Lb 11, 25)²¹¹. Podobnie Ezechiel ukazuje ducha jako moc sprawczą prorokowania: „Wówczas owładnął mną Duch Pański i rzekł do mnie: «Mów: Tak mówi Pan (...)» (Ez 11,5), natomiast w Księdze Izajasza prorok wymienia dary Ducha Bożego: „I wyrosnie różdżka z pnia Jessego, wypuści odrośl z jego korzeni. I spocznie na niej Duch Pański, duch mądrości i rozumu, duch rady i męstwa, duch wiedzy i bojaźni Pańskiej” (Iz 11,1-2). Warto zaznaczyć, że pojęcie „Duch Święty” w Starym Testamencie występuje tylko trzy razy: w Ps 51,13: „Nie odrzucaj mnie od swego oblicza i nie odbieraj mi świętego ducha swego” oraz w Iz 63,10-11: „Lecz oni się zbuntowali i zasmucili Jego Świętego Ducha (...) Gdzież Ten, który tchnął w jego wnętrze swego Świętego Ducha?”. W innych miejscach Starego Testamentu był On nazywany wyłącznie: tchnieniem, duchem, duchem Bożym, duchem Pańskim.

Obecność ducha w Nowym Testamencie, podobnie jak w Starym Testamencie, objawia się poprzez Jego działanie. Grecki termin *πνεῦμα*, tłumaczony na język polski jako „duch”, oznacza również wiatr, dlatego działanie ducha można porównać do

²⁰⁸ H. LANGKAMMER OFM, *Pneumatologia biblijna*, Opole 1998, s. 13.

²⁰⁹ *Tamże*, s. 12, Por. A.S. JASIŃSKI, *Rûah w Pięcioksięgu*, w: J. CZERSKI (red.), *Scriptura Sacra*, Opole 1998, s. 7.

²¹⁰ T. JELONEK, *Teologia biblijna*, Kraków 2011, s. 52.

²¹¹ G. S. HENDRY, *Duch Święty...*, s. 121.

wiatru²¹². Widać to wyraźnie w wypowiedzi Jezusa: „Wiatr wieje tam, gdzie chce, i szum jego słyszysz, lecz nie wiesz, skąd przychodzi i dokąd podąży. Tak jest z każdym, który narodził się z Ducha” (J 3,8). Duch Święty może zostać posłany dopiero po ukrzyżowaniu Jezusa i Jego uwielbieniu: „A powiedział to o Duchu, którego mieli otrzymać wierzący w Niego; Duch bowiem nie był dany, ponieważ Jezus nie został jeszcze uwielbiony” (J 7,39)²¹³. Duch spoczął na Jezusie w momencie chrztu: „Jan dał takie świadectwo: «Ujrzałem Ducha, który zstępował z nieba jak gołębica i spoczął na Nim»” (J 1,32) i przebywał w Nim aż do Jego śmierci krzyżowej: „A gdy Jezus skosztował octu, rzekł: «Dokonało się!» I skłoniwszy głowę, oddał ducha” (J 19,30). Jest to inkluzja spinająca całą działalność publiczną Chrystusa. Podczas rozpoczęcia swojej działalności Jezus otrzymuje Ducha, a przed śmiercią Go oddaje. Aby Duch mógł urzeczywistniać się w innych, Chrystus musi odejść, gdy nadejdzie Jego godzina: „Pożyteczne jest dla was moje odejście. Bo jeżeli nie odejdę, Paraklet nie przyjdzie do was. A jeżeli odejdę, to pošlę Go do was” (J 16,7). Dopiero po zmartwychwstaniu Jezus przekazuje uczniom Ducha: „Po tych słowach tchnął na nich i powiedział im: «Weźmijcie Ducha Świętego»” (J 20,22). Jan Paweł II zauważa, że: „rana w boku ukrzyżowanego Chrystusa otwiera drogę Duchowi Świętemu, który będzie znakiem i owocem Jego uwielbienia przez mękę i śmierć”²¹⁴. Można dostrzec pewną analogię w sposobie działalności Jana Chrzciciela, Jezusa i Ducha Świętego. Warto zwrócić uwagę, że Duch może rozpocząć swoją działalność dopiero, gdy Jezus zakończy swoją, podobnie Jezus rozpoczyna swoją działalność, gdy Jan Chrzciciel kończy swoją (zostaje pojmany i zamknięty, por. Mt 4,12). Nie można jednak sprowadzać kategorii proroka i mesjasza do jednego mianownika, choć widoczna jest tu prosta logika następstwa – działalność jednej osoby w jednym czasie. Oczywiście są zatem słowa Jana Chrzciciela: „Trzeba, by On wzrastał, a ja żebym się umniejszał” (J 3,30). Duch Święty, jako inny Paraklet jest kontynuatorem misji pośrednictwa Jezusa²¹⁵. Śmierć kończąca ziemską działalność Chrystusa otwiera drogę na misję Parakleta. W Apokalipsie św. Jana, w przeciwieństwie do innych ksiąg Nowego Testamentu, termin „duch” nie posiada dookreślenia poprzez przymiotnik

²¹² J. CZERSKI, *Ewangelia i Listy św. Jana. Wprowadzenie literackie, historyczne i teologiczne*, Opole 2016, s. 134.

²¹³ *Tamże*, s. 135.

²¹⁴ JAN PAWEŁ II, *Rzecznik i obrońca Apostołów* Katecheza ogólna 24. Maja 1989, w: *Wierzę w Ducha Świętego*, LEV 1992, s. 18-22.

²¹⁵ J. KRĘCIDŁO, *Antropologiczne i socjologiczne spojrzenie na postać Ducha Parakleta w mowach pożegnalnych Jezusa (J 13-17)*, w: R. PINDEL, S. JĘDRZEJEWSKI, *Duch Prawdy doprowadzi was do całej prawdy*, Kraków 2020, s. 37.

„święty”, natomiast bezpośrednio łączy się z rzeczywistością Kościoła lub widziany jest w relacji do Boga Ojca i Jezusa Chrystusa²¹⁶.

W mowach pożegnalnych Jezus wymienia pięć funkcji Parakleta, który: (1) nauczył uczniów wszystkiego i przypomni im naukę Chrystusa (J 14,26); (2) zaświadczy o Nim (J 15,26); (3) przekona świat o grzechu, o sprawiedliwości i o sądzie (J 16,8); (4) poprowadzi uczniów w prawdzie (J 16,13); (5) oznajmi im rzeczy przyszłe (J 16,13). Duch Święty będzie nauczał uczniów, czyli przyszły Kościół, gdyż to oni w Wieczerniku tworzyli już jego załóżek. Ta nauka dokonywać się ma poprzez przypominanie uczniom słów Chrystusa, ale nie na zasadzie utrwalania ich w pamięci, która jest zawodna, a na zasadzie wyjaśniania, pogłębiania i odkrywania zbawczego sensu Jego nauki. Posłany Duch ma również świadczyć o Jezusie. Warto podkreślić, że termin „świadczyć” w Ewangelii Jana występuje 13 razy, natomiast u Marka 2 razy, u Łukasza 1 raz, z kolei u Mateusza ani razu²¹⁷. Ta funkcja Parakleta łączy się z działalnością Jezusa. To Jezus jako pierwszy podczas publicznej działalności dał świadectwo o sobie, a Duch jako kontynuator Jego dzieła będzie o Nim świadczył wśród uczniów, by następnie oni świadczyli o Jezusie w świecie. Działanie Parakleta wpływa na wewnętrzną pewność uczniów co do grzeszności świata i prawdy, która jest po stronie Chrystusa. Duch przekona świat o grzechu, czyli o odrzuceniu Syna Bożego przez świat i niewiarę w Jego zbawcze zamiary. Przekonując świat o sprawiedliwości ukaże, że śmierć Chrystusa na krzyżu była konieczna, była Jego świadectwem jedności z Ojcem²¹⁸. Przekonanie świata o sądzie wskazuje na tryumfalne zwycięstwo Jezusa nad władcą świata, które dokonało się przez dobrowolne wypełnienie woli Ojca. W tym objawiona została miłość Syna do Ojca oraz miłość Ojca do świata. Obiecany Paraklet będzie prowadził uczniów w prawdzie. Będzie On przewodnikiem, który towarzyszyć ma uczniom w drodze do pełnego poznania Prawdy i dogłębnego jej rozumienia, a oznajmiając im rzeczy przyszłe będzie kontynuował Jezusową misję przepowiadania. Funkcje Parakleta w J 13,31–16,33 można porównać do zadań aniołów będących orędownikami²¹⁹. W omawianym tekście trzykrotnie użyto czasownika *ἀναγγέλλω*, określającego w literaturze apokaliptycznej działania aniołów, którzy byli pośrednikami w głoszeniu Bożego objawienia ludziom²²⁰.

²¹⁶ R. KNAPIK, *Pneumatologia*,..., s. 100.

²¹⁷ *Tamże*, s. 108.

²¹⁸ *Tamże*, s. 111.

²¹⁹ A. JANKOWSKI, *Paraklet*..., s. 183-206.

²²⁰ J. KRĘCIDŁO, *Antropologiczne i socjologiczne spojrzenie na postać Ducha Parakleta w mowach pożegnalnych Jezusa (J 13-17)*..., s. 39.

Egzegeci zauważają również, że funkcje Parakleta wobec uczniów Jezusa są zbieżne z zadaniami pełnionymi przez Ducha Jahwe względem starotestamentowych proroków²²¹. Jest to przede wszystkim funkcja nauczania i przypominania nauki Jezusa: „A Paraklet, Duch Święty, którego Ojciec pošle w moim imieniu, On was wszystkiego nauczy i przypomni wam wszystko, co Ja wam powiedziałem” (J 14,26) oraz misja prowadzenia uczniów w prawdzie: „Gdy zaś przyjdzie On, Duch Prawdy, doprowadzi was do całej prawdy” (J 16,13; por. Iz 63, 9-14; Ag 2,5; Ps 143,10)²²². Działalność Ducha Świętego jest zatem skoncentrowana wokół Jezusa, a nazwanie Go „innym Parakletem” wskazuje na kontynuację dzieła zbawczego²²³, której szczytem jest uwielbienie Chrystusa w świecie i wśród uczniów.

3.8. Władca świata

Jezus zapowiada uczniom przybycie „władcy świata” (por. J 14,30). Terminem tym w Nowym Testamencie określany jest szatan. Może dziwić, dlaczego Jezus nazywa szatana „władcą”: „Teraz odbywa się sąd nad tym światem. Teraz władca tego świata zostanie wyrzucony precz” (J 12,31); „Już nie będę z wami wiele mówił, nadchodzi bowiem władca tego świata” (J 14,30); „ (...) bo władca tego świata został osądzony” (J 16,11). Nawet sam szatan przedstawia siebie jako władcę. Podczas kuszenia diabeł pokazał Jezusowi wszystkie królestwa i powiedział: „Tobie dam potęgę i wspaniałość tego wszystkiego, bo mnie są poddane i mogę je dać, komu chcę” (Łk 4,6). W kontekście Mt 28,18, gdzie Jezus mówi o sobie: „Dana Mi jest wszelka władza w niebie i na ziemi” powstaje pytanie: jak zatem szatan może być władcą świata? Warto zauważyć, że autor czwartej Ewangelii pojmuje świat na dwa różne sposoby: świat jako całość: „Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne” (J 3,16) oraz świat pojmowany jako postawa ludzi odwracających się, a w konsekwencji odrzucających Boga: „Jeżeli was świat nienawidzi, wiedźcie, że Mnie wprawdzie znienawidził. Gdybyście byli ze świata, świat by was kochał jako swoją własność. Ale ponieważ nie jesteście ze świata, bo Ja was wybrałem sobie ze świata, dlatego was świat nienawidzi” (J 15,18-19). Władzy szatana podlega świat, który odwrócił się od Boga i zwrócił ku Złemu. Nie jest on władcą stworzenia, gdyż sam jest

²²¹ J. KRĘCIDŁO, *Antropologiczne i socjologiczne spojrzenie na postać Ducha Parakleta w mowach pożegnalnych Jezusa (J 13-17)*..., s. 37.

²²² *Tamże*, s. 37.

²²³ H. LANGKAMMER, *Pneumatologia biblijna*..., s. 146.

jednym ze stworzeń, ale jest władcą destrukcyjnej decyzji człowieka, który buntuje się przeciw Bogu. Jezus zapowiadając swoją mękę mówi uczniom, że nadchodzi władca świata (por. J 14,30). Działanie diabła intensyfikuje się wraz z męką i śmiercią Jezusa²²⁴. To w tym czasie nastaje godzina panowania ciemności: „Gdy codziennie bywałem z wami w świątyni, nie podnieśliście rąk na Mnie, lecz to jest wasza godzina i panowanie ciemności” (Łk 22,53). Władca świata jest przeciwieństwem Jezusa, podobnie jak uczniowie Jezusa są przeciwieństwem Judasza, który w narracji o męce, zdradzając swego Nauczyciela, jawi się jako uczeń diabła. W uczniu powinien przebywać Jezus wraz z Ojcem i Duchem Świętym²²⁵, w Judaszu zaś przebywał szatan: „A po spożyciu kawałka chleba wstąpił w niego [Judasza] szatan” (J 13,27). Męka i śmierć Jezusa stają się godziną panowania ciemności, jednak Jezus zwycięża śmierć, tym samym zwyciężając ciemność i świat, który jest pod panowaniem szatana: „Ja zwyciężyłem świat” (J 16,33); „władca tego świata został osądzony” (J 16,11). Męczeńska droga Jezusa nie wynika z nadejścia szatana, ponieważ szatan nie ma nad Synem Bożym żadnej władzy, nie może Go do niczego zmusić, jest wobec Niego całkowicie bezsilny. Jezus odchodzi wypełniając wolę Ojca, będąc posłusznym Jego miłości i przykazaniom: „nie moja lecz Twoja wola niech się stanie” (Łk 22,42). Jest to dobrowolne oddanie życia za braci.

3.9. Krzew winny

Jezus głosząc naukę o trwaniu w Nim, ujmuje ją w alegorii o winnym krzewie. Relację z uczniami porównuje do winorośli i pędów, które mogą przynosić owoce tylko wtedy, gdy pozostają w winorośli. Obraz winnego krzewu nie jest przypadkowym porównaniem, a nawiązaniem do starotestamentowych tekstów, porównujących winnicę (bądź winny krzew) do Izraela. W Księdze Izajasza prorok podkreśla, że winnicą Pana jest dom Izraela, a jego szczepem są ludzie z Judy (por. Iz 5,7). Ozeasz wskazuje, jak Izrael, który był jak dorodny winny krzew, przynoszący wiele owoców, poprzez dobrobyt dopuszczał się bałwochwalstwa i niewierności (por. Oz 10,1). Jeremiasz, który porównuje Izrael do Nierządniczy, przedstawia go jako szlachetną latorośl winną, która zmieniła się w dziki krzew (por. Jer 2,21). Podobnie Ezechiel, choć w sposób bardziej dramatyczny, opisuje losy Izraela, który jako winorośl został wyrwany, rzucony na ziemię, wysuszony przez wiatr, a następnie zasadzony na pustyni i strawiony przez ogień

²²⁴ B. KL'USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 202.

²²⁵ *Tamże...*, s. 202.

(por. Ez 19,10-14)²²⁶. Naród wybrany jako winny krzew zobowiązany był wydawać dobre owoce, jednak poprzez swoją niewierność przynosił jedynie szkodę. Jezus jako prawdziwa winorośl wypełnia powołanie Izraela, ponieważ jest On w pełni posłuszny swemu Ojcu, dlatego mówi „ja jestem winorośl prawdziwa” (J 15,1). Jezus utożsamia się z prawdziwym krzewem winnym, zaś Ojciec utożsamiany jest z rolnikiem, który jako gospodarz dba i troszczy się o winnicę. Najpierw zostaje ukazana relacja krzewu winnego do rolnika (Ojca), a następnie relacja do latorośli (uczniów). W omawianej alegorii przedstawione są zatem relacje międzypersonalne. Jezus posługuje się tym obrazem, czerpiąc z życia rolniczego czasów, w których żył: „Albowiem królestwo niebieskie podobne jest do gospodarza, który wyszedł wczesnym rankiem, aby nająć robotników do swej winnicy” (Mt 20,1 por. Mk 12,1-9; Łk 13,6-9)²²⁷. W tekście J 15,1-6 przedstawione zostały dwa rodzaje gałęzi: przynoszące owoc (w. 2,8) oraz te, które nie wydają owocu (w. 2,6)²²⁸. Pierwsze można porównać do jedenastu apostołów, do których Jezus kieruje te słowa oraz do wszystkich wiernych, trwających w Chrystusie i żyjących zgodnie z przykazaniami (w. 5, 10). Drugi rodzaj gałęzi to ludzie, którzy deklarują swoją wiarę, jednak w ich życiu brak owoców wiary (w. 6), przykładem może być postać Judasza²²⁹. W Jezusie wierzący stają się nowym ludem Bożym przynoszącym owoc nowego przymierza²³⁰, podobnie jak w krzewie winnym pędy niosą owoc obfity. Obraz winnego krzewu, przywołujący na myśl wino oraz kontekst Ostatniej Wieczerzy nawiązują do Eucharystii: „kto spożywa moje Ciało i Krew moją pije, trwa we Mnie, a Ja w nim (J 6,56)²³¹.

3.10 Trwanie w Chrystusie

Ewangelia św. Jana przekazuje czytelnikowi dwa szczególne doświadczenia wiary: „widzieć” i „trwać”²³². Termin trwać (μένω) pojawia się już na początku Ewangelii: „Jan dał takie świadectwo: «Ujrzałem Ducha, który zstępował z nieba jak gołębica i spoczął (ἔμεινεν) na Nim»” (J 1,32); „Nauczycielu, gdzie mieszkasz/pozostajesz (μένεις)? Odpowiedział im: «Chodźcie, a zobaczycie». Poszli więc i zobaczyli, gdzie

²²⁶ B. KL'USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 228.

²²⁷ J. MACARTHUR, *Komentarz do Nowego Testamentu...*, s. 346.

²²⁸ *Tamże*, s. 346.

²²⁹ *Tamże*, s. 346.

²³⁰ D. GAIDA, *Bóg jednoczący ludzi z Sobą i między sobą w Ewangelii św. Jana*, Kraków 2020, s. 111.

²³¹ S. FAUSTI, *Rozważaj i głos Ewangelię według św. Jana*, tł. B. A GANCARZ OFMConv, Kraków 2022, s. 529.

²³² K. WONS, *Trwać w Jezusie. Rekolekcje ze św. Janem*, Kraków 2007, s. 105.

mieszka/pozostaje (μένει), i tego dnia pozostali (ἔμειναν) u Niego” (J 1,38-39); „kto spożywa moje Ciało i Krew moją pije, trwa (μένει) we Mnie, a Ja w nim” (J 6,56). Słowo to za każdym razem łączy się z osobą Jezusa i oznacza zażyłą więź, dzielenie wspólnego losu, posiadanie wspólnej siedziby²³³. W alegorii o winnym krzewie termin trwać/pozostawać (μένω) występuje aż dziesięciokrotnie. Słowa Jezusa: „Trwajcie (μείνατε) we Mnie, a ja w was” (J 15,4) można porównać do wyznania Oblubienicy w Pieśni nad Pieśniami: „Mój miły jest mój, a ja jestem jego” (Pnp 2,16). Jezus, który jest źródłem życia dla wszystkich wierzących w Niego, wzywa uczniów do pozostawania w Nim, do trwania w życiu, które wygrywa ze śmiercią. Budowanie wewnętrznej więzi z Chrystusem wynika z łaski, którą uczniowie od Niego otrzymują. W omawianej jednostce widoczny jest dynamizm tekstu oraz odsłanianie sensu wypowiedzi Jezusa: „Trwajcie we Mnie” (w. 4); „Trwajcie w słowie” (w. 7) i „Trwajcie w miłości mojej” (w. 10)²³⁴. Benedykt XVI w swojej encyklice *Deus Caritas est* trwanie w miłości Jezusa opisał następująco: „On pierwszy nas ukochał i nadal nas kocha jako pierwszy; dlatego my również możemy odpowiedzieć miłością. Bóg nie nakazuje nam uczucia, którego nie możemy w sobie wzbudzić. On nas kocha, pozwala, że możemy zobaczyć i odczuć Jego miłość i z tego «pierwszeństwa» miłowania ze strony Boga może, jako odpowiedź, narodzić się miłość również w nas”²³⁵. Jezus zaprasza nas do trwania w Nim, w Jego słowie, w Jego miłości, czyli zbudowania sobie w Nim duchowego i trwałego domu²³⁶, życia, które będziemy z Nim i w Nim dzielić. Trwanie w Jezusie jest fundamentem życia uczniów, dzięki czemu mogą wydawać obfite owoce (por. J 15,4-5), natomiast Ci, którzy nie są wszczepieni w Chrystusa, nie mogą obdarować życiem innych, gdyż stają się martwi, podobnie jak latorośle, które zostają wyrzucone i usychają²³⁷ (por. J 15,6). Wzorem takiego zjednoczenia uczniów z Jezusem jest relacja Jezusa do Ojca, który trwa w Jego miłości (por. J 15,10). Posłuszeństwo Jezusa wynika z miłości, dlatego i uczniowie winni być posłuszni ze względu na miłość²³⁸. Klemens Rzymski pisze: „Niechaj ten, kto ma miłość w Chrystusie, wypełnia Chrystusowe przykazania”²³⁹,

²³³ K. WONS, *Trwać w Jezusie. Rekolekcje ze św. Janem...*, s. 264.

²³⁴ *Tamże*, s. 265.

²³⁵ BENEDYKT XVI, *Encyklika „Deus Caritas est”...*, Katowice 2006.

²³⁶ E. LE JOLY, *Trwajcie w miłości mojej. Medytacje nad Ewangelią według św. Jana*, tłum. M. JARSKI, Warszawa 1992, s. 201.

²³⁷ J. KRĘCIDŁO, *Komentarz duchowy do Ewangelii św. Jana*, Kraków 2021, s. 126.

²³⁸ D. GAIDA, *Bóg jednoczący ludzi...*, s. 211.

²³⁹ KLEMENS RZYMSKI, *List do Kościoła w Koryncie*, w: M. STAROWIEYSKI (red.), *Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich*, wyd. II, tłum. A. ŚWIDERKÓWNA, Kraków 2010, s. 51-81.

natomiast św. Tomasz zauważa, że: „Ojciec miłuje Syna zgodnie ze Swoją Boską naturą i chce dla Niego nieskończonego dobra. Syn miłuje ludzi na podobieństwo miłości, którą ma od Ojca, chcąc dla nich dobra. Trwając w miłości Syna, ludzie otrzymują dobro, otrzymują łaskę”²⁴⁰.

W Starym Testamencie nie ma tak wyraźnych tekstów mówiących o immanencji Boga i ludzi, co w pismach św. Jana. Można tam spotkać wyrażenia: „Bóg przy mnie”, „Bóg ze mną”, natomiast nigdzie nie występuje formuła „Bóg we mnie”, która określałaby wewnętrzne zjednoczenie z Bogiem²⁴¹. U synoptyków z kolei czasownik *μενειν* został użyty na ukazanie relacji zewnętrznej, jako realne przebywanie z kimś, chociaż S. Pisarek zauważa, że w tekście o uczniach idących do Emaus (por. Łk 24,13-35) określenie „pozostań z nami” ma wymiar metaforyczny i nie oznacza wyłącznie właściwego pozostawiania, ale odnosi się do trwania więzi duchowej między Jezusem a uczniami²⁴². Św. Paweł słowo *μενειν* używa w sposób bardziej ogólny i najczęściej nie wyraża treści teologicznej, jednak jest kilka przykładów, gdy Apostoł Narodów w swoich listach opisuje więź bliską, intymną, która powoduje niejako zrośnięcie w jedno, posługując się innymi wyrażeniami. W Liście do Kolosan pojawia się formuła: „umarliście bowiem i wasze życie jest ukryte z Chrystusem w Bogu (*τῷ χριστῷ ἐν τῷ θεῷ*)” (Kol 3,3), która najbardziej przypomina wyrażenia z Ewangelii Jana, jednak C.H. Dodd uważa, że św. Paweł półświadomie posłużył się formułą określającą wewnętrzną więź i na podstawie tego jednego zdania nie można ustalić tu znaczenia teologicznego²⁴³. Według R. Schnackenburga apostoł w taki sposób wyraził boską siłę życia, która pozostaje w związku ze zmartwychwstałym Chrystusem²⁴⁴. W Liście do Rzymian św. Paweł pisze o złączeniu w jedno (*σύμφυτοι*) z Jezusem poprzez śmierć podobną do Jego śmierci i poprzez zmartwychwstanie (por. Rz 6,5), natomiast w Liście do Galatów pisze o ścisłej łączności wiernych z Chrystusem: „wszyscyście bowiem jesteście kimś jednym w Chrystusie Jezusie” (Ga 3,28). W analizowanym tekście Chrystus wzywa uczniów, aby w Nim pozostawali, a On będzie pozostawał w nich (por. J 15,4). Taka więź wzajemnego

²⁴⁰ Cyt. za: TOMASZ Z AKWINU, *Komentarz do Ewangelii Jana*, tł. T. BARTOŚ, Kęty 2002, s. 936-937.

²⁴¹ S. PISAREK, *Immanencja w perykopie J 15,1-17*, w: B. POŁOK, K. ZIAJA (red.), „*Sanctificetur nomen tuum*” (Mt 6,9), Opole 2000, s. 238.

²⁴² *Tamże*, s. 239.

²⁴³ C.H. DODD, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge 1963, s. 192. Por. S. STASIAK, *List do Kolosan*, w: Z. FALCZYŃSKI, *Komentarz Teologiczno-Pastoralny do Biblii Tysiąclecia. Nowy Testament*, Poznań 2014, s. 121-162.

²⁴⁴ R. SCHNACKENBURG, *Neutestamentliche Theologie*, München 1963, s. 100.

trwania posiada cel eschatologiczny i określa wieczne trwanie dzieła zbawienia w uczniach²⁴⁵.

3.11 Misja uczniów

W Ewangelii Jana termin uczniowie (μαθηται) został użyty 78 razy, zaś termin dwunastu (δώδεκα) tylko 4 razy. Autor czwartej Ewangelii nigdy nie nazywa uczniów Jezusa apostołami (ἀπόστολοι) w odróżnieniu od synoptyków. Uczniowie nie zostali przedstawieni jako wzór doskonałej wiary (a przynajmniej nie wszyscy), lecz autor obrazuje ich różne trudności i zmagania, które czytelnik może odnieść również do siebie²⁴⁶. Już w pierwszym rozdziale Ewangelii Janowej pojawia się postać dwóch uczniów: „Nazajutrz Jan znowu stał w tym miejscu wraz z dwoma swoimi uczniami i gdy zobaczył przechodzącego Jezusa, rzekł: «Oto Baranek Boży». Dwaj uczniowie usłyszeli, jak mówił, i poszli za Jezusem” (J 1,35-37). Wszyscy uczniowie, którzy idą za Jezusem już na początku poznają Jego Boską tożsamość: Syna Bożego, Króla Izraela i Syna Człowieczego: „Odpowiedział Mu [Jezusowi] Natanael: «Rabbi, Ty jesteś Synem Bożym, Ty jesteś Królem Izraela!» Odparł mu Jezus: «Czy dlatego wierzysz, że powiedziałem ci: Widziałem cię pod figowcem? Zobaczysz jeszcze więcej niż to». Potem powiedział do niego: «Zaprawdę, zaprawdę, powiadam wam: Ujrzycie niebiosa otwarte i aniołów Bożych wstępujących i zstępujących nad Syna Człowieczego»” (J 1,49-51). Początkowo wiara uczniów opierała się na widzeniu znaków, których dokonywał Jezus²⁴⁷. Wiara ta była niepełna, była załączkiem, pierwszym krokiem do wzrastania w wierze, które przeplatane było różnymi chwilami słabości, zawahań czy niezrozumienia. Przebywanie z Jezusem, doświadczenie Go, obserwacja i słuchanie, wzmacniało wiarę uczniów, chociaż niektórzy od Niego odeszli, szczególnie po wygłoszeniu przez Jezusa tzw. Mowy Eucharystycznej: „Od tego czasu wielu uczniów Jego odeszło i już z Nim nie chodziło” (J 6,66). Bycie prawdziwym uczniem Jezusa objawia się w trwaniu w Jego nauce (por. J 8,31) i miłości (por. J 13,35).

Jezus wyodrębnił uczniów ze świata: „Gdybyście byli ze świata, świat by was kochał jako swoją własność. Ale ponieważ nie jesteście ze świata, bo Ja was wybrałem sobie ze świata, dlatego was świat nienawidzi” (J 15,19) i nazwał ich przyjaciółmi: „wy

²⁴⁵ S. PISAREK, *Immanencja w perykopie J 15,1-1...*, s. 243.

²⁴⁶ J. KRĘCIDŁO, *Nowe życie uczniów Jezusa. J 21 jako owoc eklezjologicznej releksji J 1-20 we wspólnocie umiłowanego ucznia*, Warszawa 2009, s.94.

²⁴⁷ *Tamże*, s. 95.

„jesteście przyjaciółmi moimi, jeżeli czynicie to, co przykazuję wam” (J 15,14). W świetle nadejścia godziny Jezusa i odejścia z „tego świata” wybrani uczniowie otrzymują od Jezusa szczególne nauki i uczestniczą w zbawczej obecności Bożej²⁴⁸. Idea wybrania była pojmowana przez naród żydowski w sposób szczególny. Izrael jako naród wybrany na tle innych narodów był traktowany jako szczególna własność Boga²⁴⁹ (por. Wj 19,5). Stanisław Mędała wyodrębnienie uczniów ze świata interpretuje następująco: „Uczniów stanowią ci, których Ojciec daje Synowi (por. J 6,37.39). Przyciągnął ich do siebie Ojciec (por. J 6,44) i Syn (por. J 12,32). Bóg ich pouczył (por. J 6,45) i umiłował (por. J 16,27), Chrystus ich wybrał (por. J 6,70; 13,18; 15,16) i poświęcił (por. J 17,19) i jako takich Chrystus wciąga w sferę swej miłości (por. J 13,1)”²⁵⁰. W przeciwieństwie do świata, który już nie będzie widzieć Jezusa, uczniowie Go zobaczą jako zmartwychwstałego i będą dzielić z Nim wspólnotę życia duchowego (por. J 14,19)²⁵¹. Apostołowie są pierwszymi reprezentantami Kościoła, a ich zadaniem jest kontynuowanie zbawczej misji Chrystusa. Wyzwalając się spod wpływu świata, który będzie ich nienawidził i prześladował (por. J 15,18.20), muszą wyzwalać również innych. Pamiętać należy, że uczniowie nie uciekają przed światem, lecz uczestniczą w nim, jednocześnie wykraczając poza jego granice. Wolą Bożą jest zbawienie całego świata²⁵², dlatego wyzwolenie spod wpływu świata nie jest ucieczką, a przetworzeniem go w sferę miłości Jezusa²⁵³. Zadaniem uczniów jest otwarcie świata na działanie Ducha Świętego, przekazywanie Słowa Bożego, umacnianie więzi z Chrystusem, dawanie świadectwa, przestrzeganie przykazań i trwanie w miłości. Warto zauważyć, że Jezus nakazuje uczniom: „abyście szli” (ὁπάγητε) (por. J 15,16). Forma ta wskazuje, że misja apostołów ma być dynamiczna. Ich działalność nie będzie jednak prosta ze względu na nieprzychylność, wrogość, a nawet nienawiść świata (por. J 15,18). Jezus zapowiada, że uczniowie będą prześladowani (por. J 15,20) oraz wykluczeni z synagogi (por. J 16,2). Wyrażenie nienawiść (μισέω) określa nie tylko stosunek świata do uczniów i Jezusa, ale również bardzo intensywną wrogość, która dąży do śmierci nienawidzonego podmiotu (por. J 16,2)²⁵⁴. Bronisław Kl’uska zauważa, że: „trwanie w Chrystusie, które akcentuje poprzedni tekst, czyni Jego uczniów tak bardzo podobnymi do Niego, że nawet dzielą

²⁴⁸ S. MĘDALA, *Natura i przeznaczenie świata według Ewangelii św. Jana...*, s. 216.

²⁴⁹ B. KL’USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 257.

²⁵⁰ S. MĘDALA, *Natura i przeznaczenie świata według Ewangelii św. Jana...*, s. 216.

²⁵¹ *Tamże*, s. 216.

²⁵² *Tamże*, s. 218.

²⁵³ *Tamże*, s. 219.

²⁵⁴ B. KL’USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 264.

Jego los”²⁵⁵. Jezus był nienawidzony, prześladowany i zabity, ale zmartwychwstał i żyje, pokonał śmierć, zwyciężył świat, a uczniowie, którzy trwają w Nim i zachowują Jego przykazania, choćby umarli, żyć będą (por. J 11,25). Apostołowie jako wspólnota wierzących, oddzielona od synagogi i od świata, tworzy Kościół, który powstał już w czasie prześladowań chrześcijan²⁵⁶. To wspólnocie uczniów Jezus objawia boską Chwałę, a wyodrębnienie tej wspólnoty ze świata i przeciwstawienie względem synagogi decyduje o jej wyjątkowości. Rzeczywistość Kościoła w tradycji Janowej można rozpatrywać z punktu widzenia dwóch elementów, które konstytuują jego tożsamość. Pierwszym, już wspomnianym elementem, jest powołanie Kościoła i wyodrębnienie go ze świata i braku wiary w Jezusa Chrystusa. Drugim elementem, równie ważnym, o ile nie najważniejszym, jest więź ze zmartwychwstałym Chrystusem, który jest głową Kościoła. Relacja z Nim, która przekłada się również na relację z Ojcem oraz otwarcie się na działanie Ducha Świętego umacnia wspólnotę, której mimo prześladowań nikt i nic nie jest w stanie zniszczyć (por. Mt 16,18). W Nowym Testamencie najczęściej wspomnianymi uczniami, którzy tworzą wspólnotę są: Piotr oraz umiłowany uczeń²⁵⁷. Można zaryzykować stwierdzeniem, że są to dwa filary Kościoła: Piotr, jako Skąła, na którym został wybudowany Kościół (por. Mt 16,18) oraz umiłowany uczeń, który jako pierwszy uwierzył, że Jezus zmartwychwstał (por. J 20,8). Zajmują oni wyjątkowe miejsce we wspólnotcie, o czym może świadczyć fakt, że to do nich jako pierwszych udaje się Maria Magdalena z informacją o pustym grobie (por. J 20,2)²⁵⁸. Oprócz apostołów ewangelista Jan w sposób wyraźny ukazuje szerszą grupę uczennic i uczniów Jezusa, których określa mianem „dzieci Bożych”. Do nich również należy misja głoszenia słowa Bożego, ponieważ razem z apostołami tworzą wspólnotę wiernych, którzy przyjmują Jezusa i trwają w Jego naukach.

3.12. Wiara i niewiara

W czasie Ostatniej Wieczerzy Jezus wzywa uczniów do wiary: „Wierzycie w Boga? I we Mnie wierzcie” (J 14,1 por. J 14,10-12.29; 16,31). Oprócz czasownika „wierzyć”, w omawianym tekście wspomniane są również określenia: „poznać”,

²⁵⁵ B. KL’USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 264.

²⁵⁶ H. WITCZYK, *Eklezjologia*, w: M. ROSIK (red.), *Teologia Nowego Testamentu t. II. Dzieło Janowe*, Wrocław 2008, s. 160.

²⁵⁷ Judasz wspomniany jest równie często, ale w sposób pejoratywny (jako ten, który zdradził). Swoim działaniem sam siebie wykluczył ze wspólnoty uczniów Jezusa.

²⁵⁸ H. WITCZYK, *Eklezjologia...* s. 165.

„wiedzieć”, „widzieć” (por. J 14,4.7.9.17.20; 15,24 16.3.16.17.19), które należą do tego samego pola semantycznego. „Poznać” oznacza zaznajamiać się, zrozumieć oraz posiadać wiedzę, natomiast w języku biblijnym oznacza tworzenie jedności z inną osobą lub rzeczywistością, o czym może świadczyć tekst J 14,17: „Ale wy Go [Ducha Świętego] znacie, ponieważ u was przebywa i w was będzie”. Ponadto poznanie to wzajemne oddanie się podmiotu poznającego z przedmiotem poznawanym oraz przynależność obu do siebie: „Ja jestem dobrym pasterzem i znam owce moje, a moje Mnie znają, podobnie jak Mnie zna Ojciec, a Ja znam Ojca” (J 10,14-15). Akt wiary oraz akt poznania są ściśle ze sobą powiązane, ponieważ z tekstów biblijnych wynika, że wiara następuje po poznaniu: „Teraz wiemy, że wszystko wiesz i nie potrzeba, aby Cię kto pytał. Dlatego wierzymy, że od Boga wyszedłeś” (J 16,30) lub poznanie następuje po wierze: „A myśmy uwierzyli i poznali, że Ty jesteś Świętym Bożym” (J 6,69). Poznanie przejawia się w wierze, z kolei wiara przejawia się w poznaniu. Uczniowie poznają Jezusa widząc Go, przebywając z Nim, a przez Niego widzą również Ojca, dlatego Jezus mówi do nich: „Gdybyście Mnie poznali, znalibyście i mojego Ojca. Ale teraz już Go znacie i zobaczyliście” (J 14,7). Następnie zwraca się do Filipa: „Filipie, tak długo jestem z wami, a jeszcze Mnie nie poznałeś? Kto Mnie widzi, widzi także i Ojca. Dlaczego więc mówisz: «Pokaż nam Ojca»? Czy nie wierzysz, że Ja jestem w Ojcu, a Ojciec we Mnie?” (J 14,9-10). Termin „widzieć” zakłada oglądanie rzeczy, wizję, z której wynika przyjmowanie tego co się ogląda²⁵⁹. Czasownik „widzieć” związany jest z przedmiotem wiary. Bóg się objawia, daje swego Syna, który jest obrazem Ojca. Pragnienie Filipa, aby zobaczyć Boga jest pragnieniem każdego człowieka: „Jak łania pragnie wody ze strumieni, tak dusza moja pragnie Ciebie, Boże! Dusza moja pragnie Boga, Boga żywego, kiedyż więc dojdę i ujrzę oblicze Boże?” (Ps. 42,2-3). Kolejnym terminem, który jest ściśle powiązany z wiarą jest czasownik „wiedzieć”. W przeciwieństwie do poznania, które zmierza do zdobycia wiedzy, słowo „wiedzieć” oznacza pewność oraz zdobytą wiedzę na temat poznanego przedmiotu²⁶⁰. Warto zaznaczyć, że wezwanie do wiary pojawia się zaraz po wyrażeniu pełnym otuchy: „Niech się nie trwoży serce wasze” (J 14,1). Wiara jest odpowiedzią na lęk, który będzie towarzyszył uczniom po odejściu Jezusa. Pustka i strach, które pojawią się w życiu apostołów mają zostać wypełnione przez wiarę. Jezus nie wzywa uczniów jedynie do wiary w Niego, ale również do wiary Jemu (por. J 14,11).

²⁵⁹ E. SZYMANEK, *Wiara i niewiara w Ewangelii św. Jana*, w: F. GRYGLEWICZ (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, Lublin 1976, s. 122

²⁶⁰ *Tamże*, s. 122.

Wiara w Jezusa jest wiarą w to, że jest On Synem Bożym, natomiast pozytywna odpowiedź chrześcijan na wezwanie Jezusa: „Wiercie Mi” (J 14,11) uzdalnia nas do wyrażenia swojej wiary w słowach: „Jezu ufam Tobie”. Sama wiara w Syna Bożego nie jest tożsama z byciem Jego uczniem. Konieczne jest jeszcze zaufanie, aby słuchać Jego słów i iść Jego drogą. Widać to szczególnie na przykładzie bogatego młodzieńca, który wierzył w Jezusa, przyszedł do Niego jako do Nauczyciela, ale nie zaufał Mu, nie oddał swojego majątku i nie poszedł za Nim (por. Mt 19,16-22). W swoim liście św. Jakub również zwraca uwagę, że sama wiara nie jest wystarczająca, można powiedzieć, że jest wyłącznie deklaracją światopoglądową, gdyż złe duchy również wierzą w Boga i drżą (por. Jk 2,19). Prawdziwej wierze towarzyszą uczynki, a bez nich wiara jest martwa (Jk 2,26).

W Ewangelii Jana czasownik πιστεύω (wierzyć) występuje aż 98 razy, w porównaniu do synoptyków, u których słowo to pojawia się 34 razy²⁶¹. Używanie tego zwrotu w formie czasownikowej (wierzyć), nie zaś rzeczownikowej (wiara) świadczy o tym, że autor czwartej Ewangelii nie skupia się na wierze, jako wewnętrznej dyspozycji, lecz pragnie ukazać sam akt wiary, czyli jej działanie²⁶². Wiara nie przychodzi sama z siebie, lecz jest darem od Boga (por. J 6,65), jest wewnętrznym poruszeniem, które Bóg daje ludziom posyłając im swego Syna, aby w Niego uwierzyli i przyjęli Jego naukę. Do człowieka należy jednak wybór czy ten dar przyjąć czy go odrzucić. Odrzucenie słów, nauki i czynów Jezusa jest jednocześnie odrzuceniem Ojca, ponieważ wiara jako dar, która swe źródło ma w Ojcu, do człowieka dochodzi właśnie przez samego Chrystusa, co potwierdzają Jego słowa: „Ja jestem drogą i prawdą, i życiem. Nikt nie przychodzi do Ojca inaczej jak tylko przeze Mnie” (J 14,6). Edward Szymanek ujmuje to następująco: „Na początku wiary jest Bóg Ojciec, który daje wewnętrzne dyspozycje do słuchania i przyjęcia nauki i słów Chrystusa. Ta nauka i czyny, a więc to co można nazwać przedmiotem wiary, jest własnością Ojca, gdyż On to wszystko przekazał Synowi. Syn, przez głoszenie nauki i dokonywanie czynów pobudzających wiarę, współpracuje w zapoczątkowaniu i w samym akcie wiary człowieka”²⁶³. Ewangelia Jana przedstawia owoce wiary oraz skutki niewiary. Już w prologu czytamy, że Słowo, które było u Boga przyszło do swoich. Ci, którzy Je przyjęli stali się „dziećmi Bożymi”, które wierzą w Jego imię (por. J 1,12). Byli również tacy, którzy Je odrzucili i o nich pisze ewangelista

²⁶¹ E. SZYMANEK, *Wiara i niewiara w Ewangelii św. Jana...*, s. 115.

²⁶² *Tamże*, s. 115.

²⁶³ *Tamże*, s. 117.

następująco: „kto nie wierzy, już został potępiony, bo nie uwierzył w imię Jednorodzonego Syna Bożego” (J 3,18); „kto nie wierzy Synowi, nie ujrzy życia, lecz gniew Boży nad nim wisi” (J 3,36). Synostwo Boże, czyli narodzenie z Boga, to przyjęcie wiary jako daru Bożego. Każdy, kto wierzy w Syna, będzie miał życie wieczne (por. J 3,16), nie ulegnie potępieniu (por. J 3,18), ponieważ wierzący już „ze śmierci przeszedł do życia” (J 5,24). Niewiara, która jest odrzuceniem Syna, a jednocześnie odrzuceniem Ojca, wynika z braku współdziałania człowieka z Bogiem. Jak wspomniano wcześniej, wiara jest darem od Boga, a od człowieka zależy czy ją przyjmie, czy odrzuci. Odrzucając wiarę człowiek staje się nieposłuszny wobec Jezusa i Jego nauki. Poprzez negatywną odpowiedź na dar Boga, oddaje się szatanowi i tkwi w grzechu (por. J 16, 9). Odchodząc od światła wybiera ciemność, odchodząc od Prawdy, wybiera kłamstwo, odrzucając Ojca staje się synem diabła: „Wy macie diabła za ojca i chcecie spełniać požądania waszego ojca. Od początku był on zabójcą i nie wytrwał w prawdzie, bo prawdy w nim nie ma. Kiedy mówi kłamstwo, od siebie mówi, bo jest kłamcą i ojcem kłamstwa” (J 8,44). W przeciwieństwie do wierzących, którzy przejdą ze śmierci do życia i będą żyć wiecznie, niewierzący pogrążeni będą w wiecznej śmierci i potępieniu.

3.13. Modlitwa w imię Jezusa

Podczas Ostatniej Wieczerzy Jezus zwraca się do uczniów: „o cokolwiek prosić będziecie w imię moje, to uczynię, aby Ojciec był otoczony chwałą w Synu. O cokolwiek prosić Mnie będziecie w imię moje, Ja to spełnię” (J 14,13-14 por. J 15,7; 16,23.24.26). Forma *αἰτήσητε* (prosić będziecie) pochodzi od czasownika *αἰτέω* (prosić kogoś o coś) i należy do tego samego pola semantycznego co czasownik *προσεύχομαι*, oznaczający modlitwę²⁶⁴. Termin użyty w Ewangelii Janowej wyraża aspekt prośby w ujęciu modlitwy, skierowanej do Boga w imię Jezusa. Prośby w imię Jezusa nie oznaczają bezmyślnego wypowiedania Jego imienia ani tego, że będzie On wstawiał się za nami: „W owym dniu będziecie prosić w imię moje, i nie mówię wam, że Ja będę musiał prosić Ojca za wami” (J 16,26). Nie na podstawie wstawiennictwa Jezusa wysłuchiwana jest modlitwa, ale na podstawie Jego zasług. John MacArthur wymienia trzy warunki modlitwy w imię Jezusa: (1) modlitwa powinna służyć celom Chrystusa, nie zaś egoistycznym zachciankom wierzącego; (2) powinna opierać się na zasługach Chrystusa,

²⁶⁴ J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu. Wprowadzenie historyczno-literackie i teologiczne*, Opole 2003, s. 271

nie zaś na zasługach modlącego; (3) powinna służyć przyniesieniu chwały Chrystusowi oraz Jego uwielbieniu²⁶⁵. Prośby uczniów, którzy trwają w Chrystusie, miłują Go i zachowują Jego przykazania zostaną wysłuchane: „Jeżeli we Mnie trwać będziecie, a słowa moje w was, to proście, o cokolwiek chcecie, a to wam się spełni” (J 15,7). Zjednoczenie z Chrystusem i trwanie w Jego słowie sprawia, że prośby są zgodne z wolą Bożą, ponieważ taka jedność oznacza posiadanie tych samych intencji i sposobu myślenia²⁶⁶. S. Mędała ujmuje to w następujący sposób: „Jeżeli trwamy w Nim [Jezusie], a Jego słowa w nas, stajemy się zestrojeni z Nim i chcemy tego, co On chce. Dlatego osiągamy to, czego chcemy. Toteż ważne jest proszenie o to, czego chcemy. Dar może być uczyniony tylko w stosunku do tego, który go pragnie. Ojciec chce dać nam to, co dał swojemu Synowi, czyli wszystko. Oczekuje tylko, abyśmy prosząc Go, dawali Mu wolność do dawania”²⁶⁷. Jezus wielokrotnie powtarza, aby prośby uczniów były kierowane w imię Jego. Dzięki wierze w imię Jezusa, uczniowie mogą stać się dziećmi Bożymi, o czym pisze św. Jan: „Wszystkim tym, którzy Je [Słowo] przyjęli, dało moc, aby się stali dziećmi Bożymi, tym, którzy wierzą w imię Jego” (J 1,12). Jan ukazuje, że wysłuchanie próśb możliwe jest wtedy, gdy wypowiedane są one w imię Jezusa, przez modlącego, który autentycznie wierzy w Niego i trwa w Nim. Wiara w imię oznacza przynależność do Boga oraz łączność z Nim. Autor czwartej Ewangelii pisze wręcz o konieczności wiary w imię Jezusa: „Kto wierzy w Niego, nie podlega potępieniu, a kto nie wierzy już został potępiony, bo nie uwierzył w imię Jednorodzonego Syna Bożego” (J 3,18). Podobnie w Starym Testamencie mowa jest o świątyni, którą Salomon wybudował „dla imienia Pana, Boga Izraela” (1 Krl 8,20). Następnie Bóg uświęcił tę świątynię i wysłuchiwał w niej próśb ludzi (por. 1 Krl 9,3), jednocześnie zapowiadając, że jeśli synowie Izraela odwrócą się od Niego, to świątynię tę odtrąci od swego oblicza, a Izrael wytępi z powierzchni ziemi (por. 1 Krl 9,7).

Mówiąc o modlitwie w szerszym kontekście, pozostając jednak przy aspekcie próśb, warto zwrócić uwagę, że św. Jan choć najczęściej używa terminu „Ojciec”, nie przedstawia najbardziej znanej modlitwy Nowego Testamentu, a mianowicie modlitwy „Ojczy Nasz” w tak ujednolicony sposób, jak robią to Mateusz i Łukasz. Jednak uważna lektura Ewangelii Jana pozwala odnaleźć elementy tej modlitwy w tekście całej

²⁶⁵ J. MACARTHUR, *Komentarz do Nowego Testamentu...*, s. 344.

²⁶⁶ S. MĘDAŁA, *Ewangelia według św. Jana rozdziały 13-21...*, s. 116.

²⁶⁷ *Tamże*, s. 117.

Ewangelii. W bardzo szczegółowy sposób i w formie tabeli zilustrował to ks. Mirosław Wróbel²⁶⁸:

Ojciec nasz (Mt 6,9-13)	Ewangelia św. Jana
Ojciec nasz,	„Ojca mego i Ojca waszego – 20,17 „Ojciec!” – 11,41;12,27.28;17,1.5.11.21.24.26
który jesteś w niebie,	„Jezus wznosił oczy ku niebu” – 17,1
święć się imię Twoje,	„Ojciec, wsław Twoje imię!” – 12,28
przyjdź królestwo Twoje,	„[...] jeśli się ktoś nie narodzi powtórnie, nie może ujrzeć królestwa Bożego... jeśli się ktoś nie narodzi z wody i z Ducha, nie może wejść do królestwa Bożego” – 3,3.5
Bądź wola Twoja na ziemi, tak jak w niebie.	„z nieba zstąpiłem nie po to, aby pełnić swoją wolę, ale wolę Tego, który Mnie posłał” – 6,38
Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj,	„Moim pokarmem jest wypełnić wolę Tego, który Mnie posłał, i wykonać Jego dzieło” – 4,34 „Nie Mojżesz dał wam chleb z nieba, ale dopiero Ojciec mój da wam prawdziwy chleb z nieba [...] Panie, dawaj nam zawsze tego chleba!” – 6,32.34
przebacz nam nasze winy,	„Oto Baranek Boży, który gładzi grzechy świata” – 1,29
jako i my odpuszczamy tym, którzy przeciw nam zawinili,	„Przykazanie nowe daję wam, abyście się wzajemnie miłowali, tak jak Ja was umiłowalem; żebyście i wy tak się miłowali wzajemnie. Po tym wszyscy poznają, żeście uczniami moimi, jeśli będziecie się wzajemnie miłowali” – 13,34-35
i nie dopuść, abyśmy ulegli pokusie, ale nas zbaw od Złego.	„zachowaj ich w Twoim imieniu, które Mi dałeś [...] ustrzegłem ich, a nikt z nich nie zginął [...] Nie proszę, abyś ich zabrał ze świata, ale byś ich ustrzegł od złego” – 17,11.12.15

Na podstawie powyższej tabeli widać wyraźnie, że prośby kierowane do Ojca są wypełnieniem słów Jezusa, są zgodne z Jego wolą, która jest tożsama z wolą Ojca. Warto również zauważyć, że trzy pierwsze prośby modlitwy „Ojciec nasz” dotyczą interesu Boga Ojca: „niech się święci Twoje imię! Niech przyjdzie Twoje królestwo; niech Twoja wola się spełnia na ziemi, tak jak w niebie” (Mt 6,9-10), dopiero następne cztery prośby dotyczą człowieka: „Naszego chleba powszedniego daj nam dzisiaj; i przebacz nam nasze winy... i nie dopuść, abyśmy ulegli pokusie, ale zachowaj nas od złego” (Mt 6,11-13). Jezus ukazuje, że modlitwa powinna skupiać się przede wszystkim na Bogu, na tym co

²⁶⁸ Tabela według: M. WRÓBEL, *Obraz Boga Ojca*, w: M. ROSIK (red.), *Teologia Nowego Testamentu t. II. Dzieło Janowe*, Wrocław 2008, s. 35-36.

boskie, a dopiero później, drugorzędnie, na naszych potrzebach, na tym co ziemskie. Wspominał również o tym św. Jakub w swoim Liście: „Modlicie się, a nie otrzymujecie, bo się źle modlicie, starając się jedynie o zaspokojenie swych żądz. Cudzołożnicy, czy nie wiecie, że przyjaźń ze światem jest nieprzyjaźnią z Bogiem?” (Jk 4,3-4). Modlitwa powinna być również pełna wiary, zaufania, bez wątpliwości i bez chwiejności, tylko wtedy zostanie wysłuchana: „Niech zaś prosi z wiarą, a nie wątpi o niczym. Kto bowiem żywi wątpliwości, podobny jest do fali morskiej wzbudzonej wiatrem, i miotanej to tu, to tam. Człowiek ten niech nie myśli, że otrzyma cokolwiek od Pana, bo jest mężem chwiejnym, niestałym na wszystkich swych drogach” (Jk 1,6-8).

ROZDZIAŁ IV WNIOSKI TEOLOGICZNE

Podział tekstu J 13,31–16,33 na mniejsze jednostki, określenie kontekstu biblijnego oraz interpretacja poszczególnych wyrażen nie są wystarczające. Celem analizy tekstu za pomocą hebrajskiej retoryki biblijnej nie jest wyłącznie ukazanie kompozycji, ale przy pomocy wydobytej kompozycji egzegeta może wyciągnąć odpowiednie wnioski teologiczne, aby lepiej zrozumieć treść tekstu natchnionego i zamierzenia redakcyjne autora. Ostatnim etapem pracy nad tekstem J 13,31–16,33 będzie zatem wyciągnięcie wniosków teologicznych wypływających z przeanalizowanych jednostek.

4.1. Mowa czy mowy pożegnalne Jezusa?

Wśród egzegetów nie ma jednomyślności co do tytułu, który miałby odnosić się do tekstu J 13,31–16,33. Często pojawiają się tytuły w liczbie pojedynczej: „mowa pożegnalna”, nieco rzadziej w liczbie mnogiej: „mowy pożegnalne”. W tym momencie warto wrócić do kompozycji J 13,31–16,33, która została ukazana w rozdziale 2. niniejszej pracy oraz do terminologii używanej w hebrajskiej retoryce biblijnej. Zgodnie z ujęciem całościowym, omawiany tekst składa się ze wstępu oraz pięciu sekwencji:

	WSTĘP	J 13,31-32
A	POWRÓT JEZUSA DO DOMU OJCA WEZWANIE DO WIARY	J 13,33-14,14
B	MIŁOŚĆ I TROSKA	J 14,15-31
C	ZJEDNOCZENIE Z CHRYSTUSEM	J 15,1-17
B'	NIENAWIŚĆ I PRZEŚLADOWANIE	J 15,18-16,15
A'	POWTÓRNE PRZYJŚCIE CHRYSTUSA WYZNANIE WIARY	J 16,16-33

Sekwencje te wraz z tekstem J 13,1-30 („Początek wieczerzy”)²⁶⁹ i J 17 („Modlitwa Arcykapłańska”)²⁷⁰ tworzą jednostkę wyższą, którą jest sekcja, najczęściej tytułowana: „Ostatnia Wieczerza”. Choć pod względem gatunku literackiego tekst J 13,31–16,33 można nazwać „mową pożegnalną” używając liczby pojedynczej, to na podstawie kompozycji tekstu można zauważyć, że tekst dzieli się na pięć mów pożegnalnych, gdzie każda z nich wprowadza nowy wątek tematyczny, choć są ze sobą ściśle powiązane.

OSTATNIA WIECZERZA	J 13,1-30	Początek wieczerzy
	<i>J 13,31-32</i>	<i>Wstęp do mów</i>
	J 13,33-14,14	I mowa pożegnalna
	J 14,15-31	II mowa pożegnalna
	J 15,1-17	III mowa pożegnalna
	J 15,18-16,15	IV mowa pożegnalna
	J 16,16-33	V mowa pożegnalna
	J 17	Modlitwa Arcykapłańska

Pięć mów pożegnalnych ma swoje uzasadnienie oraz odzwierciedlenie w innych miejscach Pisma Świętego. Liczba „pięć” nie jest przypadkowa, ponieważ liczby w Biblii mają znaczenie symboliczne. Już w najstarszych kulturach Egiptu i Babilonii przypisywano liczbom pewną symbolikę, uważając, że mają one związek ze strefą boską. Takie myślenie przeniesiono następnie do literatury starotestamentalnej. Św. Augustyn uważał, że konieczna jest wiedza o liczbach, aby właściwie odczytać przesłanie zawarte w Piśmie Świętym, z kolei św. Hugon stwierdził, że: „liczby objaśniają na dziewięć sposobów Boże objawienie”²⁷¹. Właściwe odczytanie objawienia w Piśmie Świętym może być niemożliwe bez odwoływania się do języka liczb, gdyż użyte w Biblii często wskazują na pozanumeryczne, symboliczne znaczenie. Najwięcej liczb znajduje się w Starym Testamencie, gdzie pełnią one sześć głównych funkcji: historyczną, literacką, teologiczną, retoryczną, formalną, symboliczną²⁷². W Nowym Testamencie pojawiają się rzadziej, choć Apokalipsa przepełniona jest ich symboliką. Wielu żydowskich i wczesnochrześcijańskich pisarzy podejmowało się interpretacji liczb biblijnych. Filon

²⁶⁹ Por. A. BIAŁOWAŚ, *Love, Blessing and Betrayal. A Biblical Rhetoric Analysis of John 13:1-30*, s. 191-208.

²⁷⁰ Praca doktorska: M. NIZIGIYIMANA, *Composition et interprétation de Jn 17. Fils dans le Fils*, Rzym 2016.

²⁷¹ B. SZCZEPANOWICZ, *Tajemnica liczb biblijnych*, Kraków 2018, s. 8.

²⁷² *Tamże*, s. 29.

Aleksandryjski liczbom dodawał znaczenie duchowe i w ten sposób jedynkę łączył z obrazem jedyne Boga, dwójkę uważał za liczbę związaną z nieczystością i materią, trójkę łączył z objawieniem jedyne Boga i Jego mocy, czwórkę, odnosząc do czterech rzek raj, przypisywał czterem cnotom kardynalnym, piątkę określał jako pięć zmysłów, szóstkę łączył z cielesnością oraz stworzeniem świata w sześć dni, siódmkę uważał za liczbę świętą, ósemkę odnosił do obrzezania w ósmym dniu, dziewiątkę łączył z płodnością, nawiązując do dziewięciu miesięcy poprzedzających poród dziecka, natomiast dziesiątka według niego oznaczała wypełnienie²⁷³. Poza liczbami podstawowymi Filon opisywał również liczby nietypowe, jak np. wymiary arki, odnosząc je do wymiarów ciała ludzkiego. Warto wspomnieć także o Hipolicie, który interpretował liczby w Piśmie Świętym. Dwie góry występujące w 1Sm 17,3 według niego symbolizowały Stare i Nowe Prawo, wzrost Goliata, który liczył cztery łokcie oznaczał cztery krańce ziemi, a pięć kamieni, które Dawid zebrał do walki z Goliatem miało symbolizować Pięcioksiąg Mojżeszowy²⁷⁴. Orygenes natomiast powołując się na słowa z Księgi Mądrości: „Ty wszystko urządziłeś według miary, i liczby, i wagi” (Mdr 11,20-21) zachęcał do badań nad znaczeniem liczb biblijnych, twierdząc, że Bóg stworzył świat według porządku liczb. W niniejszym paragrafie ukazana zostanie symbolika liczby pięć odnosząca się do pięciu mów pożegnalnych.

Piątka uznawana była przez żydowskich i arabskich filozofów za symbol zdrowia, natomiast Egipcjanie uważali ją za symbol pomyślności. W hinduizmie oznacza zasady życia, a w Islamie wskazuje na pięć powinności religijnych, czyli post, oczyszczenie, modlitwę, jałmużnę i pielgrzymkę do Mekki. W kulturze chińskiej liczba pięć uznawana była za świętą i nawiązywała do pięciu stron świata, wliczając w to środek²⁷⁵. W Biblii często występuje liczba pięć oraz jej wielokrotność, mamy: Pięcioksiąg, pięć części Księgi Psalmów, pięć „wielkich mów Jezusa” w Ewangelii Mateusza. Stary Testament mówi między innymi o pięciu latach głodu (por. Rdz 45,11), pięciu odświętnych szatach (por. Rdz 45,22), o ołtarzu całopalenia, który ma pięć łokci długości i pięć łokci szerokości (por. Wj 27,1), czy o pięciu miastach w kraju egipskim, które owego dnia będą mówić językiem kananejskim (por. Iz 19,18). Ewangeliści wspominają między innymi o pięciu pannach roztropnych i pięciu nierozsądnych (por. Mt 25,1-13), o pięciu chlebach, którymi Jezus nakarmił pięć tysięcy mężczyzn (por. Mt 14,13-21; Mk 6,34-44; J 6,5-13;

²⁷³ B. SZCZEPANOWICZ, *Tajemnica liczb biblijnych...*, s. 18.

²⁷⁴ *Tamże*, s. 20.

²⁷⁵ *Tamże*, s. 136.

Łk 9,12-17), o pięciu mężach Samarytanki (por. J 4,18), o sadzawce, nad którą Jezus uzdrowił chromego, mającą pięć krużganków (por. J 5,2). Łukasz w Dziejach Apostolskich opisuje nawrócenie pięciu tysięcy mężczyzn, którzy uwierzyli w naukę głoszoną przez apostołów Piotra i Jana (por. Dz 4,4). W Apokalipsie św. Jana czytamy o ludziach, którzy mieli cierpieć katusze przez pięć miesięcy (por. Ap 9,5.10) i o pięciu królach, którzy upadli (por. Ap 17,10). W przeanalizowanym tekście J 13,31–16,33 Jezus pięciokrotnie wspomina o modlitwie w imię Jego (por. J 14,13-14; 15,7.16; 16,23-24.26); pięciokrotnie mówi o przykazaniu miłości (por. J 13,34; 14,15.21; 15,10.12) i pięciokrotnie zapowiada posłanie Parakleta (por. J 14,16.26; 15,26; 16,7.13). Ponadto uczniowie zadają Jezusowi pięć pytań (por. J 13,36.37; 14,5.8.22).

Jak już wspomniano wcześniej, pięć mów pożegnalnych, ukazanych dzięki kompozycji tekstu, nie jest przypadkowe. Zauważyć należy, że istnieje wiele podobieństw między pięcioma „mowami pożegnalnymi” Jezusa w Ewangelii św. Jana a pięcioma „wielkimi mowami” Jezusa w Ewangelii św. Mateusza:

Mowy pożegnalne Jezusa Ewangelia wg św. Jana	Wielkie mowy Jezusa Ewangelia wg św. Mateusza
J 13,33-14,14 – Powrót Jezusa do domu Ojca, wezwanie do wiary	Mt 5,3-7,29 – Kazanie na Górze
J 14,15-31 – Miłość i troska	Mt 10,5-42 – Mowa misyjna, wskazania dla uczniów
J 15,1-17 – Zjednoczenie z Chrystusem	Mt 13,1-52 – Mowa o Królestwie Niebieskim
J 15,18-16,15 – Nienawiść i prześladowanie	Mt 18,1-35 – Mowa o życiu wspólnoty, obraz Kościoła
J 16,16-33 – Powtórne przyjście Chrystusa, wyznanie wiary	Mt 24-25 – Mowa Eschatologiczna, wartość płynąca z wiary w Jezusa

Pierwsza „mowa pożegnalna” Jezusa w Ewangelii Jana oraz pierwsza „wielka mowa” Jezusa w Ewangelii Mateusza różnią się od siebie kontekstem i szczegółami, jednak można w nich dostrzec wspólne tematy i przekazy moralne, charakterystyczne dla nauk Jezusa. W obu mowach Jezus kładzie duży nacisk na nauczanie moralne i etyczne oraz przekazuje ważne zasady dotyczące postępowania. Oba teksty zawierają obietnice: w Ewangelii Jana jest to obietnica skierowana do uczniów, że Jezus wróci i zabierze ich z sobą do Królestwa Niebieskiego, natomiast w Ewangelii Mateusza jest to obietnica błogosławieństwa dla tych, którzy praktykują nauki Jezusa.

Druga „mowa pożegnalna” u Jana i druga „wielka mowa” u Mateusza podkreślają znaczenie posłuszeństwa i miłości. Tekst J 14,15 mówi, że ten kto miłuje Jezusa, zachowuje Jego przykazania, z kolei tekst Mt 10,37-39 mówi o konieczności kochania Jezusa bardziej niż rodzinę oraz o gotowości poświęcenia życia dla Niego. Oba teksty wskazują również na działania misyjne. W Ewangelii Jana mowa jest o Duchu Świętym, który jako Paraklet będzie również przewodnikiem w misji uczniów (por. J 14,17), a w Ewangelii Mateusza Jezus wysyła Dwunastu, aby nauczali i uzdrawiali (por. Mt 10,5-8). Zarówno druga „mowa pożegnalna” Jezusa, jak i druga „wielka mowa” Jezusa przedstawiają kluczowe tematy, takie jak posłuszeństwo, miłość, ufność Bogu, misja i obietnice Bożej opieki i nagrody.

Trzecia „mowa pożegnalna” Jezusa oraz trzecia „wielka mowa Jezusa” są tekstami obrazowymi. W tekście Mt 13,1-52 Jezus korzysta z przypowieści i używa różnych analogii, takich jak: siewca, chwast, ziarno gorczycy, skarb itp., podobnie jak tekst J 15,1-17, gdzie Jezus używa obrazu winnego krzewu. W obu tekstach pośrednio pojawia się wątek owoców. W tekście Jana Jezus mówi o owocach, które przynoszą uczniowie, gdy są zjednoczeni z Nim, a w tekście Mateusza, w przypowieści o siewcy, Jezus wspomina o różnych rodzajach gleb, które mogą lub nie mogą przynosić owocu. Chociaż trzecia „wielka mowa” Jezusa skupia się na różnych przypowieściach, wiele z nich odnosi się do Królestwa Bożego. W trzeciej „mowie pożegnalnej” Jezusa nie ma bezpośredniej mowy o królestwie Bożym, jednak Jezus podkreśla konieczność trwania w Jego miłości i przynoszenia owoców, co może być nawiązaniem do uczestnictwa w Jego Królestwie.

Czwarta „mowa pożegnalna” Jezusa, podobnie jak czwarta „wielka mowa” Jezusa skupia się na relacjach międzyludzkich i postawach chrześcijańskich. W tekście Mt 18,1-35 Jezus mówi o potrzebie pokory, upomnieniu braterskim, obowiązku przebaczenia, odpuszczeniu grzechów, natomiast w tekście J 15,18-16,15 Jezus mówi o nienawiści świata do uczniów i o prześladowaniu, którego doświadczać będą uczniowie przez zjednoczenie z Jezusem.

Piąta „mowa pożegnalna” Jezusa i piąta „wielka mowa” Jezusa są mowami eschatologicznymi. W obu tekstach Jezus rozmawia z uczniami o przyszłych wydarzeniach, w tym o swoim powtórny przyjsciu oraz przygotowuje ich na to, co ma się stać. W tekście Mt 24-25 mowa jest o prześladowaniu i nienawiści świata do uczniów, ale Jezus opisuje swoje powtórne przyjscie jako triumfalne, z kolei podobny tekst można znaleźć w J 16,33: „Na świecie doznacie ucisku, ale odwagi! Ja zwyciężyłem świat”.

Warto podkreślić, że teksty „mów pożegnalnych” i „wielkich mów” różnią się od siebie pod względem kontekstu, jednak należy zauważyć, że występują w nich podobieństwa dotyczące nauczania Jezusa oraz obrazowości przekazów. Choć każdy z tekstów jest unikalny w swoim przekazie, to odnoszą się to tego samego.

Pięć mów pożegnalnych Jezusa z Ewangelii św. Jana można również porównać do Pięcioksięgu Mojżesza. Zarówno Mojżesz, jak i Jezus skupiają się na pięciu głównych tematach:

- nauka etyczna: Mojżesz w Pięcioksięgu oraz Jezus w „mowach pożegnalnych” przekazują podobne nauki etyczne. Obydwaj kładą nacisk na sprawiedliwość, moralność i miłość do bliźniego. Jezus wyraźnie podkreśla w swoich mowach, że konieczne jest miłowanie bliźniego. Ujmuje to jako nowe przykazanie (por. J 13,34-35). Podobna zasada miłowania bliźniego obecna jest w Pięcioksięgu, zwłaszcza w kontekście Dziesięciu Przykazań;
- relacja z Bogiem: Mojżesz i Jezus akcentują znaczenie bliskiej relacji z Bogiem. Jezus mówi o jedności z Ojcem (por. J 14,20), natomiast Mojżesz wspomina o osobistym spotkaniu z Bogiem na górze Synaj (por. Wj 19,20);
- odpowiedzialność za nauki i przykazania: Zarówno Mojżesz, jak i Jezus nakładają na swoich słuchaczy odpowiedzialność za zachowanie nauki i przykazań. Jezus mówi o zachowywaniu Jego przykazań (por. J 14,15), zaś Mojżesz zwraca uwagę Izraelitom na obowiązek przestrzegania Prawa Bożego (por. Wj 20,20; 24,3);
- modlitwa i kult: Mojżesz oraz Jezus podkreślają znaczenie modlitwy i religijnego kultu. Jezus wielokrotnie wspomina o modlitwie w imię Jego (por. J 14,13-14; 15,7.16; 16,23-24.26), z kolei Mojżesz przekazuje w Pięcioksięgu prawidłowy sposób kultu i modlitwy;
- trwanie w wierze: Jezus zachęca uczniów, aby trwali w Jego miłości, Mojżesz pouczał Izraelitów o konieczności bycia wierny Jahwe i Jego przykazaniom. Obaj kładą nacisk na trwanie w prawdach Bożych.

Według egzegetów aleksandryjskich oraz Klemensa i Didyma liczba pięć oznacza zmysły ludzkie zarówno cielesne, jak i duchowe, natomiast według Cyryła symbolizuje Prawo Mojżeszowe i czas powtórnego przyjścia Chrystusa na ziemię²⁷⁶. Polski leksykograf Władysław Kopaliński w piątce upatruje symbol harmonii, wszechpotęgę

²⁷⁶ B. SZCZEPANOWICZ, *Tajemnica liczb biblijnych...*, s. 55-60.

Boga, porządku, Boskiej wszechwiedzy, wieczności i nawiązuje do pięciu ran Chrystusa oraz do piątego królestwa mesjańskiego, które pokonać ma cztery poprzednie²⁷⁷.

4.2 Teologia tekstu J 13,33-16,33

Ewangelia według św. Jana zawiera unikalne mowy pożegnalne wygłoszone przez Jezusa chwilę przed swoją męką, śmiercią i zmartwychwstaniem. Zawierają one wskazówki dotyczące życia chrześcijańskiego, słowa wsparcia, ostrzeżenia, nowe przykazanie oraz inne głębokie, duchowe nauki. W kolejnych punktach zostanie przedstawiona teologia każdej z pięciu mów pożegnalnych Jezusa.

4.2.1 Pierwsza mowa pożegnalna (J 13,33-14,14)

Słowa Jezusa odnoszące się do Jego odejścia: „jeszcze krótko jestem z wami” (J 13,33); „a gdy odejdę...” (J 14,3) wskazują na to, że mamy do czynienia z mową pożegnalną. Ten gatunek literacki, określany również „testamentem” znany był w literaturze starotestamentalnej, we wczesnym judaizmie i literaturze grecko-rzymskiej. Aby mowę określić mianem „mowy pożegnalnej” konieczna jest obecność w niej wzmianek o pożegnaniu, zbliżającej się śmierci, a także słowa otuchy, wypowiedzi dotyczące przyszłych zdarzeń, czy też obecność słuchaczy, którzy są związani z odchodzącym²⁷⁸. Pierwsza mowa pożegnalna rozpoczyna się od słów Jezusa: „Dzieci, jeszcze krótko jestem z wami” (J 13,33). W tym momencie Jezus już bezpośrednio przygotowuje uczniów na swoje odejście. Razem z jedenastoma apostołami²⁷⁹ przebywa w Wieczerniku i to do nich kieruje te słowa. Kameralna atmosfera akcentuje niezwykle intymny charakter tego wydarzenia. Jezus spotkał się z najbliższymi uczniami, aby to właśnie im przekazać to, co się dokonuje i co jeszcze dokona się w najbliższym czasie. Zauważyć należy, że swoją mowę pożegnalną Jezus rozpoczyna dopiero po wyjściu Judasza, który chwilę wcześniej opuścił Wieczernik. Chciał być pewien, że Jego słowa skierowane będą właśnie do pozostałych jedenastu uczniów. Swoją słowny testament składa na ręce osób, których jest pewien. Wie, że są oni słabi, wątpiacy (por. J 13,38), dlatego nauka, którą wygłosi ma ich umocnić w wierze. Stąd też nowe przykazanie, które Jezus kieruje do uczniów: „przykazanie nowe daję Wam, abyście się wzajemnie miłowali, tak jak Ja was umiłowalem; żebyście i wy tak się miłowali wzajemnie. Po tym

²⁷⁷ M. SZRAM, *Duchowy sens liczb w alegorycznej egzegezie aleksandryjskiej (II-V w.)*, Lublin 2001, s. 320-321.

²⁷⁸ A. WEISER, *Teologia Nowego Testamentu*, Kraków 2011, s. 196.

²⁷⁹ Judasz chwilę wcześniej opuścił Wieczernik.

wszyscy poznają, że jesteście uczniami moimi, jeśli będziecie się wzajemnie miłowali” (J 13,34-35). Wiara wypływa z miłości, a bez miłości jest niczym. Św. Paweł Apostoł wspomina w swoim *hymnie o miłości*, że nawet gdyby mówił językami ludzi i aniołów, nawet gdyby posiadał dar prorokowania, nawet gdyby miał wiarę tak wielką, że mógłby góry przenosić, bez miłości byłby niczym (por. 1Kor 13,1-2). Rozpoczęcie mowy pożegnalnej tak mocnym akcentem na miłość, wskazuje na to, że sercem wspólnoty, a więc sercem Kościoła ma być właśnie miłość. Dobrze rozumiała to św. Teresa z Lisieux, która zauważyła, że: „Kościół ma Serce i że to Serce płonie Miłością (...) tylko Miłość zdolna jest poruszać członki Kościoła (...) w Miłości zawierają się wszystkie powołania, Miłość jest wszystkim”²⁸⁰. Kościół zobowiązany jest do dawania świadectwa Miłości, tej Miłości, która jest w Chrystusie i którą jest Bóg. Pytania, które uczniowie zadawali Jezusowi podczas mowy pożegnalnej prowadzą czytelnika do odsłonięcia znaczenia nadchodzącego wydarzenia, którym była śmierć krzyżowa. Istotne jest pytanie Tomasza: „Panie, nie wiemy, dokąd idziesz. Jak więc możemy znać drogę?” (J 14,5), które prowadzi do proklamacji Jezusa: „Ja jestem drogą i prawdą, i życiem” (J 14,6). Grecki zwrot Ἐγώ εἰμι (Ja jestem) wskazuje na objawienie, które można porównać do objawienia Mojżeszowi imienia Boga podczas rozmowy na pustyni (por. Wj 3,14). Z kolei greckie ὁδός (droga) przypomina wezwanie z Księgi Izajasza: „Drogę Panu przygotujcie na pustyni, wyrównajcie na pustkowiu gościniec dla naszego Boga” (Iz 40,3), do którego odwołał się Jan Chrzciciel rozpoczynając swoją działalność: „Jam głos wołającego na pustyni: Prostujcie drogę Pańską, jak rzekł prorok Izajasz” (J 1,23). Każda droga prowadzi do celu, a Jezus jako droga prowadzi do Ojca, który jest celem każdego chrześcijanina. Poznanie Syna jest jednocześnie poznaniem Ojca, dlatego Jezus wspomina, że nikt nie przychodzi do Ojca inaczej, jak tylko przez Syna (por. J 14,6). Greckie ἀλήθεια (prawda) w odniesieniu do Jezusa zapowiadał już Prolog Jana: „łaska i prawda przyszły przez Jezusa” (J 1,17). Jezus obiecuje Żydom, że poznanie prawdy wyzwoli ich: „Jeżeli trwacie w nauce mojej, jesteście prawdziwie moimi uczniami i poznacie prawdę, a prawda was wyzwoli” (J 8,31-32). Oznacza to, że poznanie Jezusa, który jest Prawdą, przyniesie wierzącym zbawienie. Tę Prawdę, która swoje źródło ma w Ojcu: „Uświęć ich w prawdzie. Słowo Twoje jest prawdą” (J 17,17) będzie wyjaśniał Duch Święty, którego Jezus nazywa również Duchem Prawdy: „Gdy zaś przyjdzie On,

²⁸⁰ JAN PAWEŁ II, *Komentarz do Ewangelii*, Kraków 2011, s. 630, cyt. za: *Rękopisy autobiograficzne*, Wydawnictwo Karmelitów Bosych, Kraków 1997, s. 200.

Duch prawdy, doprowadzi was do całej prawdy” (J 16,13). Warto zauważyć, że Piłat odrzucił tę Prawdę, gdy zadał pytanie Jezusowi: „Cóż to jest prawda?” (J 18,38) ignorując jednocześnie Jego boskość²⁸¹. W końcu greckie ζῶν (życie) nie oznacza życia doczesnego, ale odnosi się do życia wiecznego. Jezus jest życiem, które nie podlega śmierci. Trwanie w Chrystusie, z wiarą i miłością prowadzi do życia wiecznego: „Ja jestem zmartwychwstaniem i życiem. Kto we Mnie wierzy, to choćby i umarł, żyć będzie” (J 11,25). Po odpowiedzi Jezusa na pytanie Tomasza, Filip zwraca się z prośbą do Niego: „Panie, pokaż nam Ojca, a to nam wystarczy” (J 14,8). Choć jego prośba może wydawać się niezrozumiała, gdyż dla Żydów zobaczyć Boga i zbliżyć się do Niego mogły tylko postacie wyjątkowe, jak Mojżesz, to należy pamiętać, że Filip występuje tu w kontekście środowiska greckiego. Grecka teoria poznania uzasadniałaby tę prośbę, ponieważ w mentalności greckiej empirycznie można było doświadczać obecności boga i zobaczyć go, o czym świadczy m.in. mitologia²⁸². Dla Żyda taka prośba może wydawać się czymś bluźnierczym, gdyż nawet arcykapłan w dzień Jom Kipur, okadzał się dymem, aby nie stać bezpośrednio twarzą w twarz z Bogiem, natomiast dla pogan, którzy nawracali się na chrześcijaństwo, ta prośba była czymś naturalnym. Filip niejako reprezentował hellenistów, którzy chcieli się nawrócić na chrześcijaństwo²⁸³. Jezus oświadcza Filipowi, zwracając się jednocześnie do wszystkich uczniów, że ten kto widział Syna, widział i Ojca a słowa, które wypowiada i dzieła, które czyni Syn są słowami i dziełami Ojca (por. J 14,9-10). W ten sposób Jezus podkreśla jedność z Ojcem. Gdyby bowiem nie byli jedno, nie mogliby wspólnie działać²⁸⁴. Jednocześnie Jezus zapowiada, że ten, kto w Niego wierzy, będzie dokonywał nawet większych dzieł niż On (por. J 14,12). Co to oznacza? Czy uczniowie będą czynić cuda większe od samego Jezusa? Czytając Dzieje Apostolskie, można zauważyć, że uczniowie dokonują równie spektakularnych dzieł co Jezus. Nie były to jednak „większe dzieła”, ponieważ: „sługa nie jest większy od swego pana” (por. J 15,20). Według jakich zatem standardów oceniać należy te „większe dzieła”? Słusznym wydaje się pogląd, który mówi, że chodzi tutaj o zasięg cudów, czyli dzieła dokonywane przez uczniów. Będą one równie wielkie, ale swym zasięgiem będą obejmować znacznie większe obszary²⁸⁵. Uczniowie, którzy poszli

²⁸¹ J. KLINKOWSKI, *Analiza dramatyczna Ewangelii św. Jana*, Legnica 2007, s. 332-333.

²⁸² J. KLINKOWSKI, *Analiza dramatyczna Ewangelii św. Jana...*, s. 336.

²⁸³ *Tamże*, s. 336.

²⁸⁴ R. CZAJA, G. MARSZAŁKOWSKI, *Katena do Ewangelii św. Jana*, Kraków 2008, s. 168.

²⁸⁵ W.C. KAISER JR., P.H. DAVIDS, F.F. BRUCE, M.T. BRAUCH, *Trudne fragment Biblii*, Warszawa 2011, s. 439.

na cały świat ze swoją misją (por. Mk 16,15) mieli duże możliwości dotarcia z nauką Ewangelii niż Jezus w czasie swojej działalności na ziemi. Warto również zaznaczyć, że dzieła dokonywane są zawsze mocą Boga, a nie człowieka, jednak to człowiek czyni je w widzialny sposób²⁸⁶. Zaraz po zapowiedzi czynienia większych dzieł, Jezus zapowiada uczniom, że o cokolwiek będą prosić w Jego imię, to spełni (por. J 14,13-14). Warto zwrócić uwagę, że Jezus mówi: „cokolwiek”, a nie „jakkolwiek” i rozwija myśl mówiąc: „aby Ojciec był otoczony chwałą w Synu” (J 14,13). Oznacza to, że prośby uczniów będą spełnione wtedy, gdy będą pożyteczne dla zbawienia, ponieważ Jezus jest Zbawicielem. Jeżeli prośby nie prowadzą do zbawienia i Jezus ich nie spełnia, tym bardziej ukazuje się jako Zbawiciel, dbając o to, by wysłuchane zostały tylko te prośby, które nie sprzeciwiają się zbawieniu²⁸⁷.

Tekst J 13,33-14,14 wskazuje na istotne aspekty teologii chrześcijańskiej, czyli miłość, jedność Syna z Ojcem, obietnice Jezusa oraz Jego rolę jako jedyne go pośrednika między Bogiem a ludźmi. Słowa Jezusa stanowią fundament chrześcijaństwa i kształtują sposób, w jaki chrześcijanin rozumie swoją wiarę i relację z Bogiem i bliźnim. Tekst pierwszej mowy pożegnalnej inspirowane do zagłębiania się w rozumienie i praktykowanie nauk Jezusa oraz zachęca do wiary, miłości, wspólnoty i ufności wobec obietnic Jezusa.

4.2.2 Druga mowa pożegnalna (J 14,15-31)

W drugiej mowie pożegnalnej Jezus składa uczniom obietnicę: „Ja zaś będę prosił Ojca, a innego Parakleta da wam, aby z wami był na zawsze – Ducha Prawdy, którego świat przyjąć nie może, ponieważ Go nie widzi ani nie zna. Ale wy Go znacie, ponieważ u was przebywa i w was będzie. Nie zostawię was sierotami. Przyjdę do was” (J 14,15-18). W omawianym tekście ukazane zostaje podstawowe źródło biblijnej pneumatologii, czyli nauki o Duchu Świętym²⁸⁸. Jezus nazywa Go Parakletem i Duchem Prawdy, który zostanie posłany przez Ojca w imię Syna (por. J 14,26). Wskazuje tym samym na odwieczną relację, czyli relację między Ojcem, Synem i Duchem Świętym. Relacja ta jest mocno zakorzeniona w miłości i odzwierciedla to, do czego winni dążyć chrześcijanie w relacjach między sobą oraz w relacji z Bogiem. Powinna opierać się ona na miłości, harmonii i jedności, stąd w modlitwie Jezusa prośba skierowana do Ojca: „aby wszyscy stanowili jedno, jak Ty, Ojczy, we Mnie, a Ja w Tobie, aby i oni stanowili w Nas jedno,

²⁸⁶ W.C. KAISER JR., P.H. DAVIDS, F.F. BRUCE, M.T. BRAUCH, *Trudne fragmenty Biblii...*, s. 440.

²⁸⁷ *Tamże*, s. 169.

²⁸⁸ JAN PAWEŁ II, *Komentarz do Ewangelii...*, s. 638.

by świat uwierzył, że Ty Mnie posłałeś” (J 17,21). Jezus tę jedność podkreśla również w swojej mowie pożegnalnej: „W owym dniu poznacie, że Ja jestem w Ojcu moim, a wy we Mnie i Ja w was” (J 14,20). Jezus wspomina, że Duch Prawdy przypomni uczniom Jego nauki (por. J 14,26). Jest to jedno z zadań Ducha Świętego, a mianowicie zapewnienie ciągłości Ewangelii, czyli czuwanie nad tym, aby nauka przekazana apostołom przez Jezusa, była dalej przekazywana w Kościele z pokolenia na pokolenie²⁸⁹. Następnie Jezus podkreśla, że zachowywanie Jego przykazań jest ściśle powiązane z miłowaniem Go. Ten, kto miłuje Syna, będzie umiłowany przez Ojca i Syn mu objawi siebie (por. J 14,21). Ten, kto nie miłuje Syna, nie zachowuje Jego przykazań, a jednocześnie nie miłuje Ojca, ponieważ nauka, którą głosi Syn, pochodzi od Tego, który Go posłał (por. J 14,24). Widoczna jest zatem koherencyjność między miłością oraz zachowywaniem słów Jezusa. Chrystus obiecuje uczniom pokój: „pokój zostawiam wam, pokój mój daję wam. Nie tak jak daje świat, Ja wam daję” (J 14,27). Nie chodzi tu o pokój w znaczeniu braku konfliktów, ponieważ w kolejnych mowach Jezus będzie zapowiadał prześladowanie uczniów. Pokój, który daje Jezus, to pokój wynikający z relacji z Bogiem, pokój serca i duszy oraz zapewnienie, że Jezus wróci do swoich uczniów i zabierze ich ze sobą do Ojca (J 14,28 por. J 14,3). Zastanawiające mogą być słowa Jezusa: „Ojciec jest większy ode mnie” (J 14,28), które mogą sugerować, że Ojciec i Syn nie są kimś jednym. Choć Jan Ewangelista w innych wersetach przedstawia Ich relację jako równą, przedstawia Ich jako jedność, np. „Ja i Ojciec jedno jesteśmy” (J 10,30); „Kto Mnie widzi, widzi także i Ojca” (J 14,9), to problematyczne w rozumieniu okazują się słowa, że Ojciec jest większy od Syna. Pamiętać należy, że Jezus w trakcie swej działalności na ziemi był jednocześnie Bogiem i człowiekiem. Jako Bóg był nieograniczony, jako człowiek podlegał ograniczeniom m.in. ciała. W tym kontekście Ojciec jest większy od Syna. W relacji tej Ojciec jest Osobą nadrzędną, natomiast Syn, choć jest współistotny z Ojcem, to w ramach misji i woli posyłającego, staje się Osobą podrzędną. Stwierdzenie: „Ojciec jest większy ode mnie” wskazuje na rolę Syna Bożego i Jego podporządkowanie Ojcu w ramach misji zbawienia. Ponadto Trójca Święta to Trzy Osoby i jedna Boska natura. Choć są to Trzy różne Osoby (Ojciec, Syn, Duch Święty), to posiadają te same Boskie atrybuty i tę samą Boską naturę. W tym kontekście są jednością. Kolejne słowa Jezusa: „nadchodzi bowiem władca tego świata” (J 14,30) odnoszą się do szatana i są zapowiedzią duchowej walki między siłami dobra, reprezentowanymi przez Jezusa i siłami zła, na których czele

²⁸⁹ JAN PAWEŁ II, *Komentarz do Ewangelii...*, s. 644.

stoi szatan. Walka, która obecna jest w teologii Jana, nawiązuje do konfliktu między działaniami diabła a Bożym planem zbawienia. Nadchodzące wydarzenia będą miały zatem niewątpliwie ważne znaczenie w historii zbawienia oraz ogromne znaczenie wobec wyborów ludzkich w obliczu działań szatana.

Z tekstu J 14,15-31 wypływają teologiczne refleksje na temat Ducha Świętego, jedności w Trójcy Świętej, relacji między Ojcem i Synem oraz Synem i uczniami, miłości i pokoju. Słowa Jezusa zawarte w drugiej mowie pożegnalnej ukazują głęboką miłość Boga do ludzi oraz obietnicę obecności Boga w życiu tych, którzy zachowują Jego przykazania i miłują Go. Są istotnym źródłem teologicznym, ukazującym Bożą troskę wobec miłujących Go oraz wyznaczają kierunek życia każdego chrześcijanina, które powinno być oparte na miłości, posłuszeństwie i zaufaniu Bogu.

4.2.3 Trzecia mowa pożegnalna (J 15,1-17)

Trzecia mowa pożegnalna rozpoczyna się od alegorii o winnym krzewie. Obraz winnego krzewu jest obrazem Kościoła, a latorośle metaforą wierzących i trwających w Chrystusie, którzy tworzą w Kościele jedność. Podobnie św. Paweł przedstawia obraz Kościoła, używając metafory ciała: „Czyż nie wiecie, że ciała wasze są członkami Chrystusa?” (1Kor 6,15). Jezus zaznacza, że jest „prawdziwym krzewem winnym” (por. J 15,1), a więc źródłem prawdziwej owocności wiary. To wiara w Jezusa, w Jego nauki, mękę, śmierć, a przede wszystkim zmartwychwstanie, jest centralnym elementem chrześcijaństwa. Kolejny raz Jezus wskazuje na relację z Ojcem, ponieważ to Ojciec jest tym metaforycznym ogrodnikiem, który troszczy się o winny krzew. Ojciec dba o to, aby latorośle wychodzące z krzewu przynosiły owoce. Te jednak, które nie przynoszą owocu – odcina (por. J 15,1-2). Syn jest tym, który działa na ziemi, ale Jego działanie jest jednocześnie działaniem Tego, który Go posłał, czyli Ojca. Żaden winny krzew, bez pomocy ogrodnika, który o niego dba, nie będzie mógł mieć wyłącznie zdrowych latorośli. To ogrodnik jest odpowiedzialny za Jego uprawę i za to, jakie owoce będzie wydawał. Jezus mówi do uczniów: „Wy już jesteście czyści dzięki słowu, które wypowiedziałem do was” (J 15,3). Nie oznacza to, że są oni bez grzechu. Jest to określenie przeciwstawne do określenia pogan, którzy nazywani byli „nieczystymi”²⁹⁰. Bycie „czystą latoroślą” oznacza bycie wierzącym i trwającym w Chrystusie. Ci, którzy

²⁹⁰ F. GRYGLEWICZ, *Teologia Dziejów Apostolskich, listów katolickich i pism św. Jana Ewangelisty*, t. III, Lublin 1986, s. 113-114.

nie trwają w Nim, są „nieczystą latoroślą”, która nie przyniesie owoców, a więc musi być odcięta, a bez źródła, którym jest Jezus, zwyczajnie uschnie (por. J 15,6). Kolejne słowa Jezusa: „jeżeli we Mnie trwać będziecie, a słowa moje w was, to proście, o cokolwiek chcecie, a to wam się spełni” (J 15,7) są obietnicą, która wskazuje na to, że modlitwa w jedności z Jezusem ma moc i efektywność oraz jest zgodna z Bożymi planami. Modlitwa zatem nie jest tylko sposobem wyrażania pragnień, ale również sposobem odkrywania Bożej woli i podporządkowaniu się jej. Przykładem może być modlitwa Jezusa w Ogrójcu, gdzie Syn prosi Ojca, aby zabrał od niego ten kielich przeznaczenia, ale jednocześnie poddaje się woli Ojca (por. Łk 22,42). Innym przykładem może być list św. Jakuba, w którym autor pisze: „modlicie się, a nie otrzymujecie, bo się źle modlicie, starając się jedynie o zaspokojenie swych żądz” (Jk 4,3). Jezus zapytany przez uczniów o to, jak powinni się modlić, przekazuje im modlitwę „Ojcze Nasz”. Jak już wspomniano w poprzednim rozdziale modlitwa ta składa się z siedmiu prośb, w której trzy pierwsze dotyczą interesu Boga: „niech się święci Twoje imię; niech przyjdzie Twoje królestwo; niech Twoja wola się spełnia na ziemi, tak jak w niebie” (Mt 6,9-10). Dlatego w swojej mowie pożegnalnej Jezus podkreśla, że prośby uczniów zostaną spełnione, jeżeli będą oni trwali w Nim i będą zachowywali Jego słowa (por. J 15,7). Trwanie w Chrystusie i zachowywanie Jego słów sprawia, że modlitwa nie jest wyłącznie zaspokajaniem swoich pragnień, a właśnie prośbą wyrażaną w zgodzie z Bożą wolą. Zachęta Jezusa do trwania w Nim zajmuje główną część trzeciej mowy pożegnalnej a samo trwanie w Jezusie można rozpatrywać w trzech aspektach:

- (1) ten, kto trwa w Chrystusie przynosi wiele owoców (por. J 15,5);
- (2) ten, kto nie trwa w Chrystusie usycha i znajdzie się w ogniu (por. J 15,6);
- (3) ten, kto modli się trwając w Chrystusie i zachowując Jego słowa, otrzyma to, o co prosi (por. J 15,7).

Chrystusa łączy z wiernymi taka sama więź i taka sama miłość, która łączy Syna z Ojcem (por. J 15,9). Użyta grecka partykuła *καθώς* (jako) ma charakter porównawczy²⁹¹. Miłość, którą Chrystus obdarza uczniów, jest tą samą miłością, która istnieje między Nim i Ojcem, a jej pełnia ukazana została w momencie, gdy Jezus oddał za nich swoje życie (por. J 15,13). Jezus nazwał uczniów swoimi przyjaciółmi, dlatego, że czynią oni to, co On im przekazał (por. J 15,14). Nie czynią oni tego jednak wbrew sobie, a właśnie w

²⁹¹ F. GRYGLEWICZ, *Teologia Dziejów Apostolskich, listów katolickich i pism św. Jana Ewangelisty...*, s. 114-115.

zgodzie ze sobą i w zgodzie z wolą Bożą. Słowa Jezusa: „Już was nie nazywam sługami, bo sługa nie wie, co czyni jego pan, ale nazwałem was przyjaciółmi, albowiem oznajmiłem wam wszystko, co usłyszałem od Ojca mego” (J 15,15) ukazują relację między Nim a uczniami oraz różnicę między sługą a przyjacielem. Relacja między sługą a panem polega na jednostronnym przywiązaniu, podczas gdy przyjaźń z Bogiem polega na wzajemnym oddaniu i posłuszeństwie wobec Jego nauk. W przeciwieństwie do sług, którzy działają mechanicznie i jedynie wykonują polecenia swego pana, przyjaciele obdarzeni są wiedzą o Bożych planach. To bliska relacja, w której Bóg odsłania swoje plany przyjaciołom i w której nie jest wyłącznie odległym władcą, ale przede wszystkim towarzyszem w życiu chrześcijańskim. Chrystus wybrał i przeznaczył uczniów, aby wypełnili cel, którym jest przynoszenie owoców (por. J 15,16). To Bóg inicjuje relację i wskazuje miejsce uczniów w Jego planach. Choć jest to wybór jednostronny, to ostatecznie od człowieka zależy czy odpowie na Boże wezwanie i podejmie współpracę z Jego łaską. Będzie to współpraca między Bożą wolą i ludzką wolnością, współpraca prowadząca do zbawienia.

Tekst J 15,1-17 ukazuje głęboką relację między uczniami a Jezusem, który jest źródłem życia każdego chrześcijanina. On i Jego Kościół tworzą jeden organizm, który przedstawiony został w obrazie winnego krzewu i latorośli. Trwanie w Chrystusie wyraża się w trwaniu w Jego miłości, zachowywaniu Jego przykazań oraz przynoszeniu obfitych owoców swojej wiary. Jezus podkreśla, że miłość do Boga oraz miłość do innych ludzi jest fundamentalną wartością chrześcijańską oraz wskazuje na centralną rolę w budowaniu relacji z Bogiem.

4.2.4 Czwarta mowa pożegnalna (J 15,18-16,15)

W czwartej mowie pożegnalnej Jezus przedstawia relację świata do Niego i do uczniów. Swoją mowę rozpoczyna od słów: „Jeżeli was świat nienawidzi, wiedzcie, że Mnie wpierw znienawidził” (J 15,18). Św. Jan w swoim pierwszym liście nawiązał do tych słów Jezusa: „Nie dziwcie się, bracia, jeśli świat was nienawidzi” (1J 3,13), ukazując różnicę między dziećmi Boga a dziećmi diabła na przykładzie Kaina, który pochodził od Złego i jego brata Abla, którego czyny były sprawiedliwe (por. 1J 3,10-12). Grecy pod pojęciem świata (*κόσμος*) widzieli urzeczywistnienie piękna²⁹². Jan Ewangelista

²⁹² F. GRYGLEWICZ, *Teologia Dziejów Apostolskich, listów katolickich i pism św. Jana Ewangelisty...*, s. 116.

rozpatrywał świat pod kątem tego co złe i słowo to miało dla niego wydźwięk pejoratywny. W czwartej Ewangelii zauważyć można dwa spojrzenia na świat. Pierwsze to relacja Boga i apostołów do świata, w której autor widział dobrą wolę, motywy i zadania. Druga zaś to relacja świata do Boga i apostołów, w której Jan upatrywał wyłącznie złą wolę²⁹³. Z jednej strony mamy Boga, który „tak umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne” (J 3,16) i apostołów, którzy szli na cały świat i głosili Ewangelię (por. Mk 16,15), z drugiej strony mamy świat, który nie poznał i nie przyjął Syna Bożego (por. J 1,10-11), a także znienawidził Jego uczniów, tak samo jak Jego (J 15,18). Jezus nie tylko w mowie pożegnalnej wspominał o nienawiści świata w stosunku do Jego osoby. W rozmowie z Nikodemem powiedział: „Każdy bowiem, kto źle czyni, nienawidzi światła i nie zbliża się do światła, aby jego uczynki nie zostały ujawnione” (J 3,20). Jezus jako światło, reprezentuje prawdę i daje nam duchowe oświecenie, prowadzące do zbawienia. Jezus prowadzi człowieka od wyjścia z ciemności grzechu i śmierci do światła życia wiecznego. Człowiek ma jednak wybór i odrzucając światło, pozostaje w ciemności, nienawidząc Tego, który światło przynosi. Uczniowie, podążając za Jezusem i przekazując dalej Jego naukę, stają się obiektem prześladowań i nienawiści, ponieważ jak ostrzegali ich Jezus: „Sługa nie jest większy od swego pana. Jeżeli Mnie prześladowali, to i was będą prześladować” (J 15,20). Uczniowie będą wyrzucani z synagogi, a także zabijani (por. J 16,2). Jest to nawiązanie do działań Żydów, współpracujących z Imperium Rzymskim, którzy stawiali chrześcijan poza prawem, wyrzucając ich z synagog i przekonując władze rzymską do ich prześladowania, które najczęściej kończyło się śmiercią²⁹⁴. Działanie Żydów spowodowane było tym, że nie wierzyli w to, że Jezus jest Synem Bożym, dlatego też Jezus zapowiada posłanie Parakleta, który o Nim zaświadczy (por. J 15,26). Będzie On również przekonywał świat o grzechu, sprawiedliwości i sądzie (por. J 16,8). Oznacza to, że Duch Święty przekona ludzi o ich grzeszności i pobudzi w nich potrzebę nawrócenia, objawi im Bożą sprawiedliwość, a także wskaże ludziom, że istnieje duchowy rozrachunek w czasie sądu Bożego. Duch Święty pełni zatem niezbędną rolę w procesie nawrócenia i zbawienia, pomagając człowiekowi zrozumieć swoje grzechy, przyjąć sprawiedliwość Bożą i przygotować się na sąd Boży. W J 16,13 zostały użyte trzy czasowniki w odniesieniu do funkcji Ducha Prawdy: będzie On „prowadził”,

²⁹³ F. GRYGLEWICZ, *Teologia Dziejów Apostolskich, listów katolickich i pism św. Jana Ewangelisty...*, s. 116.

²⁹⁴ J. KLINKOWSKI, *Analiza dramatyczna Ewangelii św. Jana...*, s. 341.

„głosił” oraz „oznajmiał”. Czasownik „prowadzić” podkreśla Jego rolę jako przewodnika wiernych ku zrozumieniu tego, co było dla nich niejasne, jak i ku pełnemu zrozumieniu treści teologicznej, którą dopiero poznają²⁹⁵. Termin „głosić” w czwartej Ewangelii odnosi się do przekazywania treści, które pochodzą od Boga, jak również do określenia nauczania Chrystusa. Dlatego Jezus podkreśla, że Duch Święty: „nie będzie mówił od siebie, ale powie wszystko, cokolwiek usłyszy” (J 16,13). Będzie on również „oznajmiać rzeczy przyszłe”. Nie chodzi o prorocstwo, a o pomoc wiernym w rozumieniu zbawczej myśli, dotyczącej zbawienia całego Kościoła²⁹⁶. W omawianym tekście J 15,18-16,15 kolejny raz ukazana zostaje relacja w Trójcy Świętej. Każda z Osób pełni swoją misję i jest niezbędna w życiu każdego chrześcijanina, którego celem jest zbawienie.

Tekst J 15,18-16,15 przedstawia istotne elementy życia chrześcijańskiego, takie jak: relacja wierzących do otaczającego świata, trudności wypływające z tej relacji oraz korzyści wynikające ze współpracy z Duchem Świętym, którego rolą jest bycie przewodnikiem duchowym w życiu każdego chrześcijanina. Omawiany tekst ukazuje jak nauki Jezusa mają praktyczne znaczenie w codziennym życiu wierzących.

4.2.5 Piąta mowa pożegnalna (J 16,16-33)

W piątej mowie pożegnalnej Jezus zapowiada swoje powtórne przyjście: „Jeszcze chwila, a nie będziecie Mnie widzieć, i znów chwila, a ujrzycie Mnie” (J 16,16). Jego pożegnanie jest jednocześnie pocieszeniem, wskazującym na to, że Jezus nie opuści uczniów na zawsze. Uczniowie, na których ciąży brzemień pewnej ułomności, dotyczącej nierozumienia słów i gestów Jezusa, zaczynają pytać między sobą: „Cóż to znaczy, co nam mówi?” (J 16,17). Są otwarci na tajemnicę, która zostaje im objawiona i urzeczywistni się już za chwilę, ale nie rozumieją tego, w jaki sposób to nastąpi. Ponadto Jezus zapowiada, że świat, który Go nienawidzi będzie weselił się z powodu Jego odejścia, podczas, gdy uczniowie będą płakać, ale ich smutek zamieni się w radość (por. J 16,20). Widać tu wyraźnie duchową dynamikę smutku i radości w życiu wspólnoty, gdzie cierpienie i wszelkiego rodzaju trudności, prowadzą do duchowej przemiany i radości w Chrystusie. Jezus pokazuje, że chrześcijanie nie są wolni od cierpienia, ale cierpienie to ma swój sens i cel. Smutek spowodowany odejściem Jezusa nie jest permanentny, zaś radość z Jego zmartwychwstania jest trwała (por. J 16,22). Odczucia

²⁹⁵ F. GRYGLEWICZ, *Teologia Dziejów Apostolskich, listów katolickich i pism św. Jana Ewangelisty...*, s. 127.

²⁹⁶ *Tamże*, s. 128.

uczniów Jezus porównuje do rodzącej kobiety, która w trakcie porodu doświadcza bólu i cierpienia, ale zaraz po narodzeniu dziecka owe cierpienie zamienia się w radość.

Jan Klinkowski dostrzegł w tej analogii znaczenie eklezjalne, dotyczące narodzin Kościoła: „Kościół był już obecny w chwili przyjścia Jezusa na świat, kiedy «Słowo stało się ciałem» tak, jak dziecko jest obecne od momentu poczęcia, ale ukazuje się światu w momencie narodzin. Kościół rodzi się na krzyżu, kiedy z boku Jezusowego wypływa krew i woda, wypływa łaska Boża”²⁹⁷. W godzinie rozstania i smutku Jezus daje uczniom nadzieję: „Znów jednak was zobaczę i rozraduje się serce wasze, a radości waszej nikt wam nie zdoła odebrać” (J 16,22) i konsekwentnie przypomina o skuteczności modlitwy w Jego imię (por. J 16,23). Następuje jednak zmiana w komunikacji. Jezus nie będzie już nauczał uczniów w przypowieściach, ale będzie otwarcie oznajmiał o Ojcu (por. J 16,25). Zmienia się zatem sposób w przekazywaniu duchowej nauki, ponieważ po wydarzeniach, które nastąpią, czyli śmierci, zmartwychwstaniu i zesłaniu Ducha Świętego, Jego nauki staną się dla uczniów bardziej zrozumiałe. Będą oni już po doświadczeniu tego, czego początkowo nie rozumieli. Uczniowie próbują przekonać Jezusa, że już teraz wszystko rozumieją i już teraz wierzą, jednak Jezus poddaje w wątpliwość ich wiarę, zapowiadając, że nadeszła godzina, w której uczniowie rozproszą się i zostawią Go samego (por. J 16,29-32). Jezus ma świadomość tego, że w uczniach musi dokonać się duchowa przemiana, a nastąpi ona dopiero po tym, gdy doświadczą Jego śmierci i zmartwychwstania. Mimo słabości uczniów, ich wątpliwości, niezrozumienia i potknięć, Chrystus wiedział, że podołają oni swej misji, ponieważ to właśnie ich wybrał. To oni mieli tworzyć fundament pierwszego Kościoła, który nie może mieć słabych elementów. Nie bez znaczenia jest fakt, że swoje mowy pożegnalne Jezus skierował do uczniów dopiero po wyjściu Judasza. Judasz był zbyt słaby, aby tworzyć ten fundament z pozostałymi uczniami. Swoją mowę pożegnalną Jezus kończy słowami pocieszenia: „To wam powiedziałem, abyście pokój we Mnie mieli. Na świecie doznacie ucisku, ale odwagi! Ja zwyciężyłem świat” (J 16,33). Słowa te podkreślają rolę Jezusa, który jest źródłem pokoju i Zbawicielem, zwyciężającym świat, a więc odnoszącym zwycięstwo nad śmiercią i mocami ciemności. Uczniowie zaś, którzy trwają w Chrystusie mają współdziałać w tym zwycięstwie, dlatego mogą czerpać zarówno pokój jak i odwagę z wiary w Niego.

²⁹⁷ J. KLINKOWSKI, *Analiza dramatyczna...*, s. 341.

Tekst J 16,16-33, będący ostatnią mową pożegnalną Jezusa, ukazuje kontrast między odczuciami świata i uczniów po odejściu Jezusa. Podczas, gdy świat będzie się wesoślił po śmierci Jezusa, uczniowie będą załamani, jednak ich cierpienie będzie tymczasowe, ponieważ po powtórny przyjsciu Chrystusa ich smutek zamieni się w radość. Słowa Jezusa mają charakter pocieszenia. Choć zapowiada On wydarzenia, które dla uczniów mogą wydawać się końcem, tak naprawdę ukazują początek. Będzie to początek narodzin Kościoła, czyli wspólnoty, która po doświadczeniu śmierci i zmartwychwstania Chrystusa, będzie pełniej rozumieć Jego nauki, a następnie głosić je w świecie.

Wobec nadchodzącej godziny męki i śmierci, Jezus w swoich mowach pożegnalnych wyjaśnia uczniom znaczenie tego, co ma się dokonać. Na początku Syn Człowieczy zostanie otoczony chwałą (por. J 13,31), której szczytem będzie śmierć na krzyżu. Chwała ta będzie jednak kontynuowana w świecie przez obecność Parakleta, który będzie nie tylko Pocieszycielem, ale również Duchem Prawdy. Będzie przypominał naukę Chrystusa oraz świadczył o Nim (por. J 14,26; 15,26), prowadził uczniów w prawdzie i oznajmiał im rzeczy przyszłe (por. J 16,13) oraz przekona świat o grzechu, sprawiedliwości i sądzie (J 16,8). Odejście Jezusa będzie miało konsekwencje w życiu uczniów. Świat, będzie ich nienawidził i prześladował, tak jak czynił to z Jezusem (por. J 15,18.20). Jednak ani świat, ani władca tego świata, który nadchodzi (por. J 14,30) nie ma władzy nad Synem Bożym i zostanie osądzony (por. J 16,11), a Chrystus zwycięży świat (por. J 16,33). Uczniowie będą mieli współudział w zwycięstwie Chrystusa, gdy będą w Nim trwali. Trwanie w Chrystusie oznacza miłowanie Go i zachowywanie Jego przykazań, zwłaszcza nowego przykazania wzajemnej miłości, które jak refren wielokrotnie wybrzmiewa w mowach pożegnalnych. Szczytem trwania w Chrystusie będzie dotarcie do domu Ojca (por. J 14,3), które jest celem każdego chrześcijanina. Drogą do tego domu jest sam Chrystus (por. J 14,6). Tak silna relacja z Jezusem przedstawiona została w obrazie winnego krzewu, które jako źródło, daje życie wieczne. Trwanie w Chrystusie, w Jego naukach i Jego miłości oraz wzajemna miłość między uczniami jest sensem życia każdego chrześcijanina i zwycięstwem dobra nad ciemnościami zła.

ZAKOŃCZENIE

Słowa Jezusa wypowiedziane do uczniów w czasie Ostatniej Wieczerzy, chwilę przed zbliżającą się męką i śmiercią na krzyżu, są źródłem głębokiej refleksji egzegetycznej oraz teologicznej. W celu pełniejszego zrozumienia głębi teologicznej tekstu J 13,31–16,33, posłużono się w niniejszym opracowaniu hebrajską retoryką biblijną, która umożliwiła zrozumienie biblijnego orędzia. Badania te znalazły też wyraz we wnioskach teologicznych, wypływających z analizy kompozycji tekstu. Wyznaczając mniejsze jednostki tekstualne oraz dostrzegając relacje intertekstualne, w niniejszej pracy doktorskiej skupiono się na zrozumieniu tekstu, strukturze wypowiedzi oraz wydobyciu kompozycji tekstu, przedstawiając prawa organizacji tekstów biblijnych. Wykazano, że retorykę semicką stosuje się również w analizie tekstów Nowego Testamentu, ponieważ autorzy ksiąg nowotestamentalnych, choć posługiwali się językiem greckim, byli bezpośrednimi spadkobiercami kultury semickiej, dlatego ich teksty w dużym stopniu podlegają prawom retoryki hebrajskiej²⁹⁸. Celem niniejszej pracy, było zbadanie tekstu J 13,31–16,33 wyżej wspomnianą metodą oraz wyciągnięcie z tych badań wniosków teologicznych. Szukano również odpowiedzi na pytania: jaka kompozycja wpływa z omawianej jednostki tekstualnej? Czy mamy do czynienia z jedną mową pożegnalną Jezusa, czy z wieloma mowami, które tworzą większą jednostkę? Jakie są myśli przewodnie przeanalizowanego tekstu? Po zakończonych badaniach wydaje się właściwe, aby zastanowić się nad ich wynikami.

Z pewnością można stwierdzić, że tekst J 13,31–16,33 jest mową pożegnalną, ponieważ zawiera podstawowe elementy, które charakteryzują ten gatunek literacki w Piśmie Świętym. Po pierwsze Jezus zapowiada swoje odejście. Choć nie pojawia się tu bezpośrednia wzmianka o nadchodzącej śmierci lub cierpieniu Jezusa, tak jak to ma miejsce w tekście paralelnym Łk 22,14-28, gdzie Ostatnia Wieczerza przedstawiona jest jak pożegnanie: „Gorąco pragnąłem spożyć tę Paschę z wami, zanim będę cierpiał” (Łk 22,14), to zauważyć należy, że wydarzenie z Wieczernika w Ewangelii Jana odbywa się w kontekście męki i śmierci Jezusa (por. J 18-19). Ponadto czytelnik dowiadyuje się z rozdziałów poprzednich, że żydowscy przywódcy postanawiają Go zgładzić (por. J 7,19; 8,59; 11,50)²⁹⁹. Po drugie Jezus wspomina Boże dzieła. Nie odnosi się do czynów praojców, tak jak Mojżesz, który przypominał historię Izraela i dzieła dokonywane przez

²⁹⁸ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej...*, s. 7.

²⁹⁹ B. KL'USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 88-89.

Boga w narodzie wybranym, czy też Jozue, który szczegółowo opisywał historię począwszy od powołania Abrahama. Jezus przypomina uczniom dzieła, które dokonał Ojciec przez Syna Człowieczego (por. J 14,10.11; 15,24.26). Wspomina, że Ojciec jest tym, który Go posłał (por. J 14,24; 16,5.27) i objawia uczniom zarówno Siebie, jak i Ojca (por. J 14,7.9; 16,27). Zauważyć należy zatem, że mowa koncentruje się na Chrystusie, nie zaś na historii Izraela³⁰⁰. Po trzecie w omawianym tekście występuje pareneza, czyli pouczenia, ostrzeżenia lub nakazy skierowane do odbiorców. Jezus zachęca uczniów do zachowywania Jego słów oraz przykazania wzajemnej miłości (por. J 13,34-35; 14,15.21.23; 15,10.12), powołuje się na swój przykład, mówiąc o nienawiści świata względem uczniów (por. J 15,18) oraz zapowiada prześladowanie uczniów, którzy będą wyłączeni z synagogi (por. J 15,20; 16,2). Zapowiedź przyszłości jest kolejnym elementem charakteryzującym mowę pożegnalną w tekstach biblijnych. Jezus zapowiada również posłanie Parakleta, który będzie przebywał wśród uczniów, poprowadzi ich w prawdzie, zaświadczy o Chrystusie, oznajmi im rzeczy przyszłe oraz przekona świat o grzechu, sprawiedliwości i sądzie (por. J 14,16.26; 15,26; 16,7.13). Badania nad tekstem J 13,31–16,33 oraz wydobyta kompozycja tekstu wykazały, że dzieli się on na pięć mów pożegnalnych, z której każda wprowadza nowy wątek tematyczny, choć są ze sobą ściśle powiązane. Tekst J 13,31–16,33 tworzy kompozycję symetryczno-koncentryczną ABCB'A', a każdej z jednostek nadano odrębny tytuł, zgodnie z głównym motywem, wpływającym z poszczególnych jednostek tekstualnych:

	WSTĘP	J 13,31-32
A	POWRÓT JEZUSA DO DOMU OJCA WEZWANIE DO WIARY	J 13,33-14,14
B	MIŁOŚĆ I TROSKA	J 14,15-31
C	ZJEDNOCZENIE Z CHRYSTUSEM	J 15,1-17
B'	NIENAWIŚĆ I PRZEŚLADOWANIE	J 15,18-16,15
A'	POWTÓRNE PRZYJŚCIE CHRYSTUSA WYZNANIE WIARY	J 16,16-33

³⁰⁰ B. KL'USKA, *Uczeń ikoną Chrystusa...*, s. 95-96.

W centrum kompozycji znajduje się mowa (J 15,1-17), w której Jezus skupia się na relacji z uczniami, przedstawiając ją w alegorii o winnym krzewie. Trwanie w Chrystusie jest fundamentem życia chrześcijańskiego, jest trwaniem w życiu, które wygrywa ze śmiercią. Zaproszenie Jezusa do trwania w Nim i w Jego miłości, jest jednocześnie zaproszeniem do zbudowania w swym wnętrzu, dzięki Jezusowi, trwałego, duchowego domu³⁰¹.

Mowy pożegnalne Jezusa z Ewangelii według św. Jana wraz z sekwencjami: „Początek wieczerzy” (J 13,1-30) oraz „Modlitwa Arcykapłańska” (J 17) należą do większej jednostki, którą retoryka hebrajska określa sekcją, a którą najczęściej tytułuje się „Ostatnia Wieczerza”.

OSTATNIA WIECZERZA	J 13,1-30	Początek wieczerzy
	<i>J 13,31-32</i> <i>Wstęp do mów</i>	
	J 13,33-14,14	I mowa pożegnalna
	J 14,15-31	II mowa pożegnalna
	J 15,1-17	III mowa pożegnalna
	J 15,18-16,15	IV mowa pożegnalna
	J 16,16-33	V mowa pożegnalna
	J 17	Modlitwa Arcykapłańska

Po wydobyciu kompozycji tekstu i wskazaniu pięciu mów pożegnalnych, zauważono, że ich liczba nie jest przypadkowa. Porównano je do pięciu „wielkich mów” Jezusa z Ewangelii według św. Mateusza (Mt 5,3-7,29; 10,5-42; 13,1-52; 18,1-35; 24-25) oraz Pięcioksięgu Mojżesza (Księga Rodzaju, Wyjścia, Kapłańska, Liczb, Powtórzonego Prawa), wskazując na zbieżne tematy zawarte w tych tekstach, takie jak: nauka etyczna, relacja z Bogiem, odpowiedzialność za nauki i przykazania, modlitwa i kult. Przedstawiono również symbolikę liczby pięć, poczynając od interpretacji tej liczby w najstarszych kulturach Egiptu i Babilonii, a kończąc na symbolice biblijnej. Nie bez znaczenia jest fakt, że w omawianym tekście liczba pięć występuje wiele razy, np. Jezus pięciokrotnie zapowiada posłania Parakleta (por. J 14,16.26; 15,26; 16,7.13); pięć razy mówi o przykazaniu miłości (por. J 13,34; 14,15.21; 15,10.12) i pięciokrotnie wspomina o modlitwie w imię Jego (por. J 14,13-14; 15,7.16; 16,23-24.26), a uczniowie zadają Jezusowi pięć pytań (por. J 13,36.37; 14,5.8.22). Według Cyryla liczba pięć symbolizuje

³⁰¹ E. LE JOLY, *Trwajcie w miłości mojej. Medytacje nad Ewangelią według św. Jana*, tłum. M. JARSKI, Warszawa 1992, s. 201.

między innymi czas powtórnego przyjścia Chrystusa na ziemię³⁰². Zgodnie z taką interpretacją tej liczby oraz wnioskami teologicznymi, wypływającymi z przeanalizowanego tekstu, wynika, że śmierć nie jest kresem życia, nie jest definitywnym końcem lecz przełomowym etapem w procesie Chrystusowego objawienia. Mowy pożegnalne z Ewangelii według św. Jana nie są zatem definitywnym pożegnaniem Jezusa z uczniami lecz zapowiedzią Jego ponownej obecności³⁰³. Jezus wykorzystując starotestamentalne wzorce, takie jak pouczenia, ostrzeżenia, zachęty, metafory, w sposób efektywny przekazuje duchową mądrość zawartą w mowach pożegnalnych. Przygotowuje uczniów zebranych w Wieczerniku na pozorny tryumf ciemności³⁰⁴. W rzeczywistości jednak, pozostawiając swój duchowy testament, umacnia uczniów w wierze, że Światłość pokona ciemność, że życie pokona śmierć, że Słowo zwycięży świat.

Analiza mów pożegnalnych Jezusa (J 13,31–16,33) w świetle hebrajskiej retoryki biblijnej pozwoliła na lepsze zrozumienie biblijnego orędzia. Wskazała powody dla których te mowy były tak ważne dla pierwotnych odbiorców i jakie znaczenie mają dla współczesnego czytelnika. Warto podkreślić, że niniejsza praca stanowi pewien wkład w dziedzinę badań nad literaturą biblijną i metodą retoryki semickiej oraz prowadzi do kontynuacji badań w tym obszarze w kontekście innych tekstów biblijnych, aby głębiej zrozumieć teologiczne przesłanie i zamierzenia redakcyjne autorów natchnionych.

³⁰² B. SZCZEPANOWICZ, *Tajemnica liczb biblijnych...*, s. 55-60.

³⁰³ P. PERKINS, *Ewangelia według św. Jana*, w: R.E. BROWN, J.A. FITZMYER, R.E. MURPHY (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001, s. 1158.

³⁰⁴ A. R. SIKORA OFM, „Zobaczył i uwierzył” (J 20,8). *Droga wiary umiłowanego ucznia Jezusa w ujęciu egzegezy teologicznej*, Poznań 2012, s. 38

STRESZCZENIE

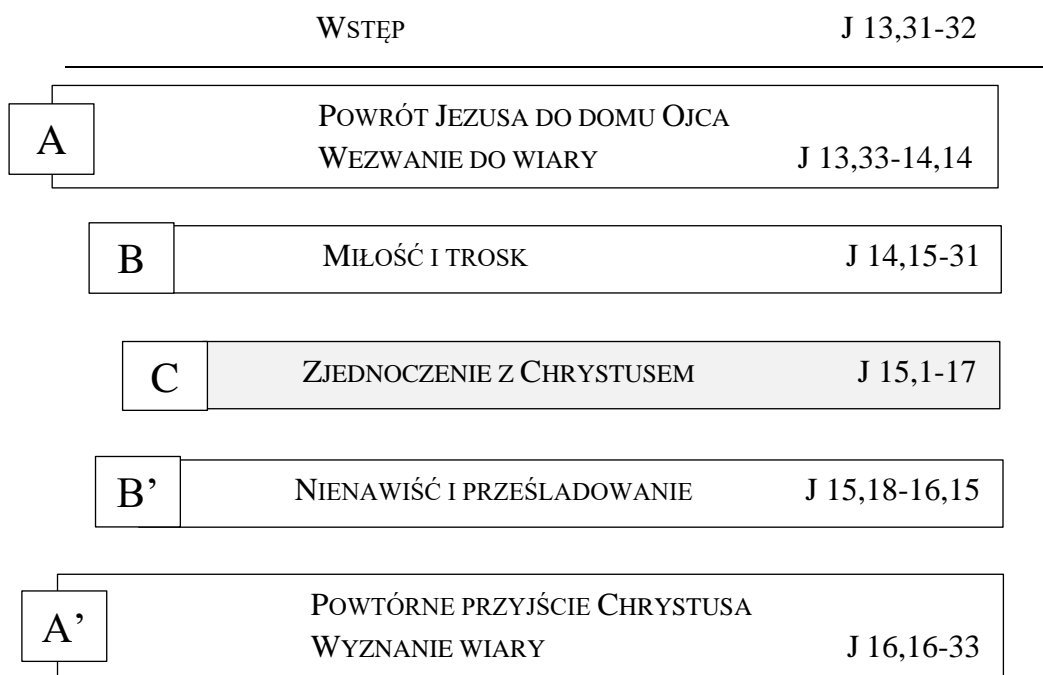
W niniejszej rozprawie doktorskiej podjęto próby pogłębienia przesłania teologicznego, zawartego w tekście J 13,31–16,33, stosując hebrajską retorykę biblijną, która koncentruje się przede wszystkim na badaniu relacji wewnątrz jednostek tekstualnych oraz pomiędzy jednostkami wyższymi, takimi jak części, fragmenty i sekwencje.

Praca została podzielona na cztery rozdziały. W rozdziale pierwszym ukazano ogólną charakterystykę wybranej metodologii. Przedstawiono terminologię używaną w hebrajskiej retoryce biblijnej podczas badań na tekstem oraz wskazano na różnice między inną metodą retoryczną, a mianowicie retoryką grecko-łacińską. Zauważono przede wszystkim, że teksty Starego, jak i Nowego Testamentu podlegają prawom nie tyle retoryki grecko-łacińskiej, nazywanej również „retoryką klasyczną”, co prawom retoryki hebrajskiej. Retoryka klasyczna przywiązuje uwagę głównie do stylistyki i funkcji retorycznej analizowanego tekstu, nie przykładając uwagi do jego teologicznego przesłania, natomiast w retoryce semickiej istnieje specyficzna inklinacja do paralelizmów, symetrii i kompozycji koncentrycznych, które prowadzą do wyciągnięcia wniosków teologicznych, wypływających z kompozycji tekstu. Warto jednak podkreślić, że retoryka semicka nie neguje wpływu greckiej kultury na teksty Pisma Świętego, jednak teksty biblijne, analizowane metodą retoryki klasycznej wydają się nieuporządkowane i źle skomponowane, podczas gdy badając je metodą retoryki semickiej, czyli zgodnie z ich własnymi prawami, okazują się skomponowane w mądry i spójny sposób³⁰⁵. Obie metody analizy retorycznej mogą wzajemnie się uzupełniać, ponieważ jak słusznie stwierdził prof. Roland Meynet, są one jak: „siostry podobne, choć różne, różne, choć podobne”³⁰⁶. Ponadto w rozdziale pierwszym ukazano różnice między retoryką hebrajską a metodami historyczno-krytycznymi, podkreślając, że krytyka literacka dokonuje dekompozycji tekstu, doszukując się różnych źródeł jego pochodzenia, podczas gdy retoryka hebrajska odkrywa jego kompozycję w całości, ukazując zamierzenia redakcyjne autora oraz wnioski teologiczne, które są aktualne również dla współczesnego odbiorcy. W ostatnim paragrafie pierwszego rozdziału przedstawiono tło historyczne retoryki hebrajskiej, począwszy od wieku XVIII aż do czasów współczesnych.

³⁰⁵ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki...*, s. 188.

³⁰⁶ *Tamże*, s. 51.

Rozdział drugi w całości został poświęcony analizie tekstu J 13,31–16,33. Po dokonanej delimitacji, podzielono tekst na części i ukazano ich komplementarność. Następnie części ułożono we fragmenty i przedstawiono ich strukturę. Ostatnim etapem było utworzenie jednostek wyższych, jakimi są sekwencje, ukazanie kompozycji całościowej tekstu oraz nadanie tytułów poszczególnym jednostkom, zgodnie z głównymi myślami z nich wypływającymi. Kompozycja całościowa przedstawiona w sposób graficzny wygląda następująco:

Każda z sekwencji została opisana oraz przedstawiono jej komplementarność, ukazując sieć relacji intertekstualnych. Rozdział drugi okazał się najdłuższym w niniejszej pracy, ze względu na obszerny tekst biblijny, który został poddany szczegółowej analizie.

W rozdziale trzecim skupiono się na kontekście biblijnym oraz interpretacji głównych idei i wyrażeń zawartych w mowach pożegnalnych Jezusa (J 13,31–16,33), porównując badany tekst do innych perykop Pisma Świętego. Jest to niezbędny etap pracy nad analizą tekstu, ponieważ: „nawet odległe miejsca pisma mogą wpływać na formę i treść pojedynczego fragmentu”³⁰⁷. Przedstawiono znaczenie odejścia Chrystusa oraz Jego powrotu. Zwrócono uwagę, że Jego odejście, które związane jest ze śmiercią krzyżową, jest jednocześnie Jego chwałą, dlatego Jezus zaczyna swoją przemowę od

³⁰⁷ R. BARTNICKI, K. KLÓSEK, *Metody interpretacji Nowego Testamentu...*, s.57.

słów: „Syn Człowieczy został teraz otoczony chwałą, a w Nim Bóg został chwałą otoczony. Jeżeli Bóg został w Nim otoczony chwałą, to i Bóg Go otoczy chwałą w sobie samym, i to zaraz Go chwałą otoczy” (J 13,31-32). Ponadto w niniejszym rozdziale wyjaśniono znaczenie przykazania miłości, trwania w Chrystusie, czy misji uczniów. Przedstawiono postać Parakleta oraz władcy tego świata. Przybliżono zapowiedź zaparcia się Piotra oraz konsekwencje wiary i niewiary. Wskazano skuteczność modlitwy w imię Jezusa oraz zinterpretowano Jego słowa, że jest „drogą, prawdą i życiem” w odniesieniu do innych fragmentów Pisma Świętego.

Na podstawie kompozycji tekstu w rozdziale czwartym ukazano, że tekst J 13,31–16,33 zawiera pięć mów pożegnalnych Jezusa, które choć są ze sobą ściśle powiązane, to każda z nich wprowadza nowy wątek tematyczny. Wskazano, że mowy pożegnalne są częścią większej jednostki, czyli sekcji, którą najczęściej tytułuje się „Ostatnia Wieczerza”:

OSTATNIA WIECZERZA	J 13,1-30	Początek wieczerzy
	<i>J 13,31-32</i>	
	<i>Wstęp do mów</i>	
	J 13,33-14,14	I mowa pożegnalna
	J 14,15-31	II mowa pożegnalna
	J 15,1-17	III mowa pożegnalna
	J 15,18-16,15	IV mowa pożegnalna
	J 16,16-33	V mowa pożegnalna
J 17	Modlitwa Arcykapłańska	

Podczas badań nad tekstem zauważono, że ilość mów pożegnalnych nie jest przypadkowa. Liczba pięć ma bowiem w Biblii symboliczne znaczenie, a w samym tekście J 13,31-16,33 pojawia się wiele razy, np. Jezus pięciokrotnie zapowiada posłanie Parakleta (por. J 14,16.26; 15,26; 16,7.13); pięć razy mówi o przykazaniu miłości (por. J 13,34; 14,15.21; 15,10.12) i pięciokrotnie wspomina o modlitwie w imię Jego (por. J 14,13-14; 15,7.16; 16,23-24.26), a uczniowie zadają Jezusowi pięć pytań (por. J 13,36.37; 14,5.8.22). Pięć mów pożegnalnych Jezusa porównano z pięcioma wielkimi mowami Jezusa z Ewangelii według św. Mateusza:

Mowy pożegnalne Jezusa Ewangelia wg św. Jana	Wielkie mowy Jezusa Ewangelia wg św. Mateusza
J 13,33-14,14 – Powrót Jezusa do domu Ojca, wezwanie do wiary	Mt 5,3-7,29 – Kazanie na Górze
J 14,15-31 – Miłość i troska	Mt 10,5-42 – Mowa misyjna, wskazania dla uczniów
J 15,1-17 – Zjednoczenie z Chrystusem	Mt 13,1-52 – Mowa o Królestwie Niebieskim
J 15,18-16,15 – Nienawiść i prześladowanie	Mt 18,1-35 – Mowa o życiu wspólnoty, obraz Kościoła
J 16,16-33 – Powtórne przyjście Chrystusa, wyznanie wiary	Mt 24-25 – Mowa Eschatologiczna, wartość płynąca z wiary w Jezusa

Opisano podobieństwa pomiędzy poszczególnymi mowami, które dotyczą nauczania Jezusa oraz obrazowości przekazu. Podkreślono jednak, że mowy różnią się od siebie pod względem kontekstu, są unikalne, ale odnoszą się do tej samej rzeczywistości. Pięć mów Jezusa porównano również do Pięcioksięgu Mojżesza, skupiając się na pięciu głównych tematach: nauki etycznej, relacji z Bogiem, odpowiedzialności za nauki i przykazania, modlitwie i kulcie oraz trwaniu w wierze. W kolejnym paragrafie zostały przedstawione wnioski teologiczne każdej z mów pożegnalnych Jezusa, które wskazują na istotne aspekty, które wyznaczają kierunek życia każdego chrześcijanina. Przeanalizowany tekst J 13,31–16,33 inspirowało do zagłębiania się w rozumienie i praktykowanie nauk Jezusa oraz zachęca do wiary, miłości, wspólnoty oraz ufności w Jego obietnice.

Słowa kluczowe: Nowy Testament, hebrajska retoryka biblijna, mowy pożegnalne, Ewangelia według św. Jana.

SUMMARY

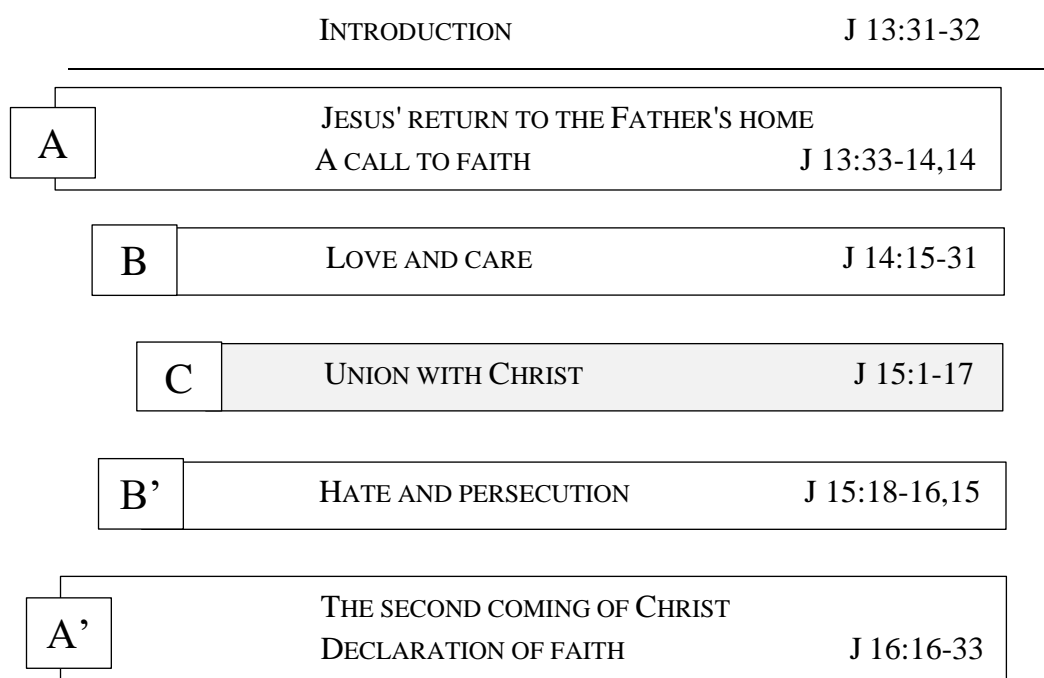
This dissertation attempts to deepen the theological message contained in the text of Jn 13:31-16:33 by applying Hebrew biblical rhetoric, which focuses primarily on the study of relationships within textual units and between higher units such as parts, passages and sequences.

The dissertation is divided into four chapters. Chapter one shows the general characteristics of the chosen methodology. The terminology used in biblical Hebrew rhetoric when studying the text is presented and the differences between another rhetorical method, namely Greek-Latin rhetoric, are pointed out. It was noted first of all that the texts of the Old as well as the New Testament are governed not so much by the laws of Greco-Latin rhetoric, also called 'classical rhetoric', as by the laws of Hebrew rhetoric. Classical rhetoric pays attention mainly to the stylistics and rhetorical function of the text under analysis, paying little attention to its theological message, whereas in Semitic rhetoric there is a specific inclinations towards parallelisms, symmetries and concentric compositions that lead to theological conclusions flowing from the composition of the text. It is worth emphasising, however, that Semitic rhetoric does not deny the influence of Greek culture on the texts of Scripture, but that biblical texts analysed by the method of classical rhetoric appear disordered and badly composed, whereas when examined by the method of Semitic rhetoric, i.e. according to their own laws, they turn out to be composed in a wise and coherent manner³⁰⁸. The two methods of rhetorical analysis can complement each other because, as Professor Roland Meynet rightly stated, they are like: „sisters similar though different, different though similar”³⁰⁹. Furthermore, chapter one critiques the historical-critical method, emphasising that literary criticism decomposes the text, tracing its various origins, whereas Hebrew rhetoric uncovers its composition in its entirety, revealing the author's editorial intentions and theological conclusions, which are also valid for a contemporary audience. The final paragraph of the first chapter presents the historical background of Hebrew rhetoric from the 18th century to the present day. Chapter two is devoted entirely to an analysis of the text of Jn 13:31-16:33. Following the delimitation, the text was divided into parts and their complementarity was shown. The parts were then arranged into fragments and their structure was presented. The final step was to create the higher units, which are sequences,

³⁰⁸ R. MEYNET, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki...*, s. 188.

³⁰⁹ *Tamże*, s. 51.

to show the overall composition of the text and to give titles to the individual units, according to the main ideas arising from them. The overall composition presented graphically is as follows:

Each sequence is described and its complementarity is presented, showing a intertextual relationships. Chapter two proved to be the longest in this thesis, due to the extensive biblical text that was analysed in detail. Chapter three focuses on the biblical context and the interpretation of the main ideas and expressions contained in Jesus' farewell speech (Jn 13:31-16:33), comparing the text under study to other pericopes of Scripture. This is an essential step in the work of textual analysis because: „even remote places of writing can influence the form and content of a single passage”³¹⁰. The significance of Christ's departure and His return was presented. It was pointed out that His departure, which is linked to the death of the cross, is at the same time His glory, which is why Jesus begins His speech with the words: „Now is the Son of man glorified, and God is glorified in him. If God be glorified in him, God shall also glorify him in himself, and shall straightway glorify him” (Jn 13:31-32). In addition, this chapter explains the meaning of the commandment of love, abiding in Christ, or the mission of discipleship. The figure of the Paraclete and the ruler of this world is introduced. The announcement of Peter's denial and the consequences of faith and unbelief were brought forward. The effectiveness of

³¹⁰ R. BARTNICKI, K. KLÓSEK, *Metody interpretacji Nowego Testamentu...*, s.57.

praying in the name of Jesus is indicated and His words that He is „the way, the truth and the life” are interpreted in relation to other passages of Scripture. On the basis of the composition of the text in chapter four, it has been shown that the text of Jn 13:31-16:33 contains five farewell speeches by Jesus which, although closely related, each introduce a new thematic thread. It has been pointed out that the farewell speeches are part of a larger unit, a section that is most often titled „Last Supper”.

OSTATNIA WIECZERZA	J 13:1-30	The beginning of the supper
	<i>J 13:31-32 Introduction to the speeches</i>	
	J 13:33-14,14	I farewell speech
	J 14:15-31	II farewell speech
	J 15:1-17	III farewell speech
	J 15:18-16,15	IV farewell speech
	J 16:16-33	V farewell speech
	J 17	The Archpriestly prayer

In researching the text, it was noted that the number of farewell speeches is not random. Indeed, the number five has a symbolic meaning in the Bible, and it appears many times in the text of Jn 13:31-16:33 itself, e.g. Jesus announces the sending of the Paraclete five times (cf. Jn 14:16.26; 15:26; 16:7. 13); he speaks five times of the commandment to love (cf. Jn 13.34; 14.15.21; 15.10.12) and mentions prayer in his name five times (cf. Jn 14.13-14; 15.7.16; 16.23-24.26), and the disciples ask Jesus five questions (cf. Jn 13.36.37; 14.5.8.22). The five farewell speeches of Jesus were compared with the five great speeches of Jesus in the Gospel according to Matthew:

Jesus' farewell speeches Gospel according to St John	Jesus' Great speeches Gospel according to St Matthew
J 13:33-14,14 – Jesus' return to the Father's home. A call to faith.	Mt 5:3-7,29 – Sermon on the Mount
J 14:15-31 – Love and care	Mt 10:5-42 – Missionary speech, guidelines for disciples
J 15:1-17 – Union with Christ	Mt 13:1-52 – Speech of the Kingdom of Heaven
J 15:18-16,15 – Hate and persecution	Mt 18:1-35 – Community life speech, image of the Church
J 16:16-33 – The second coming of Christ. Declaration of faith	Mt 24-25 – Eschatological speech, the value of faith in Jesus

The similarities between the various speeches are described, which relate to Jesus' teaching and the imagery of the message. However, it was emphasised that the speeches are contextually different and unique, but refer to the same reality. The five speeches of Jesus were also compared to the Pentateuch of Moses, focusing on five main themes: ethical doctrine, relationship with God, responsibility for doctrine and commandments, prayer and worship, and abiding in faith. The following paragraph presents the theological conclusions of each of Jesus' farewell speeches, which point to the essential aspects that guide the life of every Christian. The analysed text of Jn 13:31-16:33 inspires a deeper understanding and practice of Jesus' teachings and encourages faith, love, community and trust in his promises.

Key words: New Testament, Hebrew biblical rhetoric, farewell speeches, Gospel according to St John.